

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:16

JINEOLOJÎ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 16

Ocak-Şubat-Mart 2020

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Rojda Yıldız, Özlem Yanat

Yayın Kurulu:

Derya Aydın, Evin Soysal,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek, Nagihan
Akarsel, Laleş Çeliker, Nesrin Orun,
Rojda Yıldız, Ruşen Seydaoglu

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik,
Feryal Saygılığil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavriloğlu,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kıvılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 60 TL

Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro

Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi

Hesap No: 74457524-5002

IBAN:

TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul Şb.

Hesap No: 74457524 5003

IBAN:

TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göral
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4

Kayapınar / Diyarbakır

Tel: 0412 229 63 89

e-posta: editorjineoloji@gmail.com

internet adresi:

http://www.jineolojidergisi.org

facebook: @jineolojidergisi

twitter: @jineolojidergi

**Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir. Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Medya Üren

Kapak Uygulama

Başak Sıla Kaymak

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş

Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

- 5** | Editörden
- 10** | Demokratik Komünal Ekonomi Deneyimi ve Kadın Emeği / Elif Kaya
- 24** | Doğal Toplumda Ekonominin Yaşamsal Kültüre Dönüşmesi / Çarçel Didar
- 36** | Maternal Ekonomi ve Ataerkil Kapitalizm / Genevieve Vaughan
- 43** | İki Paralel Hattan Kapitalist Sömürüye Bakmak:
Ekonominin Evsizleşmesi, Kadının Görünmezleşmesi / Zilan Narin
- 57** | Direniş Ekonomisi Bağlamında Kooperatifçilik ve Toplumsal Dönüşüm / Meral Çiçek
- 73** | Küresel Sömürü ve Eşitsizlik Karşısında Ekonomi Üreten Feministler / Flora Partenio
- 81** | Yaşamın Örgütlenmesinde Kadınların Komünal Ekonomi Arayışları / Azize Aslan
- 94** | Ortak Bir Yaşamı Sürdürmek İçin Ana Hatlar: Özerklik Açısından Ekonomiye Bakış
/ Özerklik Çalışma Grubu
- 107** | Emperyalist Küreselleşme Döneminde Kadın Emeği / Arzu Demir
- 117** | Pazarda Kadın Deneyimi / Jiyan Kadın Pazarı
- 131** | Marksizm, Feminizm ve Ortak Olanlar / Silvia Federici

“Kâr için üretmeyi bıraktığımızda dünya özgürleşmiş olacaktır. Bu sırasıyla insanlığın ve yaşamın kendisinin özgürleşmesini sağlayacaktır.”

Ekonomik
çıkarlar
uğruna
yapılan
savaşlar,
öldürülen
insanlar,
katledilen
doğa...

Metalar Anlam Dünyasını Parçalıyor...

Yaşadığımız çağ her olguyu maddeleştirmeye çalışan ve bu maddelere ölçülebilir değerler vererek aslında değersizleştirme sürecini ortaya çıkaran bir çağ. Her geçen gün mevcut sistem kendisini bir anlamsızlaştırma süreci ile beraber yeniden var etmeye, kendi sistemini toplumların bin yıllardır inşa ettiği değerleri yıkarak sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Bu yıkım süreci bugün sadece salt finansal, parasal olgular üzerinden okunsa da kapitalist modernite sisteminin bu yıkımı sadece bu olgular ile yapmadığı aşikardır. Tıpkı yaşamın birçok alanında olduğu gibi ekonomi de “uzmanlaşma” sancağına çekilmiş ve kendi toplumsal yapısından, hakikatinden uzaklaştırılmıştır. Bugün kapitalizmin anlamsal olarak kişiler de uyandırdığı yegane anlamın “para işleri” olması kapitalist modernitenin anlamından kopardığı ekonomi anlayışı ile yakından ilgilidir.

Endüstrileşme olgusu ile beraber el emeğinin hakiri görülmesi toplumun kendi yaşamsal değerlerini baz alarak ortaya koyduğu değerlerin değersizleştirilmesi ve ekonomiye dair her şeyin kapitalist sistem içine çekilmeye çalışılması beraberinde birçok yıkımı getirdi, getirmeye devam ediyor. Ekonomik çıkarlar uğruna yapılan savaşlar, öldürülen insanlar, katledilen doğa... Ve bunların hepsini inşa ederken bireycileşen, anlamını yitiren bir toplum gerçeği olmadan var etmek imkansızdı...

Ekonomi
dediğimiz
olgu her
zaman bugün
mevcut
anlamı ile
anlaşılan bir
para serüveni
değildi.
Evi esas alan,
evin mevcut
değerleri
etrafında
yaşamı
örgütleyen bir
değerler sis-
teminden
bahsediyoruz.

Fakat bugün maruz kaldığımız kapitalist sistem dışında insanlık yaratımı olarak var olan ve toplumsal değerlerin inşası ile ortaya çıkan bir deneyimimiz var... Ekonomi dediğimiz olgu her zaman bugün mevcut anlamı ile anlaşılan bir para serüveni değildi. Evi esas alan, evin mevcut değerleri etrafında yaşamı örgütleyen bir değerler sisteminden bahsediyoruz. Ekonominin temel anlamından koparılması ve bir devlet politikasına indirgenmesinin altında yatan bu süreçlerde birçok değer gibi ekonominin “yuvası” olan ve temel örgütlenme alanı olan bir ev ekonomisinin yitiminden söz ediyoruz. Hala kadınların, toplumların hafızasında yer alan bu ekonomi deneyimi, bir toplumsal değer sistemi olarak hiyerarşiyi değil toplum faydasını göz önüne alan, armağan ekonomisi ile karşılığı değil, karşılıksız bir alış-veriş dünyasını, sadece maddi değil aynı zamanda manevi değerleri de esas alan bir sistemdir... Bugün üretim, anlamından koparılıp, salt bir madde olarak sunulsa da geçmişte her türlü üretimin kolektif bir anlama ve değere sahip olduğunu biliyoruz.

Bu deneyim insanların temel ihtiyaçlarının karşılandığı, yaşadığı alanı anlamlı kılan bir ekonomi deneyimidir aynı zamanda. Ve geçmişte bu ekonomi deneyiminin kadınlar tarafından nasıl işlendiği, nasıl yaşamsallaştırdığı sorusu bizleri bu konuda daha çok düşünmeye sevk etmektedir. Doğal toplum ve sonrasında uzun bir süre kadın emeği kendisini örgütlemiş ve toplumsal yaşamda bir anlamlar dünyası yaratmıştır. Fakat bugün görüyoruz ki kadın emeğine el koyma, gasp etme tarihi kapitalist modernitenin doğuş tarihi ile paralel ilerlemiştir. Ataerkil-kapitalist sistemin emek tanımını kadın emeğinin inkarı üzerinden tarif edilmiştir. Bugün emeğine yabancılaştırılan, kendi üretimine yabancılaştırılan ve yaşadığı yerin

kıymetini para ile ölçmeye çalışan bir toplum yaratılmaya çalışılmaktadır.. Ekonomi kuşkusuz sadece bir alış-veriş meselesi değil. Ortaya çıkardığı üretimi ile toplumsal ilişkileri şekillendiren, bu ilişkiler çerçevesinde üretime anlam veren ve aynı anlam ile toplumsal bir ilişki ağı oluşturan bir anlamlar dünyası. Bu anlam dünyasının dününü, bugününü ve yarın için ne yapacağız sorusunu siz değerli okuyucalarımız için tartışmaya çalıştık.

Demokratik Komünal Ekonomi yaklaşımı, insanı ve insan üretimini, komünal bölüşümü demokratik perspektif ile gerçekleştirmeyi hedefleyen bir demokratik modernite sistemi olarak bugün büyük bir alternatif olarak önümüzde duruyor. Bu alternatifi inşa etme çabası kapitalist moderniteye karşı hakikatinden koparılmış bir demokratik toplum mücadelesinin de düşünsel bağlarını, yeniden tartışmaya açmaya, ekonominin bu tarihsel bağlam içerisinde yeniden biçimlenmesi için gerekli tartışmalara vesile oluyor. Bizler de bu sayımızda ekonominin gelişimini, yarattığı kültürü, kapitalist modernitenin yarattığı yıkımları anlatıp alternatif modeller üzerinden bir tartışma yürütmeye çalıştık.

İlk olarak Elif Kaya'nın **“Demokratik Komünal Ekonomi Deneyimi ve Kadın Emeği”** başlıklı yazısı ile karşınızdayız. Demokratik, Komünal Ekonominin toplumlar tarafından tarihte nasıl örgütlendiğini, ekonomiye dair kavramlara verilen anlamları, kavramların inşa ettiği zihniyet yapısını irdeleyerek demokratik bir ekonominin çerçevesini çıkarıyor bizlere Elif. Elif'in bıraktığı yerden devam eden Çarçel, **“Doğal Toplumda Ekonominin Kültüre Dönüşmesi”** yazısı ile doğal toplum süreci boyunca kadın etrafında şekillenen toplumsal yaşamın nasıl bir kültüre dönüştüğünü ve bu kültürün kodlarını, armağan kültürünün topluma kazandırdıklarını bizlere anlatıyor...

Genevive Vaughan ise **“Maternal Ekonomi ve Ataerkil Kapitalizm”** yazısı ile Maternal Ekonominin yani kadın eksenli, armağan ekonomisinin toplumlarda nasıl işlediğini ve ataerkil sistemin bu sistemi nasıl yok etmeye çalıştığını gözler önüne seriyor. Annelik teorisini ve armağan ekonomisini gezegenimizi iyileştirecek bir güç olarak gördüğünü söylüyor Genevive... Hemen ardından Zilan Narin **“Ekonominin Evsizleşmesi, Kadının Görünmezleşmesi”** başlığı ile evin ve ev eksenli geliştirilen ekonominin nasıl erkek egemen ideoloji tarafından kapitalist dünyaya kurban edilmeye çalışıldığını, ve kapitalizmin kadın emeğini çalarak kendini var etmeye çalıştığını bizlere anlatıyor. *Kadının yerinin ev olarak sabitlenmesi, ataerkinin bir sonucu olarak görülse de evin değersizleştirilmesi kapitalist sistemin bir sonucudur* belirlemesi ile kadın-ev-kapitalizm üçgenindeki ilişkiyi gözler önüne seriyor. Ve bu ilişkinin alt üst ettiği ekonomi anlayışına alternatif olarak ortaya çıkan deneyimler ile devam ediyor sayımız...

Meral Çiçek **“Direniş Ekonomisi Bağlamında Kooperatifçilik ve Toplumsal Dönüşüm”** makalesi ile alternatif kooperatifçilik deneyimlerini ve bu deneyimlerin ortaya koyduğu toplumsal dönüşümleri bizlere aktarıyor. Yine savaş koşullarında ekonomiyi inşa etmenin dönüştürücü etkisini Meral’in yazısında okumaya devam ediyoruz. Flora Partenio **“Ekonomi Üreten Feministler”** yazısı ile bu alternatif arayışlarda öncülük yapan kadınları ve deneyimlerini anlatıyor bizlere. Arjantin’den Kürdistan’a kadar birçok yerde yeşeren alternatif ekonomi deneyimlerini bizler için aktarıyor. Bu alternatif deneyimlere Azize Aslan **“Yaşamın Örgütlenmesinde Kadınların Komünal Ekonomi Arayışları”** yazısı ile devam ediyor. Azize, hem Latin Amerika hem Rojava’da gerçekleştirilen deneyimleri bizlere aktararak, kadınların alternatif ekonomi arayışlarında neleri ortaya çıkardığını ve bu deneyimlerle kadınların yaşamının nasıl değiştiğini anlatıyor. Bir çalışma grubu olarak çalışmalarına devam eden Özerklik Çalışma Grubu ise **“Özerklik Açısından Ekonomiye Bakış”** yazısı ile ekonomi kavramımıza dair mitleri sorguluyor ve “Dünyanın çeşitli nüfusları silahlara maruz kalana kadar, ticaret fikrine tamamen yabancıydı” belirlemesi ile ticaret olgusu ile savaş olgusunun arasındaki ilişkiyi gözler önüne seriyor. Ve alternatif bir ekonomi modelinin ancak özgür bireyler tarafından inşa edilebileceğini belirtiyor.

Arzu Demir **“Emperyalist Küreselleşme Döneminde Kadın Emegi”** yazısı ile küreselleşen dünyada kadın emeğinin artık bir ihtiyaç olduğunu ama bu ihtiyacın yine kapitalist sisteme göre nasıl şekillendirildiğini anlatıyor. Esnek, sigortasız çalışma koşulları, erkeklere göre daha düşük maaşla çalışma, ev emeğinin görünmez kılınması üzerine bir tartışma yürütüyor Arzu. Emeğin inkarı ve görünmezliğinin mücadelesini ise bizlere **Jiyan Kadın Pazarındaki** kadınlar kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlatıyor. Jiyan Kadın Pazarındaki kadınlar ile bir röportaj gerçekleştirdik ve bu röportajda pazarcı kadınlar hangi zorluklarla karşılaştıklarını, kadın mücadelesi ile bunları nasıl aştıklarını ve değişen hayatlarını anlattılar bize...

Son olarak Silvia Federici’nin yazısı ile veda edeceğiz sizlere. Silvia **“Marksizm, Feminizm ve Ortak Noktalar”** isimli makalesinde “Marksizm, günümüzün feminist teorisi ve politikasına hangi araçları, ilkeleri ve fikirleri sunabilir?” sorusunun peşine düşüyor. Marksist teori ve feminist teorinin bağları, katkıları üzerine bir tartışma sunuyor.

Bu dosyamızın sonunda da gördük ki hakikat çok uzakta değil. Kapitalist sistem her defasında hakikati gizlemeye ve kendi çıkarlarına kurban etmeye çalışsa da kadınların bin yıllardır yarattığı deneyimler evlerde, tarlalarda, sokaklarda, yaşamın her alanında can bulmaya devam ediyor. Ve yaşamın en temel hakikatlerinden olan ekonomi her ne kadar özünden kopartılmış olsa da alternatifsiz değil. Demokratik Komünal Ekonomi herkes için anlamlı bir yaşam, herkes için eşit koşullar yaratma yönünde büyük bir perspektif içeriyor.

Bu sayımızda da başta yazarlarımız olmak üzere, emeği geçen sonsuz kadın var. İlk buğdayı keşfeden kadından, domates toplayan kadınlara, teşiyi günümüze taşıyan annelerden, evde konserveleri ile bu sisteme direnen kadınlara, kapitalist-ataerkil sistemin bütün yok saymasına karşın kalemi ile, düşüncesi ile direnen, fabrikalarda, tarlalarda yaşamı kadın emeği ile var etmeye çalışan bütün kadınların emeği bu sayımızın da her kelimesinde yerini aldı. Anlam dünyasını parçalamak isteyen bir sisteme karşı anlamı diri tutmaya ve anlam ile direnmeye devam eden kadınlara sonsuz teşekkür ediyoruz...

Demokratik Komüenal Ekonomi Deneyimi ve Kadın Emeği

Elif Kaya

Ekonominin doğuşu toplumsallıkla doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal ilişkilerin gelişmesi, insan ihtiyacının çeşitlenip, farklılaşmasıyla ekonomi diye tabir ettiğimiz süreçler yaşam bulmuştur. Ekonominin ilk oluşumu komüenal yaşam değerleriyle şekil alır. Beslenme, savunma ve barınma gibi topluluğun yaşamını sürdürmesi için gerekli olan çalışmalar topluluk tarafından ortaklaşa yerine getirilen işlerdir. Komüenal yaşamın temel ilkeleri olan adalet, eşitlik, katılımcılık, vicdan, empati ve doğayla dengeli uyum gibi temel değerler ekonominin oluştuğu ilk faaliyetlerde yansımaları bulur. Bu nedenle emeğe, üretime, tüketime ve üretileni paylaşmaya dair ritüeller toplumsal yaşamda önemli yer edinir ve günümüze kadar kimi boyutlarıyla hala yaşatılan değerlerdir.

Ahlak, toplumsal yaşamda olduğu gibi ekonomi faaliyetlerinin de temel ilkesi olarak yerini alır. Ekonominin temel üç süreci olan üretmek, ürettiğini bir başkasına iletmek ve tüketmek bu ahlaki ilkelerle şekil alır. Kullanım değeri bu dönemde temel değer biçimi olarak yer edinir. Daha sonra değişim değeri gelişse de uzun yıllar esas değer ölçüsü kullanım değeri olmaya devam eder. Paylaşma, dayanışma ve hediye etme gibi toplumsal yaşamın manevi değerlerini yücelten etkinlikler ekonomi faaliyetlerinde önemli yer edinirler. Cennet ütopyasının komüenal yaşamla özdeş olması bununla bağlantılı olsa gerek. Kutsal kitaplara konu olan cennetten atılma miti bir anlamda komüenal yaşam değerlerinden koparılma ve anaya, kök hücreye dönüş özlemini ifade eder. Bu nedenle olsa gerek komüenal yaşam arayışları tarih boyunca hep canlı bir mücadele geleneği olarak süregelmiştir. Ataerkillik kapitalist sistemin emeğe yabancılaştıran, köklerinden uzaklaştıran, sömürüyü derinleştiren politikaları karşısında komüenal yaşam arayışları farklı zaman ve mekanlarda sürmüştür. Hiç kuşkusuz her

hareket benimsediği paradigma ekseninde ekonomi sistemini tarif etmiştir. Mazdeizm'den, Karmatilere, Paris Komününden, Campanella'nın Güneş Ülkesine, Robert Owen'nin kooperatifçiliğine ve Sovyetler Birliğinin Kolhozlarına kadar bu alanda yaşanan deneyimler komünal yaşam geleneğinin sadece birkaç örneğidir. Bu deneyimler diğer konu başlıklarında kapsamlı ele alınacağından, geniş yorumunu ilgili yazılara bırakarak, kuram ve pratiği ile son yıllarda dikkat çeken “Demokratik Komünal Ekonomi” konusuna dönelim. Aşağıda “demokratik komünal ekonomi” deneyimini, temel özelliklerini ve demokratik komünal ekonomide kadın emeğinin tanımlama biçimi ve yaşanan deneyimleri ele almaya çalışacağız.

Demokratik Komünal Ekonominin Dayandığı Paradigma

Her ekonomi sistemi kendini bir paradigmaya ya da felsefeye dayandırır. Demokratik Komünal Ekonomi de “demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü toplum paradigması”na dayanarak kendini tanımlayan bir sistemdir. Demokratik komünal ekonomi sistemi, kendini bu paradigmanın değerler sistemiyle tanımlar, örgütler ve pratikleştirir. Toplumsallığı, emek-değer kavramını, insanı (cinsiyet farklılığını eşitsizliğin kaynağına dönüştürmeden), insan- doğa ilişkisini tanımlama biçimi bu paradigma ekseninde geliştirilir.

Demokratik, Ekolojik ve Kadın Özgürlükçü Toplum Paradigması adında da yer aldığı gibi temel üç ilke üzerinden kendini tanımlar. Demokratik ekolojik ve kadın özgürlükçü olma. Üç ilke ekseninde toplumsal ve ekonomi sistem tarifi ve tanımlamasına giden paradigma “demokratik komünal ekonomi” sistemini bu temelde tanımlayıp örgütler.¹

1. Demokratik İlke

Toplumsal yaşamın her alanıyla doğrudan ilgili en temel çalışma alanlarından biri hiç kuşkusuz ekonomidir. En yalın ve kısa ifadeyle ekonomi, topluluğun ortak faaliyetlerinin bütünüyle ilişkilidir. Dolayısıyla toplumsal yaşam ilişkilerini doğrudan belirleyen bir alandır. Bu nedenle her aşamasına toplumun katılımını yani demokratik olmayı, toplumun yaşamına dair karar alıp, söz söylemeyi gerektiren bir alandır. Toplumun en fazla demokratik olmasını gerektiren bir alan olma özelliğindedir. Ekonomi sistemini örgütlerken komünü temel birim olarak esas alır.²

¹ Abdullah Öcalan, Demokratik Komünal Ekonomi, Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Azadi Matbaası

² Abdullah Öcalan, Demokratik Komünal Ekonomi, Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Azadi Matbaası

Kimi alanlarda kooperatif, kimi alanlarda meslek odaları, meclis ve hatta işletme tarzında örgütlenmelere gidilmiş olsa dahi esas olan komünal ruhun örgütlenmeye yedirilmesi ve işleyişte demokrasi ilkesinin uygulanmasıdır. Küçük birim ve çalışma sahalarda doğrudan demokrasi uygulanabilirken daha geniş çaplı çalışmalarda temsili demokrasinin en geniş katılımı uygulanması esas alınır. Amaç, iktidar ve hiyerarşinin gelişim bulduğu zemini zayıflatmak ve son tahlilde ortadan kaldırmaktır. Sömürünün beslendiği tahakkümcü, hiyerarşik, eşit ve adil olmayan toplumsal ilişkileri demokratikleştirerek, özgürleşmeye alan açmaktır.

Komün, toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmanın ve en aza indirgemenin temel örgütlenme biçimi olarak ele alınır. Doğrudan demokrasinin uygulanma şansına kavuştuğu komünler olabildiği gibi, bölgesel çapta geniş örgütlenmeleri öngören komünler de öngörülür. Bu modelde ihtiyaçlar temelinde örgütlenmelere gitmek esas alınır. “Mühim olan önceden komünleri belirlemek değil, ihtiyaca ve işlevine göre komünal birimlerin her çeşidini uygun sayıda ve nitelikte inşa etmek, komünsüz hiçbir birey bırakmamaktır.”³ Örneğin, mahallede elektrik sorununu çözmek için bir araya gelen mahalle sakinlerinin oluşturduğu komünlerden Ortadoğu genelinde su ve enerji sorununu çözmek için bölgesel komünlere kadar genişleyen bir örgütlenme ağını esas alır. Ortadoğu coğrafyasında yer altı ve yer üstü kaynaklarını ihtiyaçlar temelinde, ortak kararlaştırma mekanizmalarıyla gidecek örgütlenmeler, kaynakların eşit, adil dağılımında ve demokratik- sömürsüz ve özgür yaşamı yaratmada anahtar konumundadır. Örneğin Kürdistan’dan doğup, yolculuğu boyunca kollar eklenerek çoğalıp, Basra’ya dökülen Dicle ve Fırat’ın sularından bu coğrafyada yaşayan herkesin yararlanma hakkı vardır. Kullanım hakkını tekelleştirmeden, doğanın hakkı gözetilerek ve toplum yararına adil paylaşım komünal örgütlenmelerle sağlanmaya çalışılır.

Elbette bunun zorlukları var, ancak özellikle kırsal alanlarda toplum halen güçlü komünal yaşamın özelliklerini taşır. Dayanışma, birlikte iş yapma, başkasının hakkını gözetme kültürü buralarda hala canlıdır.

2. Ekolojik İlke

Doğada her şey bir uyum ve denge halindedir. “İkinci doğa” olarak tabir edilen toplumsallaşmanın gelişmesiyle birlikte insan bu dengeyi kendi lehine bozmuşsa da uzun zaman doğaya saygılı olma, hakkını gözetme kültürü ve ritüelleri toplumsal yaşamda canlılığını korudu. Kapitalist modernite dönemiyle birlikte bu kısmi uyum bir bütün alt üst oldu. Azami kar, daha fazla üretime ve doğayı sömürülecek,

³ Abdullah Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü

talan edilecek bir nesne konumuna indirgedi. Bir anlamda kadın bedeni ve emeği üzerinde geliştirilen sömürü ile doğanın talan edilmesi benzer tarzda ve sebeplerle geliştirildi. İnsan ilişkilerinde sömürünün en alt halkasını kadın oluştururken, toplum karşısında da doğa aynı pozisyonda ele alındı.

Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü toplum paradigması, insanın doğa ile optimal düzeyde denge ve uyum sağlaması, özgür bir toplum için doğanın haklarına saygılı olması gerektiği temel tespitinden yola çıkar. Yaşamın her alanında olduğu gibi üretim, tüketim, pazar süreçlerinde ekolojik ilkeyi esas alır. İnsanın hakları kadar, doğanın da hakları olduğu, bunun savunulması ve saygı duyulması gerektiğini benimser. Ekonomi faaliyetlerini ekoloji perspektifiyle uyumlandırarak tanımlar ve planlar. Tekniğin gelişimi ve kullanımına karşı değil, azami kar için doğanın tahrip edilmesi ve mal üretimini hedefleyen endüstriyalizme karşı durur.

3. Kadın Özgürlükçü İlke

Kadın, “sömürgecinin sömürgesi” olarak tanımlanır. Bu nedenle toplumsal özgürlüğe ancak kadın özgürlüğüyle ulaşılacağına inanılır. Günümüzde yaşanan tüm kötülüklerin kaynağında kadın-erkek arasında eşit olmayan ilişkilerin yattığını, kadın bedeni ve emeği üzerinde geliştirilen sömürünün ilk ve en derin halka olduğunu, dolayısıyla bu eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıyla toplumsal özgürlüğün mümkün olacağını belirtir. Cins özgürlüğünden öte kadın özgürlüğü ibaresinin tercih edilmesi, erkeğin cins özgürlüğü adına mevcut konumunu güçlendirmesinin önünü almak, toplumsal devrimin gerçek öznesi olan kadına vurgu yapmak amaçlıdır.

Kadının toplumsal özgürlüğün sağlanmasındaki kilit rolü demokratik komünal ekonominin gelişiminde de aynı öneme sahip. “Ekonomik toplumun inşası kadın öncülüğünde gerçekleştiği gibi, yeniden inşası da kadının komünal gücünü gerektirir. Ekonomi kadının öz toplumsal mesleğidir, eylemidir.”⁴ Ekonomi esasında kadının faaliyeti- dir. Ekonominin ilk mucidi de kadınlardır.

Kadının bu sürecin dışında tutulmasıyla birlikte ekonomi tek yanlı gelişir ve avcı-erkeğin kültürü ekonominin özelliklerini belirlenmede başat olur. Şiddetin, sömürünün, talanın, hile ve aldatmanın başladığı bu dönemde ilk köleleştirilen ve metaya dönüştürülen de ne yazık ki kadındır.

⁴ Abdullah Öcalan, Ortadoğuda Uygurlik Krizi

Toplumsallık gibi ekonominin ilk şekillenışı de kadın etrafında gelişmiştir. Neolitik dönemin ortalarına doğru artı ürünün armağan yoluyla paylaşılmasıyla ilk ekonomik faaliyet, kadın etrafında şekillenir. Bu nedenle ekonominin ilk temel özellikleri ana-kadın kültürünün izlerini taşır. Pazarın gelişimi ve ardından pazarın değer belirlenmede tek belirleyen alan olmasıyla birlikte ekonominin karakteri kadın kültüründen uzaklaşma eğilimine girer. Kadının bu sürecin dışında tutulmasıyla birlikte ekonomi tek yanlı gelişir ve avcı-erkeğin kültürü ekonominin özelliklerini belirlenmede başat olur. Şiddetin, sömürünün, talanın, hile ve aldatmanın başladığı bu dönemde ilk köleleştirilen ve metaya dönüştürülen de ne yazık ki kadındır.⁵ Kadın bedeni ve emeği üzerinde deneyimlenen sömürü sistemi daha sonra tüm topluma ve halklara uyarlanır. Bu nedenle demokratik komünal ekonominin gelişmesinde kadının rolü başattır. Kadının her aşamasına dahil olduğu, özgür iradesiyle katılım sağladığı ekonomi faaliyetleriyle demokratik komünal ekonomi gelişme şansını yakalar.

Kavramlar ve Kuramlar

Demokratik komünal ekonomi yukarıda kısaca vermeye çalıştığımız ilkeler ışığında kavram ve kuram tanımlaması yapar. Her paradigma ve ideoloji benimsediği değerler sistemiyle kavramlara anlam yükler ve tanımlar. Örneğin Marksizmin emek-değer teorisi, kapitalizm analiziyle doğrudan bağlantılıdır. Bu temelde pazarı ve ücret gibi kavramları tarif eder.

Demokratik komünal ekonomi de dayandığı paradigma ekseninde kavramları tanımlar ve bu kavramlara anlamlar yükler. Nitekim, kavramların, tanımlamaların, anlam ve biçimlerin toplumsal zihniyeti şekillendirmede çok önemli bir yeri vardır. Kavramlar bu nedenle önemlidir. Temel bazı kavramları burada kısaca vermeye çalışacak olursak:

Ekonomi; en genel haliyle yaşamın sürülmesi için temel ihtiyaçların karşılanmasını içeren faaliyetler bütünüdür. Ekonomi üretim, tüketim ve ürünün tüketiciye ulaşmasını sağlayan faaliyetlerin tümünü kapsar. Günümüz açısından artı ürünün tüketiciye ulaştığı yer pazar olarak tanımlansa da demokratik komünal ekonomi, ekonominin pazarın gelişiminden önce doğduğu tespitini yapar. Pazar, doğmadan kadın etrafında armağan yoluyla geliştirilen bir ekonomik faaliyet var. Günümüz açısından da pazarla buluşmadan tüketilen kadın emeği ve üretimi, ekonominin belkemiğini oluşturmakla birlikte, en fazla üzerinde sömürünün geliştirildiği bir alan konumundadır. Dolayısıyla ekonomi, toplumun asal işidir. Ekonominin mucidi

⁵ Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

kadınlar olduğu gibi, demokratikleşmesi ve özüne dönmesi de kadınların aktif katılımıyla olabileceğine inanılır. Geliştirdiği örgütlenme modelini de bu perspektif üzerine kurgular.

Pazar; ekonomi faaliyetlerinde önemli bir süreç olarak ele alınır. Ancak pazar üzerinde geliştirilen tekelleşmenin ekonomi karşısı olduğunu, pazarda değişim değerinin mutlak anlamda kullanım değerini gözetten bir mekanizma ile dengelenmesi gerektiğini benimser. Bir anlamda pazarın demokratikleştirilmesi gerektiğini belirtir. Pazarın demokratikleşmesi ise üretici ve tüketicinin pazar işleyişinde yer alması, alınan kararlara dahil olmasıyla mümkün olabilir. Yani tekellerin insafına bırakılmayan, halkın iradesinin yansımaları bulduğu bir pazar anlayışına sahiptir.

Pazarda değişim değerinin tek değer ölçüsü olması başta kadın emeğinin değer kapsamına girmemesine yol açmakta. Kullanım değeri olup, değişim değeri olmayan ya da çok az olan kadının eviçi emeği bu haliyle pazarda alıcı bulmadığı için değer kapsamında ya ele alınmamakta ya da daha az değerli sayılmaktadır. Oysa emek sadece meta olarak değer kazanmaz. Değerin yaşamsal ihtiyaçlara cevap olma düzeyi ile ele alınması gerektiği vurgulanır.

Değer; emeğin yoğunlaşmış ve somutlaşmış hali olarak tanımlanır. Değişim değeri ve kullanım değeri olmak üzere değeri iki tarzda tanımlar. Değişim değeri günümüzde yaygın kullanılan değer biçimi olsa da kullanım değerini gözetten bir değer ölçüsüne yakın olması gerektiği savunulur. Yaşamsal emeği (ki bu büyük oranda kadın emeğidir) ifade eden değer ölçüsü kullanım değeridir.

Emek; bir işi yaparken harcanan efordur. Bu illaki bir meta olmak durumunda değildir. Bir annenin dokuz ay on gün çocuğu karnında taşıması, emzirmesi, sevmesi ve beslemesi değeri ölçülemeyecek bir emektir. Bu bağlamda yaşamın sürdürülmesi için harcanan emek yaşamsal emek olarak tanımlanır. Değişim değeri olmayan ya da az olan ancak yaşamın sürdürülmesini sağlayan yaşamsal emeğe, emek tanımı içinde önemli bir yer verilir.

Emek-değer teorisi; Marks'ın geliştirdiği emek-değer teorisine eleştirel yaklaşır, yeniden tanımlar. Bu konuda Marks'a en temel eleştiri, emeğin her zaman ölçülebilir olmadığı, “an”da kişinin sarf ettiği eforla sınırlandırılmayacağıdır. Emeğin toplumsallıkla bağı olduğunu ve tüm zamanların birikimiyle gerçekleşebildiği tespiti yapılarak, emeğin kolektif ve kümülatif özelliğine vurgu yapılır. Örneğin, bir işçinin otomobil fabrikasında çalışırken emeği sadece çalıştığı zaman dilimiyle sınırlı değildir. İşçinin çalışabilir düzeye gelmesi için doğumundan itibaren başta anne emeği olmak üzere toplumsal/kolektif bir emek harcanır. Dolayısıyla işçi otomobili üretirken harcadığı emek bireysel olarak tanımlanamaz, harcanan emeğin kolektif özelliği vardır. Üretim bilgisi olmadan da üretim yapılamaz.

Üretim bilgisi, ilk bilme süreciyle başlayan bir süreçtir. Binlerce yıllık bilme ve emekle gerçekleştirebilir. Bir işçinin arabayı üretirken harcadığı emekte ilk sözü, ateşi, tekerleği, elektriği, motoru bulanın (ya da bulanların) emeği vardır. Bu emek bir kar topu misali giderek büyüyerek birbirine devredilen bir emektir. Tarihsel deneyimden süzülün bu bilgi ve emek olmadan araba üretmek mümkün olmaz. Bu da emeğin kümülatif olma özelliğini ortaya koyar.

Bununla bağlantılı olarak değer tanımlaması da salt somut üretim üzerinden yapılmaz. Değerin bir bütün ölçülebileceği konusuna da kuşkulu yaklaşılır. Bu nedenle kullanım değeri önemsenir ve değişim değerinin yanında kullanım değeri de gözetilir.

Para; bir değer olmaktan öte malların takasında bir aracı konumunda ele alınır. Kapitalist sistemin parayı her şeyin belirleyeni olarak ele alan politikalarına karşı, parayı bir değer ölçüsü olmaktan öte aracı pozisyonunda ele alır.

Ücret; emeğin değerini belirlemede hileli bir kavram olarak değerlendirilir. Ücret, emeği bireyselleştiren, “an”la sınırlandıran bir kavramdır. Bu anlamıyla emeğin gerçek değerini belirlemekten uzak olduğu gibi, emek üzerindeki sömürüyü de gizleme özelliği taşır. Bu nedenle emeğin değeri ücretle ölçülmez. Ancak günümüz kapitalizm koşullarında yaşamın sürdürülmesi için emeğin bir karşılığı da olmak durumunda. Demokratik komünal ekonomi ücret yerine yaşamın komünal esaslarda örgütlenmesini, bu temelde ihtiyaçların karşılanmasını emeğin gerçek değerini belirlemede bir yöntem olarak esas alır. Emeğin pazarda satışa sunulmadan bireyin- toplumun ihtiyaçlarının kolektif emekle karşılanabileceği bir örgütlenme modelini önerir.

Mülkiyet; mülkiyet olgusuna daha dengeli ve mesafeli yaklaşıp. Ne Marksizmdaki gibi tümünden mülkiyeti reddeden bir yaklaşımı esas alır, ne de mülkiyet üzerinde gelişen tekellere onay verir. Bir ailenin veya topluluğun geçimini sağladığı mülkiyeti, özel mülkiyet kategorisinde ele almaz. Bu anlamda ailesinin geçimini sağlayan küçük esnaf, zanaatçı, işletme ve toprak sahibinin sahip oldukları özel mülkiyet kapsamında değerlendirmez. Ailenin geçimini sağladığı üretim alanları ve mülkiyet topluluğun mülkiyeti kapsamında ele alınır. Geçimin sağlandığı küçük çaplı topluluk mülkiyetine değil, tekelleşmeye karşı durulur.

Demokratik Komünal Ekonomi Örgütlenmesi

Demokratik Komünal Ekonomide temel örgütlenme birimi komünlerdir. Kooperatifçilik tüzel kimlikli komünleri yaşamsallaştıracak temel örgütlenme birimi olarak en yaygın başvurulacak biçimdir. Bunun yanı sıra birlikler ve meclisler tarzında

örgütlenmelere gider. Komün tarzı örgütlenmelerle köyden, ilçeye, kente ve bölgeye kadar bir örgütlenme ağını geliştirir. Her komün kendi içinde demokratik ve ekolojik bir örgütlemeye gider, alınan kararlara tüm üyelerin dahil olması hedeflenir. Eşit temsiliyet ve eşbaşkanlık sistemiyle kadınların komün yaşamına aktif katılımına olanak sağlar. Komün sistemi, nar taneleri gibi yan yana duran, biri birinin varlığına alan açan, birlikte bütün olan bir modeldir.

Demokratik Komünal Ekonomi Modelinde, toplumsal yaşamın her alanıyla ilgili karma (kadın ve erkekli) ekonomi örgütlenmeler olduğu gibi kadınların özerk/özgün örgütlenmeleri de yer alır. Bu alanda kadınlar özgün ekonomi pratiklerini deneyimler. Erkeğin avcılık kültürüyle şekillenen talana, sömürüye ve gaspa dayalı kapitalist ekonomi modeli dışında bir alan oluşturup kadın kültürü ile komünal ekonomi deneyiminin geliştirilmesi hedeflenir. Özerk/özgün örgütlenmede karar alan ve uygulayanların tümü kadınlardır. Erkeğin müdahil olmadığı bu alanlarda kadınlar, özgür iradesi ve kararıyla faaliyette bulunur. İhtiyaçların belirlenmesi, üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi kadınların iradesi ve kararıyla belirlenir.

Ekonomiden kadın emeğini çekip çıkarırsak geriye pek bir şey kalmaz. Ancak buna rağmen erkek tekelinin ve denetiminin yoğun yaşandığı alanların başında ekonomi gelmektedir. Bu nedenle erkeğin denetimi dışında ekonomi çalışmasını deneyimlemek önemli olmaktadır. Kadınların kendi özgücünü tanıyacağı, yeteneklerini açığa çıkaracağı, farkını ortaya koyabileceği özerk/özgün örgütlenmeler önemli bir deneyim açığa çıkarmıştır.

Özgün örgütlenme bir anlamda demokratik komünal ekonominin gelişmesi için önemli bir role sahip. Özgün alanlarda edinilen deneyimin karma alanlara taşınması, kadınların karma ekonomi alanlarında ekonomi faaliyetlerine etkin katılımı, zihniyet yapısının değişmesi ve yerleşik alışkanlıkların aşılması açısından önemli olmaktadır. Bu nedenle erkeklerin ve kadınların birlikte çalıştığı karma alanlarda eşit temsiliyete dayalı bir çalışma önemsenir ve esas alınır. Özgün zeminlerde edinilen deneyim karma ekonomi alanlarına yedirilerek toplumsal yaşamın değişimi hedeflenir. Örneğin, özgün/özerk ekonomi temelinde örgütlenen bir tekstil atölyesinin, üretiminden, dağıtımına ve tüketim aşamasına kadar kadınların kararıyla yürütülmesi esas alınır. Ancak bunun sadece kadınların kararı ile olduğunu belirtmek de çok fazla gerçekçi olmaz. Üretimin tüketici ile bulunduğu pazar bir bütün kadınların kararı ve iradesiyle şekillenecek bir alan değildir. Pazar alanı, kadın özerk/özgün çalışmalarıyla etkilenebilecek, demokratikleşmesini hızlandırabilecek bir alan olmakla birlikte, toplumun tümünü ilgilendiren karma bir alandır. Bu nedenle kadın ve erkeğin birlikte yer aldığı bu alanlardaki deneyimin daha fazla yansımaları ve kendini özgün örgütlenmelere hapsetmeden ekonomik faaliyetlerin tümünü etkileyecek bir katılım

tarzının geliştirilmesi önemlidir. Özgün deneyimin, kadınlı/erkekli yer alınan karma alanlara daha güçlü yansımaları bulması gerekir.

Uygulamada yaşanan zorluklar ve alışkanlıkların kolay aşılmasından kaynaklanan sorunlar da yok değil. Kimi zaman özgün/özerk örgütlenmeler karma alanlardan bağımsız ve ilişkisiz bir tarzda ele alan yaklaşımlar açığa çıkabilmekte. Oysa özgün alandaki deneyimin önemi toplumsal yaşamı değiştirme gücü ve oranıyla yansımaları bulur. Ekonomi gibi toplumsal yaşamla doğrudan bağlantılı olan bir alanı bu tarzda ayırmak uygulama açısından da pek mümkün görünmüyor. Üretiminden tüketimine, pazarına kadar bu alanı ayrı örgütlemeyi gerektirir ki bu da toplumu her bakımdan ikiye bölme anlamına gelir. Oysa kadının deneyim yaşaması ve edinilen deneyimlerin toplumsal ekonomiye yedirilmesi, anlayış kazanması önemli bir çalışma olmaktadır.

Demokratik Komünal Ekonomi Sistem Deneyimi

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra Reel Sosyalizmin yarattığı hayal kırıklığı, komünal hareketlerde yeni bir arayış ve sorgulamaya yol açtı. "Sosyalizmde ısrar, insan olmakta ısrardır"⁶ belirlemesiyle arayışını derinleştiren Kürdistan Özgürlük Hareketi, yaşanan deneyimler ışığında demokratik komünal sistemi geliştirdi. 90'lı yıllarda sorgulanan, 2000'li yıllardan sonra daha fazla somutlaşan bu sistemin, uygulanmaya çalışıldığı alanlar daha çok Kürdistan coğrafyasıdır. Bir yandan ulusdevlet politikaları ve küresel emperyalizm politikalarıyla kısıpça alınan coğrafyada demokratik komünal ekonominin sistemi geliştirilmeye çalışılırken, diğeryandan yoğun savaş koşullarında, imkanların elverdiği alanlarda, komünal ekonomi örgütlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın en yaygın ve somut uygulama alanı ise Rojava'dır.

Kuramsal çerçevesini yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız demokratik komünal sistemin uygulama aşamasında karşılaştığı pek çok engel ve zorluk vardır. Bunların en başında da toplumsal alışkanlık ve zihniyetten kaynaklanan engeller gelmektedir. Tabi aynı zamanda ataerkildevletli uygarlığı aşan ve kadın etrafında gelişen toplumsal özgürlüğü merkezine alan bir sistem inşa etmek emperyalist sömürgeci sistemin doğrudan hedefi olmak demektir. Sistem inşasında bu iki engelle karşılaşmakta ve aşılması ciddi mücadeleler gerektirmektedir.

Kürdistan coğrafyasında her ne kadar toplumda komünal yaşam değerleri belli oranda canlı olsa da ekonomisi sömürgeci devletler eliyle kapitalist politikalarla şekillendirilmiştir. Pazarda hâkim olan anlayış kapitalist sistemin anlayışı olup bir başka

⁶ Abdullah Öcalan, Sosyalizmde İsrar, İnsan Olmakta İsrardır

deyimle ‘kurt kanunu’dur. Yani “büyük balık küçük balığı yutar” ya da “her koyun kendi bacağından asılır” anlayışı pazara nüfuz etmiş durumda. Oysa pazar demokratikleştirilmeden salt üretim veya tüketim süreçleri üzerinden demokratik ekonominin inşası mümkün olamaz.

Komünal üretimin pazarla buluşma anı önemlidir. Kapitalist sistem anlayışıyla pazarda emeğin değeri belirlendiği oranda, komünal üretim marjinal üretim olmaktan kurtulamaz ve savunmasız kalır. Üretim ve tüketim aşamalarında komünal değerlerin yaşatılması önemli olduğu kadar pazarı demokratikleştirmeyi de bir o kadar önemsemek önemli olmaktadır. Ancak savaşın hiç eksilmediği, dört tarafı kuşatılan bir ortamda pazarı demokratikleştirmek çok kolay değil. Resmi statüsünün tanınmadığı, sınır kapılarının kapalı olduğu ve hatta sınırı olan devletlerle savaş halinde olduğu bir durumda ticaret kimi kez her şeyi belirleyen konuma gelebilmekte. Devletler ve karşıt güçler bölge siyasetine ticaret üzerinden müdahale etmeye bir yöntem olarak başvurmaktalar.

Devlet ve devlet üstü güçlerin sömürge savaşı yürüttüğü bu coğrafyada komünal ekonomiyi inşa etmek ciddi bir mücadele ve emek gerektirmektedir. Sömürgeci güçlerce işgal, talan ve gaspın temel bir politika olarak uygulandığı bu alanda komünal ekonomiyi kurmanın, sürdürmenin ve korumanın ciddi zorlukları var. Her model görünür olup somutluk kazanmasıyla sınanır ve insanlarda inanç gelişir. Sömürge savaşlarıyla yaşanan

deneyimin ve birikimin bertaraf edilmesi, bir yandan istikrarsızlık ve güvensizlik oluştururken, diğer taraftan sürekli oluş halinde olmak bu çabanın yenilenme ve mücadele halinde olmasını sağlamaktadır. İstikrarsızlık ve güvensizlik ortamında komünal yaşam, kendini koruma ve savunma ihtiyacı daha fazla hissedilen bir duygu olmaktadır. Toplum örgütlendirilmediği ya da tehdit çok büyük olarak algılandığında, bu koruma duygusu kimi kez çatışmalı ortamlardan kaçışla ve başka ülkelere göçle sonuçlanmaktadır. Bu durum başta nitelikli emek olmak üzere emek göçüne yol açmakta. Bölgeden göçen insanlar başka ülkelerde en ağır ve zor işlerde ucuz iş gücü ihtiyacını gideren bir konuma düşmektedir.

Kürdistan coğrafyasında her ne kadar toplumda komünal yaşam değerleri belli oranda canlı olsa da ekonomisi sömürgeci devletler eliyle kapitalist politikalarla şekillendirilmiştir. Pazarda hâkim olan anlayış kapitalist sistemin anlayışı olup bir başka deyimle ‘kurt kanunu’dur. Yani “büyük balık küçük balığı yutar” ya da “her koyun kendi bacağından asılır” anlayışı pazara nüfuz etmiş durumda.

Savaşın bir başka boyutu ise faili meçhul sabotajlarla üretimin talan edilmesi politikasıdır. Sadece 2019 yılında Rojava’da binlerce hektarlık buğday tarlaları ateşe verildi. Binlerce ton buğday tarladayken yanıp kül oldu. Bu, ekonomi üzerinden yürütülen ve bölgenin ekonomi sistemini oluşturmaması için verilen bir savaştır. Meraların, ormanların yakılması, hayvanların otlacağı alanların bırakılmaması ve nitelikli iş gücünün göçe zorlanması da bir savaş ve göçertme politikası olarak yıllarca kuzey Kürdistan’da uygulandı.

Yine işgal ederek, üretim alanlarına ve ürüne ele koymak son yıllarda yaygın yaşanan bir durum oldu. Binlerce ton buğdaya el konuldu, zeytin bahçeleri talan edildi, ağaçlar kesildi, tarım alanları ekilemez, işletilemez duruma geldi. Savaşın bir parçası olan bu politikalar, ekonomik faaliyetlere ciddi anlamda zarar vermektedir.

Savaş ortamlarında alternatif ekonomi modelleri oluşturulmaz değil ancak çok ciddi zorlukları olduğunun altını çizmek gerekir. Bu zorluklar sadece dışarıdan geliştirilen saldırılarla sınırlı değil, sistemin yarattığı yaşam kültürü ve alışkanlıklar, öğretilmişlikler de bunun bir parçası. Üretim ve tüketim aşamalarının demokratik komünal değerlerle olması son derece önemlidir. Tüketim kültürünün yüceltildiği ve insanın değerinin tüketimle ele alındığı kapitalist sistem kültürünün etkilerini aşmadan, komünal ekonomi gelişme şansı yakalayamaz. Komünal ekonomi sistemi ihtiyaç temeli bir üretim ve tüketim anlayışla geliştirildiği oranda yaşamsallaşabilir. Bu konuda zihniyet değişimi çok önemli olmaktadır. Bu nedenle demokratik komünal ekonomi sisteminde akademilere önemli yere verilir. Yaşanan deneyimler burada irdelenir, demokratik komünal ekonominin kavramsal kuramsal çerçevesi burada tartışılarak, uygulamanın yol- yöntemleri belirlenir. Ataerkillik kapitalist sistemin yarattığı sistem ve kişilik çözümlemeleri yapılır. Komünal yaşamın önünde engel olan bencil, bireyci, iktidarcı ve hiyerarşik zihniyet ve yapılanmalar aşmaya çalışılır. Örneğin komünal bir yaşam biçimiyle örgütlendirilmesi gereken kooperatife, bir şirketten hisse sahibi olmak gibi yaklaşım Rojava devriminin ilk süreçlerinde yaşanan yanılığlı bir yaklaşım oldu. İnsanlar, üretim alanıyla doğrudan temas ederek, emek harcayarak ve üretimin tüm aşamalarına dahil olarak ancak komünal ekonomi sistemini geliştirebilir. Bu ilişki biçimi yakalanmadığında kapitalist sistem anlayışının hâkim olduğu ortamda, yarıya zorlanmak ve buna güç getirmeyince, zarar edip, dağılmakla sonuçlanabilmektedir. İşte, yaşanan pratiğin tahlil edilip, demokratik komünal değerlerle yeniden buluşmasını sağlayan yer akademi çalışması olmaktadır.

Demokratik Komünal Ekonomide Kadın Emeği

Feminist hareket özellikle 1970’lerle birlikte, kadın emeği üzerinde geliştirilen ataerkillik kapitalist sömürüyü görünür kılıp emek tanımlamasına eleştiriler geliştirmesiyle

emek kavramının dar ve erkek odaklı olduğu açığa çıkmıştır. Radikal, sosyalist, Marksist ve feminist hareketler başta olmak üzere kadın emeği üzerine derinlikli incelemeler ve tahliller yapılmıştır. Feminizmin bu değerli çabaları sömürünün kaynağına işaret etmesi ve analiz etmesine ciddi katkısı olmuştur. Ev içi emeğin, kadının görünmeyen emeğinin görünür olması açısından son derece değerli çalışmalardır. Bu anlamda ilk sömürgeci kadın olduğu, kadın bedeni ve emeği üzerinde geliştirilen sömürü sistemiyle ataerkil uygarlığın iktidarcı, hiyerarşik yapılanmasını geliştirdiği ve tüm topluma yaydığı bu tespitlerle açığa çıkmıştır.⁷ Ancak sorunun çözümü konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konulur. Kimisi ev içi emeğin ücretlendirilmesini ve kadın emeğinin değerinin bu temelde verilmesini, kimisi ev içi çalışma da dahil olmak üzere her tür işin kapitalist sistemi güçlendirdiğini bu anlamda “iş grevi” yapmayı önerir. Kimisi ev içi işlerin erkekle paylaşılması ve kadın işi olmaktan çıkarılmasını önerir. Tüm bu öneriler mevcut sistem için de kadın emeğini görünür kılmak ve hak ettiği değeri takdir etme amaçlıdır. Ancak bu çözüm önerilerine eleştirel yaklaşanlar da bulunmaktadır. Örneğin, ev içi emeğin ücretlendirilmesinin, kapitalist ilişkilerin ulaşmadığı ya da az ulaştığı aile içine taşıma anlamına geldiğini, ev işini kadın işi olarak meşrulaştırıp, kabul ettirdiğini, bu haliyle erkeğin patron, kadının işçi statüsüyle aile içinde yer almasına yol açacağı eleştirisi yapılır.

Demokratik Komünal Ekonomi Modeli ücretin kendisini emeğin değerini belirlemede kuşkululu bir araç olarak görünürken, kadın emeği açısından böyle bir önermeyi geliştirmeyi. Emeğin kutsal olduğu ve değerinin ölçülemez olduğuna inanılır. Ancak tüm bunlarla birlikte karmaşılaşan toplumsal ilişkilerde emeğin değerini takdir edecek bir mekanizmanın olması da kaçınılmaz. Ancak bu ücret değildir. Emeğin pazarlanmasına kuşkululu yaklaşarak, emeğin değerinin pazarda değişimi değeriyle bir bütün ölçülemeyeceğine inanılır. Yaşamsal değeri olan kadın emeğinin içinde değer olarak tanımlandığı komünal yaşam örgütlenilmesini ve pazar anlayışını önerir. Bu anlamda çözüm arayışları ataerkil kapitalist sistem içinde kısmi değişimler yaparak değil, demokratik komünal toplum sistemini tüm boyutlarıyla örgütleyerek gerçekleştirilebileceğine inanır, bunu hedef ve amaç edinir.

Kadınların gerek özgün/özerk örgütlenme, gerekse karma ekonomi alanına aktif katılımıyla ekonomi anlayışında önemli değişimlerin yaşandığını görmek mümkün. Yaşamın her alanında kadın dokunuşları hissedilir düzeydedir. Üretim ve tüketim aşamalarında aktif katılımı olan kadınların, sosyal pazar anlayışının gelişiminde etkileme gücünün halen sınırlı olduğu görülmektedir. Pazar anlayışında etkisi zayıf kaldığında kadının ekonomi de yer alışı, toplumsal cinsiyet rolleri temelinde yapılan

⁷ Maria Mies, Ataerki ve Birikim

iş bölümünü aşmada yetersiz kalabilir. Bu yönlü riskleri de kendi içinde taşımaktadır. Bu nedenle pazarın demokratikleştirilmesi ve kadının bu alanda belirleyici güç haline gelmesi önemli olmaktadır. Özgün/özerk örgütlenme ile binlerce yıldır ev sınırlarına hapsedilen, ailenin geçimlik ekonomisini üstlenen ve yaşamsal emek harcayan kadın, toplumsal alanda ilk kez kendi ekonomik sistemini kurup, toplumsal yaşama müdahil olmuştur. Sadece müdahil olmamış, öncülük yapmış ve toplumsal sistemin belirlenmesinde belirleyici olmuştur.

Sonuç Yerine

Ekonomi, doğduğu günden bugüne çeşitli aşamalardan geçen, farklı tanımlamalara tabi tutulan ve yaşamı doğrudan ilgilendiren temel yaşamsal aktivitelerinden biridir. Beslenmeyi, barınmayı ve yaşamın sürekliliğini sağlamayı içeren tüm faaliyetler ekonomi kapsamına girer. Bu nedenle ekonomi doğrudan yaşam biçimimizi belirler yada başka bir ifadeyle yaşam biçimimiz ekonomi sisteminde yansımaları bulur. Demokrasinin olmadığı bir toplumda, demokratik işleyen bir ekonomiden bahsedilemeyeceği gibi, ekonomi sisteminde demokrasi zayıf ya da uygulanmıyorsa toplumsal demokrasiden, eşitlikten, özgürlükten ve katılımcılıktan da bahsedilemez. Toplumun özgürlük düzeyinin yansımaları bulduğu en temel alan hiç kuşkusuz ekonomi alanıdır. Ekonomi üzerinden geliştirilen ilişki biçimleri, toplumsal yaşam ilişkilerinin niteliğini yansıtır. Bunlar birbirini etkileyen ve belirleyen konulardır. Ekonomiyi toplumsal yapılanma ve ilişkilerden bağımsız ele almayız. Ekonomide geliştirilen cinsiyet eşitsizliğine ve sömürüye dayalı adil olmayan ilişkiler, demokratik komünal ekonomi sistemi ile aşılabılır. Bu aynı zamanda ekonomi üzerinde geliştirilen ve tüm toplumsal ilişkilere içerilen hiyerarşi ve iktidar yapılanmalarının etkisizleştirilmesi ve zamanla ortadan kaldırılmasında beraberinde getirecektir.

Yaşam kaynakları üzerinde ataerkil tekelin kalkması güçlü mücadele ve zaman ister. Demokratik komünal ekonomi, bunun yol ve yöntemini göstermiş, yaşanan deneyimler bunun uygulanabilirliğini ortaya koymuştur. Beş bin yıllık ataerkil kapitalist sistem kurum(sal)laşması ve geleneği karşısında demokratik komünal ekonomi önemli bir iddia ortaya koymaktadır. İçinde yaşanan bölgesel koşullardan dolayı pazarı bir bütün kısa ve orta vadede demokratikleştirmenin zorlukları olsa da bu iddiayla çalışma yürütmek ve bunu hedeflemek, kıymetli bir çalışmadır. Bir alanla sınırlı kalmadan tüm dünyaya aynı umudu taşımak ve değişimi hedeflemek son derece önemli olmaktadır. “Sömürgecinin sömürgeci” konumunda olan kadınların başkaldırısı ve Demokratik Komünal Ekonomi sistemini örgütlemesi ve toplumsal sistemin demokratikleşmesinin güvencesi konumundadır.

Kaynakça

- Demokratik Komünal Ekonomi. Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları. Azadi Matbaası
- Demokratik Komünal Ekonomi. Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları. Azadi Matbaası
- Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü. Abdullah Öcalan
- Ortadoğuda Uygarlık Krizi. Abdullah Öcalan
- Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. Friedrich Engels
- Sosyalizmde Israr, İnsan Olmakta Isrardır. Abdullah Öcalan. Aram Yayınları
- Ataerki ve Birikim. Maria Mies

Doğal Toplumda Ekonominin Yaşamsal Kültüre Dönüşmesi

Çarçel Didar

Doğal toplum olarak nitelendirdiğimiz çağlar yaşamın tüm ilklerini içinde barındırmıştır. Son iki yüz yıla kadar araştırmaların sınırlı olduğu bir alan durumundaydı. Şimdi tüm toplumların geçmiş kodlarını aradığı bir hakikati ifade etmekte, bu yönlü araştırmalar yapılmakta. Toplumsal bilim alanına giren ve sosyolojik olarak değerlendirilmeye giren bu çağlar yoğunca eril-erkek zihni ve düşüncesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Alışkanlığa dönüşen eril zihniyetin bin bir karşı duruşu, alternatif toplum bilimi alanlarınca bulgularla, kanıtlarla boşa çıkarılmaktadır. Son iki yüz yılın araştırmalarında Marksist teorinin toplumsal üretim, üretimin değer biçimi ve sınıfsal düşüncenin etkisi yoğun olarak üzerine eklenmiştir. Daha sonraları zamanı ve süreçleri düz çizgisel gelişim olarak ele alan eril zihniyet, geçmiş tarihi, yaşamı kendi iç doğasal dengesi olmaktan ziyade, gücünün güçsüze ya da erkeğin kadın üzerindeki meşru rolü olarak kabul etmiştir.¹ Genel olarak tarihin gelişim evreleri bu biçimde ters yüz edilmiştir. Çağlar boyunca tarihin gelişimi tek ayak üzerinden gelişmiş, egemenlerin tarihi olarak algılanmasını meşrulaştırmıştır. Eril ve homojen bir kültür yaratma girişiminde bulunmuştur. Bu nedenle de konumuz tarihsel olduğu kadar toplumsal, toplumsal olduğu kadar da kadın ve emek odaklıdır.

Geçmiş dönem toplum insanların ilişkileri ve düşünce biçimi günümüz insanlarından farklıdır. İlk kültür süreçleri olarak gelişen ve tüm dünyaya evrensel olarak yayılım sağlayan bu yayılma günümüzde büyük yanılgılarla karşılaşmıştır.

¹ Abdullah Öcalan, Demokratik Toplum Manifestosu

Kültürel olarak gelişen yaşam (dil, üretim araçları, toplumsallık vs) tüm olguları içinde barındırdığını ifade edebiliriz. Ancak egemen, hiyerarşik gelişim genel evrensel değere ciddi bir yönelimle yaklaşmıştır. Bu nedenle de yanılıklı, eklektik, sınıf ya da egemenlikçi zihniyet ön plana çıkarılmıştır. Günümüz argüman, düşünce ve ilişkileri ile tarihi değerlendirmeler yapılmıştır. Kadınca olana eğilme, kadın zamanları denen tarihi süreçlere yol almak için yeniden kadın bakış açısıyla geçmiş süreçleri kendi doğal gelişim sistematığı içinde ele almak, sübjektivizme düşmeden değerlendirmek önemli olacaktır.

Takriben M.Ö 10 binlerde başlayan ve kaç bin yıl içinde toplumsallığın tanımlama düzeyine geldiği süreçler, ekonomik olarak kadın faaliyetlerinin güçlü olduğu süreçler olarak kabul edilmektedir. Sınıfsal bakış açısından uzak, eşitlikçi düzen içinde doğayla ortak ve tamamlayıcı biçimde yaşamlarını sürdüren bu topluluklarda kadınlar emek ve üretimde belirgin görünmektedir. Kadınların örgütlenmesi topluluğun yaşamını inşa etmesinden gelme ihtimali yüksektir. Yaşamın inşası demokratik kültürün ekolojik, eşitlikçi ilkeleridir. Doğayla yaşam, topluluğun kendi içindeki dayanışması, insanlık için ciddi sonuçlar açığa çıkarmışa benzemektedir. Genel olarak sadece kadınların dayanışması olarak algılanan süreçler şöyle bir izlenim ortaya çıkarabilmektedir. Kadınlar her şeyde aktiftir ve son söz kadınlarındır. Yani doğal bir 'iktidar' biçimi olarak ele alan kesimler az değildir. Ancak doğal toplum ve kadının üretim ya da emek ilişkisi çok daha özgün bir durumu ifade etmektedir.

Kadın Eksenli Doğal Toplumda Ekonomik Faaliyetlerin Gelişimi

Ana kadının topluluk içindeki gelişimi tamamen toplumsal inşada ki öncülüğü ile ele alınabilir. Bir toplumu ayakta tutan ve geliştiren üretim biçimi, çevresiyle geliştirdiği ilişkiyle tanıma kavuşur. Doğaya saygılı yaklaşım sadece kendi ihtiyacını karşılaması ve onunla yetinmesini getirir. Kendisinin emek verdiği ve dönüştürdüğünü topluluğuyla paylaşması, bunu doğanın bir halkası gibi birbirine devretme, tamamlama anlayışıyla gelişmiş olabilir. Ana kadının çocuklarıyla olan bağı ve onları yaşamda eğitmesi doğayla ortaklığının bir göstergesi gibi görünmektedir. Gelişen tecrübenin dayanışmacı duyguda pratikleşmesi yaşamın gelişiminin doğal evresi olarak varlık bulmuş ya da gelişmiş olabilir. Karşıt diye bir durum söz konusu olmayabilir. Doğal toplumda kadın ve erkeğin, ürettiklerini kullanım biçimi, topluluk ve birey ilişkisi, paylaşım ve ortaklaşma, bunun çevresinde emekle gelişen saygınlık durumu toplumsallığı güçlendirdiğine dair verileri çok güçlüdür.²

² Murray Bookchin, Özgürlüğün Sosyolojisi

Bu durum evrensel bir kültür olarak günümüze kadar gelmiş denilebilir. Topluluğun aynı zamanda kendini de içinde sentezlediği ve onardığı bir durumu ifade etmektedir. Yaşamın aktivitesi ortaklaşma, işbirliği üzerinden gelişmesi büyük olasılıktır. Kadının doğal statüsü sadece kendiliğinden ve doğasal bir ilerleme gibi algılanması eril aklın gerçekleri örtbas etmek için geliştirdiği tek yanlı teorilerdir. Doğal dayanışmacı ekonomi, emek ve üretimle gelişen bir saygınlıktır. Doğal olarak geliştiği bir yere kadar doğru olarak kabul edilebilir. Anne çocuk ilişkisi ve doğa insan ilişkisi beraberinde korumayı ve geliştirmeyi, maddi olanı çevresi ve topluluğu için yararlı hale getirmeyi getirir. Bunda şaşılacak bir durum olmasa gerek. Ancak tüm bunları akıl ve inşadan, bilim ve teknikten (o dönemin üretim araçlarının yapımı ve mevsimsel döngülerin incelenmesi vs bilimin alt yapısıdır)³ soyutlayarak kabul etmek kadının toplumsal karakterini görmezden gelmeyi ifade ettiği kadar eril aklın kendisiyle her şeyi başlatma anlayışının bir sonucudur. Oysa tarihsel okumalardan⁴ biliyoruz ki toplumun kendi öz gücü üzerinden gelişmesi, kadının ortaklaştıran ruh, duygu ve düşüncesi üzerinden gelişmiştir. Kadının, bulunduğu doğal çevre içinde tecrübeyi yararlı ve herkesin kullanımına açık hale getirmesi esas vurgulanması gereken husustur.

Ana kadın toplumu olarak tabir ettiğimiz süreçlerin en örgütlü ve günümüze yansımalarının somut olarak kaldığı süreç neolitik dönem olduğu belirtilir. İnsan üretiminin bilinçli ve dönüştürücü eylemi yaşamda ciddi bir farklılık oluşturduğu ifade edilir. Emek değer ilişkisi kadın-çocuk ilişkisine benzetilir. Doğasal olan da budur. Anne ve çocuk ilişkisinden yola çıkarak, çevre ve doğa, üretimin toplulukla paylaşma durumu arasında benzerliklerinin geliştiği ihtimali yüksek görünmektedir. Yaşamak için paylaşmak çok yönlü bir eylem olarak gelişmiş olabilir. Düşünce ve el arasında güçlü bir bağ kurar kadın. Bulduyuyla yetinmeyen, içine hayal gücü katan, eli değdikçe değiştiğini- değiştirdiğini gören, emek harcadıkça topluluk ve klanının ortak, kolektif bir örgütlenme içinde yaşadığını gören kadın; topluluğunu ve çevresinin bütünlüğünü daha da güçlü örgütlemiş olma ihtimali yüksek görünmekte. Duygu ve düşüncenin yaşamda ortaklaştığı bu süreçlerde ahlaki-politik bir topluluğun gelişiminin kurumsallaşma aşamaları olduğunu ön görebiliriz. Bilinenin dışında bir kurma süreci içine girmiş olma durumu görünmektedir. İnşa, kurumsallaştırma denen durum bu olsa gerek. Kurgusalılık ve bilimselliğinde işin içine girdiği fark edilmekte. Soyutlama durumu ve üretimin işbirliği ile ortaklaştırma da gelişmiş olabilir. Daha öncesinden gelişen üretim biçimi, bitkisel ve hayvansal besin üretimi artık çok yönlü bir emek ortaklaşma aşamasına geçtiğini bizlere göstermektedir. Kadın inşasını en fazla da toplumun kuruculuğundaki rolüyle değerlendirmek gerekiyor.

³ Gordon Childe, Tarihte Neler Oldu

⁴ Evelyn Reed: Kadın Evrimi

“Ekonomi temel mahiyette bir tarihsel toplum eylemidir”⁵ belirlemesi ortaklaşan yaşamın kültürleştiğini, sistemleştiğini göstermektedir. Zaman içinde dayanışmanın ortak duygu ve düşünce de yaşanması ve ahlaki olarak değer bulması, toplumun etkinliğinde, yaşamında belirleyici olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Yaşam araçlarının hepsi bir biçimde yaşamın yararına geliştirilmişti. Toplumsal ihtiyacı, toplum kendi içinde ortaklaştırarak, birbirini tamamlayarak ve adını koyarak sahiplendiği öngörülmekte. Ortak üretim, ortak fayda, ortak pratiğin sonucu gelişim sağlanmış olması muhtemeldir. Bu da toplumda ekonominin demokratik gelişimini, eylemini ortaya koyduğunu düşünmemizi sağlamakta...

Düşünce ve eylem arasındaki dengeyi en çokta bu süreçlerde olası olduğunu fark ediyoruz. Ekonomik olarak kendi kendine yeten bir süreç gelişmiş olabilir. Ürünü ve yararlılığını toplum fark ettiğinde kutsaması da gelişmektedir. Bu döneme düşünce-zihni ve el emeğinin optimal dengesinin yaşandığı dönemdir diyebiliriz. Mezopotamya’da gelişen toplumsal kültür büyük ölçüde üretim biçimleriyle iç-içe geliştiğine dönük veriler güçlüdür. Doğal toplumda inanç, emek, yani üretim, sosyal yaşam ve kutsallıklar hep iç-içe kabul edildiğini bize göstermektedir. Hepsini ele alış ve yaşamla bağını kurma birbiriyle bağlantılıdır. Sümer tabletlerinde günümüze kalan “Kauta” gıda kelimesi kutsallık içermektedir. Topluluğun yaşamını sürdürmesi için gerekli besin temelini öğrenmek, ihtiyaçları karşılamak kutsallık olarak ele alınır. Yaşamının sürekliliğine katkısı nedeniyle insanlar büyük bir değer atfetmiştir. Kadının, bilinç ve tecrübeyle topluma öncülükte aktif olma olasılığı, yaşamın sırina varmasıyla, bilgeliğiyle kabul görmüş olabilir.

Üretimin genel olarak etkinliği çoğu zaman toplumlarda belirleyici olmaktadır. Yaşamın devamını içerdiği kadar üretim ve tüketimiyle de toplumun gelişmesinde etkili olabilmekte.⁶ Tarihi araştırmalarda da görüyoruz ki üretimin toplumla gelişim ilişkisi en çokta bu dönemlerde yaşandığı ifade edilmektedir. İnsanların hayatta kalma becerileri birçok biçimde üretimle bütünleşmiştir.

“Ekonomi temel mahiyette bir tarihsel toplum eylemidir” belirlemesi ortaklaşan yaşamın kültürleştiğini, sistemleştiğini göstermektedir. Zaman içinde dayanışmanın ortak duygu ve düşünce de yaşanması ve ahlaki olarak değer bulması, toplumun etkinliğinde, yaşamında belirleyici olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

⁵ Abdullah Öcalan: Demokratik Toplum Manifestosu

⁶ Alaeddin Şenel, İnsanlık Tarihi

Daha fazla değişkene bağlanmıştır. Daha önceki aşamalar olan Paleolitik-mezolitik dönemler de topluluklar yaşam stratejilerini karmaşık bir yapıda değil de daha sade bir biçimde geliştirdikleri sonucuna gidiyoruz. Toplayıcılık ve avcılık toplumsal kùltürün ya da çok yönlü toplumsal ekonominin temelini geliştirmiş olsa da özünde daha sade bir kùltürdü. Yaşamak için topladığı ve avladığıyla yaşamını sürdürür.

“Ekonomi kavramı evrenseldir. Tüm canlılar âleminde metabolizma olayındaki madde alışverişinin düzenlenmesi olarak en genel bir tanıma kavuşturulabilir. Cansız maddeden canlandırıcı madde elde etmek ve bunu tüketerek tekrar cansız maddeye dönüştürmek ekonomik faaliyetin özüdür”⁷

Yüzbinlerce yıl, var olanı dönüştürmeyi tecrübe edinen insan, toplumun hizmetine kattığı üretimin etrafında toplumsallığını güçlendirdiğini görmekteyiz. Kendiliğinden olanın insan emeği ve çabasıyla dönüşümüne tekabül etmektedir. Genel bir ortaklaşma ve çaba ortaya çıkardığını düşünebiliriz bu durumda. Aynı zamanda toplumsallaşan insanın kendisinin farkına varmasıyla ortak örgütlediği ekonomi, bireylerin gücü oranında ortaklaştığı, ürettiği ve ortak tüketimde bulunduğu alandır denilebilir. Doğadan yararlanma ile başlayan “beslenme ve barınma” tecrübeye ve bilince dönüřtüķçe toplumda daha fazla ortak paydalarda gelişim ortaya çıkardığı sonucuna gitmekteyiz. Neolitik döneme bu açıdan insanlık tarihinin niteliksel gelişim evresidir diyebiliriz.

Kadın; tüm bu verilerden de anlaşıldığı kadarıyla yaşamsal eylem içinde, eylemin politik örgütleyicisidir. Mezopotamya da kadın aklının gelişim düzeyi yaşamın tüm alanlarında hâkim olduğu kanısı yüksektir. Üretim, duygusal zekâ ile analitik zekânın birleştiği noktada toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılamaya başlar. Tarımla ve hayvancılıkla başlayan dönemde insanların üretime bilinçli katılma süreçlerini içermesi olasıdır. Hesap yapmaya başlayan bireyler coğrafik olarak mevsimsel döngülerin hesaplarını da yapmaya başlar. Düşünce ve matematik çıkarsaması artık normal bir düzeye gelir üretimde. Kolektif üretim ve kolektif tüketim kendisiyle beraber sosyal ve ortaklaşmacı yaşamın kùltürel boyutunu ortaya çıkardığı görölmektedir. Kadınların, çocuğa ve topluma karşı sorumluluğu üretimde de yansımaları bulmuştur. Herkesin herkese karşı sorumluluk duygusu ve ahlakı böylece güzel ve anlamlı anacıl kolektif bir kùltüre dönüştüğünü çıkarsamalardan anlayabilmekteyiz...

Tarım ve hayvancılık üzerinden başlayan örgütlü ilk ekonomi faaliyetleri, tüm klanın, köyün ortak emeği haline geldiği düşünölmektedir. O güne kadar hazır bulunduğu

⁷ Abdullah Öcalan, a.g.e

besinle yaşayan topluluk artık, emeği ile ürettiği besinle yaşamını sürdürebilmekte. Toplayıcılık yerine geçen tarım, belirleyici bir kültür olarak tüm topluluğun tecrübesine dönüşür. Topluluk içinde erkeklerinde emeğe dâhil olma durumlar vardır. Kendi içinde doğal gelişen işbölümüne bakarsak kadınların topluluk içindeki tecrübe ve sorumluluk aktivitesi daha fazla görünüyor. Ancak kadın ve erkeğin toplumsal yaşama katılımları eşitlikçi bir biçimde geliştiğini bize göstermektedir. Kadının yönlendiriciliğiyle, etkisi ve tecrübesiyle ortaklaşan ve katılım sağlayan bir durum daha belirgin olarak açığa çıkmaktadır. Kadının yaşama özgür katılımı ve örgütlemesi erkeğin eşitlikçi ve tamamlayıcı olması, doğal toplumun kültürünü açığa çıkardığı akla yatkın gelmektedir. Doğal otorite biçimi yaşamın tüm alanlarında saygınlık üzerinden gelişmiş olabilir. Bilinçli üretimle başlayan kültür, yerleşik yaşamı da geliştirmiştir.⁸ Yerleşik yaşama geçiş, köylerin kurulması günümüz yaşamına yakın bir biçim olarak inşa edilmiştir. Yerleşkelerin gelişmesi kadınların ve topluluğun sürekli ortak ilişkiler içinde olması ahlaki-politik örgütleme zeminini, eşitlikçi bir yaşam ortaya çıkarma olasılığı büyüktür.⁹

Tüm kabilenin üretim içinde olduğu demokratik birlik kendisiyle Tel Xalef kültürünü (M.Ö 5 ile 6 binlerde) açığa çıkarmıştır. Klan meclis kültürü bünyesinde gerekli ve yaratıcı üretim aletleri olarak çömlek, saban, destar, balta, yün eğirme, dokuma, konut, yerleşkeler, üretimin toplandığı depolar, ortak savunma sistemi gibi, toplumun tüm boyutları birbirine bağımlı biçimde geliştiği sonucuna götürmektedir bizi. Daha önce belirttiğimiz biçimde üretim araçları ortak tarihsel tecrübenin birbirini tamamlamasıyla açığa çıkmıştır.¹⁰ Üretim araçları ortak düşünce ve emeğin sonucu olması nedeniyle kimsenin mülkü olmadığı kanısı bizlere doğru gelmektedir. Herkesin kullanım hakkı ve tasarrufunun olması ortak kültürün yaşamın somut pratiğine yansımaları durumu olarak ortaya çıkmış gibi görünüyor. Hiçbir şey sadece kendi soyutluğu içinde değildir, tersine üretim tamamen somut pratik ve sonuçlarıyla ortaya çıkmaktadır. Kazma, kürek, halı ve tüm dokumalar, yerleşim, tarım, bahçecilik, sanat, politika hepsi üreticilerin keşfidir. Ekonominin, toplumsal ortak etkinlik alanı olarak gelişmesi, toplumda hiçbir üretim ve yaşam alanını kategorize etme durumunun olmadığını tarih bizlere anlatmaktadır.

Tarımı, doğayı tanıma ve gözlemlleme durumu olabildiğince toplumda düşünce ve tecrübe geliştirdiğini izah etmektedir. Sağaltımda kadınların hastaları tedavi etme ya da kırık ve kesikleri iyileştirmede uzmanlaşmaları toplumun tüm alanlarıyla bire bir ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşamın, günümüzün köy yaşamına benzer

⁸ Abdullah Öcalan, a.g.e

⁹ Göbekli Tepe, Catalhöyük, Amed Çayönü

¹⁰ Abdullah Öcalan, Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratik Modernite

biçimde örgütlendirildiği görünmektedir.¹¹ Sosyal olarak ahlakı ve dayanışmayı geliştirme, ekonomik üretimi örgütlü hale getirme, araçları ortaklaştırma ve kültürel bütünleşme, toplumda ciddi bir inşa durumunun olduğunu bizlere göstermektedir. Bu nedenle kadın tarihinin en güçlü zamanları ya da düşünsel, politik ve teknik olarak öncü olduğu, herkesi inşasına kattığı dönemlerdir diyebiliriz. Yerleşik yaşamın örgütlenmesinde bu nedenle, besinin örgütlenmesinin etkisinin yoğun olduğunu belirtebiliriz. Kadın tarafından geliştirilen sosyal yaşam, klanı yani köy yaşamını ortaya çıkarmış olabilir. Bu da daha sonra gelişen uygarlıkların temelini oluşturduğu savına bizi götürmektedir.

Tarım, tohum, bahçecilik, hayvancılık kültürünün gelişmesi, örgütlenmesi toplulukların yaşamına ciddi bir nitelik kazandırması olasıdır. Kadınların üretimle topluma katkısı ve tüm doğayla kendi arasında bir bağ kurması olasıdır. Doğa ile arasındaki bu benzerlik toplulukta zamanla kadının kutsanmasına götürmüş olabilir. Doğuran, besleyen ve koruyan kadının saygınlık görmesi olasılığı çok büyüktür. Bir toplumda politik yapının açığa çıkması ya da demokratik kültürün oluşması kesinlikle ortak anlayış ortak paylaşım ve dayanışmadan gelir. Kadın ve çocuk, topluluk ve doğa bütünlüğü kadın açısından doğal toplumda önemli bir bütünlük gibi gelişmektedir. Araçları yaparken, çanak çömlek devrimi, ekmek ve tarım, bahçecilik ve hayvan ürünlerinden yararlanma, savunma yerleş-

Tarım, tohum, bahçecilik, hayvancılık kültürünün gelişmesi, örgütlenmesi toplulukların yaşamına ciddi bir nitelik kazandırması olasıdır. Kadınların üretimle topluma katkısı ve tüm doğayla kendi arasında bir bağ kurması olasıdır. Doğa ile arasındaki bu benzerlik toplulukta zamanla kadının kutsanmasına götürmüş olabilir. Doğuran, besleyen ve koruyan kadının saygınlık görmesi olasılığı çok büyüktür.

kelerin geliştirilmesi kadında topluluğuna karşı gelen sorumluluk duygusunun tecrübeyle harmanlanmasıdır. Ana emeği denen durumu doğal toplumda daha bariz görmektediriz. Toplumsal olarak ürettiği ve ortaya koyduğu yaratıcılığı, yaşamda ciddi bir gelişim sağladığını var sayabiliriz. Yaşamın tümü aslında bir nevi ekonomik üretimle iç-içe görünmektedir. Ekonominin dışında kalan kimse yok gibidir. Günümüzün köylerinden de görüldüğü biçimiyle herkes bir biçimde pratik ya da manevi bir katılım sağlıyor diyebiliriz. Her şey birbiri için vardır ve bir birini tamamlar yaklaşımı toplulukta doğal bir gelişmeye yol aç olabilir. Kadın emeği denen olguyu en çok da o çağların kadını kutsal görme durumunda görebiliyoruz. Kadın ve emek ana olgusunu tanımlamaya götürdüğü kanısını güçlendirmektedir.

¹¹ Çayönü- Mardin

Doğal Toplumda Ekonominin Temel Özellikleri

Toplumun demokratik örgütlenmesi olarak açığa çıkan ekonomi tüm birey ya da topluluğun ortak kolektif üretimi olarak görülebilir. Mülkiyetten uzak gelişmesi doğal olarak demokratik bir inşa açığa çıkardığını düşünebiliriz. Demokratik ve ekolojik olmasının doğa ile kendisi ve topluluğu arasında kurduğu ilişki karşılıklı uyum, saygı ve birbirini tamamlamaya dayanıyor olması muhtemeldir. Doğanın varlığını kendi varlığı görmek, kendini evrenin küçük parçası ya da, canlılar içinde varlık olarak görmek ve hissetmek doğal toplumun özelliğidir.¹² Doğa diyalektiğini en güzel biçimde yaşamda pratikleştiren yerel kültürler, toprak ve tarım içinde yetişen, yaşayan insanlarda gelişmiştir. Tarım köy kültürünün ekolojik bir anlayışla gelişmesinden dolayı toplumca bu denli sahiplenilmiş ve gelişme neden olmuş olabilir. Toplumsal dayanışmayla gelişen bu kültür insanda bütünlüklü bir bakış ve yaklaşım ortaya çıkarabilir. Kendisini doğanın varlığında bir parça görme, bunun bilinciyle hareket etme tarım kültüründe gelişen toplumsallıkta yansımaları gösterme ihtimali yüksektir. Tarımla, doğayla geliştirdiği bu ilişki merkezi bir ilişki olmadığından nesnel bir yaklaşım haline gelmemiştir. Doğa, toplumun ve insanın bir karşıtı gibi görünmemektedir. Yani ekolojiktir, toplumdur, eşitlikçidir. İlişkilere yansıyan zihniyet biçimi kendini üretim alanında bir nevi ifade etmiştir. Ektiği, biçtiği, topladığı üretimi zenginleştirerek farklı besinlere çevirme durumu olsa da kutsanan bir ifade bulmuş olabilir. Nasıl ki doğa toplumun karşıtı değilse, insanlar da doğanın üstünde, dışında bir canlı değildir.¹³

Tarım, köy kültüründe birey toplumda önemli bir yer edindiği akla yatkın gelmektedir. Toplumsallığın gücünde kendisini birey ve toplumunun bir parçası olarak geliştiren bireyden geliyor. Sadece kendi toplumunun değil aynı zaman da ekolojik yaklaşımı olarak elinin değdiği, gözünün gördüğü, yüreğinin hissettiği, aklının aldığı her şeyi kendisiyle birlikte olduğunun bilincinde olmalılar. Bu nedenle Ortadoğu'da gelişen tüm toplumsal inançlarda bu yaklaşımı görmek zor değildir. Güneşe, başağa, meyvelere, toprağa, suya, hayvanlara yaklaşım bu ekolojik yaklaşımla gelişmiştir. Ağaçların kutsanması durumu bu güne kadar yaşanan en belirgin kültür olarak gelmiştir. Kürdistan'ın genelinde meşe ağacı bu gün bile kutsal görülür. Derişim isyanında halkın her meşe ağacında bir isyancıyı, direnişçiyi barındırdığına inanılmaktaydı. Bugün köylerimizde, toplumumuzda doğaya böyle yaklaşıldığını görürüz. Bu durum tarımla, doğanın bilincine daha fazla girme, doğaya kendi eliyle katkıda bulunma özelliğinin tarihsel kökleri, bu yaklaşımın ifadesidir.

¹² Abdullah Öcalan, a.g.e.

¹³ Abdullah Öcalan, a.g.e.

Her canlıyı ve doğayı kendi varlığı olarak gördüğü için ihtiyacı kadar nasiplenir ya da özenle korumaya alır. Artı ürüne ya da fazlasına gerek duymaz, tarımla canlı ilişkisi de bu anlayıştan geldiğini belirtebiliriz. Bu durumu demokratik ve ekolojik olarak ifade etmek yerinde olur.

Sahip olma duygusu gelişmediğinden insanların ortak değerleri günümüz toplumlarınkinden geniş denilebilir. Neyin olduğu değil ne olduğun, nasıl olduğunla, ne kadar ortaklaştığını ilgilleyen bir durum ortaya çıktığı daha akla yatkın geliyor. Genel olarak yaygınlaşan ekonomi doğal toplumda ihtiyaçları olabildiğince ortaklaştıran üretimi de ihtiyaca göre örgütleyen bir ilişki olarak kabul edilebilir. Bölüşüm ve değer atfedilmesi, üretime ve besine verilen değerle ilgili olduğu kadar bunu yaratan ve emek veren, uğraşan insanlara da saygı gösterildiğine denk gelmektedir. Bu nedenle kadın, gerek doğayla uyumluluğu, gerekse de doğaya benzetilmesi nedeniyle, topluma karşı sorumluluk ve örgütlenmesinde kutsal, öncü olarak kabul edilmesini getirmiş olabilir.

Armağan Ekonomisinin Yarattığı Anlam Dünyası

Zamanla gelişen toplumsal üretim biçimleri vardır. Bunların ortaklaşma ve kolektif üretimden geldiğini herkes bilir. Herkesin ihtiyacına göre kullandığı ve herkesin ortak üretimiyle açığa çıkardığı nesnelerin mülkiyetle hiçbir ilgisi olmadığını ifade edebiliriz. İşlevine göre değer atfetme durumu daha akla yatkın görünmektedir. Zamanla armağana dönüşen bu kültür; elindekini sadece kendine ait görmeme durumuyla gelişmiş olabilir. Daha sonra takasa dönüşecek olan bu kültür uzun süre toplum tarihinde yerini almıştır. İlk toplumlarda vermek ve almak kültürü olarak gelişen bu sosyal ilişki toplumsal bağları güçlendirdiği varsayılmaktadır. Maddi ya da meta üzerine kurulu ilişkiler olmadığından sadece elindeki fazlayı değil bir süre kullandığı tüm araç ya da üretimi yanındaki aile ya da klanına armağan etme olabilir. O dönem insanları elindekini sadece kullanım değeri olduğundan birine armağan etme değil de paylaşmayı esas almış gibi görünüyor. Aynı zamanda kullanılan meta ya da değerın bir de ruhu olduğuna inanılır

“Diyelim ki belli bir eşyaya sahipsiniz ‘taonga’ ve bu eşyayı bana sabit bir fiyatı olmadan ve pazarlık yapmadan vereceksiniz. Ben bu eşyayı üçüncü bir kişiye vereceğim ve bu kişi belirli bir zaman geçtikten sonra ödeme olarak ‘utu’ bana bir şey verecektir. Oysa bana verdiği bu hediye sizden aldığım ve o kişiye verdiğim hediyein ruhudur ‘hau’. Sizden gelen hediyeler karşılığında aldığım hediyeleri ister nahos, ister güzel bir şey olsun kendime saklayamam, bu benim için doğru olmaz. Bunları size vermem

gerekir. Eğer sizden alıp başkasına verdiğim hediye bana tekrar döndüğünde onu saklarsam bana kötülük ve hatta ölüm getirebilir. Başkasına verdiğinde o ruhu da ona teslim etmiş olur.”¹⁴

Canlılık, her şeyin ruhunun olduğuna olan inanç eski toplumlarda hakim olan bir zihniyet olduğu bilinmektedir. Elden ele dolaşan meta sosyal bir yapılanma olarak gelişir. Doğal toplumun kendi içerisinde geliştirdiği bu özellik üretimin ve ekonominin belli bir ahlak üzerine oturtulduğu sonucuna bizleri götürmekte. Özne ve nesne ikilemi ilk toplumlarda çok ayrılmış bir durumda değildir. Her şeyin bir ruhunun olduğuna inanmak saygılı bir yaklaşımı da getirmiş olmalı.

Armağan ilişkisinin temel özelliği ürettiğini mülk olarak görmemesindendir. Yararlanmışsa biraz da başkası ondan yararlanmalı ve onun ruhunu taşımalıdır. Yararlılık herkes içindir. Ne kadar paylaşırsan o kadar çoğalacağına olan inanç ortaklaştırma kadar kendine yeterli ihtiyacı bilmekten gelmekte. Aynı zamanda fazla olanı ya da ürettiğini paylaşma durumuyken artı-ürünü ahlaki olarak kabul etmemekten de gelmiş olabilir. Doğal toplumdan günümüze en etkili davranış olarak gelişen armağan kültürü toplumun güçlü ve manevi bağlarla birbirine bağlı olduğunun bizlere anlatmaktadır.

Toplumun beğenilen yaklaşımı ve özelliği olarak armağanın gelişmesi, yararlı olmasından kaynaklı olması ihtimali yüksektir. Yardımlaşma olarak gelişen bu kültür toplumun maddi olana bağımlılığını ortadan kaldırdığını düşünmemizi sağlamakta. Birçok toplulukta yapılan araştırmalarda da açığa çıkan durum kabile şeflerinde ya da köyün meclislerinde toplanan üretimin paylaşılmasını getirmiştir. Ne kadar dağıtırsan o kadar itibar o kadar saygınlık kazanır insanlar. Bu durum ana kültürün en temel özelliği olarak kendisini sistemleştirdiğini bu okumalardan da çıkarabiliriz. Günümüz kültüründen oldukça uzak olan bu paylaşım ve ortaklaştırma kültürü doğal toplumun karakteri olarak açığa çıkma durumu olarak kabul edilmekte. Günümüzde de fark edildiği gibi armağan verme, maddi çıkar gözetmeden paylaşmanın birçok biçimidir. Elde edilen ürünün tüketilmesi bir başka insana ya da topluluğa verilmesi ekonomik kültürün bir biçimidir. Armağan; insanların kendilerini borçlu hissetmeden paylaşmaya dayalı olmasından önemsenmiş gibi görünmektedir. Armağanı toplumsal ilişkileri geliştirmenin işlevsel bir yanı olarak geliştiğini belirtebiliriz. Var olanı biriktirmeden, birikime karşı geliştirilen bir eylem de denilebilir. Armağan kültürün karakterinde karşılıksız vermek yaklaşımı esas alınıyor gibidir.

¹⁴ Marsel Mauss, Hibe, Arkaik Topumlarda Mübadelenin Şekilleri ve Nedenleri

Ancak dönem dönem armağanı alanın kendi gönlüden geçeni verme durumu da olabilir. Bu verenin belirlemesi ve beklentisinden ziyade bir değer verme ve takdir etme biçimi olarak yaşandığını düşünmektedir.

Örneğin halen Kürdistan'ın pek çok yerinde güzel yapılan bir yemeğin, kendi ürettiği meyve- sebzenin komşu ile paylaşılması, dolu verilen kabın içine bir şeylerin konulması, boş verilmemesi ta bu dönemden kalan bir gelenektir. Aynı zamanda lokma dağıtma kültürü de örnek verilebilir. Ölülerinin ruhu için ya da gördüğü bir rüyanın hayrı için, tuttuğu dilek için yiyecek ya da birinin ihtiyacı olan bir şeyi armağan etme durumu vardır. Malatya da bir inanca göre her evin bir melikesi vardır. “Tanrıça da denilebilir” onlar için geceleri bir tabak yemek bir köşeye bırakılır. Bu biçimde kadınların birçok gerekçeyle anlamlandırdığı bu paylaşım biçimleri ana kadın kültürü, inancı, armağan ekonomisinin günümüzde yaşanan örnekleri diyebiliriz.

Aynı zamanda Kürdistan Alevi kültüründe “musahiplik” günümüze kadar gelen doğal bir yardımlaşma kültürüdür. İki ailenin arasında geliştirilen “yol kardeşliği” ortaklık toplumsal olarak yardımlaşma ve dayanışmayı yaşamsal kılma durumudur. Bir ailede olan diğer aile ile mutlaka paylaşılmalıdır. Bi-

rinin mal varlığı varsa diğerine vermemek ahlaki olarak ayıplanır, kabul edilmez. Toplumun kendisi bu durum karşısında eşitsizlik olduğunu ifade eder, “dara durma”. Topluluğun meclisinde tartışmaya açılır bu durum. Topluluğuna karşı sorumluluğu hatırlatılır. Aynı zamanda yine “ziyaretler” kutsal mekânlara herkes elinde ve evinde ne varsa getirir ve ortak tek sofraya paylaşılır. Ürettiğini paylaşma, verme, aynı zamanda paylaşarak almış olmak ahlaki bir gelenek olarak günümüze kadar gelmiştir. Yine kurbanı kesen aile herkese dağıttıktan sonra en son ailesine verir. Herkese eşit biçimde dağıtması gerekir. Sınırlı olarak saydığımız paylaşım biçimleri günümüze kadar kalan doğal toplumun armağan, paylaşım kültürüdür.

Armağan; insanların kendilerini borçlu hissetmeden paylaşmaya dayalı olmasından önemsenmiş gibi görünmektedir. Armağanı toplumsal ilişkileri geliştirmenin işlevsel bir yanı olarak geliştiğini belirtebiliriz. Var olanı biriktirmeden, birikime karşı geliştirilen bir eylem de denilebilir.

Çokça ifade edebileceğimiz neolitik kültürün dayanışma ve ortak paylaşma etkinlikleri tüm coğrafyamızda görmemiz mümkündür. Colemerg'te, "berxbir", batı Kürdistan da "beran berdan" baharı, doğayı ve verimliliği kutsamak için bir araya gelinmesi armağan ekonomisinin bu kültürün bir parçası olduğunu bizlere göstermektedir. Yine şenlik havasında kutlanan bu gelenek üretim, verim, paylaşma ve toplumsallaşmanın kalıcı, kök gelenekleridir.

Armağan etmek bu günde toplumda ya da bireyler arasında ciddi bir pozitif içerik açığa çıkarır. Ondandır ki armağan her zaman için bir insanın bir diğerini ya da bir toplumun üyelerinin diğer topluluk üyelerini düşünmesi, değer vermesinden gelir. Armağan etmek eski toplum insanı için yaşamın en temel ahlak yapısı olarak gelişmiş gibidir. Tüm bu ortaklaşmacı, armağan kültürü, köy tarım devriminin yayılması ile zamanla takas kültürüne yol açtığını varsayabiliriz. Daha sonra takas yapılması durumu takas ekonomisini köyler arası gelişmesine yol açarak, farklılaşan ihtiyaçlar bu yola temin edilme yoluna gidildiği var sayılıyor.

Armağan kültürü günümüze kadar özellikle köylerde kalmıştır. Kürdistan'da özellikle kendi bağında ve bahçesinde, çevresinde ürettiği ürünü çevresine karşılıksız verme, paylaşma durumu o günden kalma ahlaki toplumsal bir kültürdür. Yerel topluluklarda ve Kürdistan'da fazlayı paylaşma ya da bugün modernist toplumda da değer verdiğin insana bir şeyler hediye etmek günümüze kalan yansımalarıdır. Doğa ve üretimle demokratik paylaşımcı kültür, elde olanın fazlasını çevresiyle paylaşma olarak devam eder. Bunun yansımaları sadece anne ve çocuk ilişkisini aşmıştır. Anacıl toplumla başlayan demokratik, paylaşımcı üretim kültürü günümüzde sınıfsal ekonomiye karşı yerel kültürlerde devam etmektedir. Ortak üretim, ortak paylaşım, tüketim, toplumun doğal bir ahlakı olarak devam etmekte...

Maternal Ekonomi ve Ataerkil Kapitalizm*

Genevieve Vaughan

Çeviri: Başak Sıla Kaymak

“Kadın ve ekonomi iç içe geçmiş bileşenlerdir. Kadın yalnızca temel ihtiyaçlara yönelik üretim yaptığı için kadın öncülüğündeki ekonomi bunalım yaşamaz, çevre kirliliğine yol açmaz, iklime tehdit oluşturmaz. Kâr için üretmeyi bıraktığımızda dünya özgürleşmiş olacaktır. Bu sırasıyla insanlığın ve yaşamın kendisinin özgürleşmesini sağlayacaktır.”

Abdullah Öcalan

1939’da ABD’de doğdum ve 1960’lardan beri, ilk başlarda göstergebilim disiplini kullanan genç bir kadın olarak, sonrasında ise sosyal değişime kendini adanmış bir feminist olarak insani ve insanileştirici bir ekonomi olan armağan ekonomisi üzerine çalışıyorum. 20 yıldır tecrit altında hapsedilmiş bir Kürt liderinin, bir erkeğin, kadınlar ve armağan ekonomisi üzerine, kimileri benimkine oldukça benzer, bu derece önemli fikirler ortaya atmış olması hayret verici. Ve bu, birbirimizi tanımamıza ve çok farklı yönlerden gelmemize rağmen aynı yolda yürüdüğümüzü, dünyayı ve insanlığı yok etmekte olan ataerkil kapitalizmin yalan üzerine kurulu cephesinin ardındaki gerçeği görüyor olduğumuzu doğruluyor. Feminizmin asıl çağrısı, daha fazla kadını pazara entegre etmek değil, ataerkil kapitalizme geçerli bir alternatif sağlamaktır.

* Bu makalenin daha önceki versiyonu ismi geçen konferansta sunulmuştur: Kürdistan’dan Fikirler ve Stratejiler: Tek Başına Özgür Olamazsınız. Demokratik Federalizm, Belediyecilik ve Küresel Demokrasi. Roma, 4-6 Ekim 2019

Annelik teorisi ve armağan ekonomisinin gezegenimizi ve türümüzü iyileştirmek için gerekli olduğuna inanıyorum. Ağımızın antolojilerinden birinin altıyazısında söylendiği gibi “radikal olarak farklı bir dünya görüşü mümkün” ve şu an gerekli. Bu dünya görüşünün kültürel vicdanımızdan eksik olması, günümüzdeki iklim ve uygarlık krizinin temel nedenlerindendir. Annelik pratiğinde halihazırda mevcut olan armağan ekonomisini ortaya çıkararak ve isimlendirerek, ataerkil ekonominin başka yönden bakıldığında nötr, hatta yaratıcı ve zararsız görünen armağan yağmalayıcı yönlerini vurgulayabilir ve nihayetinde görebiliriz.

Esasında söylemimizin ve sözüm ona ‘anlatı’mızın parametrelerini değiştirmemiz gerekmektedir. Varmaya çalıştığım sonuçlardan biri ile başlayacağım: bizler temelde bilge ve bilen varlıklar olan homo sapiensler değiliz, bizler homo donans ve homo recipiens’iz; veren ve alan varlıklar... Aslında bilebilmekten önce bir şeyler alıp vermemiz gerekmektedir. Tüm görünümünün aksine, bizler derinden ana yanlı bir türüz ve bizi mevcut dünyanın sonu senaryosuyla karşı karşıya bırakan, işte bu gerçekliğimizin erkek egemenliği ve piyasa ekonomisi ile arasındaki karşıtlıktır.

Armağan Ekonomisi

Bakım sağlama, çoğunlukla doğum yapan anneler tarafından yapılan ama herhangi bir insan tarafından; erkek, kadın, kardeş veya diğer akrabalar, arkadaşlar, hatta tüm köy tarafından da yapılabilir bir iştir, bir meslektir. “Bakım sağlayıcı” sözünü annelik işini yapan herkes için kullanıyorum. Bu bakım sağlama işi, insan yavrusunun hayatta kalması için tamamen diğerlerinin bakımına muhtaç olduğu uzun periyot boyunca gereklidir. Bu bakım tek yönlü ve karşılıksız olmalıdır çünkü çocuk, quid pro quo** takası anlayamaz ve kendisine verilenin dengini geri veremez. Takasın ne olduğunu bilemediğinden, çocuk için bakım karşılıksızdır. Tek yönlü verici bakım sağlayıcılık modeli erken yaşları itibarıyla tüm çocuklar için mevcut, açık ve anlamlıdır çünkü hayatta kalmak için tek yönlü bir armağan olarak bakım gerekliliktir.

Armağan ekonomisinin önemini kavramak için Marx’ın düşüncesine bir atıfta bulunursak “Fikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır. Kavramak, düşünmek, insanların zihinsel faaliyeti bu aşamada maddi faaliyetinin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkar.”¹ Bu, bilincin temeline yetişkinlerin maddi ilişkilerini -geçimlerini temin etme biçimini- koyan Marksist fikirdir.

** Latince: Bir şey için bir şey, karşılık, kısasa kısas

¹ Karl Marx and Friedrich Engels, The German Ideology, Prometheus Press, Amherst, N.Y. 1998 [1846], s 42

Öyleyse soruyorum, çocuklar geçimini nasıl sağlıyor? Sonuç olarak eğer Marx haklıysa, bakımlarının sağlanması yoluyla, bilinçleri, maddi ilişkilerinin -karşılıksız maternal^{***} bakımı kabullerinin- doğrudan sonucu olarak ortaya çıkıyor. Bu şekilde bakıldığında, materyalizm piyasa öncesi başka yönlü bir mübadeleden -insanın materyalist olmayan bir ilişkisinden- temel alır.

Erken çocukluğa dair yapılan bilimsel araştırmalar maternal armağan pratiğinin önemine dair bize fikir veriyor: Allan Schore, anne ve çocuklar arasındaki bağın nöronlar arasındaki bağlantıların gelişimini ilk yıldan nasıl etkilediğini açıklamaktadır.²

Schore, Daniel Siegel ve diğerleri çocukları izole bireyler olarak ele alan önceki araştırmalardan farklı olarak kişilerarası nörobiyoloji disiplini geliştirmiştir. Siegel diyor ki: “Kişiler arası ilişkilerin dikkatimizi yönlendirme şekli ve nöral tetiklenme modellerinin ortaya çıkma biçimi düşünüldüğünde, toplumsal deneyimlerimiz sinirsel yapıyı doğrudan şekillendirir. Kısacası, ilişkisel bağlantılarımız, sinirsel bağlantılarımızı şekillendirir.”³ Buna ek olarak diyorum ki; erken çocukluk dönemindekiler için bu kişilerarası ilişkiler karşılıksız armağan ekonomisi temelinde ortaya çıkar, ancak büyüdükçe piyasa mantığına ve piyasanın quid pro quo ilişkilerine uyum sağlamak zorunda kalırlar. Bu da sinirsel yapılarını en başta şekillendiren karşılıksız armağan temelli ilişkilerle çelişir ve bunları araçsallaştırır.

Çocuklar da bakım sağlayıcılarının temel armağan pratiklerini taklit ederek armağan vermeyi öğrenirler. İzleyenin beyninde, bir diğer kişi bir şey yaparken tetiklenen ayna nöronların keşfi,⁴ çocukların yetişkinler tarafından kendilerine yöneltilen armağan verme pratiğini taklit etme yeteneğinin olası bir açıklaması olabilir. Bu aynı zamanda idrak etmeye ve verici ve alıcının her ikisinin bakış açıları arasında geçişe müsaade eder, çünkü her biri, her iki faaliyette de bir diğerini aynalar. Bu etkileşimler quid pro quo takaslar değildir. Erken çocukluk araştırmacıları, anneler ve çocuklar arasındaki verme-alma ilişkilerinin iletişimsel sırasını proto konuşma olarak tanımlıyorlar ve bunlar araştırma yapılan tüm toplumlarda mevcut olduğundan, kültürlerarası bir sabit olarak karşımıza çıkıyorlar.

^{***} Maternal: Anaya ait, anneliğe özgü

² Allan Schore, “The experience-dependent maturation of an evaluative system in the cortex”. In *Brain and Values: Is a Biological Science of Values Possible?* Edited by Karl Pribram, Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum Associates. 1998, p 337-359.

Affect Regulation and the Repair of the Self . New York, WW Norton, 2003.

³ Daniel Siegel, *The Developing Mind*, Second Edition, New York, The Guilford Press, M.D. 2012.

⁴ Giacomo Rizzolatti and Michael Arbib, “Language within our grasp,” In *Trends in Neurosciences*, 21, 5, 1998, s. 188-194.

Bir başkasının ihtiyaçlarını tek taraflı olarak karşılamak aynı zamanda psiko-sosyo-ekonomik olarak da kayda değerdir çünkü ötekine şu mesajı verir: eğer çocuk anne için değerli olmasaydı, onun ihtiyaçlarını karşılamazdı. Bu değer çıkarımı, çocukta öz değer olarak yer eder ve bakımı gerçekleştirme, aralarında karşılıklı on-aylanmış devamlı bir öznellik ve güven ilişkisi yarattığından, aynı zamanda bakım sağlayıcıyı da tatmin edebilir. Alıcının değer varsayımını “armağan değeri” olarak adlandırıyorum ve inanıyorum ki bunu görmezden gelmek ekonomi teorisinde önemli bir boşluk yaratmıştır. İktisatçıların kullanım ve değişim değeri arasında metada ayırım olarak gördükleri, aslında orada başlamamaktadır. Armağan değeri olan şeyi ikiye ayıran şey bu ayırımdır. Bir yandan, alıcının değil, ürünün piyasadaki diğer tüm ürünlerle ilişkili olan değer varsayımı olarak görünür, değişim-takas değeri para bazında ifade edilir. Diğer yandan alıcı ve kullanışlı ürün arasındaki ilişki olarak algılanır. Her iki durumda da insanlar arasında bir ilişkiden söz edilemez. Tabi ki, takastan sonra ürün tekrardan armağan olarak alınabilir ve armağan değeri alıcıya yönlendirilebilir, ancak değer kendisi ve takas sürecinin denklemi içerisinde armağan değeri reddedilir. Takas ego merkezlidir ve değer varsayımı karşıdaki kişiye değil, paranın nicel olarak değerlendirildiği bir şekilde ürüne aktarılır. Bu, değişim değeridir, ancak değer kendisi esasında, değerinin ihtiyacı karşılayarak atfedilen, verilen, zımni armağan değeridir. Armağan değeri -diğer kişiye aktarılan değer- muhtemelen mecburi veya manipüle edilmiş armağanlar ile yeniden ortaya çıktığı zamanlar dışında takas sırasında feshedilir.

Maternal armağan ekonomisine odaklanmak, bize bu modeli piyasa ile karşılaştırmak ve armağanın gaspı şeklindeki sömürüyü anlamak için açıklayıcı bir anahtar olarak kullanma imkânı sağlar. Aslında piyasa takası, onun değer varsayımını metaların ücretsiz yönleriyle birlikte “yukarı” kanalize ederken armağan etmeyi yadsıyıp saptırır. Artı-emek, işçinin emeğinin maaş şeklinde ödenmeyen kısmı, işçiden zor ve baskıyla alınır ancak sermaye sahiplerine karşılıksız verilir. Benzer şekilde, bakım ve ev işi gibi kadınlar tarafından karşılıksız armağan olarak verilen emek, aile üyelerinin ve kadının artı-emeğine katılarak sermaye sahiplerine aktarılır. Özelleştirme ve metalaştırma yolu ile daha önceden ücretsiz olan su, tohum ve gübre gibi doğadan karşılıksız alınan

Armağan ekonomisi çoğunlukla görünmez, yanlış isimlendirilmiş ve yanlış anlaşılmış olduğundan, bunu yaşama geçirenler piyasa sisteminin onların karşılıksız armağanlarına yönelik parazitliğinin farkına varmazlar. Esasen, tüm sistemi motive eden güç olan kârın kendisi bile bu karşılıksız armağanlardan meydana gelir.

armağanlar aynı zamanda karşılıksız bir şekilde kapitaliste geçer. Bu armağan akışının kapitalistin değer varsayımının devamlılığını sağladığını ve bunun kendi zenginliğinin diğerleri üzerinde sağladığı güç ve statü üstünlüğünü hak ediyor gibi görünmek için daha fazlasını istemeye devam etmesinin bir nedeni olduğunu düşünüyorum. Armağan ekonomisi çoğunlukla görünmez, yanlış isimlendirilmiş ve yanlış anlaşılmış olduğundan, bunu yaşama geçirenler piyasa sisteminin onların karşılıksız armağanlarına yönelik parazitliğinin farkına varmazlar. Esasen, tüm sistemi motive eden güç olan kârın kendisi bile bu karşılıksız armağanlardan meydana gelir. Eğer insanlar kâr elde etmekte -armağanı ele geçirmekte- başarısız olursa, değer çıkarımına erişemezler ve değersiz olduklarına inanabilirler. Birçok kadın armağan verme eylemini evde gerçekleştirirken diğerlerinden armağan almadıkları için, değerleri tanınmamış olur ve öz değerleri onaylanmaz. Erkekler onların değerine atıfta bulunarak armağan ve hizmet sunarlarken kendileri çok az kişiden armağan alır, bu da yanlış bir şekilde kadının değer eksikliğine dair bir çıkarıma yol açar. Kimi durumlarda eğer şanslılarsa, evdeki kadınlar tek yönlü verme eyleminin gerekli araçlarını satın almak adına eşlerinin maaşının bir kısmını alır. Bu durumda piyasaya işgücü olarak dahil olmak kadın için özgürleştirici görünebilir, ancak orada, armağan pratiğinde olduğu gibi değer, niteliksel olmaktan ziyade para şeklinde niceliksel olarak hesaplanır. Herkesçe bilindiği üzere, kadınlara benzer işlerde erkeklerden daha az maaş ödenir.

Kıtlığı Piyasanın Kendisi Yaratır

Piyasanın, kıt bulunan kaynaklardan ötürü ürünleri dağıtmak için gerekli olduğu söylenir ancak esasında, hakimiyetini sürdürmek için işine yarayan bu kıtlığı kendisi yaratır. Bu nedenle, piyasa, kendini korumak ve kontrol sağlamak için gerekli kıtlığı yaratır. Bolluğun çoğalmasına izin verilirse kimse hayatta kalmak için piyasada çalışmazdı. İnsanlar birbirlerinin bakımını sağlardı. Bu nedenle, piyasa, kontrolü sürdürmesi için gerekli olan kıtlığı yaratır. Bunu silahlanmaya trilyonlar israf eden, yaşamı dokuyan milyonlarca kıymetli insanı anında öldürürken yıkılan ve yenilenmesi gereken altyapıları ortadan kaldıran ve doğanın ve kültürün yeri asla doldurulamayacak armağanlarını yok eden savaşlar aracılığıyla yapar.

Hakikatsiz toplumsal cinsiyet inşası ve piyasa marifetiyle, armağan ekonomisi, takas ekonomisinden ayrı tutuldu ve armağan ekonomisi “ev içi”ne yerleştirilip takas, herkes için temel sosyal bağlantı ve piyasa ise temel sosyal buluşma alanı haline getirildi. Karşılıksız vermek ise bir “dışsallık” olarak değerlendirildi. Adlandırma gücünü elimize alarak maternal armağan “ekonomisini” takas ile aynı seviyede konumlandırmaya çağrı yapmalıyız. Bu en azından piyasa ekonomisinin,

ekonominin semantik-anlamsal alanında hegemonyasını yitirmesini sağlar. “Karşılıksız-ücretsiz” vermek, takas ile aynı değerde bir dağıtım şeklidir, hatta ihtiyaçların karşılanması karşılıksız maternal tatmini piyasaninkinden daha etkilidir çünkü verici, bir diğerinin ihtiyacını araştırarak ona uygun ürün veya hizmet sağlamaya çalışır. Bakım sağlayıcının ihtiyaçlara ve diğerinin yeterli memnuniyetini sağlamaya yönelik detaycı ilgisi çocuğun ihtiyaçları ve zevklerini eğitir ve bunlar, kimliğinin bir parçası olur.

Armağan vermenin önemini gördüğümüzde, metalaştırmanın olumsuzluğunu daha net bir şekilde anlayabiliriz. Piyasa, ihtiyaçları, yalnızca “efektif talep” (parası olanın ihtiyaçları) şeklinde filtreleyerek tanımlar ve satın alan kişileri en pahalı olanı isteyecek şekilde, yani satıcının kâr ihtiyacını tatmin edecek şekilde eğitir. Esasen, “arz” ve “talep”, “armağan” ve “ihtiyacın” piyasa diline çevrilmiş karşılıklardır. Bakım sağlayıcının çocuğun ihtiyaçlarını eğiten ilgisi, yerini reklamlar aracılığıyla yapılan tüketici eğitime bırakır ve çocukların zevkleri, artık çocukları ayartıcı mallar üreten şirketlere satılan bir ürün haline gelir.

Kâr için üretmeyi bıraktığımızda...

Ataerkil kapitalizme karşı armağan ekonomisi ile ilgili söyleyebileceğim çok şey var. Burada bunu yapmak için çok geniş alanım yok, bu nedenle okuyucuyu sayfa sonunda belirttiğim kitaplarıma yönlendiriyorum.⁵ Sadece bitirirken, sonsöz yerine, doğrular, armağan mantığını takip ederken, yalanların takasın mantığını takip ettiğinden bahsetmek istiyorum. Gerçeği söylemek diğeri odaklıdır, diğerinin bilme ihtiyacını tatmin eder. Yalan ise takas gibi ego odaklıdır ve yalancının gerçeği gizleme ihtiyacını tatmin eder. Bu ayrım, yalanın piyasanın temel bir parçası olduğunu görmememizi sağlaması açısından faydalıdır. Piyasanın özelliklerini tanımlamak için kullandığımız “kâr” gibi sözcükler dahi bu gelirin gasp edilen armağanla ilişkili içsel boyutunu gizler. Esasında, ataerkil kapitalizmin bütün dünyası yalan üzerine, armağanları gaspını ve parazitliğini gizleme üzerine kuruludur.

Bence tarihte gözden kaçırdığımız şey maternal modelin bütün ayrıntılarıyla toplum için önemlidir; herkese erken çocuklukta sunulan ve ortak insanlığımızın temelini oluşturan bir model. Daha sonrasında, türetilmiş başka modeller hüküm sürer ve kendini dayatır. Erkeklikçi iktidar ve meta değişim-takas modeli, ihtiyaçları

⁵ -Genevieve Vaughan, For-Giving, a Feminist Criticism of Exchange, Austin, PlainView Press, 1997.
-Women and the Gift Economy, a radically different worldview is possible, Toronto, Inanna Press, 2007.
-The Gift in the Heart of Language, the maternal source of meaning, Milano, Mimesis, 2015.

gidermek için vermek ve verilene almak üzerine kurulu daha basit bir yaşam modelinin abartılı varyasyonlarıdır. Bu varyasyonlar ego merkezci ve kendi kendini teyit eden modellerdir ve hem gerçeklikte hem de soyut kavrayışın öte düzeyinde maternal modeli bastırır ve yerinden eder.

Armağan ekonomisinin önemli yönlerini tespit edecek ve piyasanın ve onun değerlerinin geçerliliğini azaltacak olan bir armağan ekonomisine dair bir teoriye acilen ihtiyaç duymaktayız. Kadınların ve bakım sağlayıcıların yüzlerce yıldır hakimiyet altında tutulması ve eğitimden dışlanmaları armağan pratiğinin üst düzeyde net bir şekilde anlaşılmasını engellemiştir. Günümüzde piyasa ideolojisi hüküm sürmektedir ve veren insanlar dahi armağan pratiklerinin aptalca, çocukça, gerçek dışı ve hatta ahlak dışı olduğunu düşünerek kendi armağan pratiklerini değersizleştirmektedir. Bunun nedeni aynı zamanda ataerkil dinlerin ve ahlakın armağan verme pratiğini denetimlerine alması ve bunu, armağan ekonomisinin üst idrak düzeyi ve ideolojisindeki boşlukları, güç ve hegemonyanın soyut inşasıyla doldurarak, bakım sağlamaadaki armağanın kökenini tanımayıp gündelik hayatla bağını kopararak yasallaştırmasıdır.

Erkek ve kadının kökenini maternal modelde temellendirip bu modelin yalnızca ekonomiyi değil aynı zamanda iletişim, dil ve epistemolojiyi kurduğunu görerek tüm ataerkil felsefeyi gözden geçirme zamanıdır. Biz, -erkekler ve kadınlar- daha “anaerkil” temelli hale gelmeli ve ana yanlı düşünce, politika ve sosyal yapıya geri dönmeliyiz (Ana yanlılık ataerkinin aynadaki ters yansıması değil, herkes için maternal değerler etrafında temellenen kültürel bir şekillenmedir.)⁶

Mevcut ekolojik kriz esasında ataerkil kapitalizmin armağan veren Doğa Anaya matrişidal**** saldırısıdır ve bizi yöntemlerimizi radikal bir şekilde değiştirmeye zorlamaktadır. Şimdi artık ana yanlı bir tür olduğumuzun farkına varma ve ataerki ve kapitalizmin her ikisinden hatta insanlığımızın temelini oluşturan tek taraflı armağan ekonomisi lehine piyasa ekonomisinden kopma zamanıdır.

Bitirirken, en başta alıntıladığım, Öcalan’ın kadın ekonomisine dair sözlerine geri döneyim:

“Kâr için üretmeyi bıraktığımızda dünya özgürleşmiş olacaktır. Bu sırayla insanlığın ve yaşamın kendisinin özgürleşmesini sağlayacaktır.”⁷

⁶ Heide Goettner-Abendroth, *Matriarchal Societies: Studies on Indigenous Cultures across the Globe* çeviri Karen Smith. New York: Peter Lang, 2012.

**** Matrişidal: Ana katli ile ilgili

⁷ Abdullah Öcalan, *The Political Thought of Abdullah Öcalan: Kurdistan, Woman's Revolution and Democratic Confederalism*, Pluto Press, 2017, s. 87

İki Paralel Hattan Kapitalist Sömürüye Bakmak: Ekonominin Evsizleşmesi, Kadının Görünmezleşmesi

Zilan Narin

Metalar dünyası, anlam dünyasını parçalıyor.

Kapitalist sistem, yaşamın her alanına hâkim olma iddiasını her geçen gün daha büyük yıkımlara yol açmasına ve daha derinden itirazlarla karşılaşmasına rağmen sürdürüyor. En genel hatlarıyla bir ekonomik sistem olarak tartışılrsa da kapitalizmin ekonomiden ibaret olmadığı, hatta ekonomi olmadığı, bir iktidar, yönetme ve her hâlükârda sömürü mekanizması olduğu açık. Ancak en büyük maharetini ekonominin genleriyle oynamada gösterdiğini, üzerine yazılan, çizilen onca teorinin üzerine yeni bir teori eklemekten yaşamın bize öğrettiği hakikatten yola çıkarak söyleyebiliriz. Bu yazı boyunca yürüteceğimiz tartışmada, kapitalist sistemin ekonominin genleriyle yani karakteriyle nasıl oynadığını, yaşamdan nasıl kopardığını kadın eksenli bir yorumla ele almaya çalışacağız.

Yaşamın Tanımlanması

İnsan varoluşsal olarak toplumsal bir varlıktır. Yaşamını sürdürmek için geliştirdiği faaliyetlerle birlikte toplumsallığı da gelişmiş, şekillenmiştir. Bu toplumsallığın karakteri, bir varlık olarak insanın kendini birlikte yaşadığı diğer canlılarla eşdeğerde görmesiyle mayalanmıştır. İnsan da tıpkı diğer varlıklar gibi kendini, korunma, beslenme, barınma, neslini sürdürme gibi zorunluluklar etrafında örgütlemiştir. Ancak bu zorunluluklar insanın hapisanesi değil, bilinçli eylemiyle yaratıcılığını, üretkenliğini işlediği alanlar olagelmıştır. İçinde yaşadığı doğayı, bu yaşamı paylaştığı diğer

varlıkları anlamlandırma süreci, aynı zamanda kendini anlamlandırma süreci olmuştur. Gökteki yıldızlardan yerdeki karıncalara, bir kadının kendi bedeninden yeni bir yaşam doğurmasından, ölüme kadar her şey, insanın toplumsallığını anlamla örmesinde yani örgütlemesinde etkili olmuştur. Canlılık olarak özetleyebileceğimiz bu felsefenin temelinde yaşamın kendisi vardır. Bütünlüklüdür, hakikidir, sadedir.

Yaşamını sürdürme ve anlamlandırma çabası, farklı toplumsal örgütlenme formlarına yol vermiştir. Birlikte yaşadığı diğer canlılardan, içinde konumlandığı mekândan, kullandığı aletlerden, karnını doyurma biçiminden kopmadan şekillenen yaşamın içinde bilinçli eylemle geliştirilen toplumsal örgütlenme formları, insanı diğer canlılardan farklılaştıran en önemli alan olarak da değerlendirilebilir.

Bu örgütlenmenin esasları belirttiğimiz gibi maddi ve manevi olarak insanın kendi varlığını sürdürebilmesi temelinde şekillenmiştir. “İnsanlık doğduğu, doğduğu, kendini güvende hissettiği yerleri yurtluk olarak bilmiş. Bulunduğu mekândaki hava şartlarıyla uyumlu nasıl yaşayacağını, ufkunun sınırlarını, hayal dünyasını, sanatını, düşünce yapısını da daha çok mekânla bağını kurarak oluşturabilmiş.”¹ Mekanla, anlamın bulunduğu bu noktada yaşamın kendisi de tanımlanmıştır. Bugün bize içgüdüsel gibi gelen yeme, içme, barınma, korunma ve üreme gibi faaliyetler, insanın bilinçli bir şekilde örgütlediği faaliyetler, sattan ekonomiye, inanca kadar yaşamın ta kendisi olmuştur. Doğa-mekân-anlam varlığını koruma ve sürdürmenin birbirinden ayrıştırılmadığı, insanın üretici ve yaratıcı potansiyelinin kendi toplumsallığı için, kendisi için emeğe dönüştüğü organik bir yaşam felsefesine işaret ediyor bu. Bu yaşam felsefesinde doğanın dışında ya da üstünde bir insan algısı olmadığı gibi, insanın kendisinden ayrı bir emek algısı da yoktur. Dolayısıyla insan yaşayabilmek için emeğini satmaz (bugün buna çalışmak diyoruz), yaşamını anlamlandırabilmek için üretir. Oysa kapitalist sistemde, sınırsız ihtiyaçları karşılayacak kaynakları temin etmek için doğanın tarumar edilmesi, insanın ruhunun bedeninden, emeğinin canından ayrıştırılarak kaynak haline getirilmesi doğallaştırılır. Klasik iktisatta bu doğallaştırmanın dayandığı “insan ihtiyaçlarını sınırsız, kaynakların ise kıt olduğu” teorisi, kapitalizmin tüketmeye odaklı zihniyetini de özetler.²

¹ Esra Bilge, Mekânsız oluş mu, mekânla oluş mu?

<https://gazetekarinca.com/2019/09/mekansiz-olus-mu-mekanla-olus-mu-esra-bilge/>

² Oktay Baran, İnsan İhtiyaçları Sınırsız, Kaynaklar Kıt mı?, Marksist Tutum Dergisi, no:54, Eylül

2009 <http://www.dusunuyorundergisi.com/insan- ihtiyaclari-sinirsiz-kaynaklar-kit-mi/>

Kapitalizm Ekonomi Değildir

Doğduğun, doyduğun, kendini güvende hissettiğin yaşamın içinde gerekli faaliyetleri örgütlenme biçimin, geçimini sağlama-yaşamını sürdürme biçimin de oluyor. Bugün ekonomi diyerek özelleştirilen faaliyetin özü budur. Ekonomi yaşamın ayrıca örgütlenen bir parçası değil, yaşamın örgütlenme biçimi, yaşamın kendisi oluyor. Karnını doyurma eyleminin sistemleşmesi yani ekonomik sistem, insanın toplumsal-kolektif emeğiyle mekânı, zamanı, toplumsal ilişkileri, anlam dünyasını örgütlemesiyle paralel hatta özdeş gelişmiştir. Hegemonik iktidar bloğunun saldırılarına maruz kalmadıkça bu paralellik az çok devam etmiştir. Amacımız ilk toplumsal örgütlenme biçimlerini yeniden ele almak değil. Ancak kapitalist sistem günümüzde kendini yegâne toplumsal örgütlenme formu olarak gösterdiğinden, toplumsallığın ilk örgütlenme formlarının karakterini hatırlamak önemli. Kaldı ki günümüzde de ataerkil kapitalist ilişkilerin egemen olmadığı alanlarda, geçimini sağlama eyleminin kendisin, yaşamı örgütlenme, anlamlandırma biçiminden farklı olmadığını görebiliyoruz. Kürdistan'da özellikle şehirleşmenin etkisi dışında kalan alanlarda mevsimine göre otların, meyvelerin toplanması, tarım ve hayvancılık üzerinden şekillenen *berxbir*, *zibare*³ gibi formların ekonominin karakterini, yaşam ritüellerini belirlediğini görebiliyoruz.⁴ Sadece Kürdistan'da değil dünyada da Eskimolardan tutalım Latin Amerika toplumlarına kadar geçim faaliyetinin toplumsal yaşamdan ayrıştırılmadığı, toplumsallığını ve komünallığını koruduğu pek çok örnek mevcut. Tabi burada hala yaşayan komünallığe dayalı bu toplum unsurlarının ve müştereklerin (herkese ait olan maddi ve manevi varlıklar) sürekli saldırı altında olduklarını da unutmamak önemli. Çünkü sömürgeleştirmeye dayalı kapitalist gelişme bu “komünal mülklerin ve ilişkilerin yıkımını gerektiriyor.”⁵

Kapitalist moderniteyle birlikte yukarda ele aldığımız özdeşlik, alaşağı edilmiş; toplumsallık-yşamı sürdürme-anlamlandırma birbirinden koparılmıştır. Sonuçta insan emek gücünü karın doyurabilmek ve yaşamını sürdürebilmek için “özgür iradesiyle” satan bir varlık olmuştur. Kölecî dönemde bile doğrudan el konulan bütün potansiyeliyle insanın kendisidir, emek kişinin kendi varlığından ayrı bir meta olarak görülmemiştir. Kapitalist sistemde insan ve emeği birbirinden ayrıştırılarak kendisi

³ Berxbir: Koyun kırma şenliği, kuzunun süttten kesilmesi. yazın başlangıcı, yaz gelmesi emaresi.

⁴ Zibare: Birçok kişinin, bir kimseye, herhangi bir işinde yaptıkları yardım

⁵ Olcay Yaser, Ben Buğdayım Kadın Zamanıym, Jineoloji Dergisi, Sayı 9, 2018

⁵ Müştereklere ilişkin kapsamlı bir tartışma için şu makaleye bakılabilir: George Caffentzis ve Silvia Federici, Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler, Upping the Anti, sayı 15, 2013 <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2015/05/18/kapitalizme-karsi-ve-kapitalizmin-otesinde-musterekler-george-caffentzis-ve-silvia-federici/>

özgür, emeği esir, varlık-anlam bütünlüğü parçalanmış bir insan formu yaratılmıştır.⁶ Sadece insan ve emeği değil, yaşadığı mekân ve bu mekânda örgütlediği faaliyetleri, anlam dünyası ve maddi yaşamı da birbirinden ayrıştırılmış, koparılmıştır. Ekonomi toplumsal yaşama içkin ya da bütünlüklü bir alan olmaktan çıkmıştır. İnsanın ektiğini biçtiği, yediği ve başkalarıyla paylaştığı değerler düzleminden çıkmıştır bu. Toplumsal yaşamın örgütlenmesi ve ekmeğini kazanma bağı, organik bir bağ olmaktan çıktıkça, toplumsallık da parçalanmıştır. Kapitalizmin ekonomi olmadığı gerçeğinin kilit noktası burası.

Üretim-Tüketim-Pazar Süreçlerine Müdahale

Kapitalist sistem, toplumsal yaşamın içinde örgütlenen geçimini sağlama, üretici ve yaratıcı faaliyetleri insanın değer ve anlam dünyasından ayrıştırarak en büyük kozunu oynamıştır. Buna somut olarak mekânın yeniden düzenlenmesiyle başlamıştır demek yanlış olmaz. Yaşamın sürdürülmesi için gerekli ürünlerin edinildiği, üretil-
diği mekânların insanların yaşam alanlarından giderek ay-
rıştırılması, yeni bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

Kadınların üretken ol-
duğu alanlardan sürülerek
yerlerine erkeğin yerleştirilmesi, ka-
dınların maddi ve manevi değerlerine el
konulması süreci, şehirlere sürüklenmeyle
paralel geliyor. Birkaç yüzyıl süren bu ope-
rasyona cadı avları denmiştir. Üretken, ya-
ratıcı emeğine ve bunu etkinleştirebileceği
kolektif alanlara el konulan kadın, tekil
olarak yerine getirebileceği “bakım
işleri” dışındaki alanda “vasıfsız
eleman”dır artık.

Pazarın ve üretim yerinin, özel bir mekân olarak
örgütlenmesi, ilk defa kentleşmeyle birlikte or-
taya çıksa da kapitalist moderniteye kadar bu,
tali kalmıştır. Yaşam alanı etrafında örgütle-
nen faaliyetlerin giderek bu yaşam alanının
içinde özerkleşen alanlara çekilmesi, sonra-
sında ise olağan yaşam akışından tamamen
izole edilmesi söz konusudur. İş peşinde
önce civardaki atölyelere, atölyelerden şe-
hirlerdeki fabrikalara doğru sürüklenen kit-
lelerle birlikte toplumsal anlamın-değerin
kurulduğu düzlem de sarsılmaya başlamıştır.
Yaşadığın yerin duyduğun yerden ayrışmasının
ilk biçimleri kırsaldaki yaşam alanlarına veya üre-
tim araçlarına el konulan kadınların, gençlerin şe-
hirlere sürüklenmesiyle yaşanıyor.

⁶ Burada Marksist analizin temel kavramlarından olan ‘yabancılaşma’nın kapitalist sistemin ilksel biri-
kim sömürsünü mümkün kılan temel unsurlardan biri olduğunu belirtmek gerekiyor. Yabancılaş-
manın mümkün kıldığı parçalanma (tersi de geçerlidir) sadece üretim ilişkilerine değil, toplumsal
ilişkilere, kişiliklere sirayet eder.

Burada bir parantez açarak Avrupa özgülünde gelişen köylülerin tarım ve hayvancılık yaptıkları toprakların çitlenerek özelleştirilmesini, Afrika ve Amerika'nın sömürgeleştirilmesini ve cadı avlarını hatırlatmakta yarar var. Silvia Federici, Maria Mies gibi yazarların açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi kapitalizm, insanın doğayla, toplumsalılığıyla olan bağını koparmadan, kadınların tarihsel olarak üretmeye devam ettiği maddi ve manevi değerlere el koymadan kendini örgütleyemezdi.⁷ Kadınların üretken olduğu alanlardan sürülerek yerlerine erkeğin yerleştirilmesi, kadınların maddi ve manevi değerlerine el konulması süreci, şehirlere sürüklenmeyle paralel geliyor. Birkaç yüzyıl süren bu operasyona cadı avları denmiştir. Üretken, yaratıcı emeğine ve bunu etkinleştirebileceği kolektif alanlara el konulan kadın, tekil olarak yerine getirebileceği “bakım işleri” dışındaki alanda “vasıfsız eleman”dır artık. Böylece kadın yeni kapitalist ücret ilişkilerine mesleksizleştirilerek sürükleniyor. Üretken emeğin dışında yeniden üretim alanı olarak sınıflandırılan bakım işleri ise zamanla hepten vasıf gerektirmeyen “doğal kadın işi” olarak kodlanıyor.

Tüm bunlarla birlikte ev ve ekonominin birbirinden ayrılmaya başlaması, aynı zamanda bir üretim komünü olan ailenin işlevinin ve tanımının da değişmesine zemin oluyor. Bu koşullar altında “geleneksel” denen aile biçiminden çekirdek aileye, toplumdan bireye geçişin özellikle kadın açısından ne kadar, nasıl özgürleştirici olup olmadığı hala tartışma konusudur.

Sistem karşıtlarının gündeminde olagelen “ne için, kimin için üretiyoruz?” sorusunun temelinde kapitalist sistemin üretim sürecine bu şekilde müdahalesi var. Üretim, yaşam için değil kapitalist pazar içindir. Dolayısıyla üretimin ilkelerini belirleyen ihtiyaçların doğayla uyum içinde giderilmesi, toplumsal faaliyetin sürdürülmesi değil; artı değer oluşturmak, kâr elde etmektir. Gıdanın ve toplumsal ihtiyaçların farklılaşmasıyla birlikte artan eşya, araç üretimi, somut bir toplumsal bağlamdan çıkıp, genelleşip standartlaştıkça tüketim de toplumsal sınırlarından çıkıp soyutlaşmış, bireyselleşmiştir. Üretim ve tüketimin birbirinden mekânsal ve anlamsal olarak ayrıştırıldığı bu yeni düzen içinde, üretim ve tüketimin soyut da olsa birbirine bağlandığı mekân “pazar”dır. Ancak ürün-üretici ilişkisinin korunduğu, farklı ihtiyaçların temin edildiği, üretim sürecinin bir bileşeni olan pazar değildir bahsettiğimiz. Çağımızın şehirlerinde hipermarketler, internet üzerinden alışveriş gibi yeni biçimlerle bahsettiğimiz bağ tamamen ortadan kaldırılıyor. Bugünün şehirlerinde nostaljik, egzotik bir öge olarak yer bulan köylü pazarlarında kalmıştır artık bu bağ. Ya da insanların kapitalist ilişkilerin çöplüğüne dönen şehirlerin keşmekeşinden kaçıp

⁷ Maria Mies, Ataerki ve Birikim Uluslararası İşbölümünde Kadınlar, Dipnot Yay., 2012; Silvia Federici, Caliban ve Cadı Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim, Otonom Yay., 2012

kendilerine kurtarılmış alanlar bulma eğiliminin yeni bir tüketim alanına dönüştürüldüğü “ekolojik” yaşamda, çiftlik evlerinde, organik ürün pazarlarında...

Bu yeni pazar, toplumsal değer dünyasının bir tezahürü olmaktan çıkıp metaların satışa sunulduğu tek yönlü bir alan olarak kapitalist sistemin odağına yerleşmiştir. Pazar ya da piyasa ekonomisi de diyebileceğimiz kapitalizmin pazarında çoktandır insanlar yerine metalar konuşuyor. Üretim süreci ve tüketim biçimi arasındaki bağ ortadan kalktığı gibi, üretici ve tüketici de birbirinden ayrıştırılmıştır. Kapitalist pazarda ürünün sahibi olan kişi, ürünü satan kişi ve ürünü satın alan kişinin birbirine bağlayan tek şey paradır. Bu metalar dünyasında, paranın bağlayıcılığı mekâna ve faaliyete özgü bir ilişki biçimi olmaktan çıkıp zamanla toplumsal ilişkinin karakteri haline gelmiştir.

Ücret İlişkisinin Doğallaşması

Üretim ve tüketim alanının birbirinden ayrılması, kapitalist sistemin kendini dayandırdığı temel maddi zemini oluşturuyor. Farklı bir anlam dünyasına işaret ediyor. Bu ayrıştırma sürecinin rızayla olmadığı, sömürü ve zorla kurulan tahakküm süreçlerinin sonunda gerçekleştiğini üstünkörü bir tarihsel okumayla bile görebiliyoruz.⁸ Tüketicinin üretimden bağımsızlaştırılması, en azından temel ihtiyaçların temin edilebilmesi için yeni ilişki biçimlerinin geliştirilmesini zorunluluk haline getirmiştir. Toplumsal ilişkinin özel bir biçimi olarak ücret ilişkisinin yaşama egemen kılınmasıyla sonuçlanan bu süreçte, her şeyin bir fiyatının olması doğallaşmıştır. İnsan emeği de dahil olmak üzere maddi, manevi bütün insan yaratımlarına fiyat biçilen bu yeni düzende, yaşamda değer üreten, yani anlamlı görülen ilişkilerin, faaliyetlerin değersizleştirilmesi kapitalist sömürünün sürekliliği açısından vazgeçilmez olmuştur.

Bu sömürünün doğrudan hedefi kadınlar oluyor, zira tarihsel olarak yaşamı sürdürülmesinde vazgeçilmez olan faaliyetler kadın etrafında gelişiyor. Böyle olmaya da devam etmesine rağmen bu faaliyetlerin ücret ilişkisine dahil edilmemesi farklı amaçlar taşıyor. Ücret ilişkisinin bu temel yaşamsal alana sokulmamış olması, hegemonik sistem içinde “ekonomik-yaşamsal faaliyetler” arasında hiyerarşi kurulmasını mümkün kılmıştır. Bu anlamda kadının faaliyetleri doğallaştırılarak tıpkı doğa gibi el konulmaya, ele geçirilmeye müstehak görülmüştür. Dolayısıyla evi geçindirecek ücreti kazanan erkeğin faaliyeti daha üstün, daha değerlidir. Silvia Federici, modern ataerkinin üzerine yükseldiği ilişkiyi bu ücret ilişkisi olarak tanımlarken bu gerçekliğe işaret ediyor.⁹

⁸ Bu konuda Maria Mies, Mariarosa Dalla Costa, Silvia Federici gibi feministlerin ev içi emek, ataerki ve kapitalizm değerlendirmeleri önacıdır.

⁹ Silvia Federici, Sıfır Noktasında Devrim Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele, Otonom Yay, 2014

Kullanım Değerinin Değişim Değerine Arzı

Üretim ve tüketimin birbirinden ayrıştırılması, pazarın tek efendinin para olduğu, üreticilerin görünmezleştiği salt bir tüketim alanı haline gelmesinin ve ücret ilişkisinin doğallaşmasının çoklu sonuçları var. İnsanların artık bir toplumsal faaliyet olarak üretmek için değil, yaşamlarını idame ettirebilmek üzere ihtiyaçlarını satın almalarını sağlayacak parayı kazanmak için çalışmaları bunlardan biri. Emegün harcanabilir, satılabilir bir şey haline gelmesi bir diğeri. İş ve emek tanımlarının değişmesi, pazara ulaşabilmek için işçileşmenin zorunluluk haline gelmesi de bir başka sonuç.

Kapitalist sistemin maddi zeminin dayandığını belirttiğimiz üretimin ve tüketimin birbirinden kopartılması, ekonomik faaliyetin ürünlerinin kullanım değeri ve değişim değerine göre sınıflandırılmasını da doğallaştırmıştır. İki anlam dünyası oluşmuştur. Birincisi kullanmak üzere üreten, yani yaşamsal/toplumsal faaliyetleri sürdürmedeki anlamıyla değer kazanan ürün. Diğeri ise pazarda tekabül edeceği başka bir malın oranıyla değer kazanan meta. Birincisi doğrudan yaşam içindir. İkincisi satış/değişim içindir. Bir malın değişim değerinin ne kadar olduğu günlük dilimizde kaç para ettiğidir. Değişim değerinde öne çıkan temel ilişki bütün emek-değer sürecini kendinde tekelleştiren paradır. Paranın kendisi değer üreten faktörmüş gibi emegün ve üretimin toplumsal ve tarihsel karakterinin üzerini örter. Buğdayı ekenle, buğday tohumunu saklayan, buğdayı öğütüp un yapan, unu ekmek haline getiren ve ekmeği yiyen arasındaki tarihsel ve fiili bağın korunduğu anlam dünyası, her bir aşamasında parayla ölçülür olmuştur. Şüphesiz para, değişim değeri gibi unsurların tarihi eskilere dayanmaktadır, ancak burada bahsettiğimiz bunun hegemonikleşmesi, tek geçer yol haline gelmesidir.

Kendisi için değil başkası için üreten işçiyle birlikte, ekonomi yaşamla bağıyı koparmıştır. Mekânsal ve zamansal olarak toplumsallıktan kopan bu ekonomi, kendi içinde kendi çarkını döndürecek bir ilişkiler ağı oluşturmakla kalmamıştır. Aynı zamanda iş yeri ve pazar dışındaki toplumsal ilişkileri de dönüştürmüştür. İnsanların birbirleriyle olan ilişkileri, mekânın örgütlenişi, doğayla olan ilişki bir makinanın çarkları gibi mekanikleşmiş. Kâr, çıkar, rekabet, verimlilik gibi kavramlar, daha fazla değer üretmenin yani değişim değerinin karakterini yansıtıyor. Bir matbaada kâğıda basılan bir hikâyeye kitabının değeri, o kitaptaki hikayelerin bir çocuğa okunmasıyla gelişecek yaratıcı ilişkiyle ilişkilendirilmez. Zira bir çocuğa hikâyeye anlatmanın kendisi değer dışıdır. Temel ihtiyaçlarını karşılamada anlam çoğaltmayı, yaratıcılığı, üretimi esas alan bir varoluş formu olarak toplumsallık yerini, güdülerinin esiri haline getirilen tüketiciler topluluğuna bırakıyor.

Metalarla insanların ilişkisinin para dolayımına bağlandığı bu düzende, hangi metanın kaç parayla satılacağı sorunu farklı değer teorilerini açığa çıkarmıştır. Amacımız emek-değer teorilerini açmak değil. Ancak, bir maddenin değerinin o maddenin üretimi için gerekli olan emeğe oransal olarak belirlendiğinin koca bir yalandan ibaret olduğunu söylemek gerekiyor. Burada tekrar kimin emeği sorusunun sonucu değiştirdiğini belirtelim. Örneğin mahalle pazarından alınan bir tişörtle, bir butikten alınan bir tişörtün fiyatı farklıdır. Bunun nedenleri sistem ekonomistleri tarafından ince matematik hesaplarıyla sunulsa da temelde emeğin de ürünün de fiyatlandırılmasının hiyerarşik bir şekilde gerçekleşmesinden kaynaklandığı aşıkardır. Hakikatine yabancılaştırılan toplumsal yaşamda, efendi-köle, kadın-erkek, insan-doğa, patron-işçi gibi hiyerarşiler de doğallaştırılmıştır tıpkı ücret ilişkisi gibi. Kadının emeğinin hep daha ucuz, hep daha değersiz kılınmasının ideolojik zeminlerinden biri budur.

Yaşamı Yaratmanın Değersizleştirilmesi

Kullanım değeri yerine değişim değerinin merkezileşmesi, toplumsal faaliyetlerin ve işlerin de bu hiyerarşiye göre düzenlenmesini getiriyor. Olabildiğine bireyselleşmiş tüketiciler topluluğuna hitap eden her türlü faaliyet, toplumsallığı sürdüren-koruyan-çoğaltan faaliyetler karşısında değer kazanıyor. Metalar dünyası, anlam dünyasını parçalıyor. Bu parçalanmış dünya içinde kapitalist çarkın verimlilik, daha fazla kar ilkesi ekonomik faaliyetler, işler arasında kurulan hiyerarşinin de ilkesi oluyor. Federici'nin de belirttiği gibi "kapitalizm varoluşsal, yapısal, sistemsel olarak yaşamı değersizleştirir, yaşamı üretmeyi değersizleştirir".¹⁰ Dolayısıyla yaşamı üreten faaliyetler alanı, o faaliyeti örgütleyenlerle birlikte bu hiyerarşinin en alt tabakalarına itiliyor, değersizleştiriliyor. Bundandır ki kadının ve emeğinin değersizleştirilmesi temelde, kadının tarihsel ve toplumsal olarak örgütlediği faaliyetlerin değersizleştirilmesiyle paralel gelişmiştir.

Kadınların kapitalizmde sömürülmesinin tarihsel kaynakları, erkek merkezli iktidar formlarının hâkim olduğu devlet, özel mülkiyet, aile gibi ataerkil kurumlaşmaların gelişmesine uzanıyor. Kapitalizm bu tarihsel mirası devraldığı gibi aktif bir şekilde uygulamaya devam ediyor. Şiddet ve zor yoluyla hegemonikleşen bu sistemde kadının bütün yaratım ve üretimlerine el konularak, kadınlara özdeşleşen bütün faaliyetlerin değersizleştirilmesi karakteristiktir. Kapitalist iktisat teorisi içinde bu faaliyet alanlarının tümü birden, yeniden üretim alanı olarak adlandırılmakta.

¹⁰ Silvia Federici'nin Sıfır Noktasında Devrim kitabına dair yaptığı söyleşi, Bristol, 2012
<https://www.permanentculturenow.com/silvia-federici-revolution-at-point-zero/>

Yaşamın yaratıldığı, sürdürüldüğü alan yani aslında. Yeniden üretim alanı ücret ilişkilerinin dışında tutularak, ekonomi yaşamın doğal akışı dışında özel olarak örgütlenen bir ilişki alanında örgütleniyor. Üretici güçler, üretim ilişkileri, emek-değer, fiyat teorilerinin hepsi kamusal alanda piyasa içinde işlev görürken, ev üretim dışı tutularak özel alan ilan ediliyor. Bu bağlamda yeniden üretimin üretimden ayrıştırılmasıyla, ekonominin yaşam alanından koparılması birbirini tamamlıyor. Bu faaliyetlerin varoluşsal olarak bağlı olduğu yaşadığımız mekân, yaşam kaynağımız doğayla ilgili her şey de bu süreçten payını almaktadır. Ekonomi yaşamdan koparıldıkça içtiğimiz sudan, soluduğumuz havaya, yürüdüğümüz yoldan, ürettiğimiz fikre yaşamın kendisi çokuluslu şirketlerin özel mülkü olarak parselleniyor ve kapitalizmin sermayesine dönüştürülüyor.

Burada konuyu sadece ev içi emeğin görünmezliği veya kadın emeğinin değersizliğiyle sınırlandırmak bu gerçeği perdeleyebilir. Bugün tarım, hayvancılık, dokuma, işleme, zanaat, bakım gibi alanların aynı zamanda en ucuz işgücünün istihdam edildiği alanlar olması, bu alanlardaki işlerin büyük oranda kayıtdışı/enformel sektör denilen alana çekilerek, güvencesizleştirilmesi bununla bağlantılıdır. Nitekim belirtilen bu alanlar ta klan-kabile döneminden beri var olan temel toplumsal faaliyetleri içerir ve büyük oranda kadın öncülüğünde/etrafında örgütlenegelen faaliyetlerdir.

Evin Özel Alan Haline Getirilmesi

İnsanlar bu faaliyetleri bir yurt, bir mekân etrafında örgütlemişlerdir. İster göçebe ister yerleşik yaşam formunu sürdürsün insanlar, yaşadıkları yeri evi, yurdu, otağı olarak tanımlayagelmişlerdir. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin örgütlendiği alan da ev olmuştur. Bu haliyle bugün özel alan olarak tanımlanan evin sınırlarının ne olduğunu yeniden düşünmeye ihtiyaç var. Kadının yerinin ev olarak sabitlenmesi, ataerkinin bir sonucu olarak görülse de evin değersizleştirilmesi kapitalist sistemin bir sonucudur. Evin, etrafında, içinde örgütlenen bütün faaliyetleriyle birlikte değersizleştirilmesi, toplumsal ekonomi yerine kapitalist pazar ekonomisinin, üretimin yerine tüketimin, geçimlik ekonomi yerine endüstriyel ekonominin geçmesinin ön koşuludur.

Kadının yerinin ev olarak sabitlenmesi, ataerkinin bir sonucu olarak görülse de evin değersizleştirilmesi kapitalist sistemin bir sonucudur. Evin, etrafında, içinde örgütlenen bütün faaliyetleriyle birlikte değersizleştirilmesi, toplumsal ekonomi yerine kapitalist pazar ekonomisinin, üretimin yerine tüketimin, geçimlik ekonomi yerine endüstriyel ekonominin geçmesinin ön koşuludur.

Ev tanımının, yaşamın üretildiği mekân olmaktan çıkıp kapitalist pazar ekonomisi için tüketimin mekânı haline getirilmesinin özel bir stratejinin parçası olarak geliştirildiğini söyleyebiliriz. Ekonomik ilişkilerin kamusal alana taşınması, ev tanımının toplumsallıktan çekilip, ailenin barındığı yer olarak tariflenip özel alanlaştırılmasıyla eşzamanlı gelişmiştir. Bununla birlikte mekân-insan ilişkisinin de yeniden tariflendiği ve evin sınırları insanın özgürlüğünün sınırları olarak konduğunu görüyoruz. Kamusal alanın evin ötesinde bir özgürleşme alanı olarak tarif edilmesinin ideolojik sonuçları en fazla kadınları etkilemiştir. Tarihsel toplumsal ilişkiler ağı içinde en fazla da kadının etrafında şekillenen mekân, yurt, ev artık kadının hapishanesi haline gelmiştir.

Bu süreç tek yönlü işlememiştir. Evin üretimin yani yaşamın merkezi olmaktan çıkıp tüketimin merkezi haline gelmesi bir yandan kurtulunması gereken bir hapishane, aşılması gereken bir sınır olarak insanlar ücretli emeğin alanına, işçileşmeye, emeğini satarak özgürleşmeye çağırılır. Diğer yandan insan emeğinin ürünü olan metaların tüketimini garanti altına almak için sıcak bir yuva, kamusal alanın baskısından kurtulduğu bir bireysellik, özgürlük alanı olarak insanlar yeniden eve çağırılır. Birbirine zıt gibi görünse de bir madalyonun iki yüzü olarak bu ikili ideolojik çarpıtma sürdürülür.

Toplumsal ilişkiler ağı içerisinde ailenin yeniden konumlandırılması da ev’le birebir örtüşen karakteri taşır. Aile, hem her koyunun kendi bacağından asıldığı kapitalist pazar ekonomisi içinde sığınılacak güvenli bir limandır. Hem de geliştiği toplumsal anlam dünyasını, komünal faaliyeti sürdürme potansiyelini barındırdığı için kapitalist modernite bireyinin özgürleşmesi gereken bir zincirdir.

“Ev Kadınlığı”: Kadının Eve Kapatılmasının İdeolojisi

Ataerkil, kapitalist ilişkiler içinden baktığımızda birbiriyle çelişik gibi görünen bu tekinlerin temelinde toplumsal ilişkilerin iktidar merkezli yeniden kurgulanabilmesi için insanların yaşamla kurdukları bütünsel, yaratıcı ilişkinin parçalanması yatmaktadır. Hegemonik iktidarın modern formu olan kapitalizmin, kadınlarla bir türlü barışamamasının nedeni tarihsel olarak kadının bu bütünsel, komünal ilişki biçiminin ruhunu yaşatan, örgütleyen olmasıdır.

Sınırları çizilmiş, mekân-zaman-anlam bütünselliğinden koparılmış bu evin kadını olmaya gönüllü olan kadın, sistem açısından en makbul kadındır. Ev kadınlığının kadınlar açısından arzu edilir bir statü olması için harcanan çabayı belirtmek gerekiyor.¹¹

¹¹ The Ideology of Domesticity: The Regulation of the Household Economy in Victorian Women's Magazines Author(s): Kay Boardman Source: Victorian Periodicals Review, Vol. 33, No. 2 (Summer, 2000), pp. 150-16

Reklam sektörü, diziler, filmler, vaazlar, yasalar, okullar her şey, ev kadınının meziyetlerini yüceltir. Ev kadınlığının özel bir statü olarak geliştirilmesi, yaşamın sürdürülmesi için gerekli faaliyetleri toplumsal değer dünyasından çıkarıp yalıtılmış ailelerin iç işleri bakanları olarak kadınların sırtına yıkmıştır. Erkek, evin reisi olarak kötü-lüklerle dolu dışarıyla ilişkiyi kuran, eve ekmek getirendir bu düzlemde. Ekonomiden kadına bırakılan bu yalıtılmış, özel yuva haline getirilmiş evin ekonomisini sürdürmektir.

Ekonomi evsizleştirilip, mekansızlaştırılıp temel bağlamından uzaklaştırılmasına rağmen, yaşamın devamlılığı için gerekli faaliyetleri sürdürme, üretme faaliyeti devam ediyor. Ancak bu faaliyetler giderek değer hiyerarşisinde aşağılara sürükleniyor. Mark-sist terminolojiyle ifade edecek olursak yeniden üretim alanı, üretim alanına tabi kınıyor. Oysa üretken emek ve yeniden üretken emek tanımlarının ayrıştırılması bile yaşamın parçalanmasının, ekonominin toplumsallığın bir alanı olma gerçeğinin ters yüz edilmesiyle mümkün olabiliyor ancak. Günümüzün yüksek teknolojik, endüstriyel şehir yaşamında, ücretli emek çarkına giren neredeyse herkes, yaşamak için mi çalışıyoruz yoksa çalışmak için mi yaşıyoruz sorusunu kendine sorarak bu ters-yüz olma haliyle yüzleşmektedir.

Ev “Üretim” Alanına Dönüşürse: Ev Eksenli Üretim

1970’lerden itibaren kadın mücadelesinde ev içi emek, görünmeyen emek gibi kavramlarla sorunsallaştırılan yeniden üretim ve üretim emeği arasında oluşturulan hiyerarşik ilişki, pek çok yönden deşifre edilmiştir. Ev içi emeğin değerinin gün yüzüne çıkması için ücretlendirilmesi bir talep olarak mücadele konusu edilse de ev içi emeğin ücretlendirilmesi bir yana kapitalist piyasa/pazar ekonomisinde gözden düşen iş alanları ev içine taşınmıştır. Ev eksenli çalışma, esnek çalışma formlarının mekânı olarak evin kendisi de ücretli emeğin alanına girmiştir. Fabrikalarda üretimin maliyetinin yükselmesiyle, üretim yeniden çok daha önceden değersizliği doğallaştırılan kadın emeğinin mekanına, eve kaydırılmaktadır. Ancak bu alana kaydırılan üretim de bu değersizleştirmeden nasibini almakta. “Emeğin kadınlaştırılması” olarak da kavramlaştırılan bu değer azalması, ev eksenine kaydırılıp esnekleştirilmesiyle gerçekleşiyor. Enformel, kayıtdışı sektör olarak adlandırılan alanda yürüyen işlere baktığımızda esas olarak burada kısmen saydığımız yaşamsal faaliyetleri üretmeye dönük işler olduğunu görüyoruz. Bir de tarihsel olarak kadınlarla özdeşleşen meslek ve işlerin giderek enformel sektör veya esnek çalışmaya bağlandığını görüyoruz.

Evin yeniden üretim alanına dönüştürülmesi, ekonomik faaliyetin yeniden yaşamın içine çekildiği anlamına gelmiyor. Ya da işçileşen kadınların sayısının artması kadın emeğinin değerlendiğini göstermiyor. Nitekim iş piyasasında

kadınların yer alma biçimleri ve oranları kapitalist sistemin ihtiyaçlarına göre değişmiştir. Kadınların kitlesel olarak şehirlere, fabrikalara yığıldığı erken sanayileşme dönemi, makineleşmenin/otomasyon tekniklerinin gelişmesiyle işsizler ordusuna ilk katılan, eve ilk gönderilen kadınlar, evkadınlığının en yüce meslek belletildiği kadınlar, fabrikalarda 16 saat soluksuz çalışan kadınlar, evin ekonomisti, enformel sektörün baş tacı olan kadınlar...

Kapitalizmde hane içi faaliyetlerle sınırlanan, ücretli emek alanına giremeyen ya da ucuz işgücü olarak giren, erkekle özdeşleşen kamusal alanda sendikalar vb aracılığıyla devletle/kapitalistle yapılan toplumsal sözleşmenin dışında kalan kadınlar yaşamalarını bir sömürge olarak sürdürüyorlar.

Nefes Aldığın Her Anda Sömürü

Kapitalist pazar ekonomisinin yaşamı metalaştırarak toplumsallığı anlamsızlaştıran karakteri, bir zamanlar ücret ilişkilerinin dışında tutularak güya değersizliği sabitlenen yeniden üretim alanının da fiyat biçerek ücret ilişkisine tabi tutmak zorunda. Aşk-tan, arkadaşlığa, ocakta çorbanın kaynamasından, yaşlı ve çocuklarla ilgilenmeye, doğurmak ve emzirmek de dahil bütün yaşamsal faaliyetler, fiyatlandırılarak pazara sunuluyor. Kadınların uzun yıllardır tartıştığı, mücadelesini yürüttüğü “ev içi emeğin ücretlendirilmesi-dolayısıyla görünür olması”, “ev kadınlarının sendikalaşması”,

Kadınların uzun yıllardır tartıştığı, mücadelesini yürüttüğü “ev içi emeğin ücretlendirilmesi, dolayısıyla görünür olması”, “ev kadınlarının sendikalaşması”, “kadının iş gücüne katılımı ya da toplumsal üretime katılımı” gibi konuların her birinin bu yeni sömürgeleştirme koşullarında yeniden tartışmaya açılmasına ihtiyaç var.

“kadının iş gücüne katılımı ya da toplumsal üretime katılımı” gibi konuların her birinin bu yeni sömürgeleştirme koşullarında yeniden tartışmaya açılmasına ihtiyaç var. Üstelik bugün ev içi emek ücretlendirilmiyor, ya da ev kadınları sendikalaşamıyor ama, yeniden üretim alanı denilen alandaki her bir faaliyet piyasa ekonomisine dahil ediliyor. Mesela cinsel ilişkinin kendisi bir üretim ilişkisi olarak görülmez ama cinsellik alınıp satılabilen bir meta olmuştur çoktan. Yemek yapmak, evi temizlemek gibi ev işleri doğallaştırılır, bir üretim alanı olarak görülmez ama gündelikçi olarak, ev işlerini yapmak için kadınlar kıtalar, sınırlar aşarak mültecileşiyor bugün. Geçimini sağlamak için mültecileşen kadınlar sayesinde, ev içi emek yeniden düzenlenip piyasalaştırılıyor. Ancak değersizliği devam ediyor. Ev işlerini yapan, çocuklarına bakan mülteci kadınlar sayesinde

kitlesel olarak ücretli emek alanına çekilen Avrupalı kadınlar, çok çalışmalarına rağmen neoliberal politikalar nedeniyle giderek daha da yoksullaşıyor. Her hâlükârda kadınların kaybettiği bir çark dönüyor.

Kapitalist sömürü çarkı öyle bir raddeye geldi ki artık yeni pazarlara, sömürgelere, yeni tüketim alanlarına, daha ucuz işgücüne ihtiyaç duyuyor. Ve artık toplumsallığın tamamen parçalandığı mekanlarda her şey tüketim alanına dahil edilmişken paran kadar yaşarsın sözü bir gerçek oluyor. Tüketebilmek için para kazanman gerektiği ve artık para kazanabileceğin ücret ilişkisine girmenin şansa bağlı olduğu yaşam dönüsü, her gün yeni bir toplumsal krize yol açıyor. Kapitalist sistem erkekleri de vuruyor, hem de bizzat kendini dayandırdığı eve ekmek getiren küçük efendi rolünün imkansızlaşmasıyla. Erkeğin bu krizle boğuşması her şekilde kadına şiddet olarak dönerken kadının krizle boğuşması her bir nefesini metalaştırmaya, satışa çıkarmaya razı olmasıyla sonuçlanıyor.

Başka Bir Yoldan Yürüsek...

Toplumsal krizlerin bu kadar derinleşmesine rağmen, kapitalist dünya düzeni özellikle Sovyetlerin çöküşünden sonra tek ve en başarılı sistem olarak pazarlanmaya devam ediliyor. Hegemonik iktidarın ABD şahsında kendini tek ilan ettiği bu düzen aynı zamanda tarihinin sonunun geldiği, kapitalizmin nihai zaferini ilan ettiği, dünyayı değiştirecek büyük ideolojilerin liberalizmin üretimi olan postmodernist akımın içinde kaybolduğu, parçalandığı bir süper teknolojik, finans çağı ilan edildi. Gerçeğin kendisi öyle müthiş perdelendi ki perdenin kendisi kader olarak yaşanır oldu. Aslında bu çağın ta kendisinin kapitalizmin bütün çelişkileriyle, bütün felaketleriyle sürdürülemez bir sistem olduğunun ispatı olduğu açık. Ancak bütün bu krizler, yöneticilerin beceriksizliği, ekonomik kriz, iklimin dengesizliği, kendini bilmezlerin halüsinasyonları vb. olarak açıklanmaya çalışılıyor. Oysa; krizler, kapitalizmin yapısal olarak yaşamı tüketmesinden kaynaklanıyor. Kapitalizmin kök hücrelerine kadar sırayet edemediği her alanı, her varoluşu yeniden ve yeniden sömürgeleştirmeye tabi tutmasının krizidir yaşanan. Federici'nin ifade ettiği gibi

“‘İlksel birikim’, kapitalist sınıfın emek üzerindeki hâkimiyetini yeniden tesis etme ihtiyacı duyduğu kriz dönemlerinde daima başvurduğu bir stratejidir ve neoliberalizmin gelişile birlikte bu strateji uçlaşmış, dolayısıyla özelleştirme varoluşumuzun her yanına uzanmıştır.”¹²

¹² George Caffentzis ve Silvia Federici, Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler, Upping the Anti, sayı 15, 2013

Peki günümüzde yurdumuz, duygularımız, ilişkilerimiz, her şeyimiz bu saldırı altındayken ne yapabiliriz? Ataerkil, kapitalist iktidar bloğu ve etrafına topladığı işbirlikçiler, dünyanın neredeyse bütün halklarından yoksulları, gençleri, kadınları, işsizleri vs. tarafından büyük bir öfke ile lanetleniyor, taşlanıyor. Kapitalist sistemin iktidar bloğuna karşı ayaklananların karşı bir sistem olarak adlandırılmaması, tam da yukarıda bahsettiğimiz gerçeği perdelemenin bir aracı olarak iş görüyor. Parçalı, bir yatağa akmayan, dönemsel gibi görünen isyanların, itirazların hepsinin ortak bir karakterinin olduğu ve kapitalizmin dışından bir anlam dünyasından, toplumsallıktan beslendikleri gerçeği, bu hegemonik iktidarın korkulu rüyası olmuş durumda. Mesele bu anlam dünyasını gerçekten günün sorunlarına çözüm üretebilecek alternatiflerle sistemleştirmek. Kapitalizmin bütün saldırganlığına karşı yaşamın komünal karakteri farklı direniş formlarıyla yeniden örgütleniyor. Diğer taraftan, “piyasanın dışında, dayanışma ve işbirliğine dayalı varoluş formları inşa etme yolundaki komünal çabaların, yeniden üretimin maliyetini düşürmek ve hatta kamu sektöründeki işten çıkarmaları hızlandırmak için bile kullanılabilir olması”¹³ ataerkil kapitalist sistemin bir parazit gibi toplumun sistem dışı kalmış öğelerini sistem içileştirip, sömürü düzeneğine dahil ederek beslenme kabiliyetini unutmamamız gerektiğini gösteriyor. Bu anlamda farklı deneyimlerde açığa çıkan teorik ve politik altyapının yaşamın yeniden örülmesi için özenle değerlendirilmesi önemli. Sonuçta demokratik komünal ekonominin bu deneyimlerden süzülen kolektif bilginin gücüne dayanarak alternatif sistem olarak örgütlenmesi hayal değil. Sistemin temeli olan tahakküm, sömürü zincirinin ilk ve daimî mahkûmu olan kadınların, ekonominin yaşamla yeniden buluşturulmasında rolünü ücretli işçiler olarak değil, yaşamı yaratanlar olarak alması gerektiği açık. Yaşamın tüketim nesnesi halinden çıkarılıp, insanın yaratıcı emeğiyle anlam kazanan bir konuma yeniden kavuşması. Ekonominin metaların değil, yaşam ihtiyaçlarının örgütlendiği üretildiği bir alan olarak yeniden örgütlenmesi. Neyin değerli olduğunun ücret ilişkilerine hapsolmadan, komünal yaşam ilişkileri içinde yeniden tartışılması ve pratikleştirilmesi. Bunlar, gerçekleştirilmesi zor görünse de imkânsız olmayan önemli adımlar.

¹³ George Caffentzis ve Silvia Federici, Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler, Upping the Anti, sayı 15, 2013

Direnîş Ekonomisi Bağlamında Kooperatifçilik ve Toplumsal Dönüşüm

Meral Çiçek

Ekonomi, en genel anlamıyla bir insan topluluğunun ya da bir ülkenin, yaşayabilmek için üretme ve bunları bölüşme biçimlerinin ve bu eylemlerden doğan ilişkilerin tümüdür. Yani üretime, paylaşma ve ilişkiye dayanır. Üretim ve paylaşımdan ne anlaşıldığı az çok bellidir ancak ekonominin toplumsal ilişkilerdeki karşılığı nedir? Belki de en az üzerinde durulan hususlardan biri budur. Abdullah Öcalan da aslında en çok bu boyutuna dikkat çekmektedir. Örneğin ekonomiyi “toplum kolektivizminin en temel dokusu”¹ olarak tanımlayıp, toplumun en hayati yaşam kuralları şeklinde ele alıyor. Yaşam kuralları ise toplumun ilişki düzenini, normlarını, ahlakını, kültürünü, değer yargılarını vs. kapsar. Ekonominin vardığı finans düzeyini toplumun yozlaşmasının en başta gelen nedeni olarak görmesi de bu nedenledir. Çünkü eğer ekonomi temel toplumsal doku ise, onun bu denli tahrip edilmesi paralel ve kaçınılmaz olarak toplumsal dokuyu bozar, hatta yok eder.

Ekonomiyi bu şekilde tanımladığımızda toplumsal sistemlerin inşasındaki öncül yerini de belirlemiş oluyoruz. Eğer bir toplum sistemini çok renkli ve çok motifli bir kilime benzecek olursak, ekonomi onun dokusudur. Yani motifler içinde bir motif ya da renkler içinde bir renk değil, dokunun kendisidir. Fakat eğer böyleyse, yani toplumsal ve sistemsel inşada ekonomiye bu kadar birincil bir rol düşüyorsa o zaman alternatif, daha doğrusu öz ekonomik sistemlerin inşa edilmesi bugünden yarına ertelenemez. Devrimsel süreçlerin, kapitalist modernite veya devletli düzenin

¹ Abdullah Öcalan, Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratikleşme, Mezopotamya Yay., sy: 61

dışında/karşısında geliştirilen sistem inşa süreçlerin şimdi'sinde ekonomi de geliştirilip inşa edilmelidir. Yoksa geliştirilen sistem inşası toplumsal dokudan yoksun olur. Ancak incelendiğinde birçok devrim hareketinde ekonomiyi ele alışı son derece pozitivist olduğu görülür – sadece, üretim araçlarının kolektif mülkiyetine geçmesini devrimin temel bir sonucu olarak gören Marksist hareketler değil, aynı zamanda direniş sürecinde ekonomiden ağırlıkta finansman anlayıp kapitalist olmayan ekonomik sisteminin inşasını 'devrim sonrasında' ya da 'çözüm sonrasında' erteleyen hareketler de. Ya da aslında deneyen ancak istenen düzeyde sonuç alamayınca ekonominin direniş veya savaş ortamında inşa edilemeyeceği, bunun koşullarının ancak çözüm ya da devrimden sonra, daha 'rahat' bir zeminde oluşacağı sonucuna varan örgütler. Ki Kürt Özgürlük Hareketinin ekonomi alanındaki deneyimlerine bakıldığında, 40 yılı aşkın mücadele geçmişine rağmen bu yolun henüz çok başında olduğu görülür.

Bu yazının amacı, tersinin ispatıdır. Dayandığı tez, direniş süreçlerinde komünal demokratik ekonomi inşa etmenin sadece mümkün değil, zaruri olduğudur. Bu hususu, iki kooperatifçilik örneği üzerinden ele alırken, komünal ekonominin ana unsurunu oluşturan kooperatifçiliğin tek başına yeterli olup olmadığını da tartışacaktır. Yani kooperatifçilik=komünal ekonomi diyebilir miyiz gerçekten? Bu soruya da yanıt vermeye çalışacaktır.

Arauca: Savaş Koşullarında Komünal Ekonomi İnşası

Kolombiya'nın kuzeydoğusundaki Arauca bölgesi adını Venezuela ile doğal bir sınır oluşturan Arauca nehrinden alıyor. And dağlarından doğan Arauca nehrine ise adını veren, bu dağlık bölgede yaşamış olan Araucana kabilesidir. Petrol zengini bölge, aynı zamanda dayanışmacı ekonominin önemli gelişme kaydettiği bir yerdir. Saravena, Tame ve Arauquita kasabaları arasındaki üçgende günlük yaşam son yıllarda ağırlıkta kooperatifler yoluyla örgütlendiriliyor. Ulaşımdan ticarete, eğitimden sağlığa, içme suyu temininden çöplerin kaldırılmasına kadar birçok hizmet kooperatifler yoluyla özyönetime dayalı olarak geliştiriliyor. Pek de geniş sayılmayan alanda bu işleri yürüten 57 kooperatif ve köylü birliği bulunuyor. Ama sadece bu değil. Arauca bölgesindeki halk aynı zamanda 14 sendikaya, iki yerli halk birliğine, bölgesel düzeyde örgütlenen iki gençlik örgütüne ve -öz yönetim yapısının iskeletini oluşturan- 570 semt komitesine sahip. Bu şekilde (en azından, Arauca'daki öz yönetim modelini ortadan kaldırmak için elinden geleni yapan Uribe hükümetinin görev başına geldiği 2002 yılına kadar) neredeyse bölge sakinlerinin tümü en az bir kooperatif veya örgütlemeye üyeydi.

‘Enteresan’ olan, bu komünal öz yönetim yapısının savaş koşullarında inşa edilmiş olmasıdır. Arauca komünal ekonomi modelinin² gelişimini anlamak içinse birkaç yıl geriye gidelim. Bölgede 1950’li yıllara kadar sadece yerlilerden oluşan az bir nüfus bulunuyordu. Ancak ‘La Violencia’ (Şiddet) olarak isimlendirilen 1948-1953 arasındaki yıllar ve 1953-1957’deki askeri diktatörlük döneminde nüfusu hızla artmaya başladı. 1948’de Liberal Parti’nin Cumhurbaşkanı adayı Jorge Eliecer Gaitan suikasta uğradı. Özellikle daha adil bir toprak reformunu savunması ve oligarşiye karşı çıkması nedeniyle yoksul halk arasında oldukça popülerdi. Katledildiğinde başkent Bogota’da resmen savaş çıktı, iktidardaki Muhafazakar Parti’yi sorumlu tutan taraftar kitlesi ortalığı yakıp yıktı, devlet isyanı bastırmak için her türlü şiddeti kullandı. Sadece birkaç gün içinde başkentte 3 bin insan hayatını kaybederken, yaklaşık on yıl sürecek şiddet olaylarında 200 binden fazla Kolombiyalı hayatını kaybetti.³ Bazı tarihçiler, Liberallerle Muhafazakarlar arasındaki çatışmanın aslında 1946’da Muhafazakar Parti’nin yeniden iktidara gelmesiyle birlikte start aldığına vurgu yapıyor. Buna göre iktidar değişimi emniyet müdürlüklerine ve belediye meclislerine de yansınca, bundan cesaret alan Muhafazakar Partisi yanlısı toprak sahipleri Liberal Partili köylülerin topraklarına el koymaya başladı ve şiddet döngüsünü böylece harekete geçirdi. Hem Liberal hem Komünist Partili köylüler buna karşı, daha sonra kısmen gerilla gücüne dönüşecek olan öz savunma birliğini oluşturdu. Hatta 1949’da ülkenin kırsal bölgelerinde köylüler tarafından “bağımsız cumhuriyetler” (republicasin dependientes) ilan edildi. Bu şekilde hem düşman güçlerinin saldırılarına karşı halkın kendini savunması ama hem de siyasi özerkliğin inşa edilmesi hedefleniyordu. Bazıları Marksist ideoloji doğrultusunda örgütlenen öz savunma grupları kendilerini Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (Fuerzas Armadas Revolucionarias Colombianas, kısa adıyla FARC) olarak isimlendiriyordu. Bildiğimiz gerilla örgütü FARC, resmi olarak 1966’da ağırlıkta bu öz savunma birliklerinden oluşup Kolombiya Komünist Partisi’nin silahlı kolu olarak kuruldu.

² Mit, im undgegen den Staat. Kooperativen im Grenzgebiet von Kolumbien und Venezuela. Von Anne-Britt Arps/Raul Zelik. In: Solidarische Ökonomie. Elmar Altvater/Nicola Sekler (Hrsg.) VSA: Verlag, 2006.

³ 1958’de Muhafazakarlar ve Liberaller ‘Ulusal Cephe’ çatısında birleşti. İki rakip parti, dört yılda bir hükümeti birbirlerine devredecekleri yönde anlaşma yaptılar. Devlet idaresindeki bütün makamlar da aynı şekilde parti kimliğine göre dolduruluyordu. Dolayısıyla 16 yıl boyu seçimler sadece formalite icabı gerçekleştirilirken, diğer partiler tamamen resmi siyasal sistemin dışında tutuldu. Resmi olarak 1974’e kadar sürdürülen bu sistemin etkileri 1980’lere kadar da devam etti.

Yukarıda sözü edilen şiddetli çatışmalar nedeniyle 1950'li yıllarda Liberal Partili beyazlar⁴ yerli halkın yaşadığı kırsal bölgelere yerleşmeye, daha doğrusu sığınmaya başladı. Bazıları siyasi ve ideolojik görüşleri nedeniyle devlet tarafından sürgün edilmişti. Arauca'ya ulaşan ilk sürgün dalgası beraberinde çözülmesi gereken sorun ve ihtiyaçlar da getirdi. Çünkü gelen insanların barınağa, aşı, işe ihtiyaçları vardı. Yerli halkın kırsal komünal kültürü, siyasi sürgünlerin ise sosyalist ideoloji bilinç düzeyi bir araya gelince sonuç ortak örgütlenme oldu. Kısa bir süre içinde çiftçiler ve küçük çapta ticaret ile uğraşanlar, ürünlerinin dağıtımını birlikte örgütlemek amacıyla ilk birliklerini kurmaya başladı. Devlet, bu yardımlaşma girişimlerinin devrimci örgütlemelere dönüşeceği korkusuyla onları denetim altına almaya çalıştı. Örneğin bugün bölgesel küçük çiftçi örgütünün tarım kooperatifleri federasyonu olan COAGROSARARE 1963 yılında devletin Tarım Reform Dairesi ICORA'nın çatısı altında kuruldu. ICORA, 1961 itibarıyla yerleşimcilere toprak verilmesini denetleyip çiftçilere mikro krediler veriyordu.

Yerli halkın kırsal komünal kültürü, siyasi sürgünlerin ise sosyalist ideoloji bilinç düzeyi bir araya gelince sonuç ortak örgütlenme oldu. Kısa bir süre içinde çiftçiler ve küçük çapta ticaret ile uğraşanlar, ürünlerinin dağıtımını birlikte örgütlemek amacıyla ilk birliklerini kurmaya başladı. Devlet, bu yardımlaşma girişimlerinin devrimci örgütlemelere dönüşeceği korkusuyla onları denetim altına almaya çalıştı.

Ancak 1970'li ve 80'li yıllarda Latin Amerika'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi Kolombiya'da da toplumsal örgütlemelerin ve hareketlerin güçlenmesi yeni bir durum yarattı. Köylü ve çiftçilerin yolsuzluğa karşı öfkesi büyük protesto yürüyüşlerine akıyordu. Arauca'da da on yıl arayla, 1972 ve 1982'de büyük yurttaş grevleri düzenlendi. Bu grevlerde özellikle elektrik ve yol şebekesinin genişletilmesiyle yeni okulların açılmasını ve sağlık hizmet alanının büyütülmesini talep edildi. Dikkat çekici olansa halkın sadece devleti protesto etmeyip, devletin sağlamadığı hizmetleri giderek kendi ellerine almasıdır. Örneğin büyük mücadele sonucu tarım kooperatifleri federasyonu COAGROSARARE'nin özerkleşip devletten bağımsızlaşmasını sağlayabildiler.

⁴ Kolombiya'nın nüfusu sömürgecilik yıllarında üç kesimden oluşuyordu: Yerli halk, ağırlıkta İspanya'dan gelen Avrupalı sömürgeciler ile Alt Büyük Sahra'dan getirilen köleler. Günümüzde nüfusun neredeyse yarısı, bir tarafı yerel bir tarafı Avrupa kökenli melezlerden oluşuyor. Yüzde 30'unu Avrupa kökenli beyazlar oluşturuyor. Yüzde 14'ün bir tarafı Avrupalı bir tarafı Kara Afrikalı iken nüfusun yüzde 4'ü Kara Afrikalı. Yine yüzde 3'lük bir nüfusun bir tarafı yerli bir tarafı da Afrikalı.

Özerklik elbette kolay gelişmedi. Devlet daireleri artık öz yönetimi altındaki federasyonun ürünlerini boykot edip birçok kooperatif dükkanının kapatılmasına, kooperatiflere ait mal ve mülklerin satışa çıkarılmasına ve çok sayıda üyenin kooperatiften ayrılmasına yol açtı. Yine 1980'lerin başında kooperatif hareketinin üyelerine dönük kapsamlı tutuklama operasyonları yürütüldü. Öncüleri paramiliter güçler tarafından katlediliyordu. Sadece üç yıl içinde 125 kooperatif üyesi vurularak öldürüldü.

Bu yoğun baskılar ve ağır koşullara rağmen Kolombiya'nın bu bölgesindeki kooperatif hareketinin yeniden ayağa kalkması -kalkabilmesi- 'alternatif' bir yönetim ve idare oluşturan gerillanın sayesinde oldu. 1980 civarında Arauca'daki öz savunma güçleri Frente Domingo Lain adıyla bağımsız bir silahlı örgüt kurdu. Bu silahlı savunma cephesi ise daha sonra, bugün FARC'tan sonra ikinci büyük gerilla hareketi olan Ulusal Kurtuluş Ordusu ELN'ye katıldı. 1964'te kurulan ELN, 1970'li yıllarda içte köklü bir yenilenmeden geçip⁵ Gramsci'nin 'halk iktidarı' konseptinin de etkisinde silahlı direniş yanı sıra giderek daha çok öz yönetim yapıların inşa edilmesine önem vermeye başladı. Arauca'da giderek toplumsal hareketler, gerilla gücü ve devlet arasında bir çeşit eş-hükümeti, daha doğrusu paralel yönetim yapıları oluştu. Devlet tümüyle reddedilmedi, kooperatifler devletin destek programlarından faydalanmayı esas aldı. Örneğin eyalet hükümetlerine ödenen petrol vergisinin büyük bir miktarının gerçekten de toplumun lehine kullanılması sağlanabildi. Köylü hareketi, belediye başkanı ve valilik adaylarının desteklenmesi yoluyla siyasi muhataplıklar geliştirirken, devlet protestoların önünü almak için çok kez taviz vermek zorunda bırakıldı.

Yeniden yapılanmasından sonra ELN, Venezuela sınır boyunda, Karayip kıyılarında ve ülkenin kuzeyinde giderek daha fazla alanı denetimine aldı. Bu da söz konusu bölgelerde devlet şiddetinin azalmasına yol açtı. Örgüt kendi idari sistemini geliştirmeye, vergi almaya ve toprak sahipleri ile köylüler arasındaki sorunlara müdahale etmeye başladı. Hatta devletin yanaşmadığı toprak reformunu Arauca'da uygulatıp, siyasi makamlardakileri denetliyordu, yolsuzluk yapan siyasetçilerden hesap soruyordu. Gerillalar sadece

⁵ ELN 1973'te ülkenin kuzeybatısında ağır bir askeri yenilgi yaşayıp neredeyse tümüyle tasfiye oldu. Gerilla gücünün neredeyse üçte ikisini oluşturan yaklaşık 200 savaşı yaşamını yitiren, örgüt 1978'den itibaren iç demokrasisini geliştirmek için önemli adımlar attı. Daha önceleri farklı düşünenler çokça provokatör diye infaz edilirken ifade özgürlüğü her militanın hakkı olarak kayda geçirildi, karar alma mekanizmaları demokratikleştirildi, örgütün kurucusu olan Fabio Vasquez Castano otoriter ve baskıcı yönetim tarzından ötürü görevden alındı. ELN bu şekilde tasfiye olmaktan kurtulmakla kalmayıp 9 yıl içinde cephe sayısını ona katladı.

öz savunmada değil aynı zamanda toplumsal inşada yerini aldı. Kırsal alandaki toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak sosyal projeler geliştirilmeye başlandı. FARC kendi finansmanında koka üretimini değerlendirirken ELN koka üretiminden vergi almadığı gibi birçok kez ekinini yasaklandı. En çok zorlandığı hususlardan biri ise 1980'lerden itibaren bölgenin yeraltı kaynaklarının çokuluslu şirketlerden korunmasıydı. Bu amaçla özellikle petrol boru hatlarına dönük sabotaj eylemleri gerçekleştiriliyor, şirket çalışanları kaçırılıp fidye isteniyordu. Alman Mannesmann şirketi 1984'teki bir kaçırılma eyleminden sonra bölgede hastane ve okul inşa etmek zorunda bırakıldı. Gerilla aynı zamanda tarım ve hayvancılığı destekliyordu. Kooperatif kurmak isteyen küçük çiftçilere başlangıç sermayesi olarak büyük ve küçükbaş hayvan, makine ve arazi veriyordu. Bazı eleştirilere göre ELN bu projesini ağırlıkta silahlı otoriteye dayandırdı. Yine ELN'nin diğer gerilla hareketleri -FARC ve Venezuelalı FBL- ile yaşadığı çelişki ve çatışmaların kooperatifleri de olumsuz etkilediği belirtiliyor. Ancak bölgedeki kooperatifler ilk etapta çatışmalı ortamdan şu şekilde faydalandılar: Aslında neoliberal bir açılım politikası izleyen merkezi devlet, 1986 itibarıyla 'isyan bastırma politikası' kapsamında gerillanın örgütlü olduğu bölgelerde mikro kredileri dağıtıp kooperatif projelerini destekliyordu. Arauca'daki örgütlü toplum, bu politikanın bilincinde olup reddetmek yerine kendi ihtiyaçları doğrultusunda devletin sunduğu olanakları değerlendirmeye karar verdi. Artık özerk olan COAGROSARARE bu yolla yetişkin köylüler için okullar kurup meslek eğitimi almalarını sağladı, kolektif kullanım için teknik aletler ve ilaç hazır bulundurdu, kooperatiflerin ürettiği ürünlerin reklamını örgütledi. Bu süreçte 40 kooperatif dükkanı, bir çikolata fabrikası, mezbahalar, taksi şirketleri, bir ulaşım firması, sağlık ocakları ve Arauca'nın kooperatif hareketinin taç mücevheri olarak Saravena Komünal Su Şebekesi ve Kanalizasyon Şirketi (ECAAS) kuruldu. 1970'li yıllarda bizzat halk tarafından geliştirilen bir proje olarak başlayan bu işletme, hala da 40 bin nüfusluk Saravena kasabasının su ikmali, kanalizasyon ve çöplerin kaldırılmasını sağlıyor. ECAAS aslında ne özel sektöre bağlı ne de komünal örgütleniyor. Bizzat halka aittir. Kasabadaki 28 semt komitesinden her biri 2'şer temsilciyi şirketin denetleme kuruluna atıyor. Denetleme kurulu hem işletmeyi yönetiyor hem de fiyatları onaylıyor. Toplum bu şekilde işletmeyi denetleyebiliyor. ECAAS'nin işlediği içme suyu yüksek kaliteli, fiyatlar düşük, kazancın bir kısmı sosyal projelere aktarılıyor ancak buna rağmen de gelir elde ediliyor. 50 çalışanının çoğu -bazı uzmanlar hariç, ancak başkanı ve maliyecisi de dahil- iki yılda bir değiştiriliyor. Bu şekilde kasaba sakinlerinin mümkün olduğu kadar sabit gelirden faydalanması ve hizmet sağlayıcı ile müşteri arasındaki sınırın da şeffaflaşması hedefleniyor.

Arauca, kooperatiflere dayalı ekonomisiyle kendini idare edebiliyor. Kolombiya'nın diğer bölgelerinin tersine burada neredeyse hiç açlık ve yoksulluk yok. Ancak neoliberalizmin alternatifsiz olmadığını kendi şahsında kanıtladığı için de hem özel yatırımcıların hem de hükümetin gözünde ortadan kaldırılması gereken bir tehdit olarak görüldü. O nedenle de Uribe yönetimi iktidara gelir gelmez bölgede olağanüstü hal ilan edip, buradaki kooperatifleri "terörizmin ön cephe örgütleri" diye hedef gösterdi. Geniş kapsamlı operasyonlar başlatan devlet, neredeyse bütün öncülerini tutukladı, önde gelen üç sendikacıyı Ağustos 2004'te ordu tarafından infaz ettirdi, ordu ve ABD askeri danışmanlar destekli paramiliter çeteler sadece Saravena'da 100'den fazla sivil katletti. Yaklaşık 50 ECAAS çalışanından 10'u öldürüldü.

Şu anda devletin yoğun baskıları nedeniyle geleceği belirsiz olan Arauca'daki kooperatif hareketi kuşkusuz birçok açıdan ele alınabilir. Örneğin devletle aynı zamanda hem ret hem de tavize dayanan ilişki ve bunun sağladığı maddi imkânlar görmezden gelinemez. Ancak tekrar yazının başına dönecek olursak görüyoruz ki Arauca'da öz yönetim ekonomisinin geliştirilmesinde en büyük rolü, ELN gerilla örgütü oynamıştır. Bununla birlikte burada alternatif, dayanışmacı ekonomi savaş ve direniş koşullarında gelişme imkanını bulabilmiştir. Çünkü ekonomi, öz yönetimin bir ayağıdır. En önemli ayaklarından biridir hatta. Dolayısıyla gerilla hareketleri tarafından devlet denetimi ve idaresinden çıkarılan 'kurtarılmış alanlar' aslında komünal ekonomi modelini inşa etmek için son derece müsait. Zor ve zahmetli olan, devletin ve özel sektörün sıkı denetimindeki alanda alternatifler geliştirmektir.

Mondragon: Heteronomiden Otonomiye

Arauca savaş ve öz yönetim direniş koşullarında kooperatiflere dayalı komünal ekonomiyi geliştirme örneğini oluştururken, savaş sonrası koşullar da aslında azımsanmayacak kadar çok olanak sunabilir. Bask Ülkesi'ndeki Mondragon kooperatif hareketi buna örnektir. Her ne kadar başlangıcı İspanya İç Savaşı'ndan sonraki yıllara, yani 1940'lara dayansa da hem günümüzde hala varlığını sürdürüyor hem de önemli derslerle dolu bir deneyimdir. Artık dünyanın dört bir yanından ilgililere eğitim olanağı da sunan Mondragon kooperatif hareketi, Bask rahip Jose Maria Arizmendiaretta (1915-1976) tarafından kuruldu. Arizmendiaretta, savaş patlak verdiğinde ilahiyat eğitimini yarıda bırakıp Cumhuriyetçilerle birlikte Franco'nun darbecilerine karşı savaşan Bask halk ordusuna katıldı. 1941'de papaz olarak, hala da az sanayileşmiş olan Bask Bölgesi içinde fabrikalarıyla en çok işçi kenti görünümündeki Bilbao'dan 50 kilometre uzaktaki Mondragon'a tayin oldu.

Savaşın sonra Bask Ülkesi, şimdiki Afrin gibiydi. Baskça'nın günlük yaşamdaki kullanımı bile yasaklandı,⁶ okullardaki eğitim dili İspanyolca oldu, bölge İspanyol ordusu ve polisi tarafından işgal edildi, yerel idarelerde çalışan memurlar işten çıkarılıp yerlerine İspanyollar getirildi. Kitaplar, dergiler ve gazeteler yasaklandı, enstitü ve akademiler kapatıldı, anıtlar yıkıldı, sokak ve yer isimleri İspanyolcalastırıldı. Franco, 'ihanetin' bedeli olarak Bask Ülkesini birçok kamu hizmetinden mahrum bıraktı. İşsizlik oranı yükseldi ve insanlar iş bulmak için kendi topraklarını terk etmek zorunda kalıyordu.

Rahip Arizmendiareta, devletin bu soykırım ve açlıkla terbiye etme politikası karşısında Bask halkının ancak dayanışmacı bir ekonomi ile kimlik olarak hayatta kalabileceği düşüncesine ulaştı. Yani, devlet olmadan da ulusal bir ekonominin mümkün,

Rahip
Arizmendiareta, devletin
bu soykırım ve açlıkla terbiye etme
politikası karşısında Bask halkının
ancak dayanışmacı bir ekonomi ile kimlik
olarak hayatta kalabileceği düşüncesine ulaştı.
Yani, devlet olmadan da ulusal bir ekonominin
mümkün, hatta gerekli olduğundan yola çıkarak,
Katolik Toplum Öğretisi'ne ve kooperatifçilik fikrine dayalı olarak dörtlüla
kapitalizm ve merkezileştirilmiş sosyalizm dışında üçüncü bir
yol aradı.

hatta gerekli olduğundan yola çıkarak, Katolik Toplum Öğretisi'ne ve kooperatifçilik fikrine dayalı olarak dörtlüla kapitalizm ve merkezileştirilmiş sosyalizm dışında üçüncü bir yol aradı. İlk başta gençlerin çoğunun mesleksiz olması nedeniyle halkın yardımıyla 1943'te, bugünkü adı Mondragon Eskola Politeknika olan, bir politeknik okul kurarak, yörede mesleki eğitimi başlattı. Daha sonra zamanla iki yüksek-okulu ve idarecilik akademisine dönüştürülen bu okul Mondragon kooperatifçilik deneyiminin doğuş ve gelişmesinde önemli rol oynadı. Bu okullar 1997 yılında birleştirildiğinde Mondragon Üniversitesi kuruldu. Öğrenciler, politeknik okula bağlı bir işletmede günde 4 saat çalışarak, okul masraflarını kazanma imkanına sahip oldu. Ancak işsizlik sorunu bu şekilde çözülemedi, çünkü meslek sahibi olan

⁶ Diktatör Franco'nun hüküm sürdüğü 1975 yılına kadar da Bask dilinin konuşulması İspanya devlet sınırları içerisinde yasak olduğundan bir-iki kuşak anadilsiz yetişti. Özerkliğin kabul edildiği 1978'den sonra doğan kuşak, artık kendi anadilinde eğitim görürken ve nene-dedeleriyle Baskça konuşabilirken, anne-babaları ise çoğunlukla Baskçayı bilmiyordu. Bu durum ise özerk yönetimin inşa edildiği yıllarda ciddi bir sorun teşkil ediyordu zira memurların çoğu sadece İspanyolca okuma-yazma biliyordu. Yeni yönetim kısa bir süre içinde bütün memurları dil eğitiminden geçirip, iki dilde hizmet veremeyecek olan memurların işten çıkarılmasını kararlaştırdı. Bu arada unutulmamalı, Bask Ülkesi'nin bağımsızlığı için mücadele eden ETA, 1950'li yıllarda üniversite öğrencileri tarafından kurulan bir Bask dil ve edebiyat dergisi olarak yola çıktı.

gençler bu kez çalışılacak bir yer bulamadı. Dolayısıyla iş imkânları yaratmak gerekiyordu. Jose Maria Arizmendiaretta bunun üzerine açmış olduğu okuldan mezun olan bir grup genci üretim kooperatifini kurmaya ikna etti. 1952 yılında mezun olan beş genç mühendis, 1956'da Bask Ülkesi'nin ilk endüstriyel kooperatifini kurarak, Mondragon İşçi Üretim Kooperatifçiliği'nin temellerini attılar. İlk etapta ocak ve sobaların üretildiği ufak bir fabrika satın alındı. Fabrika için gereken masraflar köy halkı tarafından karşılandı. FAGOR adını taşıyan ve 24 işçi tarafından kuruluşu gerçekleştirilen bu ilk endüstriyel kooperatif, zamanla gaz sobaları ve bütan-gaz üretimine geçti. FAGOR'un ortak sayısı 1958 yılında büyük bir artış kaydederek 158'e yükseldi. Bugün yaklaşık 4 bin işçiye sahip FAGOR'a bağlı bölümler zaman içinde fabrikadan ayrılıp, ayrı bir kooperatif olarak belli ürünler çıkarmaya yoğunlaştılar. Ancak bütün bu kooperatifler birbirine bağlı kalmaya devam ettiler. Mondragon Kooperatif Hareketi'nin sanayi bölümünde günümüzde 26 binden fazla insan çalışıyor.

O dönemde farklı kooperatifçilik deneyimlerini incelemeye çalışan Arizmendiaretta, özellikle İngiltere'deki Rockendale Kooperatifi deneyimi nedeniyle farklı bir çözüm bulunması gerektiği sonucuna vardı. Rockendale Kooperatifi, başarılı ekonomik faaliyetlerini karşılayabilmek için kredi almak zorunda kalmıştı. Kredi verenler ise kooperatifi bir anonim şirkete dönüşmeye zorlamıştı. Basklıların aynı kaderi yaşamasını önlemek isteyen Arizmendiaretta, bu amaçla 1959'da 'Caja Laboral Popular' (Çalışan Halkın Bankası) isimli kooperatif bankası kurdu. Bu banka, kooperatif hareketinin sonraki gelişimi açısından belirleyici rol oynadı. Çok sayıda şubeye sahip bankada günümüzde 2 bin 100 kişi çalışıyor. Banka yeni kurulan işyerlerini destekliyor ve resesyon dönemlerinde işyerlerinin iflas etmesini önlemeye çalışıyor. Ayrıca Franco dönemindeki yasalar gereği kooperatif üyeleri devletin sosyal sigorta sisteminden atılıyordu. Bask kooperatifçiler bu nedenle ayrı bir sağlık ve sigorta sistemini oluşturma zorunluluğu ile karşı karşıya kaldılar. Sonuç olarak 1959 senesinde 'Lagun-Aro' isimli bir sigorta şirketi de kuruldu. 1969 yılına gelindiğinde ise, Mondragon Kooperatif Hareketi'ne bağlı en ünlü kooperatif olan Eroski kuruldu. Eroski ile Bask Ülkesi'nde bulunan ufak dükkanlar birleşip, ülkenin en büyük süpermarket zincirinin temellerini attılar. 25 binden fazla insana çalışma ve iş imkânının kapılarını açan bu kooperatifin üyelerinin yarısı tüketicilerden, yarısı da çiftçilerden oluşuyor.

1970'li yılların ortalarında Mondragon hareketi bünyesinde IKERLAN isimli araştırma enstitüsü açıldı. Bu enstitünün amacı, teknik alanındaki gelişmelerin üretime uyarlanmasıydı. Bununla birlikte Otalora isimli araştırma ve geliştirme merkezi kuruldu. Harekete bağlı kooperatiflerin sayısı ve global pazara uyarlanma baskısı gittikçe büyüyünce, hareketin idari modelinin de değişen koşullara göre

değiştirilmesi gündeme geldi. İdari model katılım esaslarına bağlı kalmalıydı, ancak dünyada örnek alınacak bir örgütlenme modeli yoktu. Bu nedenle bu alanda araştırmaların yapılması ihtiyacı ortaya çıktı.

Mondragon Kooperatif Hareketi'nin temel prensiplerinden biri, toplumsal sorumluluk ile ekonomik işlevlik arasındaki diyalektiğin korunması. Çünkü hareket, sadece Bask toplumunun ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla ortaya çıkmadı. Mondragon'un içinde yer alan ve bu hareketi büyüten insanlar aynı zamanda daha adil ve dayanışmacı bir toplumu da inşa etme hedefine sahipti. Sosyal adaletsizliğin özellikle eğitim, iş, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda ortadan kaldırılabileceğini düşünüp, ilk etapta bu alandaki sorunları çözmeye çalıştılar. Ancak bu tür faaliyetleri mümkün kılmak için de ekonomik bir dengenin şart olduğuna inandılar.

2008'de İspanya'yı sarsan ekonomik krizin en az yansıdığı yer, Bask Bölgesi olmuştu. Oysa 1930'lu yıllardaki iç savaşından sonra devletin en fazla yöneldiği bölge burasıydı. Ekonomik krizden en az etkilenmesinde Mondragon Kooperatif Hareketi önemli bir rol oynadı. Fakat Mondragon'un günümüzde kurucusu Arizmendiarrrieta'nın "toplumsal dönüşümün de bir aracı olarak kooperatifçilik" fikrine ne kadar bağlı kaldığı tartışmalı bir husustur. Zira kapitalist modernite ve onun ideolojisi liberalizm, 2000'lerden itibaren Mondragon üzerinde daha fazla etkili olmaya başladı. Öyle ki bugün Mondragon artık 'liberaller' ve 'radikaller' diye iki kanada bölünmüş durumda. Bu konuyu konuştuğum 'radikal' kanat temsilcileri, bu durumu olumsuz değerlendirmeyip, herkesin aynı düşünmek zorunda olmadığı, iç çeşitliliğin bir zenginlik oluşturup gelişimin devamını sağladığını belirtti. Ancak radikal bir hareket olarak doğan Mondragon'da bugün liberal bir kanadın kendini örgütlenme zeminine sahip olması bana göre çok da iç demokrasi ile izah edilemeyip, bir gerileme ve toplumsal inşa açısından ciddi bir tehdit oluşturuyor. Çünkü bu durum kooperatifçiliği toplumsal dönüşüm aracı olmaktan çıkarıp, istihdam endeksli bir üretim ve örgütlenme formuna indirgiyor.

Arizmendiarrrieta, Mondragon Kooperatif Hareketi'ni hem içinde bulunduğu toplumsal düzene hem de genel anlamda Batı Kapitalist Toplumu'nun eleştirisi üzerine kurdu. Ona göre o dönemin mevcut toplumsal düzeni, her tür toplumsal faaliyetin temel ilkesi olması gereken insan onurunu yok sayıyordu. Bunu da kapitalist sisteme bağladı. İçinde yaşadığı toplumun başkaları tarafından yönetilmek anlamına gelen heteronomiye⁷ dayalı olduğu sonucuna vardı, çünkü toplum ona göre dışarıdan konulan amaçlar ve fonksiyonlar tarafından yönlendiriliyordu.

⁷ Heteronomi, otonominin zıttı olarak bireylerin yaptıkları eylemlerin kuralını bir durum, bir güç ya da başka bir bireyin koyması anlamına gelir.

Bundan yola çıkarak işçilerin tam haklara sahip olarak sosyo-ekonomik sürece aktif bir şekilde katılım sağlaması gerektiği düşüncesine ulaştı. Ona göre toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçiler kendilerini yönetmeliydi. Başlattığı hareketin nihai hedefi bu anlamda sınıf mücadelesinden yoksun bir toplum yaratmaktan ziyade sosyal sınıfların olmadığı bir toplum yaratmaktı. Ona göre yürütülen en önemli sosyal mücadele, ulusal çatı altındaki değişik sınıflar arasındaki mücadeleydi. Ve şirketler de bu mücadelenin yürütüldüğü alandaki temel sosyal figürleri oluşturuyordu. Bu nedenle modern kapitalist sanayi toplumunun kuruluşunun sonucu olarak ortaya çıkan (ve toplumsal sorun olarak tabir edilen) ‘tarihi mücadelenin’ başarıyla yürütülmesi için varolan şirket yapısının kapsamlı bir reformdan geçmesi gerekiyordu.

Mesele sadece şirketlerdeki yönetimin el değiştirmesi değildi. Bundan ziyade şirketlerin sistemi ve sosyal işlevi değişmeliydi. Hem çalışan bireylerin hem de bütün toplumun menfaati temel kriter haline getirilmeliydi. Bu nedenle Arizmendiarieta bu planını ticari veya ekonomik bir projeden ziyade toplumsal bir proje olarak değerlendirdi. Amaç, bütün yurttaşların kendi yaşamlarını ve değişik toplumsal alanları kendi başlarına örgütleyebilmesiydi, insanlar arası ilişkilerin toplum tarafından düzenlenmesiydi. Dolayısıyla işçilerin kendi işyerlerini kendi başlarına yaratıp, yönetmelerini mümkün kılmak sadece toplumun yaşamın bütün alanlarında kendini yönetmesinin ilk adımı olarak görüldü.

Arizmendiarieta’nın projesi toplumu heteronomiden özerkliğe götürmeyi amaçlıyordu. Dış etkenler tarafından yönetilen pasif öznelere yerine bireyleri ve toplulukları kendini yönetmeye cesaretlendirmeyi hedefliyordu. Bu çerçevede siyasi-kurumsal demokratikleşmeye paralel olarak gerçek bir toplumsal demokratikleşme sürecinin başlatılabileceğine inanıyordu. Bunun gerçekleşmesi için toplumun toplumsal sürece dahil edilmesi gerekiyordu. Bunu yaparken de, iki temel prensip formüle etti: Bireysel özgürlük ve kolektif sorumluluk. Bireysel ve kolektif öz yönetim sistemine geçerek bir çeşit yeni bireysel ve kolektif öznelliğin oluşabileceğini düşündü. Bireysel ve kolektif dönüşüm perspektifi üzerinden iki yönlü bir ilişki sistemine dayanan kooperatif modelini geliştirdi. Çünkü böylesi bir model ile toplumun zihniyetinin değişebileceğine inandı. Kooperatifçiliğin özü olan işbirliğinin⁸ hedeflenen bireysel ve kolektif öz düzenlemesinin zeminini oluşturacak paradigma olarak anlaşılmasını istedi.

⁸ Kooperatif kelimesi, Fransızca coopérer “birlikte çalışmak, işbirliği yapmak” fiilinden türetilmiştir. Bu sözcük Latince operari “işlemek” fiilinden con+ önekiyle türetilmiştir. Latince opus kelimesi “emek vermek”, “mahsul elde etmek” anlamına geliyor. “İş” ya da “eser” anlamını da taşıyor. Dolayısıyla kooperatif ve kooperasyon (“işbirliği”) kelimeleri aynı kökene sahipler.

Rahip Arizmendiarieta, diktatör Franco'nun ölümünü ve Bask Bölgesi'nin özerkliğini göremedi. Ama kuruculuğunu yaptığı kooperatif hareketiyle hem Bask özgürlük mücadelesine hem de özerkliğine paha biçilmez katkıları oldu. Bugün de Bask Bölgesi, İspanya devlet sınırları içerisinde en düşük işsizlik oranına sahip özerk bölgedir. Bu durum ise büyük ölçüde Mondragon'a bağlıdır. Ancak günümüzde Bask Ülkesindeki kooperatif hareketi, bölgedeki ekonomiyi güçlü tutmanın, mali kriz zamanında genel kaostan sıyrılmanın ötesine geçebiliyor mu? Yani kooperatifler hala toplumsal dönüşümün de bir aracı olarak rol oynayabiliyor mu? Buradan şu soruya geçebiliriz: Üretim kooperatifleri komünal ekonominin ana unsurlarını oluştursalar da, her koşulda komünal ekonomiye hizmet ederler mi? Veyahut en baştaki örneğimize dönecek olursak, Arauca'da inşa edilen kooperatif hareketi, aynı zamanda alternatif bir ekonomiyi de beraberinde getirebilmiş midir? Kapitalizmin yedeğine düşmekten kurtulabilmiş midir? Zira alternatif yol, tabandan bir öğrenme ve çözümleme süreci kapsamında genel bir toplumsal projeye dönüşecek olan kooperatif yaşam (sadece ekonomi değil) formlarının inşa edilmesiyle mümkün olabilir. Öyleyse tek başına kooperatif kurmakla alternatif olunabilir mi?

Bookchin'in 'İşyeri Demokrasisi' Eleştirisi

Murray Bookchin'in bu soruya vereceği yanıt kesinlikle hayır olurdu. 1986'da yayımladığı "Municipalization: Community Ownership of the Economy"⁹ başlıklı makalesinde, ulus-devlete tek alternatif olarak gördüğü liberter komünalizmin hedefini ülkenin "*demokratikleştirilmesi ve insan toplumuna yeni bir kooperatif ve etnik anlam kazandırılması*" olarak tanımlıyor. Yani ona göre toplum kooperatif özelliklere sahip olmalı. Ancak o zaman komünal bir toplumdan bahsedilebilir. Fakat aynı makalesinde sendikacılık ve kooperatifçilik pratiklerine dönük eleştiriler de geliştiriyor: "Peki ya, sendikalist bir ideal olan, meslek dallarının birleşmesi sonucu ulusal, 'kolektifler' yoluyla ise yerel düzeyde koordine edilen 'kolektifleştirilmiş', öz yönetime sahip şirketler?" Bu noktada sendikalist ekonomi formuna yönelik geleneksel sosyalist eleştirisi yerindedir. Endüstriyel veya özel kapitalist, ister işçinin denetiminde olsun ya da olmasın, ironik bir şekilde günümüzde 'işyeri demokrasisi' ve 'personel mülkiyeti' yoluyla oldukça moda haline gelen ve özel mülkiyet ile kapitalizm açısından tehdit oluşturmayan bir işletme yönetimi metoduna aittir." Bookchin örnek olarak 1936/37 yıllarındaki İspanyol anarkosendikalist kolektifleri gösteriyor. Bunların aslında sendikaların denetiminde bulunduğu vurgulayan Bookchin, belli bir süreden sonra

⁹ Green Perspectives. Newsletter of the Green Program Project, Şubat 1986, No.2. İnternet erişimi: http://dwardmac.pitzer.edu/ANARCHIST_ARCHIVES/bookchin/gp/perspectives2.html#2

merkezileşme ve bürokratikleşme eğiliminin kendini gösterdiğine dikkat çekiyor. 1937'nin ortasına gelindiğinde işçiler artık üretim üzerindeki denetimi sendikalara kaybedip, İspanya solu içindeki Marksist unsurların savunduğu devletleştirilmiş ekonomi modeline geçmeye başlamıştı.

Bookchin'in 'işyeri demokrasisi' ve 'personel mülkiyeti' eleştirisi dikkat çekicidir. Ona göre *"Ekonomik demokrasiyi 'personel mülkiyeti' ve 'işyeri demokrasisi' olarak yeniden yorumlamak, birçok radikalın farkında olmadan içine düştüğü bir burjuvazi hilesidir"*. Bu hile sonucu, aslında yaşam için gerekli bütün araçlara serbest ve demokratik erişim anlamına gelen ekonomik demokrasi artık işçinin kâra ve işyerinin yönetimine ortak edilmesi, yani işçinin katılımıyla sömürücü üretim anlamına dönüşüyor. Bookchin'e göre özel mülkiyet kolektifleştirildiğinde de yine özel mülkiyettir. O nedenle 'belediyeleştirme' (municipalization: komünleştirme) kavramını geliştirdi. Mülkiyetin özel olmaktan çıkarılıp genelleştirilmesi için belediyeleştirilmesi gerektiğini savundu. Marksist sosyalistler tarafından ilan edilen kamulaştırma ekonomisine de, sendikalistlerce savunulan işçi sahipliği ve endüstrinin öz yönetimine de karşı çıkıp çözümün bu olmadığını yazdı. Yani ekonominin belediyeleştirilmesinden söz ederken ne devletleştirme ne de kamulaştırmayı kast ediyordu. Çünkü ona göre devletleştirme bürokratik ve hiyerarşik kontrole yol açarken, kamulaştırma ise büyük ihtimalle kolektif görünümlü özelleştirilmiş ekonominin gelişmesine ve sınıf kimliklerinin kendini sürdürmesine yol açacaktır. Belediyeleştirme ise ekonominin fiilen özel veya tekil bir alandan kamusal bir etki alanına genişlemesini sağlar zira ekonomi politikası bütün toplum tarafından şekillendirilir. Yurttaşlar burada genel insani çıkarlarını esas alarak çalıştığı için mesleki/sektörel çıkarlar aşılabılır. Dolayısıyla ekonomi -ister ticari, pazar, kapitalist veya işçiler tarafından denetlenen bir işletme olsun- sadece kelime anlamıyla ekonomi olmaktan çıkıp, gerçek bir siyasi ekonomiye dönüşür. Yani polislin¹⁰ veya komünün ekonomisine. Bu şekilde ekonomi gerçekte komünalleştiriliyor ve politikleştiriliyor. Bookchin komünü ise "komünal toplantıdaki yurttaşların birliği veya kurumu" olarak tanımlıyor.

Mülkiyetin özel olmaktan çıkarılıp genelleştirilmesi için belediyeleştirilmesi gerektiğini savundu. Marksist sosyalistler tarafından ilan edilen kamulaştırma ekonomisine de, sendikalistlerce savunulan işçi sahipliği ve endüstrinin öz yönetimine de karşı çıkıp çözümün bu olmadığını yazdı. Yani ekonominin belediyeleştirilmesinden söz ederken ne devletleştirme ne de kamulaştırmayı kast ediyordu.

¹⁰ Antik Yunan polisine, kent devletlerine atıf

“Herkesten imkanlarına göre, herkese ihtiyaçlarına göre” sadece komünal bir amentü olarak değil, aynı zamanda kamusal alanın bir parçası olarak ideolojik olarak kurumsallaştırılıyor. Sadece bir hedefi değil, siyasi etkinliğin bir biçimini teşkil ediyor. Liberterkomünalizm bu bağlamda ekonominin politikleştirilmesi ve genel mülkiyet haline getirilmesini hedefliyor. Ekonominin belediyeleştirilmesi ise doğrudan yurttaşların kamusal öz yönetimini hedefleyen bir politikaya bağlıdır. Mülkiyet, liberter kurumsal çerçevenin maddi parçasını oluşturup, yurttaş topluluğu tarafından toplanılar yoluyla denetlenir.

Peki kooperatiflerin komünal ekonominin ana unsurları olarak rol oynayabilmesi için hangi ölçülere uymaları gerekir? Bunun çok temel bir soru olduğuna inanıyorum. Zira günümüzde küresel güneyn birçok yerinde kooperatifçilik kapitalist sistem tarafından da teşvik edilmektedir. Mesela Endonezya’da çok sayıda kadın kooperatifinin bulunması, doğrudan bununla ilgilidir. Ve bu kooperatifler hiç de azımsanmayacak büyüklükte çalışıyor. Örneğin Sumatra adasındaki Ketara kahve kooperatifinin bin üyesinden yüzde 90’ı kadın. 2008’de kurulan kooperatif, 2012’den beri ise bio ve adil ticaret etiketine sahip. Doğu Java’daki PT Mega Inovasi Organik (MIO) şirketi ise, hindistan cevizi çiçeğinden elde edilen şeker üretiyor. 2011’de imalat, ihracat ve yerel pazarlama için kurulan şirket, bir süre sonra talebi artık karşılamayınca üretici birliği kuruldu. Bu birliğe günümüzde 2 bin üretici üye. Bunların 340’ı, adil ticaret etiketine sahip Koperasi Simpan Pinjam Karya Maunggal Sejahtera isimli kooperatife üye. 340 kooperatif üyesinden 325’i ise kadın. Kooperatifin adı, “Başarılı Olmak İçin Birlikte Çalışma Kredi ve Tasarruf Kooperatifi” anlamına geliyor. Adı ise amacını ortaya koyuyor. Ağırılıkta kadınların kooperatife üye olmasının sebebi, geleneksel işbölümünde erkekler Hindistan cevizi ağaçlara tırmanıp çiçekleri toplarken, kadınlar ise çiçek özünden şekeri evlerinde kaynatarak üretiyor. Koperasi Mitra Dhuafa (KOMIDA) isimli kooperatif ise düşük ücretli olup bankalara erişimi bulunmayan kadınlara mikro krediler sunuyor. 2005’te Tsunami’den sonra Aceh bölgesinde faaliyetlerine başlayan KOMIDA günümüzde 12 eyalette 138 şubeye ve 325 bin üyeye sahiptir. Endonezya’nın en büyük mikro finans kooperatifidir.

Endonezya’da bunlar gibi yüzlerce kadın kooperatifi bulunuyor. Bu kooperatifler kadınlar açısından öncelikle istihdam imkânını sunup, düzenli bir gelire sahip olmalarını sağlıyor. Kooperatif üyesi olan da olmayan üreticiler açısından birçok kolaylık sağlanıyor. Örneğin kadınların ürünleri kooperatif tarafından toplanıp, üreticiler tarafından uzun yollarda taşınmak zorunda değil. Yine pazarlama ve satış ile doğrudan uğraşmak durumunda kalmıyorlar. Adil ticaret etiketine sahip kooperatifler, bu etiketten sağlanan primin nasıl kullanılacağına çoğu yerde ortak karar veriliyor. Bazı kooperatiflerde çiftçiler arasında delegeler belirlenip,

katılım sağladıkları toplantılarda üretici ve işçilerin primin kullanımına ilişkin istek ve önerileri toplanıyor, nihai karar ise yılda bir yapılan genel kurul toplantısında veriliyor. Birçok yerde prim, kooperatifin kolektif ihtiyaçları doğrultusunda değerlendiriliyor. Örneğin eğitim olanakları yaratılıyor ya da bölgedeki toplumsal ihtiyaçlar karşılanıyor. Fakat bu primin nasıl harcanacağına ortak karar veriliyor olması kooperatifin bütün işleyişini demokratik kılar mı? Ya da saydığımız Endonezya'nın kırsal bölgelerindeki kadın kooperatiflerini birer komünal ekonomi unsuru olarak sayabilir miyiz? Açıkçası bundan pek emin değilim. Bir kere bu kooperatiflerin mülkiyeti, sevk ve idaresi komünlere ait olup, işçileri tarafından demokratik esaslara göre yönetilmiyor. Ortada aslında kooperatif mülkiyeti diye bir şey yok. Herkes kendi bahçesinde ya da ormanda toplayıp sonra satışı için kooperatife teslim ediyor, ardından da ürettiği kadar karşılığını alıyor. Grup mülkiyeti olmadığında ise komünal ekonomiden ne kadar söz edilebilir? Yani özel mülkiyet ya da kamu mülkiyeti varlığını burada sürdürüyor. Oysa komünal ekonomide özel mülkiyeti de, kamu mülkiyetini de reddeden bir yaklaşım var. Aslolan grup mülkiyetidir. Yine komünal ekonomideki, grupların birbiriyle özgür bir şekilde pazar üzerinden ticaret yapma kriteri de yerini bulmuyor. Ki komünal ekonomi anlayışına göre, amacı para olmadığı gibi temel aracı da para olmayan ticaret kâr zemini yaratmanın değil, topluluklar arasındaki ihtiyaç alışverişini kolaylaştırmanın aracıdır. Yani sadece satmak için değil, ihtiyaç için üretilir.

Öyleyse yukarıda saydığımız kadın kooperatiflerin hiçbirini komünal ekonominin ana unsuru olarak değerlendiremeyiz. Bir kere bu tarz kooperatiflerin çoğunun Batı'daki kuruluşlarla birlikte çalışması, hatta bu kuruluşların birer projesi olarak rekamlarının yapılması ve bir de adil ticaret etiketine sahip olmaları, kooperatifler yoluyla nasıl da inceltilmiş bir sömürü sisteminin geliştirildiği anlamını taşıyor. Elbette ki küresel güneydeki yoksul insanların emeği hak ettiği değeri bulmalı. Tüccarlar ve küçük kapitalistler, bu insanların emeğini sömürüp üzerinde kâr elde etmemeli elbette. Ucuza alıp pahalıya satmanın önüne geçilmeli. Adil ticaret etiketi, bilinçli tüketiciye önünde duran ürünün benzerlerine göre daha pahalı olsa da, sömürücü olmayan şartlar altında üretilip satıldığını ve fiyatın önemli kısmının doğrudan üreticiye gideceği algısını veriyor. Bilinçli tüketici de, maddi durumu el verirse daha pahalı olsa da adil ticaret etiketini taşıyan ürünü satın almayı tercih edip, tüketim davranışlarıyla sömürüye dolaylı katkıda bulunmadığı için ahlaken ve vicdanen rahat hiss ediyor. Çünkü bu üründe sosyal ve çevresel standartlara uyulduğunu ve üreticilere daha yüksek ödeme yapıldığını biliyor ya da buna inanıyor. Ancak Ortadoğu, Afrika, Asya gibi coğrafyalardaki yerli üreticinin emeğine değer, yani fiyat biçen kimdir? Üreticinin kendisi değil. Komün de değil. Bu konuda standartları belirleyen, Uluslararası Adil Ticaret Tescil Kurumu. Kurum kendini yoksul çiftçilerin emeğinin

sömürülmesini engelleyen bir kuruluş olarak görüp gösterse de ve yerli üretime belli bir katkıda bulunsa da, sonuç itibarıyla ‘Üçüncü Dünya’ diye tabir edilen, dünyanın üçte ikisini oluşturan bölgedeki yoksulluğun sebebi, çiftçilerin adil ödenmemesi değil, bu bölgelerin kapitalist modernite güçleri tarafından sömürülmesidir. Bununla birlikte daha somut eleştiriler de var; örneğin sertifikalandırmanın küçük çiftçiler için fazlasıyla pahalı olduğu, üretim standartlarının ürünü azalttığı, en yoksul çiftçilere hiç destek sunulmadığı, en yoksul ülkelerin en az temsil edildiği, kuruma bağlı örgütlerin sosyal proje diye yaptığı yaptırımların şeffaf olmadığı, üreticilerle doğrudan ticaretin daha sonuç verici ve kalıcı etkiye sahip olduğu, yoksulluğun temel sebebinin fazla üretim nedeniyle fiyatların düşmesi olduğu ve adil ticaret ile zaten fazla olan üretimin daha da yükseltildiği gibi.

Dolayısıyla şu hususu unutmamalı: Her kooperatif komünal ekonominin gelişimine hizmet etmez. Kooperatiflerin komünal ekonominin temel unsuru olarak rol oynaması, toplumsal karakteri ve demokratik niteliğine bağlıdır. Yani kooperatif, sadece üretim ve satış yeri değil, olmamalı. Kooperatif, komünal yaşam kültürünün ve sisteminin yeniden inşa edildiği, komünal toplumsal dokunun yeniden örüldüğü yer olursa ekonomik sistemde de bir fark yaratır. Yoksa istihdam ve gelir alanı olarak bakıldığında ekonomiden çok da bahsedemeyiz çünkü amaç, tek tek kişilerin ve ailelerin -ama kolektif olarak bir topluluğun değil- yaşamını idame etmesi olur sadece. Bir fabrika yerine kendi tarlasında çalışır belki. Ama komşularıyla ya da kendi köyünün insanlarıyla bütün bir yaşamı birlikte örgütlemeyiz, ihtiyaçları ortak karşılayıp sorunları birlikte çözmez, üretimi bunun bir parçası olarak ele almaz. Oysa komünal ekonomi anlayışına göre kooperatifler, sağlıktan eğitime kadar, çocuk bakımından kültüre kadar, beslenmeden eğlenceye kadar vs. ortak yaşamın örgütlendirildiği, sosyokültürel norm ve değerlerin standartları oluşturduğu, üretim ve tüketimin sadece birlikte değil, birbiri için gerçekleştirildiği ve kadınların, her türlü zaman ve mekan sınırının ötesinde bütün doğal toplumlarındaki gibi yeniden ekonomideki öncül konumuna kavuştuğu bir işleve sahiptir. Böyle olursa komünal demokratik ekonominin inşasında rol oynayabilirler. Öbür türlü kooperatifler, kapitalist ekonomiye -ekonomisizliğine- eklenilen, kolektif ve komünal görünümlü birer istihdam yerinin ötesine geçmez.

Küresel Sömürü ve Eşitsizlik Karşısında Ekonomi Üreten Feministler

Flora Partenio¹

Çeviri: Aliya Yılmaz

Giriş

Arjantin'de dijital platform alanında çalışan bir kadın, haklarını talep ettiği için dövüldü. İspanya'nın güneyinde, günlük işlerde çalışan Faslılar, şiddet ve istismara uğradıklarını ihbar etmeleri durumunda tehdit alıyorlar. Bangladeşli konfeksiyon işçileri, sokakları işgal ettikleri ve barikatlar kurdukları bir greve katılırlarsa kovuluyorlar. Çin fabrikalarındaki kadınların, lezbiyenlerin, biseksüellerin ve trans bireylerin işyerinde yaşadığı taciz ve şiddetin bildirilmesi için oluşturulan platform kapatıldı. Zengin muhitlerde, güvenli sitelerde kayıt dışı, sigortasız çalışan ev işçileri “çok terli” ve “kokuşmuş” oldukları için otobüslerden inmek zorunda bırakılıyorlar. Otel temizlikçileri, Avrupa otel zincirlerinin sömürüsüne meydan okumak ve %70'inin 'meslek hastalıkları' sebebiyle kullandıkları ilaçlardan dolayı çektikleri acıları duyurmak için “Temizleyenler”² adı altında birleştiler.

İş dünyasının bu resmi, göç döngülerini, küresel bakım zincirlerini, yeni sömürgecilik biçimlerini ve Kuzey-Güney arasındaki haksız ticari ilişkilerini yansıtıyor.

¹ Flora Partenio, Arjantin Üniversitesi (UNAJ) / Cátedra Libre Virginia Bolten (UNLP) ve DAWN'ın feminist üyesi, çalışma ilişkileri öğretmeni

² İspanyolcada “LasKellys”: <https://laskellys.wordpress.com/quienes-somos/>

Bunun arkasında yatan şeylere bakar ve odaklanırsak, şunları görebiliriz: Rappi, Uber, Pedidos Ya, Glovo, Mercado Libre, Fivver, Airbnb, Zolwers, Doñana 1998, H&M, Primark, Walmart, Benetton, Mango, Inditex, Zara, Alibaba, Foxconn, Belkin, Iphone, MaryGo, NH, Iberostar ve Marriott. Peki, bu markaların ve şirketlerin hepsinin ortak noktası nedir?

Bu markalar, öncelikle dijital ekonominin modern pazardaki kurumsal gücüyle, tekstil üretimindeki değer zincirleriyle, tarımsal işletme ve maden ekonomisiyle, şehirlerin burjuvalaştırılması veya yaşayanlara yabancılaştırılmasıyla yakından ilişkilidir. İkincisi, iktisatçı Amaia Pérez Orozco'nin (2018) söylediği gibi, bu çok boyutlu krizden “hayatlarımızı ve gezegeni kuşatarak” kurtulmayı planlıyorlar. Bu bağlamda, kendimize şunu sormalıyız: “işin geleceği” konusundaki neoliberal tartışmalardan sıyrılarak iş dünyasındaki mevcut dönüşümler hakkındaki anlayışımızı hem bölgedeki hem de ülkedeki yaygın emek reformları çerçevesinde Kuzeydeki ticaret anlaşmalarının yarattığı yeni dalgalanmayı da hesaba katarak nasıl genişletebiliriz? Kadınların lezbiyenlerin, geylerin, transseksüellerin, travestilerin ve diğer ikili cinsiyet yapısı dışındaki insanların iş dünyasındaki mücadelelerinden çıkardıkları derslerle bu alandaki yerleşik bilgileri yeniden gözden geçirmeye ihtiyacımız var.

Bu arka planla feminist hareketler, diğer taleplere bakım işlerini de dahil ederek geleneksel iş tanımını sorgulamak için üç uluslararası grev hazırladı. Bu makale geleceği belirsiz olan bu dünyada feministlerin karşılaştıkları zorlukları, bu durumun özellikle gençleri nasıl etkilediğini ve dördüncü sanayi devrimine yol açan emeğin devlet tarafından denetlenmesi sorununu araştırmayı amaçlamaktadır. Bunu daha fazla analiz etmek için Kuzey-Güney dinamiklerine bakmamız gerekiyor.

Huelva'dan Nordelta'ya

Söz konusu sistemsel krizi ayrımcılık ve hiyerarşiyi güçlendiren sosyal-cinsel-ırksal sömürüye dayalı iş bölümünü ortadan kaldırarak sonlandırabiliriz. Bunun kanıtı, Huelva, Endülüs'te, çilek toplama işinde geçici işçi olarak çalıştırılmak istenen Faslı kadınların -Devletler arasında anlaşmalar yoluyla- işe alındığı “Çilek Kampanyası”dır. Burada 18-45 yaş aralığında ağırlıklı olarak kırsal kesimde, evli, dul veya çocuklu olan 19.000'den fazla kadın istihdam edilmektedir. İşverenler, hasat mevsiminin sonunda, kadın işçilerin kendilerini bekleyen aileleri için ülkelerine dönmelerini sağlamaktadır. Başlarda, Afrikalı işçiler meyveleri toplama işini yapıyorlardı; ancak şimdilerde talep, kadın işçilerin Doğu Avrupa veya Fas'tan olması yönündedir.

2018'in ortalarında, geçici kadın işçiler, işverenleri tarafından cinsel istismar ve şiddete uğradıklarını şikâyet yoluyla bildirerek yargı sürecini başlattılar.

Bunun direkt sonucu yasal sürecin sonuçlanmasını bekleyen bir grup kadının sınır dışı edilerek Fas'a gönderilmesi oldu. Bu şikayetlerle yaptıkları işin güvencesizliği açığa çıktı. Kadın işçiler, çiftliklerde tecrit ve tehdit altında çalıştırıldıkları gibi işverenlerinin dilini de anlamamaktadırlar. Artan seslerle uğraşırlar ve çalışmak için İspanya'ya gelmek isteyen kadınları burada yaşamının bir rüya değil, bir “kâbus” olduğu konusunda uyarırlar. Yayo Herrera, bu durumu, Geçici Hasat İşçilerinin Çatışmaları adlı makalesinde, “sistemin özünün bu olduğunu”, sürdürülemez, kapitalist, ırkçı ve heteropatriarkal modelin, topraklar ve günlük hayattaki etkileri üzerinden açıklıyor.

Yargı sürecinde birçok feminist ve ırkçılık karşıtı hareket, yürüyüş ve protestolar gerçekleştirdi, dava Aralık ayında reddedildi. Endülüs'teki feminist örgütler, aşırı sağcı Vox parlamenter temsiline meydan okumak ve 8 Mart'ta ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı bir bakış açısını yaygınlaştırmak için seferber oldular, 8 Mart'a bu çabayla hazırlandılar. Tüm Göçmen Gözaltı Merkezlerinin kapatılması, dış yasanın yürürlükten kaldırılması ve geçici hasatta çalışankadın işçilerle dayanışma temel talepleriydi.

Bu tehlikeli durum ev işçilerinin yaşadığıyla da çok benzerdir. Arjantin'de, yürürlükte olan mevzuata rağmen sektörde bir buçuk milyon üzerinde çalışan olduğu halde sadece% 20'si kayıtlıdır. AFIP tarafından yapılan denetimler, işverenler gelir vergisi muafiyetlerinden yararlanabilecekleri halde; güvenli sitelerde ve rezidanslarda 1.051 yerli işçiden% 46'sının kayıtlı çalıştırılmadığını ortaya koymuştur. Yine Nordelta'daki Partido de Tigre'de çalışanlar, işverenlerini taşıyan otobüste seyahat etmelerine izin verilmediği için ek engellerle karşılaşılırlar. Bu mahallelerde temizlik, yemek hazırlama ve çocuk bakımından sorumlu oldukları halde “kokmak”, “aşırı konuşmak” ve “terlemek” ile suçlanırlar. Bu, bakım işinin bir kez daha bu sistemin çalışmasını sağlayan yapısal bir sütun olduğunu gösteriyor. Bu tür işlerde çalışanların hiçbir hakkı yoktur ve ne sivil ne de ekonomik vatandaşlığı temsil etmezler (Pérez Orozco, 2018) çünkü sosyal koruma kapsamında değildirler -Nordelta davasında görebileceğimiz gibi- yasal olarak tanınma ve hak kaybının tazmini söz konusu olmadığından çalışanlar ayrıştırılır ve ücret kazandıkları evlere giderken ulaşım araçlarını kullanmaları engellenir.

Bu sosyal-cinsel-ırksal iş bölümü sorunun daha derinleşmesini ve heteropatriarkanın yeniden düzenlenmesini beraberinde getirir, “rekabetçi” ekonomilere ve gelire, prestij ve gücün birikmesine fayda sağlar. Yani Huelva'dan Nordelta'ya kadın işçiler, aslında bu çok yönlü kuşatılmaya karşı direnmektedirler.

Bangladeş'ten Arjantin'e

1.134 hazır giyim işçisinin öldüğü ve binlerce kişinin yaralandığı RANA PLAZA'nın yıkıcı çöküşünden bu yana beş yıldan fazla zaman geçti. Bangladeş Bağımsız Konfeksiyon İşçileri Sendikası Federasyonu (BIGUF) Başkanı, işyerlerinde hala güvenlik koşulları sağlanmadığı için hükümetin ve şirketlerin “Rana Plaza'nın derslerini unuttuğunu” belirtiyor.

2018'in sonundan Ocak 2019'un başına kadar, Dakka ve çevresindeki banliyölerden işçiler (çoğunlukla kadınlar), başka bir büyük grev daha düzenlediler, sokakları harekete geçirdiler ve işgal eylemleri gerçekleştirdiler, işçiler için daha iyi ücretler ve güvenlik koşulları talep ettiler. Bunun sonucunda 200 işçi işini kaybetti ve örgütlenme özgürlüğü saldırıya uğradı. Üretiminin % 80'i ihracat olan bu yoğun emek endüstrisi, 3.500.000'den fazla işçiyi- çoğunlukla kadınları- içermektedir. Bangladeş, dünyada Çin, Kamboçya, Hindistan ve Vietnam ile yarışarak en büyük ikinci giysi ihracatçısı konumuna, ücretleri düşük tutarak ve işyerinde risk önleme konusunda çok az yatırım yaparak ulaşmıştır.

Dünyanın bambaşka bir yerindeki, Bangladeş'teki tekstil işçilerinin mücadelesi, Arjantinli kooperatif işçilerinin verdiği mücadeleye benziyor. 2015'in sonlarından bu yana, bu işçiler ithalatın açılmasına, tarife artışlarına ve yerel pazardaki krize meydan okuyor. Alternatif üretim biçimleri ve kooperatifler (örneğin, Cooperativa Textiles Pigué), popüler ekonomi deneyimleri ve başarısız şirketleri devralan çalışanlar tarafından geliştiriliyor.

2018'in sonundan Ocak 2019'un başına kadar, Dakka ve çevresindeki banliyölerden işçiler (çoğunlukla kadınlar), başka bir büyük grev daha düzenlediler, sokakları harekete geçirdiler ve işgal eylemleri gerçekleştirdiler, işçiler için daha iyi ücretler ve güvenlik koşulları talep ettiler. Bunun sonucunda 200 işçi işini kaybetti ve örgütlenme özgürlüğü saldırıya uğradı.

Cooperativa Textiles Pigué örneği, işçilerin alanı kontrol altına aldığı, kimsenin işini kaybetmediği ve 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü'ne hazırlanabilmenin koşullarının oluşturulduğu on beş yıllık “işgal, direniş ve üretim” hikayesidir. 2019'da popüler bir meydana yürüdüler ve kooperatifteki kadın işçilerin liderliğinde “atölyelerle bir gün eylemi” düzenlediler. Gösterilerde Devletin taleplerine cevap vermesini istediler: “Bugün bütün kadın işçileri kucaklamak istiyoruz, daha fazla farkındalık yaratmak ve birlikte dayanışma temelli alternatifler oluşturmak istiyoruz. Neoliberalizme karşı savaşmak ve haklarımızı savunmak, korkuları birlikte aşabilmek, seslerimizin ve eylemlerimizin gücüne ve değerine güvenmek istiyoruz” dediler.

Bu uluslararası grev çağrısı, köylülerin, göçmenlerin, işçilerin, transseksüel kolektif kooperatiflerinin, militarizasyon ve savaş bağlamında kadın ekonomilerinin deneyimlerini birleştirerek feminist gündemlerle bağlantı kurmak için köprüler inşa etmeye devam etme zorunluluğunu ortaya koyuyor. Feminist ekonomi analizi bu süreçte faydalı olabilir. Çünkü ortaya çıkan alternatif ekonomi yaklaşımları, içinde yaşadığımız sistemsel krizin feminist analizine ihtiyaç duyuyor.

Feminist iktisatçı Cristina Carrasco (2003)'nun yaşamın sürdürülebilirliğine dair fikirleri ile bizim düşündüklerimiz arasında güçlü bağlar olduğunu görüyoruz. Mücadelelerin sürdürülebilirliğini mümkün kılacak koşulları düşünmek çok önemlidir. Sürdürülebilir yaşam için nasıl uygulamalara ihtiyaç duyduğumuzu düşünmek, işbirliği alanlarını ve fabrikanın kapsamını aşar, bir dizi ücretsiz, tanınmayan, dağıtılmamış işleri içerir kibu işler günlük olarak ve çoğunlukla işçiler tarafından üstlenilmektedir. Bu anlamda, sürdürülebilir yaşam önerisi, sendikalarda, toprağın ve çevrenin korunmasını amaçlayan örgütlerde, günlük hayatın devamını sağlayan tüm hizmetlerde, üretici işler ve politik aktivizm aracılığıyla görünür kılınmalıdır.

Diyalogları ve öğrenmeleri nasıl genişletebiliriz? Komünleri ve Jinwar Kadın Köyü ile ekonomik alternatifler yaratmış olan Kürt Kadın Hareketi'nin bu deneyimleri, patriarkal sistem karşıtı toplumsal ekonomi ve kooperatifçilik oluşturma'nın örneğidir.

8 Mart ve Sonrası

Belirsizlik ve yaşamın doğrudan kuşatılması ile oluşturulmuş iş dünyasına karşı duruyoruz, ayağa kalkıyoruz ve “Yeter!” diyoruz.

8 Mart taleplerinin ötesine geçebilmek , yeni araçlar bulmak ve var olan politik araçlarımızı tekrar gözden geçirmek³ için temel argümanlar oluşturmamız gerekiyor. Toplumsal cinsiyet, ırk ve diğer kategorilere dayanarak yeni sorunlar açığa çıkaran iş tanımları yerine çeşitlilik analizine dayalı toplum-sallığı sağlayacak iş tanımları oluşturabiliriz, oluşturmamız. Eğer bu sistem,

³ Uluslararası Kadın Grevi 2017'den bu yana dünyanın farklı yerlerinden kadınlar tarafından düzenleniyor. Bazı ülkelerde grevi, lezbiyen ve translar organize ettiler. Bazı deneyimlerde, “feminist grev, kadınların sadece ücretli işlerde değil, tüm alanlarda durmaları ve bunun için dört eksenle kendilerini örgütlemeleri öneriliyor: emek grevi, öğrenci (eğitim) grevi, tüketici grevi ve bakım grevi”

<http://hacialahuelgafeminista.org/international/feminist-strike-8m/> Kooperatiflerdeki grev örneği zorlukların sadece bir parçasıdır.

sermaye, gelir, güç ve prestij birikimini destekliyorsa, feminizm yoluyla bu birikim kalıplarıyla nasıl yüzleşiriz? Bu modellerin aynı organizasyon içinde sürdürülmesi mümkün müdür?

Sendikaların içinde savaşıırken direniş nerede konumlanıyor-heteropatriarkal alanlar nerede? Feminist, ırkçılık karşıtı, göçmen, lezbiyen, gey, transgender, ikili cinsiyet yapısı dışındakiler gibi gündemlerimizi taleplerimize dahil etmenin bedeli nedir? Sendika eyleminin sözde sanallaştırılması karşısında feminizmler tarafından formüle edilen sorunlar nelerdir? Ve daha spesifik olarak, Arjantin'deki durum göz önüne alındığında, sosyal güvenlik sisteminin ve emek reformlarının ortadan kaldırılmasına karşı mücadelemizi nasıl sürdüreceğiz? Bu tür bir emek reformu ebeveynlerin iznini biraz uzatırken tüm insanlara bakma hakkını dikkate alamaz mı? Popüler ekonomi mücadelelerini feminist gündemlerle buluşturmak için köprüler kurmaya nasıl devam ederiz?

Küresel Direniş Hakkında Düşünmek: Yaşamın Sürdürülebilirliğine Yönelme İhtiyacı

Diğer direniş alanları ve küresel ifadelerin nasıl oluşturulacağını, feminizmin küreselleşme tartışmalarına nasıl dahil olacağını sorduğumuzda cevaplar bizi Dünya Sosyal Forumları deneyimlerine götürür. Ocak 2021'de, Porto Alegre, Brezilya'daki ilk Dünya Sosyal Forumu'nun 20. yıldönümü kutlanacak. O zamandan beri ne oldu? 2020 için hangi girişimler öneriliyor?

Bizler de Küresel Güney'in feministleri olarak 25-28 Haziran 2020 tarihleri arasında Barselona'da gerçekleşecek olan Dünya Sosyal Dönüşüm Ekonomileri Forumu'nun (#FSMET2020) organize edilmesi ve inşa edilmesi sürecine katılıyoruz.

Dünya Sosyal Forumu'nun (DSF) bir parçası olarak oluşan Dünya Sosyal Dönüşüm Ekonomileri Forumu, Davos, İsviçre'deki Dünya Ekonomik Forumu tarafından temsil edilen neoliberal ekonomik küreselleşmeye karşı alternatif olarak 2001 yılında Porto Alegre'de, sivil sosyal hareketlerin ve örgütlerin ortak zorlukları tartışması için toplandı.

Son DSF, 2018'de Salvador de Bahía'da gerçekleşti; bizler burada 8 Mart'taki Kadın Grevi'ni, G20 gündemini ve “Marielle Franco” olarak adlandırdığımız Büyük Küresel Kadın Meclisi'ni değerlendirmek için atölyeler düzenledik. Feministler olarak, DSF'nin Kasım 2018'deki Meksika'daki Göçmenlik gibi tematik çalışmalarının bir parçası olarak ortaya çıkan ağları ve alanları sürdürüyor, destekliyoruz.

FSMET Meclisine sunulan öneri akabinde Montreal'deki DSF'de (Kanada, 2016) gelişmeye başladı. Bu teklif daha sonra 2018'de Uluslararası Konsey toplantısında onaylandı ve Katalonya'nın, sosyal mücadeleler açısından tarihi önemi, ekonomi ve kooperatifler açısından zengin deneyimleri göz önünde bulundurularak Barselona şehri, etkinliğin mekânı olarak ilan edildi.

Burası, planlama ve uluslararasılaşma süreçlerinin tartışıldığı; farklı organizasyonlarla, ağlarla, kolektiflerle, agroekoloji ve gıda egemenlik hareketleriyle, feminist ekonomilerle⁴, popüler eğitim hareketleriyle, iş kooperatifleriyle; etik finansmanlarla ve adil ticaretle oluşturulan kooperatiflerle; konut, toplum, sosyal ekonomi, popüler ekonomi kooperatifleriyle ve öz-örgütlülüğü olan, müşterekleri savunan hareketlerle (doğal, kentsel ve dijital) bir araya gelinen açık bir alandır.

2019 yılındaki hazırlık toplantısında, sadece tematik gruplarla veya ayrı bir iş ek-seniyle daraltmadan, tüm alanların feminist analiz ihtiyacını gözeterek ekonomiler üzerinde gerçekten dönüştürücü olmak için feminist öneriler geliştirdik. Bu diyalogda yatay çalışma alanlarını tanımladık; yaklaşmanın yollarını görselleştiren WoMin'den⁵ (Afrika'da ekstraksiyonist endüstriye karşı çalışan ve feminist ekonomi projelerini teşvik eden bir ağ) Samantha Hargraves "gezegenimiz vazgeçtiğinden ve ciddi şekilde hasar gördüğünden beri feminizm, iklim adaleti, pasifik (...) ortak mücadelelerimiz haline geldi" dedi.

Bu alanda, dönüştürücü deneyimleri teşvik eden birçok feminizmle, eğitim önerileriyle ve kolektiflerle bir araya gelmeye başladık. FSMET açık ve katılımcı bir süreç olduğundan, feminist, LGBT +, göçmen, popüler ekonomi, afrodescendant ve siyah, Okupa hareketi, kooperatifler, geri kazanılmış fabrikalar, köylüler ve yerli grupların diğer temsilcilerini keşfetmemize yardımcı olan ağlar dokuyoruz. Haziran 2020, doğal kaynakların ve gezegenin sömürsünü ve yıkımını artıran ekstraksiyonist modellerle yüzleşmek için alternatifler ve geçiş önerileri üretilen,

⁴ WSF alanlarına ek olarak, feminizmler, İşçi Ekonomisi Toplanması gibi birçok sosyal ekonomi ağına ve toplantıya aktif olarak katılmaktadır. Son VII Uluslararası Toplantı, Eylül 2019'da Guararema -São Paulo, Brezilya'daki Florestan Fernandes Ulusal Okulu'nda (ENFF) gerçekleşti. "İşçi Ekonomisi" nin Uluslararası Toplantıları 2007'den beri her iki yılda bir "İşçi Ekonomisi"nin sorunları ve potansiyelleriyle ilgilenen işçiler, sosyal ve politik aktivistler, aydınlar ve akademisyenlerin katıldığı tartışma forumu şeklinde sürüyor. İşçi Ekonomisi, küresel kapitalizmin mevcut bağlamlarında çalışan insanların haklarının ve çıkarlarının savunulması ekseninde değil işçilerin ve toplumun özyönetiminin imkânı açısından tartışılıyor. Bir sonraki Uluslararası "İşçi Ekonomisi" Buluşmaları 2021'de Meksika'da olacak. Daha fazla bilgi: <https://laeconomiadelostrabajadores.wordpress.com/call-for-participation-to-the-vi-international-gathering/>

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=00AIgArvgDs>

ekonominin dönüşüm deneyimlerini teşvik eden Kuzey ve Güney'den gruplar, kolektifler ve insanlar için yakınlaşma anı olacak. Bu çağrı ile ilgili ilginç olan şey, Haziran ayındaki Forumun amacının aşılaraq, “uluslararası ağ için en önemli şeyin FSMET'ten önce ve sonra alanın inşa ediliyor olmasıdır”.⁶

Popüler feminizmler için ise feminist görüşlerin oluştuğu, somut deneyimlerden yola çıkarak atölyeler, eğitimler, toplantılar ve küçük görüşmeler yapmak önemli bir fırsattır. İzlenecek yol, kuşaklar arasında, bölgeler arasında ve kesişimsel bir diyalog içinde inşa edilmektedir. İşçi hakları ve insan haklarının geri çekilmesi ve neo-muhafazakârlığın, yabancı düşmanlığının ve faşist hükümetlerin ilerlemesi bağlamında, kooperatiflerin ve kendi kendini yöneten ekonomilerin örgütlenmesi zorlaşıyor. Birikim modelinin sınırları, bilhassa ekoloji meselesindeki sınırları dikkate alındığında feminist ekonomi gündemini öz yönetim uygulamalarının gündemine doğru bir temelde taşımak beraberinde alternatifleri yeniden düşünme fırsatını getirecektir. Küresel direnişin hiçbir alanını kaybedemeyiz ve kaçıramayız.

⁶ <https://www.elsaltodiario.com/gsnofaftershave/por-que-barcelona-acogera-un-foro-social-mundial-de-economias-transformadoras>

Kaynakça

- Carrasco, Cristina (2003) “La sostenibilidad de la vida humana: ¿un asunto de mujeres?”, [Http://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/gt/20101012020556/2carrasco.pdf](http://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/gt/20101012020556/2carrasco.pdf)
- Diez, Marian (2019) “El feminismo y la economía social solidaria: un brevellamado a la acción”, REAS <https://www.economiasolidaria.org/reas-euskadi/biblioteca/el-feminismo-y-la-economia-social-solidaria-un-breve-llamado-la-accion>
- Herrero, Yayo (2018) “Huelva'da Çilek: 100 gramda 46 kalori”, tr https://www.eldiario.es/zonacritica/fresa-Huelva-calorias-gramos_6_784681555.html
- Partenio, Flora “8 Mart için Notlar”, Bülten N°1, Arjantin Kadın Tarihi ve Cinsiyet Araştırmaları Araştırmaları Derneği (AAIHMEG) 3. Yıl.
- Pérez Orozco, Amaia (2018) “Önsöz”, Gonzalo Fernández. 21'inci Pazar veya Demokrasi Ticaret Anlaşmaları. Yüzyıl Kapitalizmi, Icaria, Madrid.
- Rodríguez Enríquez, Corina (2018) “En son Latince Feminista en América Latina”, Arjantin ve Arjantin, ANÁLISIS N: 27, FES, Buenos Aires: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/argentinien/14609.pdf>
- Scasserra, Sofía (2018) “Web Platformları (ve Latin Amerika sendikaları aracılığıyla ne talep edilir)”, IMT, UNTREF, Buenos Aires.

Yaşamın Örgütlenmesinde Kadınların Komünal Ekonomi Arayışları

Azize Aslan¹

Daha önce Jineoloji dergisi için kaleme aldığım “Ekonominin Kadın Özgürlükçü Felsefe ile Alınışı” başlıklı yazıda² ekonominin öz savunmanın temel parçalarından biri olduğunu vurgulamıştım. Bu yazıda bu vurguyu akılda tutarak kadınlar başta olmak üzere alternatif ekonomi örgütlenmelerinde öne çıkan belli başlı tartışmalara tekil birkaç deneyimi anlatarak değinmeye çalışacağım. Kendisine, Abdullah Öcalan’ın “ekonomisiz kılınmış kadın gerçeği” vurgusunu temel çıkış noktalarından biri olarak alan Kürdistan’daki komünal ekonomi tartışmaları, demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü bir ekonomi inşa etmek için hem teorik anlamda hem de pratik anlamda kayda değer bir birikime sahip. Bu tartışma ve çalışmalar meclis, komün ve kooperatifler eliyle üretimi toplumsallaştırmaktadır. Benzer şekilde, kolektif emek süreçleri ile ücretlilik ilişkisi, dayanışmacı pazarlar ile parasal ilişkinin hakimiyeti zayıflatılmaya çalışılmakta, toplumun ve kadınların ekonomide özyönetimi inşa edilmektedir. Böylelikle doğa, kadın ve toplumsal adalet lehine bir ekonomik yaşamın mümkünlüğü ispat edilmektedir.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, dünyanın neresinde olursa olsun halklarının demokratik mücadelesi özünde, toplulukların gündelik yaşamının her noktasında hâkim olmaya çalışan kapitalist, devletçi ve cinsiyetçi ilişkilere karşı kolektif,

¹ PhD, Benmériita Universidad Autónoma de Puebla, Meksika

² Azize Aslan, Ekonominin Kadın Özgürlükçü Felsefe İle Alınışı, Jineoloji, Sayı 4, Aralık-Ocak-Şubat 2016-2017, s. 157-164

demokratik, dayanışmacı ve paylaşımcı ilişkileri savunmak ve korumak anlamına geliyor. Tüm özgürleşme mücadeleleri ekonomik yaşamın kapitalist, devletçi ve patriyarkal olmayan bir zihniyetle örgütlenmesini zorunlu kılıyor. Bu nedenle yazı boyunca komünal ekonomi denildiğinde özünde anti-kapitalist ve anti-patriyarkal otonom bir ekonomi kastedilmektedir ve kooperatifler kolektif işin/yaşamın örgütlendiği mekanizmalar olarak ele alınmaktadırlar. Dünyada kapitalist ilişkilerin tahakkümünde kalan hatta bu ilişkileri yeniden üreten sayısız kooperatif vardır ancak bu kooperatiflerin özünde komünal ekonomilerin örgütlenmesinde bir araç olarak ele alınamayacağını ifade etmez. Daha ziyade kooperatiflerin sadece kapitalizme karşı değil aynı zamanda ataerkiye karşı da örgütlenmesi gerektiğini ifade eder. Yazının ilerleyen kısımlarında bu nedenle kooperatifler merkezli bir anlatım yapılmaktadır ve bu kooperatifler resmîlikleri üzerinden değil işleyişleri temelinde kooperatif olarak ele alınmaktadır. Hele de kadınların özne olduğu kooperatif deneyimleri, kooperatifçilikte yeni bir anlayışın ortaya çıkmasında önemli bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim bu kooperatifler sadece çalışmaları değil tüm yaşamsal faaliyetleri dönüştüren yapılara dönüşür. Bu nedenle kadın bakış açısıyla yaşamın örgütlenmesi anlamında komünal ekonomi, ekonomiden fazlasını ifade eder.

Komünal ekonominin Bakur³ ve Rojava'daki teorik ve pratik inşa süreçlerine tanıklık eden biri olmam bir taraftan bu alanın nasıl dönüştüğünü ve derinleştiğini gözlemleme şansı sunarken bu süreçte açığa çıkan sıkışma hallerini ve sorunlarını da benzer şekilde analiz edebilmemi sağlamaktadır. Nitekim bu süreç beni Kürdistan özelinde yaşanan sıkışma hallerinin diğer mücadele deneyimlerinde nasıl açığa çıktığını, bu sorunlarla nasıl mücadele edildiğini ve çözüldüğünü araştırmaya ve incelemeye sevk etti. Bu sürecin tamamı bana kadınların ekonomide özneleşmesinin sadece ekonomik ilişkileri değil, ekonomi kavramının kendisini de derinden dönüşüme uğrattığını gösterdi. Bu nedenle bu yazıda kadınların komünal ekonomi inşa süreçlerindeki özgün varoluşlarına ve arayışlarına odaklanacağım. Aktardığım her deneyim bu alanlarda farklı sahalara dahil olmuş bir katılımcı gözlemci olarak son altı yıl içinde birebir tanıma, gözlemleme, diyalog kurma ve tartışmalarına katılma şansı bulduğum deneyimlerden oluşmaktadır. Bu deneyimler dolayımında ortaya koymaya çalışacağım düşünce ekonominin sadece bir tür üretim, tüketim ve ticari faaliyet olmadığı, bunu çok aşan bir biçimde, ekonominin yaşamın örgütlenmesi anlamına geldiği ve bunu kadınların yarattıkları her ekonomi faaliyetlerinde gözlemleyebileceğimizdir. Çünkü kadınlar üretirken hafıza saklayan, kültürü yaşatan, hastalıkları iyileştiren, nesilleri koruyan, sağlıklı beslenmeyi mümkün kılan ve

³ Bakur, Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde kuzey anlamına gelmekte ve Kürdistan'ın Türkiye devleti sınırları içerisinde kalan kuzey bölgesine tekabül etmektedir.

demokratik ilişki kuran bir bilgelikle ekonomiye yaklaşmaktadır. Bu teorik bir sap-tama değildir, aksine dünyanın neresine giderseniz gidin gözlemlenebilecek yaşam-sal bir olgudur.

Yaşamın Örgütlenmesinde Kadınların Komünal Ekonomi Arayışları

Latin Amerika'dan Meksika'ya ve Arjantin'e dek pek çok farklı kooperatif ve ko-münal ekonomi deneyimi söz konusudur. Örneğin Meksika'nın cangıllarında işgal ettikleri topraklarda kolektif iş yaparak kahve üreten Zapatistalar, Brezilya'nın Ma-ranhao bölgesinde kakao kıran amazon kadınları, kumaş dokuyan Guatemala'nın eski gerilla kadınları yahut Şili'deki enerji kooperatifindeki kadınlar ekonomilerini özyönetim ile oluşturmaktadırlar. Bunların her biri oldukça öğretici deneyimlerdir. Nitekim, Latin Amerika'da yerli kültürün hala bir yaşam biçimi olarak direniyor ol-ması topluluk temelli ekonominin güncel ekonomi biçimi olarak kalmasını sağlamış ve kadınlar bu ekonomilerde özne olarak ön planda yer almıştır. Dünyanın diğer yerlerinden farklı olarak kadınlar, üretim faaliyetinin esas öznesi olma konumlarını hala koruyorlar. Özellikle köy temelli yaşamda kadınlar esas üreticidirler. Kahve ve kakao tarlalarında çalışarak en güç tarımsal işleri yapan ve topluluğun üretmediği ko-lektif ihtiyaçlar için önemli bir gelir kaynağı yaratan yerli kadınlar öte taraftan fa-sulye, mısır, mercimek, çeşitli meyve, sebze ve otlar yetiştirerek ailenin temel besin kaynaklarını üretmektedir. Bu topluluklar böylelikle kendi kendine yeter bir ekono-miye sahip olmaktadır. Kadınların yaşam için bu merkezi konumu aynı zamanda doğayla kurdukları bağın da güçlü olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle besin üreti-cisi olan kadınlar aynı zamanda doğal sağlık yöntemlerini de bilgelikleri ve tecrübe-leri ile korumaktadırlar. Örneğin And Dağlarının halkı olan Mapucheli kadınlar Arjantin'de açtıkları doğal sağlık kliniklerinde hasta kabul etmektedirler. Benzer şe-kilde, Zapatista kadınları Lakandon'un doğası ile Maya bilgeliğini birleştirdikleri oto-nom sağlık birimlerinde topluluk içinde açığa çıkan hastalıklarla mücadele etmektedirler. Sadece bu pratikler bile kadınların ekonomik faaliyetinin yaşam için kapsayıcılığını göstermeye yeter birer veridir.

Yerli kadınlar topluluğun içinden topluluğun dışına dek uzanan bir dizi yaşamsal ve ekonomik faaliyet içerisinde yer alıyorlar. Burada belirtmek gerekir ki, topluluk ekono-misi denildiğinde sadece topluluğun kendisi için tüketim maddelerinin üretimi anlaşılmamalıdır, zira tarihte hiçbir topluluk kapalı bir ekonomiye sahip olmamıştır. Topluluklar arası ürün değişimi ticaretin ilk biçimi olup, bunu takip eden süreçte ku-rulan pazarlar, kervanlar ve ticaret yolları kurulmuştur. Bu nedenle esasında bir de-ğişim faaliyeti olarak üretilmeyen ürünün üretilen ürün karşılığında temin edilme faaliyeti olarak ticaret, topluluk ekonomisinin bir parçasıdır. Ancak bugün ticaret

denildiğinde topluluklar üzerinde baskı kuran ve özellikle tarımsal alanı sömüren bir aracı faaliyeti anlaşılmaktadır. Özellikle kapitalist öncesi dönemde ve kapitalizmle birlikte ticari faaliyet üreticiden ve tüketiciden kopuk ve çoğu zaman üretim ve tüketim etkinliğini bağımlılaştıran tekелci bir faaliyete dönüşmüştür. Bu nedenle kapitalizme alternatif ekonomilerin temel sorunlarından biri tekелci ticaretin ezici egemenliği altında komünal ekonomik faaliyetin gerçekleştirilememesi, kapitalist piyasanın hegemonyası altında sürdürülememesidir. Bu hegemonya özellikle patriyarkal zihniyetin birliği ile örüldüğünden dolayı da özellikle kadınlar açısından katmerleşmektedir. Kadınlar dünyanın pek çok bölgesinde üretici konumlarını sürdürdükleri halde ürünün satış ve dağıtım aşamasında yer alamadıkları için ekonomideki karar alıcı konumlarını da zamanla kaybetmişlerdir. Bu nedenle bugün kadınların parçası olduğu pek çok alternatif topluluk ve ekonomi deneyiminin temel hedeflerinden biri tekелci kapitalist ticaretin egemenliğini kırabilecek yöntemler geliştirmektir.

Kadınların Toplumsal Ekonomideki Rolü; Kolektif Hafızayı Muhafaza Etme

Chiapas'ın Oventik bölgesinde kurulan La Dignidad⁴ kooperatifi kadınların köylerinde ürettikleri ürünleri doğrudan kendi elleriyle satabilmeleri için oluşturulmuş bir kadın kooperatifidir. La Dignidad sadece bir satış kooperatifi gibi gözüксе de arkasında kadınların sanatını, kültürünü ve yaratıcılık faaliyetini koruyan ve saklayan bir örgütlenmedir. Zapatista kadınları, tüm dünyada tekstil endüstrileşmiş ve modernleşmişken, kendi ellerinde incecik iplerden kumaş dokuyan, sonrasında dokudukları kumaşları geleneksel maya kıyafetleri biçiminde diken ve üzerlerine binlerce yıldır kolektif hafızalarında taşıdıkları motifleri işleyerek kendi elbise ihtiyacını üretme faaliyeti yanında kültürünü, hafızasını ve yaratıcılık faaliyetini muhafaza etmiş ve bunu açtıkları La Dignidad kooperatifi ile sürekli kılmışlardır.

Kadınların evlerinde ördükleri el emeği ürünler (artesenias) La Dignidad'a getirilir ya da San Cristobal de Las Casas başta olmak üzere bu kooperatifle çalışan çeşitli yoldaş dükkanlarına yollanır. Böylelikle kadınlar kendi köylerinde yaşamlarını sürdürürken doğrudan pazara da ulaşmış olurlar. Her biri birer sanat ürünü olan bu ürünler kadınların adı ile satılır ve herkesin satılan ürünün parası kendisine döner, %10 ise kooperatife kalır. Kooperatif bu %10'luk pay ile ip gibi ortak hammadde-lerin alımını yapar. Kooperatif dolayısıyla elde edilen paranın ortak paylaşımı söz konusu değildir, sadece hammadde ortak alınır. Zapatistalı kadınlara neden toplam

⁴ La Dignidad kelimesi 'onur' anlamına gelmektedir.

parayı eşit paylaşmadıklarını sorduğumda eşitlikten düz matematiksel paylaşım anlamadıklarını çünkü her ürün için harcanan çalışma ve yaratıcı emeğin her kadının kendi yaşam koşulları içinde farklılık gösterdiğini ve mecliste ortaklaşa böyle bir karar aldıklarını ifade ettiler. Bu aynı zamanda ekonominin etik bir bakış açısı gerektiğini de ifade eder.

Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (EZLN) anti-kapitalist bir hareket ve bunu pek çok açıklamasında ifade etmektedir. Onlar için topluluk temelli ekonomik faaliyet onurlarını korumak anlamına gelmektedir. Zapatistlar Meksika devletinin yok sayma ve asimile etme politikalarını onursuz bir halk yaratma savaşı olarak okuyor ve neoliberalizmin bu savaştaki en büyük araç olduğunu düşünüyorlar. Bu anlamıyla Zapatistalar kendilerini bu politikalara karşı onurlu öfkeleri (dignarabia) ile direnen ve isyan eden bir halk olarak tanımlıyorlar. Yani ekonomiyi sadece üretim, tüketim yahut ticaret gibi parasal ve materyal bir ilişki olarak anlamak doğru değildir; Zapatistaların kolektif çalışma temelinde örgütledikleri topluluk ekonomisi (economia comunitaria) bize ekonomik ilişkilerin kapitalist ve parasal olmayan formunun topluluğu oluşturan temel sembolik ve manevi değer, para tarafından domine edilmeyen dayanışma ve bir arada olma ilişkisinin ahlaki ve politik bir toplumun varoluş formu olduğunu göstermektedir.

Kapitalizm ücretlilik ve sömürü ilişkisi temelinde hakları onursuzlaştırırken, topluluk ekonomisi yahut komünal ekonomi, kolektif iş ve paylaşım temelinde onurlu kalmak ve ilişkilenmek anlamına geliyor. Bu nedenle kadınların ekonomiyi sorunsallaştırması aynı zamanda toplumsal ilişkilerin demokratikliğinin de sorunsallaştırılmasıdır. Rojava'da bir ekmek kooperatifi olan Adar Kadın Fırını'nda bir kadının dediği gibi, bir toplumda ekmeğin nasıl bölüştüğü o toplumda adaletin göstergesidir; ekmek üretiminin kimin elinde olduğunu ise o toplumdaki cinsiyet adaletini gösterir.

Aslında La Dignidad kooperatifi gibi daha pek çok kadın kooperatifi kadınların bilgelikleri üzerine inşa edildiği gibi bu bilgeliği de kapitalizmin üretim sürecinde yarattığı yabancılaştırma anlayışının aksine korumaktadır. Üstelik bu yabancılaştırma hayatın tüm alanına yayılmaktadır. Sadece ürettiğimize değil her geçen gün

Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (EZLN) anti-kapitalist bir hareket ve bunu pek çok açıklamasında ifade etmektedir. Onlar için topluluk temelli ekonomik faaliyet onurlarını korumak anlamına gelmektedir. Zapatistlar Meksika devletinin yok sayma ve asimile etme politikalarını onursuz bir halk yaratma savaşı olarak okuyor ve neoliberalizmin bu savaştaki en büyük araç olduğunu düşünüyorlar.

yediklerimize de gittikçe yabancılaşmaktayız. Eskiden insanın beslenmesi bulunduğu coğrafyaya ve mevsime bağlı iken bugün kış ortasında pazarda çilek aramak yahut Qamişlo'da avakado bulmak sevindirici değil endişe duyulması gereken kapitalist bir gerçekliktir. Urfa'nın Bozova ilçesinde yıllardır faaliyet gösteren Mezopotamya Kadın Kooperatifi, yöre halkının yüzyıllardır sürdürdüğü yeme kültürünü korumanın ve sürdürmenin ötesinde komünal bir ekonomi anlayışının doğal beslenme biçimini hatırlatması gerektiğini göstermesi anlamıyla önemli bir deneyimdir.

Mezopotamya'da sebzeleri kurutarak konserve etmek bin yılların alışkanlığıdır. Yapılan neolitik dönem kazılarında dahi bu tip muhafaza etme biçimlerine rastlanmıştır. Temelde yaz aylarında bol olan domates, patlıcan, biber, kabak ve banya gibi sebzelerin güneşte kurutulmasına dayalı yeme kültürü aslında bölgenin doğal döngüsünü izleyerek beslenme biçimidir. Bu pratik özünde bir Kürt kültürüdür ve her aile kendi öz tüketimi için yapar. Bugün Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) sonrası kış aylarında da bahsedilen sebzeleri bulmak mümkünse de bir damak tadı olarak insanlar bu tüketim geleneğini sürdürmektedir. Ancak şehirleşme ve yerinden etmeyle beraber kurutma yapmaya imkân veren damlı evlerin yerlerini apartmanların alması, yaşam formunu değiştirmiş, aileler artık damları olmadığından kurutma yapamamaktadır. Kentin kirli ve dar havasında kadınlar balkonlarında ya da apartman sitelerinin bahçelerinde bu geleneği sürdürmeye çalışmaktadırlar ancak bu eskisi gibi düz ayak, damlı evlerin önünde toplanan kadınların beraber gerçekleştirdiği gündelik ve kolektif bir faaliyet olmaktan uzaklaşmıştır. İşte Mezopotamya Kadın Kooperatifi kaybolan bu geleneği sürdürmek için kendini komünlerden doğru örgütlemiş bir kooperatiftir. Kooperatifteki kadınlar daha önce sipariş üzeri evlerinde başkaları için üretim yapıyorlarmış, ancak hem siparişlerin artması üretim mekânı gerektirdiğinden hem de kadınlar bu işi yüzyıllardır kolektif olarak yaptıklarından kooperatifleşme kendini bir çözüm olarak dayatmış. Peynir, ekmek, salça ve isot komünlerinde üretilen ürünler kooperatifte paketlenmekte ve sipariş sahiplerine yollanmaktadır. Her geçen gün üretim kalemlerine yenilerini ekleyen Mezopotamya Kadın Kooperatifi, kadınlar için dayanışmacı ve geçimlik bir ekonomi yarattığı gibi Mezopotamyalı kadınların kültürünü, bilgelikliğini ve hafızasını da saklamaktadır. Bunun yanında mevsiminde sağlıklı tüketimin de bugün halen mümkün olduğunu göstermektedir.

Kadınların Ekonomi Tartışmaları

Rojava'da, Bakur'da, Meksika'nın Santa Marta Bölgesinde, San Cristobal de Las Casas'da yahut Arjantin'de katıldığım birbirinden farklı toplumsal yapılara sahip kadın

toplantılarında komünal bir ekonomi için kooperatif örgütlemek isteyen kadınların temel meselelerden biri ne iş yapılacağına ilişkindir. Örneğin Rojava’da 2017 yılında katılma fırsatı bulduğum Aboriya JIN (kadın ekonomi) tarafından yürütülen “her komüne bir kooperatif hamlesi” sürecinde pek çok köyde kadın meclisleri ile toplantılar yapıldı ve kadınlara kooperatif kuralım talebi iletildi. Hangi alanda kooperatif kuralım diye sorulduğunda kadınların verdikleri cevaplar tıpkı Santa Marta köylü kadınların verdikleri cevaplar gibiydi: Reçel kooperatifi, ekmek kooperatifi, dikiş/tekstil kooperatifi, yumurta, süt kooperatifi ve makarna kooperatifi gibi kooperatifler. Bu cevaplara baktığımızda kadınlar yapmak istediklerinden çok yapabilecekleri işleri sıralarlar ve bu işler genellikle bakım emeği temelinde örgütlenen, kadınların sadece fiziksel değil aynı zamanda duygusal emeğinin de ürünü olan işlerdir. Bu durum kadınların yüksek öğretim, iş kabiliyeti, deneyim gibi kısıtlamalara sahip olması ile ilgilidir. Neredeyse tüm ülkelerde kadınların eğitim olanağına ulaşması sınırlı olduğu gibi eğitim hakkına ulaşanlar ise varolan eğitim sistemi içerisinde yine belirli alanlara yönlendirilmektedirler. Bunlar çoğunlukla öğretmenlik, sektreterlik ve hemşirelik gibi alanlardır. Bu nedenle kadınlar kendilerine sorulan ne kooperatifi kuralım sorusuna feminist iktisadın ‘cinsiyetçi iş bölümü temelinde öğrenilmiş işler’ dediği ve duygusal emeğin önemli bir bileşeni olduğu işlerden uzak cevap vermezler. Bu yüzden sözü geçen bu bölgelerde açılmış kooperatiflere egemen feminizmin gözlükleri ile baktığımızda cinsiyetçi iş bölümünün dışına çıkmadığını düşünebiliriz. Hatta kooperatiflerin cinsiyetçi iş bölümünü ürettiğini ileri sürebiliriz. Nitekim bu kimi değerlendirmeler özelinde de doğrulanabilir. Ancak kadınların bildikleri işler temelinde alternatif ekonomi faaliyetlerini örgütlemesi ekonomiye bakma meselesindeki farklılığın altını çizmesi bakımından önemlidir. Yani kadınlar açtıkları kooperatiflerde reçel yapıp ya da dikiş diktiğinde aslında ekonomik faaliyetin eril-kapitalist zihniyetin anladığı temelde sadece teknolojik, büyük, seri ve çoğu zaman üretenin doğrudan yaşamıyla ilgili olmayan üretim olmadığını, tam aksine günlük yaşam ihtiyaçlarını üretmenin gerçek ekonomik faaliyet anlamına geldiğinin altını çizer. Daha doğru ifade etmek gerekirse, bakım işlerinin sadece ve sürekli kadınlar tarafından yerine getiriliyor olması eleştirilmesi ve dönüştürülmesi gereken bir durum iken bakım işlerinin, kapitalist-patriyarkal aklın fetişleştirdiği endüstriyel üretim karşısında değersiz görülmesi doğru değildir. Zira komünal ekonomi tam olarak topluluk yaşamını örgütleyen bakım işleri temelinde örgütlenebilir. Bu nedenle Jineoloji çalışmalarında ifade edildiği gibi, kadınlar hayatın temel örgütleyicisidirler ve komünal ekonomi ancak kadınların öncülüğünde ve kadınların komünal aklı ile örgütlenebilir. Yani kadınlar yaşamın öznesi olan komünal ekonominin de öznesidir.

Kooperatiflerin Çıkmazları

Kadınlar bir taraftan kurdukları kooperatiflerde temel kolektif ihtiyaçları ve kullanım değerleri üretmeye devam ederken buradan elde ettikleri güç ile daha önce girmedikleri alanlara girmek konusunda iddiaya sahip hale gelmektedirler. Örneğin Şili’de enerji kooperatifi CoEnergia’da üç yıl önce kadın çalışanlar sadece sekreter düzeyindeydi ve üretim faaliyetinde yer alan enerji mühendisleri erkekti. Beraber yaptığımız bir atölye çalışmasında neden kadın mühendis çalışmadığını sorduğumda kooperatif oldukları halde sadece “işçi sınıfının özyönetim” anlayışı ile örgütlendikleri için bana rahatlıkla kadın mühendis başvurusu almadıklarını söylemişlerdi. Kadınların kolaylıkla ve tercihle elektrik mühendisi olamayacağını akılda tutmaları gerektiğini belirttim ve onlara Kürt Özgürlük Hareketinin ekonomi perspektifinden bahsettim. Bu üç yıl içinde çeşitli biçimlerde buluştum CoEnergia kooperatifi ile üç ay önceki buluşmamızda artık üç kadın çalışanları olduğunu gördüm. Mühendislik okumayan kadınlar kooperatif meclisinde alınan “kadınlara öncelik verme ve diploma şartı olmaksızın çalışma hakkı” ile işe alınmışlar. Biri iki çocuk annesi olan diğeri ise henüz liseden mezun olmuş olan kadınlar kooperatifte çalışmanın esas alındığını, erkek çalışma arkadaşlarının onlara işi tüm detayları ile öğrettiklerini aktardılar. Yani mühendislik yapmak için üniversite okumaktan ziyade yaparak öğrenme esas alınıyor. Kadınlar müşterile-

Yani kadınlar açtıkları kooperatiflerde reçel yapıp ya da dikiş diktiğinde aslında ekonomik faaliyetin eril-kapitalist zihniyetin anladığı temelde sadece teknolojik, büyük, seri ve çoğu zaman üretimin doğrudan yaşamıyla ilgili olmayan üretim olmadığını, tam aksine günlük yaşam ihtiyaçlarını üretmenin gerçek ekonomik faaliyet anlamına geldiğinin altını çizer.

rin elektrik sistemi döşemeye giden bir kadın görünce şaşır-
dığını iş bittikten sonra ise şaşkınlıklarını gizleyemediklerini ifade ettiler. Her ne kadar kooperatif kadınları gönüllülük temelinde olsa da erkekler ile aynı düzeyde iş yapmalarını bekliyor ve çoğu zaman kooperatifin diğer üyeleri tarafından patriyarkal baskıya uğradıklarını düşünüyorlar ve kooperatif içinde varlıklarını ancak cinsiyet mücadelesi ile sürdürebileceklerini düşünüyorlar. Bu yüzden sloganları: Trabajadoras sin patron, contra el machismo y la explotacion!! (Maço-luğa ve sömürüye karşı patronsuz kadın işçiler!!) Kadınların Coenergia kooperatifindeki varlığı kooperatifi hem erkekler için hem de kadınlar için bir mücadele ve deneyim alanına dönüştürdü. Coenergia’dan erkek bir mühendis ise kooperatiflerindeki kadınların varlığının kooperatifte erkekler arası ilişkilerin ne düzeyde

demokratik olduğunu tartışmalarının sağladığını aktardı. Her geçen gün özellikle tüm Latin Amerika’da topluluk ekonomilerinin sadece anti-kapitalist olmasının yeterli olmadığı aynı zamanda anti-patriyarkal olması gerektiği diğer türlü gerçek demokratik ilişkilerin kurulamayacağı kadınlar tarafından dayatılan bir gerçeklik olurken erkekler tarafından da kendi özgürleşmelerinin bir parçası olarak tartışılır ve kabul edilir hale geliyor.⁵

Yine kapitalist sistemin egemenliği altında örgütlenen pek çok alternatif ekonomi örgütlenmesi için temel sorulardan bir diğeri de kapitalist ilişkilerin kolektif toplumsal ilişkiler içerisine sızmasını engellemek bu bağlamda piyasa ve kapitalizmin siyasi örgütlenmesi olan devletle ilişkinin boyutunu belirleyebilmektir. Hatırlamak gerekir ki, alternatif ekonomi örgütlenmeleri çoğunlukla kapitalizme karşıdır ancak devlete karşı değildir; hatta çoğu zaman devletin kapitalizm karşısında bu yapıları koruyacak bir güç olduğu düşünülür. Reformcu olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre devlet yasal düzenlemeler yaparak kooperatifleri destekleyebilir yahut çeşitli teşvik politikaları ile insanların işletme yerine kooperatif olarak organize olmasını sağlayabilir. Devletin reformlar yaparak halkın çıkarlarını koruyacağı düşünülür. Bu tez kimi zaman kimi deneyimlerde doğrulanmıştır. Örneğin Arjantin’de 2001 krizi sonrasında pek çok fabrika üretimi durdurmuş, patronlar iflas ilan ederek fabrikaları kapatmıştır. İşini kaybeden işçiler bu fabrikaları işgal ederek kooperatifleştirmek istediğinde, Arjantin hükümeti yaptığı kooperatifler düzenlemesiyle işçilerin kooperatif aracılığı ile bu fabrikaları ve üretim araçlarını alabilmesini sağlamış hatta alımlar için hibe ve kredi ödeneği yapmıştır. Böylelikle binlerce işçi eski işine devam edebilmiş, işsiz kalmamış ve yüzlerce kooperatif oluşmuştur. Peki devlet bunu neden yapmıştır? Bu sorunun cevabı bugün Arjantin’deki kooperatiflere baktığımızda anlaşılmaktadır. Önemli bir işgal deneyimin ardından kurulan kooperatiflerde işçiler daha önce çalıştıkları biçimiyle çalışmakta, kendi ihtiyacı için değil piyasa için üretim yapmakta ve kapitalist ilişki ağı içinde satmaktadır.

Örneğin La Cooperativa 19 de Diciembre (19 Aralık Kooperatifi) Buenos Aires’te metal alanında üretim yapan bir kooperatif. 19 Aralık 2002 günü işçiler patronları tarafından kapatılan fabrikayı işgal etmiş ve kısa dönemli bir direnişten sonra fabrika işçilerin deyimiyile “geri kazanılmış” ve kooperatifleşmişler. İşçiler kooperatifleşmiş dahi olsalar, metal piyasasının koşulları içinde üretim veyahut satış aşamasında herhangi bir belirleyiciliğe sahip değiller. Eskisinden daha uzun çalışıyorlar ve müşteri bulmak temel meselelerinden biri; piyasanın rekabet koşullarında bir kooperatif refleksinden çok kapitalist bir işletmenin refleksleriyle hareket etmek zorundalar.

⁵ Bu tespit kıtada katıldığım çeşitli konferanslardaki tartışmalara dayanıyor.

Yani herşey piyasa tarafından belirlenmeye devam etmektedir bu yüzden işçilerin özyönetiminden tam anlamıyla bahsetmek mümkün değildir. Nitekim Arjantin devletinin işçilere verdiği destek bu devamlılığın devam etmesine ilişkindir; kapanan fabrikalar, işsizlik varolan krizi daha da büyüteceğinden devlet bir tür müdahale de bulunmuştur. Akılda tutmak gerekir ki liberal devletin müdahalesi hiçbir zaman kapitalizm karşıtlığı üzerinden okunamaz, müdahale kapitalizmin devamlılığı için gerçekleştirilen bir düzenleme faaliyetidir. Bu nedenle genellikle alternatif örgütlenmeler devlet dolayısıyla kapitalizmin hakimiyeti altında erimekte ve sistemi dönüştürecek radikal bir güç haline gelememektedir. Radikalleşmek istendiğinde ise yine devlet tarafından engellenmektedir. Üstelik piyasa ya da devlet sadece metanın fiyatını belirlemez aynı zamanda çalışma saatleri ve biçimi üzerinden toplumu ve tüm toplumsal ilişkileri de belirler.

Bu kooperatiften gördüğüm bir erkek işçiye kooperatifleşme, eşinle ilişkini değiştirdi mi diye sorduğumda, sorunun kafasında yarattığı anlamsızlığı yüzünde gördüm. Kooperatifleşmenin bununla ne ilgisi var ki dedi. Peki bununla ilgisi yok mu?

19 Aralık kooperatifindeki işçiler için kooperatifleşme ile patron ve müdürler ve dolayısıyla ücret farklılığı ortadan kalmış ve kuşkusuz fabrika içerisinde işçiler arası eşitlik, her işi yapabilme kapasitesi, daha demokratik bir yapılanma var ve bunlar azımsanmayacak kazanımlardır ancak tüm dönüşüm üretim mekânı olan fabrikanın sınırları içerisinde düşünülüyor. Bunun temel sebebi özyönetimin dar bir bakış açısı ile (erkek) işçi sınıfının üretim sürecindeki belirleme hakkı olarak ele alınıyor olması ile ilgilidir. Örneğin Arjantin'deki fabrika işgalleri sırasında çok etkin rol alan işçilerin yakınları olan kadınlar kooperatifleşmeyle beraber evlerine dönmüşlerdir ve bugün fabrikaya dair hiçbir söz hakları bulunmamaktadır. Oysa değer tıpkı tüm değer yaratım süreçlerinde olduğu gibi sadece kooperatifte yani sadece üretim mekânında ve üretim sürecinde özyönetim sahibi erkek işçilerin eli ile açığa çıkan bir unsur değildir. Bu nedenle yukarıdaki sorunun cevabı bir kooperatifin vizyonunu belirler. Vurgulamaya çalıştığım: evet var, kooperatifleşmenin diğer toplumsal ilişkileri ve temelde cinsiyet ilişkilerini nasıl dönüştürdüğü ile ilgisi var; olmalı.

Kürt Kadınlarının Kooperatif Deneyimi

Bu tartışma, Kuzey Kürdistan'da 2014-2015 yıllarında geliştirilen Eko-Jin kadın kooperatiflerinde cinsiyet rolleri meselesi içinde tartışılmış ve kooperatif üyelerinin ailelerini de kapsayacak meclis toplantıları düzenlenmesine karar verilmişti. Böylelikle cinsiyet rollerini özgün üretimden aldıkları güçle dönüştürmeyi hedefleyen kadın kooperatifleri sadece piyasada değil kooperatif üyelerinin gündelik yaşamında böyle bir etkiye sahip olması gerektiğine karar vermiştir; Eko-Jin kadınları yine

kooperatifte gerçekleştirdikleri faaliyetlerin aileleri tarafından görülmesinin yaşadıkları zorlukları anlamalarına ve bu faaliyetlerin günlük yaşamlarından koparılmadan ele alınmasını sağlayacağı kanısına varmışlardır. Ancak 2015'te başlayan savaş sürecinden sonra kooperatiflere dönük baskı ve kayyum politikası bu uygulamanın deneyimlenmesine izin vermemiştir. Kadınların tartışarak verdiği bu karar şu ana kadar hiçbir yerde rastlanmamış bir uygulama değildir, ancak kooperatifleri yaşamın parçası olarak ele alan bir anlayışla cinsiyet rollerini kooperatiflerde elde edilen öz-yönetim özgüveni ve gücü ile dönüşüme uğratma potansiyeli vardır ve bu bence Kürt kadınların alternatif ekonomi tartışması içinde ufak ama önemli bir önerisi olarak deneyimlenmeyi beklemektedir. Aynı Eko-Jin kooperatifi, üretim bandının ataerkil rasyonel bir akılla düzenlendiğine kanaat getirmiş ve tekstil üretim sürecinin klasik şematığını bozarak yeniden dizayn etme ve birbirinin yüzüne bakan, konuşan, gülüşen bir üretim bandı organize edilebileceğini göstermişti. Eko-Jin'daki kadınlardan ya da Bitlis'in Kavar köyünde Berî'ye giden kadınlardan öğrendiğim o ki, üretim şenlikle, kakhaha ile ve festival havasında yapılmadığı sürece komünal bir değer üretmiyor.

Rojava'da Komünal Ekonomi Deneyimi

Alternatif ekonomi tartışmalarına önemli katkısı olan bir diğer uygulama ise Rojava ve Kuzey Suriye'de Aboriya JIN (kadın ekonomisi) ve genel ekonomi komitesi tarafından kurulan Mala Kooperatifa (Kooperatif Evleri) uygulamasıdır. Biliyoruz ki kapitalizm çok hızlı yayılan bir sistemdir. Bugün kapitalist sermaye ve metanın girmediği dünya üzerinde bir ücra köşe kalmamıştır. Topluluk yaşamlarıyla eklektik kalsa dahi kapitalizmin yaygınlığı komünal ilişkiler için ciddi bir tehlike arz etmektedir. Buna karşı halklar kendi kendine yeter ekonomilerin örgütlerken belki de en zorlandıkları nokta, yaygınlaşmak, adaletli yapılar bulmak ve bu sistemleri esas hale getirerek kapitalizmin hegemonyasını kırmaktır. Rojava'da demokratik özerkliğin bir boyutu olarak demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü felsefe ile örgütlenen toplumsal ekonomi boyutu, bir taraftan silahlı savaşın yakıcılığı altında öte taraftan ekonomik ambargo ile sistematik hale gelen ekonomik savaşa karşı halkların toplumsal ekonomisini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Toplumsal ekonominin kooperatifler temelinde inşa edilmesi öngörülmektedir. Bu nedenle kooperatiflerin hızla yaygınlaşması, benimsenmesi, işler hale getirilmesi için her eyalette halkın kolaylıkla ulaşacağı kooperatif evleri var. Kooperatif evleri, kooperatif kurmak için bir araya gelmiş olan halka kooperatifleşmeleri için yardım etmekte, eyalet bazında kooperatifleşmeyi teşvik etmekte, kuruluşu gerçekleşen kooperatiflere ise bir tür danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Dünyada bir ilk olan Kooperatif evleri, ekonomi

akademisiyle koordineli düzenlenen eğitim çalışmalarında bölgeye özgü bir kooperatifçilik anlayışının oluşmasında ve uygulanmasında öncülük etmektedir. Kooperatif evlerinde çalışanların kooperatifçilikte uzman olduğunu düşünmek hatalıdır; bu nedenle bir taraftan kooperatiflerde açığa çıkan sorunlar, işleyiş biçimleri de kooperatif evlerinde ciddi bir tecrübe birikimini sağlamakta ve kooperatif evlerinde çalışanlar bu deneyimlerden doğru öğrenmektedir. Kooperatif evleri, yerelin özgünlüklerinde ortaya çıkan sorunları dünya deneyimleri ve direniş tecrübesine bakarak çözmeye çalışırken, bir taraftan da kıt imkanları içinde yeni yöntemler geliştirmektedirler. Tüm eyaletlerdeki kooperatif evleri Yekitiya Kooperatifa Jinan (Kadın Kooperatifleri Birliği) altında kanton düzeyinde örgütlenerek birbirleri arasında da karşılıklı bir öğrenme süreci içerisine girmektedirler. Kimsenin elinde varolan düzeni nasıl değiştirebileceğimize dair bir reçete olmadığına göre karşılıklı öğrenme tıpkı Kropotkin'in doğadaki canlılar arasında olduğunu söylediği karşılıklı yardımlaşma gibi bizi varedebilecek ve güçlendirebilecek; Abdullah Öcalan'ın söylediği gibi demokratik uygarlık nehrinin akışını belirlememizi sağlayacak en önemli olgudur.

Sonuç

Farklı yerlerde ve farklı ağırlar biçiminde yapılan uluslararası kooperatifler ve topluluk ekonomileri buluşmalarında tartışılan ve öne çıkan en önemli konu kapitalist ve patriyarkal anlayışa karşı bir güç olabilmek, kapitalist sistemi şuan ortadan kaldırmak mümkün olmasa dahi baskısı altında erimemek için ne yapmak, nasıl bir araya gelmek gerektiğine yani direnişi ancak ve ancak beraber büyütebileceğimize dairdir.

Bu nedenle bahsedilen her kooperatif deneyimi kendi özgünlüğünde gelişiyor olsa da temelde kapitalizme karşı alternatif bir yaşam örgütlemek istendiğinde ortaya çıkan sorunlara cevap bulmaya çalışıyorlar. Üstelik dünya da hergeçen gün kapitalizme karşı alternatif örgütlenmeler çoğalmakta özellikle otonomist anlayışın yaygınlaşması ile birlikte kooperatifler önemli araçlar ve mekanizmalar olarak açığa çıkmaktadır ve bu alanda kadınların özgün örgütlenmeleri ve bakış açıları oldukça öğretici ve umut vericidir. Bu anlamıyla kadınların komünal ekonomideki arayışları, önerileri ve deneyimleri çok önemlidir. Küçük deneyimler dahi olsalar büyük dönüşümler gerçekleştirebilecek toplumsallıklara sahiptirler. Belirtmek gerekir ki, bu yazının sınırlarını aşan binlerce deneyim her an ve her gün örgütlenmekte, direnişi büyütmektedir.

Kooperatifleşme yahut doğru ifade ile komünal ekonomi kadınların ve halklarının direniş öğeleridir. Bugün kooperatif kurmak devletlerin yasal düzenlemelerine, vergi sistemlerine bağlıdır ve bu nedenle dünyada kooperatifçilik dar ve parçalı kalmaktadır. Her biri kendi yerelinde dayanışmacı, topluluk ihtiyacına, karşılıklı yardımlaşmaya dayanan, kendi kendine yeterli bir ekonomi için mücadele etse de sadece tekil tekil yerel örgütlenmelerin her yere ve her ilişkiye sızan kapitalizm karşısında direnme sansı sınırlıdır. Farklı yerlerde ve farklı ağlar biçiminde yapılan uluslararası kooperatifler ve topluluk ekonomileri buluşmalarında tartışılan ve öne çıkan en önemli konu kapitalist ve patriyarkal anlayışa karşı bir güç olabilmek, kapitalist sistemi şuan ortadan kaldırmak mümkün olmasa dahi baskısı altında erimemek için ne yapmak, nasıl bir araya gelmek gerektiğine yani direnişi ancak ve ancak beraber büyütebileceğimize dairdir. Bu soru genellikle kooperatifler arası bir piyasa yaratılması, kooperatifler arası mal ticaretinin gerçekleştirilmesi gibi öneriler ile cevaplanırsa da bunun nasıl yapılabileceğine dair somutlaşmış bir öneri yoktur.

Önerilerin geliştirilmesi için iki hususun önemli olduğunu düşünmekteyim. Biri komünal ekonominin yahut kooperatif ekonomisinin politik bir özgürleşme hareketi olmaksızın tek başına yalıtık kaldığıdır yani ekonomik örgütlenme politik bir örgütlenme olmaksızın tek başına kapitalizm karşısından bir güç olamamaktadır. Diğer husus ise, yukarıda tekil örnekler üzerinden altını çizmeye çalıştığım kadınların ekonomiye bakışı yani ekonominin yaşamın tamamının örgütlenmesi olduğu fikri, merkezi hale gelmedikçe kapitalizmin ortadan kaldırılamayacağına dairdir. Çünkü Jineoloji’de tartışıldığı gibi patriyarka ortadan kalmadıkça kapitalist ve devletçi sistem kendini ataerkil ilişki zemininde yeniden üretecektir.

Ortak Bir Yaşamı Sürdürmek İçin Ana Hatlar: Özerklik Açısından Ekonomiye Bakış

Özerklik Çalışma Grubu

Giriş

Bu metin, yaşamlarımızın sürdürülebilirliğine katkıda bulunan önemli unsurları derinleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda, "ekonomi" teriminin içinde yer alabilecek bir dizi konuyu ele alarak geniş bir tanım olmasına rağmen herkesin kendi deneyimlerine en uygun olanı bu alana dahil etmesini tercih ediyoruz.

Ekonomiyle yüzleşmenin, hayatın bir yansıması olduğunu ama tersine bir yansıma olmadığını anlıyoruz. Yani daha sonra kendimizi bu yaşam tarzında nasıl sürdüreceğimiz ile yüzleşerek her şeyden önce, nasıl ve hangi değerlerin altında yaşamak istediğimize karar vermek istiyoruz.

Şu anda, yaşamlarımızı oluşturan tüm unsurlar bölünmüş ve ayrılmıştır (iş, siyaset, eğlence, eğitim...). Bu, çoğu durumda aynı mantığa hizmet eden, hegemonyayı sürdüren uygulamalarla bağlantılıdır; kendi yaşamlarımızın efendileri olmamak, hiyerarşi içinde sadece bir dişli olmak, üretim ilişkisinin emrinde olmak, hayatta kalma mücadelesinde avantajlara sahip olmak için yarışmak, güç piramidinin üst sıralarında olmayı arzu etmekvb.

Olağanüstü merkezi bir konum verilen ekonomi ise sömürü, spekülasyon, birikim ve maksimum kârın yanı sıra mal ve hizmetlerin sınırsız tüketimi ve kaynak israfına dayanmakta; en önemli olabilecek anlamından yani toplumsal yaşamı vurgulamaktan, sapmaktadır. Bunu ele almak ve mevcut sistemin oligarşik dinamikleri tarafından asimile edilmemek için çoğunlukla toplumsal değerlere bağlı olmak üzere,

ekonomiyi tasavvur etme şeklimizde büyük bir değişikliğe ihtiyacımız var. Bu dinamiklerin çok güçlü olduğu söylenebilir ve bunlardan tamamen kurtulmak çok zordur. Bize illa gerekiyormuş gibi sunulan bir materyalizme bağlı kalırız ve bu da kendimizi sahip olduğumuz veya olabileceğimiz şeylerle tanımlamamıza neden olur. Oluşturabileceği sosyal ve kişisel riskler nedeniyle kendimizi bu materyalizmden ayırmayı düşünmeyiz. Sistemler, bireysel refah fikriyle bizleri yalnızlaştırarak itaate uygun hale gelmemizi isterler. Bizi, devlet ve pazar tarafından sunulan egemenlik hizmetine bağımlı kılarak, aramızda anlaşma veya günlük sorunları çözme ihtiyacını yok ederek toplumdan soyutlanmış hale getirirler.

Bu dinamikler, daha büyük bir ölçekte, sözde serbest ticaretin önemli bir rol oynadığı pazar ekonomisine yansır. Burada, sadece başkalarını ezerek adım atanlar ayakta kalır, daha büyük ve daha güçlü hale gelir; her şey, ayrım yapmadan alıp satılan araç, toprak, hatta insan metaya çevirilir. Çark yalnızca, insanların doğa ve birbirleri üzerindeki egemenliği sürdürülürse döner. Hem dünya çapında (zenginlere boyun eğmek zorunda olan yoksul bölgeler ve ülkeler) hem de farklı bölgeler içinde, aynı sömüren ve sömürülen modelini görürüz. Modernliğin bize getirdiği bu hiyerarşinin küreselleşmesi, gezegenin her köşesindeki en kötü egemenlik biçimleriyle ilişkilidir ve büyük olasılıkla insan tarihinde bir önceliği yoktur. Sömürülecek bölgelerin, halkların, nüfusun ve kaynakların giderek azalmasıyla sistemin başarısını sağlayan büyüme oranını korumak için rekabet de giderek daha şiddetli hale gelir.

Coğrafyacı Eliseé Reclus "biz, kendini fark eden doğayız" demektedir ve eğer öyle ise, eylemlerimizin doğal dünyadan kopması, mevcut ekonominin ve hiyerarşik demografik düzenin devam etmesi açısından önemli noktalardan biridir. Ekolojiyi göz ardı etmek, doğanın ayrılmaz bir parçası olduğumuzu görmezden gelmektir. Bu nedenle, yaşamın devamlılığını sağlayan kaynakların çıkarılma ve üretim süreci, bu süreçlerin doğada yarattığı etkilerden ayrılamazlar. Bu nedenle eylemlerimiz her zaman yaşamı ve doğayı çeşitlendirmek, genişletmek ve zenginleştirmek için olmalıdır ve herhangi bir kısmi dengesizlik (kendiliğinden veya insan eylemleri yüzünden oluşan) durumunda, dengeyi canlandırmak için ulaşılabılır bir planın oluşturulması gerekir.

Ekonomi Kavramımızı İnşa Eden Tarihi Mitleri Söküp Etkisiz Hale Getirmek

Modernlik sırasında ortaya çıkan ve genellikle Adam Smith'e atfedilen ana mitlerden biri, paranın icadının eski değiş tokuş, takas veya öndelik yöntemlerini iyileştirmiş olmasıdır. Ancak pek çok yazar bu fikri yanlış olarak nitelendirir. Tarihin eski dönemlerinde, komşuların bir düzine tavuğu bir keçi için değiş tokuş etme miti

muhtemelen hiç gerçekleşmedi. Bu gerçek, birçok ekonomist tarafından akademik düzeyde de tanınıyor fakat bu miti "pedagojik" olarak niteledikleri için, ders kitaplarında tutma geleneğini sürdürüyorlar. Etnografya ve antropoloji alanında ise, değiş tokuş uygulayan bir aborijin kültürüne asla rastlanmadığı belirtiliyor.

Aslında 'para', yaklaşık 5,000 yıl önce ilk proto-devletler ve tarım imparatorluklarıyla ortaya çıkmıştır. Askeri güç, fethedilmiş halklardan vergi toplayabilmek için büyük ölçülü bir yönetime ihtiyaç duymuştur (özgür vatandaşlar o zaman vergi ödemezdi çünkü vergi ödemek hükmedilmek anlamına geliyordu). Bu yönetim, hayal edilebilecek her şey arasındaki eşdeğerliliği kendi standartlarına göre resmileştirdi ve bunlar vergi ödemek için de kullanılabilirdi; tahıl, metaller, çiftlik hayvanı, mobilya vb. Para birimi sanal idi, yani standart bir referansa göre değer biçilirdi, bir sepet darı veya bir ons gümüş.

İmparatorlukların vergilerini ve diğer idari görevlerini yöneten saray yetkililerini desteklemek için şehirler kuruldu. Şehirlerde de bu görevlilere yönelik hizmetler ticari ürüne dönüştürüldü; tavernalar, pazarlar vb. Bu ticarete imparatorluğun "sanal" para birimi kullanılıyordu. Madeni para basılmazdı ve tüccarlar büyük olasılıkla müşterilerin borçlarını kaydedip, daha sonra, örneğin tahıl hasadı vaktinde, ödeme alıyorlardı. Nasıl işlediğini tam olarak bilmiyoruz; ancak insanların günlük tüketim giderlerini sepet dolusu darı veya az miktarda gümüşle ödediklerini zihinde canlandırmak zor.

Fiziksel para birimi daha sonra, M.Ö. 500 civarında çıktı ve yine askeri bir icattı. Para biriminin madeni basımı, askerlere "akçe" ile ödeme yapma ve halkı bu para biriminde vergi ödemeye zorlama olanağı sağladı. Harcayacak parası olan bir tek askerler olduğu için bütün nüfus bir şekilde askeri lojistiğe dahil oldu. Vergi ödemek için gereken parayı elde etmek için ordunun ihtiyaç duyduğu bir ürün veya hizmeti sunmak gerekiyordu; silah, ulaşım, gıda, cinsel hizmetler vb. Bu da hükümetleri tüm bu görevlerin yönetiminden kurtardı.

Halkın kendi arasındaki alışveriş için fiziksel para birimini kullanması çok daha yeni bir zamanda ortaya çıkar. Orta Çağ döneminde, monarşiler, yeniden basmak üzere bütün paralara sık sık el koyardı ve ekonomi her zamanki gibi devam ederdi. Para biriminin çoğu sanal olarak devam etti ve tüccarlar, daha ilerde ödetmek üzere, müşterilerin borçlarını kaydederdi.

Takas veya öndelik kavramları daha da geç ortaya çıktı. Tarihte, normalde parayla işleyen bir nüfusun aniden parasız kaldığı travmatik vakalar da görülür. Örneğin, cezavlerinde veya Arjantin'de ekonominin çöküşünden sonra.

Yani tarih, ekonomi kitaplarında açıklananın tersini söylüyor. İlk olarak sanal paralar, ardından fiziksel paralar ve son olarak da takas veya öndelik ortaya çıkıyor.

Tarihin bu şekilde tahrif edildiğini anlamamız, ticaretin bize inandırdıkları gibi temel, evrensel ve doğuştan bir dürtü olmadığını kavramamıza yardımcı olur. **Aslında, dünyanın çeşitli nüfusları silahlara maruz kalana kadar, ticaret fikrine tamamen yabancıydı.** Ekonomi, ya topluluğun ortak kaynaklarıyla ya her aile birimine ait olan özel kaynaklarla ya da ikisinin birleşimiyle ortakça yönetiliyordu. Bu bağlantılar karşılıklı yardım ruhunu oluşturuyor ve kurumsallaştırıyordu, ve birbirine yardım etme eylemi ahlaki bir bağlılığa dönüşüyordu.

Toplumsal kültürün aksine, düzenlenmiş, faizli, resmi ticaret fikri tüm topluluk hislerini yok eder. Her bir ögenin değerini tablolaştırarak ve her bir ürün veya hizmetin "değerine" eşit tam tutarını ödeyerek anonim ilişkiler teşvik edilir. Zamanla bir değer vererek ve faiz işleterek bir kişiye yardım etmek cömert bir hareket olmaktan çıkıp bir ihtiyaca dönüştürülüyor; kişinin durumsal zayıflığından faydalanan bir güç aracına dönüştürülüyor ve çoğu zaman da o kişiyi sonsuza kadar borçlandırıp köle haline getiriyor.

Tarih boyunca, ekonomi hakkındaki bu iki karşıt kavram farklı güç dengeleri içinde bir arada bulunmuştur; **ne kadar çok toplumsal ilişki ve karşılıklı yardım olursa o kadar az para ve döviz değeri olur ya da tam tersi.**

İstedığımız Gündelik Yaşamı Geri Alalım

Her ne kadar günümüze topluluk değerlerini imha eden bir ekonomi türü hükmetse de gündelik yaşamlarımız ve ilişkilerimiz hâlâ sayısız sevgi belirtisi ve hegemonik güçler oluşmadan önceki yaşamın özgeci, karşılıklı yardıma dayanan ilkeleri ile çevrilidir. Aynı çatı altında birbirini destekleyen büyükanne ve babalar, çocuklar ve torunlar; duygusal sorunları olduğunda birbirlerine yardımcı olan arkadaşlar; maruz kaldıkları istismarla başa çıkmak için birbirlerini destekleyen iş arkadaşları; çocuklar için koşulsuz sevgi ve bakım, kendi bakımlarını üstlenemeyenlere bakan kişiler...

Tarihin bu şekilde tahrif edildiğini anlamamız, ticaretin bize inandırdıkları gibi temel, evrensel ve doğuştan bir dürtü olmadığını kavramamıza yardımcı olur. Aslında, dünyanın çeşitli nüfusları silahlara maruz kalana kadar, ticaret fikrine tamamen yabancıydı. Ekonomi, ya topluluğun ortak kaynaklarıyla ya her aile birimine ait olan özel kaynaklarla ya da ikisinin birleşimiyle ortakça yönetiliyordu. Bu bağlantılar karşılıklı yardım ruhunu oluşturuyor ve kurumsallaştırıyordu, ve birbirine yardım etme eylemi ahlaki bir bağlılığa dönüşüyordu.

Teşvik etmek istediğimiz yaşam, işte bu gündelik yaşamdır. Tam olarak bu nedenlerle topraklara kök salacak bir topluluk oluşturabileceğimiz, zorluk ve öngörülerimizi paylaşabileceğimiz ortak yaşam alanları sağlamaya karar verdik; en yakınından en uzaktaki ve en küreseline kadar... Tüm hayatı unsurları paylaşarak bize dışarıdan dayatılan parçalılığa son vermek istiyoruz; içinde bulunduğumuz kentsel kabilelerin dışlayıcı eğilimlerinden uzaklaşıp mahalle duygusunu tekrar elde etmek ve yanımızda yaşayan kişilerle paylaşarak ortakça yaşamak istiyoruz.

Merkeze yaşamı koyduğumuz an, kendimize ve genç olsun yaşlı olsun hayat arkadaşlarımıza özen göstermenin ve bakımın getirdiği zorluklarla karşılaşırız, koşulsuz olarak her an, bireysel getiri beklemeden vermemizi engelleyen etik ve davranışsal eksikliklerin farkına varırız. Bu nedenle, toplumsal hayat çerçevesinde ekonomiyi yeniden düşünmeye ve onu özerk bir şekilde sürdürmek için gerekli araçlara tekrar kavuşmaya kararlıyız.

Toplumsal Ekonomiye Geçiş

“Kapitalist modernliğin ötesinde bir hayat var mı?”, “Toplumun örgütlenmesi, devletin şiddetli dayatımının ötesinde gelişebilir mi?”, “Ücret-pazar alanının dışında geçim ihtiyaçlarımız garanti edilebilir mi?” sorularına cevabımız, “Evet”. Tarih; bilgi ve etik, teknik ve manevi gelişimlerin, deneyimlerin toplandığı muazzam bir nehirdir. Bu nehir, karşısına çıkan hiyerarşik egemenlik kurumlara rağmen tarihin büyük bölümünde bakım ve şefkat üzerine inşa edilmiş insan toplumunun mevcut olduğunun açık bir kanıtıdır.

İster tek başımıza ister ortaklaşarak yaşamımızın ve varlığımızın keyfini çıkarmamız için minimum koşulları garanti etmemiz gerekir. Gelir, miras kalan ayrıcalıklar veya başkalarının artı değer kazançlarından yararlanmıyorsak, maddi koşullarımızı garanti etme çabalarımız, keyif almaya karar verdiğimiz veya vazgeçmek istemediğimiz koşullarla doğrudan orantılı olmalıdır. Asıl soru, bunu nasıl yaparız? Bu maddi koşulları, bu "refahı", rekabet etmeden, bir topluluk oluşturup kendimizi izole etmeden, varlığımızı ortak hale getirerek ve bunu güç kurumlarına satarak değil de işbirliği yaparak nasıl gerçekleştiririz, hangi adımları atmamız gerekir?

Şu anda çoğumuz, kendimizi, baskın dinamikleri devam ettiren ekonomik ilişkiler içinde buluyoruz ve bu, çoğu durumda tutarlı olmadığımızı düşünmeye yöneltip düş kırıklığına yol açıyor. Bunun karşısında, yaşadığımız gerçekte olan etkileşimlere göre çelişkinin seviyesini belirlemek için oluşturdu-

ğumuz her bir ekonomik ilişki türünü bir şekilde sınıflandırmamızın yardımcı olabileceğine inanıyoruz. Ve bunu, en toplumsalına yönelen ve onun başarısını getiren girişimleri ilerletecek bir iradeye sahip olduğumuzu unutmadan yapmamız gerekiyor.

Aşağıdaki alanlarla günlük hayatımızda karşılaştığımız dinamiklerin veya girişimlerin bazılarını tanımlamayı veya kataloglaştırmayı amaçlıyoruz. Bu seçim ve değişim sürecimizde belirli kısmi hedefleri tespit etmemize yardımcı olabilir.

Nasıl Daha Toplumsal Bir Yaşama Doğru Yöneliriz?

A) Daha Az ile Yaşayıp (Varlıklarımızı) Birleştirmek

“İş piyasasında” kendi başımızın çaresine bakma gerçeğini ileri derecede içselleştirmiş durumundayız. Bazıları daha iyi konumdayken, çoğumuz güvencesiz bir şekilde yaşıyoruz ve hegemonik tüketim dinamiklerini yeniden oluşturmaya yetecek kadar büyük bir çaba gösteriyoruz. Bu kalıcı veya aralıklı (işsizlik dönemlerine bağlı olarak) kendi kendini sömürme hali, devlet şiddetiyle başa çıkmayı göze alarak belli aralıklarla kampanya yürüttüğümüz, propaganda yaptığımız ve diğer periyodik eylemlere katıldığımız süreçlerle aynı sırada yaşanır. Baskı karşıtı kampanyalar, öğle/akşam halk yemekleri, kitap ve hediyecek yan ürün satışları ve özellikle şirketler çok uluslu şirketler tarafından bize sunulan alkol veya diğer tüketici malları, para cezaları ve bağış toplantıları(partiler) sistemi hızla yeniden besliyor. Gelirlerin, iş piyasasında sömürülmemizle sağlandığını unutmamalıyız: yoldaşlarımız topluyor ve sonunda pazara geri dönüyor. Bu kısır döngüyü kırmak için ne yapabiliriz?

Kendi olanaklarımız ve etrafımızdaki olanaklardan yola çıkarak, hayatımızı paylaşarak başlayabiliriz. Bu, hepimizin tek bir çatı altında birlikte yaşama zorunluluğu anlamına gelmez; ancak gittikçe daha fazla paylaşmak için koşulları oluşturmamıza olanak sağlayan araçları aramalıyız ve böylece, kaynakları giderek daha etkili bir şekilde kullanır hale geliriz. Bir kaynak ne kadar uzun süre dondurulur veya kullanılmazsa, özerkliğimiz için o kadar az avantajlı olur. Kaynakları paylaşmak ekonomiyi paylaşmaktır ve paylaşım, birbirimizle ilgilenmeye ve birbirimize bakmaya yol açıp topluluk ruhunu ve paylaşım kültürünü genişletir.

Önerdiğimiz tüm bu değişikliklerin başarılı olması için hem bireysel hem toplumsal seviyede, gönüllü sadeliğe derin bir güvenin temel olduğuna inanıyoruz. Maddi ihtiyaçları mümkün olduğu kadarıyla azaltıp bakım ve sevgi gibi manevi kaynakları arttırmak da temeldir. Yaşam ve tüketim modelini sorgulamadan, köklü değişimler için öneride bulunmak mümkün değildir.

B) Yerel Öz-Yönetim Bölgesi (Yöb): Geçişin Katalizörü

Bölgede maddi öz-yönetim içeren, toplumsal yaşamı canlandırma ve yeniden yerleşme gibi özellikleri bir araya getiren köklü yerel projelere ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz; tüm bölgeye yayılmış ama aynı zamanda büyük bir toplumsallık oluşturacak projeler. Bunlar özerkliği fiilen (sadece düşünmekle değil) en basit şekilde algılayarak benimseyerek ve ilerleterek deneyimleyip yaşamamıza olanak tanıyacaktır. Günümüzde bu vizyonla çalışmaya başlayan alanların olduğunu düşünüyoruz ve önerimiz, bunları güçlendirmek ve genişletmek.

Durmadan, mevcut adaletsizlik karşısında tek başına kalan, mücadelelerine bütünsel bir anlam katacak bir doku bulamayan, kendilerini mevcut sistem tarafından desteklenen yaşam tarzına uydurarak veya doğrudan teslim ederek, adanmalarını önemli ölçüde azaltmayı seçen yoldaşlarla karşılaşyoruz. Bu alanların, gettoya dönüşmeden, bizi bir araya getirip güçlendirmesini istiyoruz. Yani çeşitli insanlar arasında ilişkiler örerek mahallelerimiz ve şehirlerimizde kök salmak gerekiyor.

YÖB, maddi dahil her açıdan özerklik çerçevesinde bir yaşam biçimi oluşturmak için hayatlarının önemli bir kısmını ortaklaştırmaya karar veren, aynı bölgedeki bir dizi toplum ve insandan oluşacaktır. Bu alanlar için birkaç somut tasarı önerisi şunlardır:

- *Ekonominin paylaşılması, daha doğrusu paylaşımı teşvik eden bir ekonominin oluşturulması:* Yaşadığımız ve bizim için işleyen bazı deneyimler (tabii, her zaman içinde bulunan kusurlarla birlikte) ortak ekonomilerdir. Bunlar genellikle, hem birlikte sürdürülecek yaşamda hem de siyasi projenin paylaşıldığı kolektiflerde meydana gelir. İşleyiş çok basittir; kazandığımız her şeyi ortak bir fona koyarız ve mücadelelerimiz, üretim araçlarının satın alınması, bakımı, yaşamlarımızı sürdürme ihtiyaçlarını karşılama gibi ortak giderlerimiz için kullanırız. Bu şekilde, paylaşım tabanlı bir işleyişi entegre edip resmileştirmiş oluruz. Her birey kaynakları ihtiyacına göre alır ve olanaklarına göre katkıda bulunur. Bu tasarımın birçok çeşidini biliyoruz; bazıları, her birinin ihtiyacına göre alması yerine herkes için eşit maaşla işliyor ve herkes yaptığı işe göre katkıda bulunuyor.

Önerdiğimiz tüm bu değişikliklerin başarılı olması için hem bireysel hem toplumsal seviyede, gönüllü sadeliğe derin bir güvenin temel olduğuna inanıyoruz. Maddi ihtiyaçları mümkün olduğu kadarıyla azaltıp bakım ve sevgi gibi manevi kaynakları arttırmak da temeldir. Yaşam ve tüketim modelini sorgulamadan, köklü değişimler için öneride bulunmak mümkün değildir.

Güven ve takdir kazandığımız ölçüde, herkesin katkıda bulunabileceklerini/ihtiyaç duyabileceklerini öngörüp eşit maaş veya katkı paylarıyla bunu önceden belirlemeden, güvenin esas olduğu uygulamalara öncelik vermesinin, faydalı olacağına inanıyoruz.

- *Varlıkları, daba ilerde kamusallaştırmak üzere ortaklaştırmak:* Ortak veya topluluk alanları oluşturma ve bunları güçlendirmenin çok önemli olduğuna inanıyoruz. Maddi alanlar açısından ilk aşamada onları yöneten gruba ait olan hem üretim araçlarının hem de çiftliklerin ortaklaştırılmasını savunuyoruz. Uzun vadede ise bölgede daha büyük bir topluluk (yerel öz-yönetim bölgesi) ortaya çıkarsa, bu topluluğun o üretim varlıklarının sahibine dönüşeceği bir sistem öngörüyoruz. Örneğin bir taş değirmenimiz varsa bu ilk aşamada onu yöneten kolektifin veya varsa kendi ihtiyaçlarını karşılayan çok topluluktan oluşan bir grubun (YÖB) olur ve en sonunda, bölgedeki yatay düzenle örgütlenmiş komşulara (bu tür toplumsal özelliklere sahip bir alan olması durumunda) ait olur. Toplumun ya da YÖB'ün mülkiyetinde olması şu anlama gelir; sahiplik konumu oluşturmak yerine o varlığın yönetiminin kimin elinde olacağı kararı verilir. Yönetim ise, birey veya bir topluluğun elinde olabilir. Yöneten/ler bölgeden ayrılırsa veya yönetimde topluluğun iyiliğine öncelik verilmiyorsa bunu yapmak isteyen başkalarına yönetimi verip öncekilerin kullanma hakkı geri çekilebilir. Bu, ortaklaştırılmış varlığın gelecekte özelleştirilmesini önlememize ve ortak kullanımını sağlamamıza da yardımcı olur. Topluluklarımız ve YÖB'de, çok veya az resmi olabilecek kredi sendikaları da oluşturulabilir, çünkü aslında bir projenin kolektif ekonomisi zaten tüm insanların kaynaklarını toplayıp birlikte onlarla ne yapacağımıza karar verdiğimiz bir kredi kooperatifi olarak hareket ediyor. Bu işleyiş, birkaç insanın ve/ya projenin para kaynaklarının tümünü veya bir kısmını yerel öz-yönetim bölgesinde bir araya getirerek ve bunları bölgedeki diğer projelere devrederek, daha geniş insan gruplarına da yayılabilir.

C) Para Sorunu: Kaynak Elde Etme Yöntemleri

Günlük hayatımıza telkin edilmiş ve günlük eylemlerimizi sınırlayan para, aynı zamanda hedeflerimize ulaşmamız için bir araçtır. Paraya, iş gücümüzü satarak, sübvansiyonlar, el koyma veya farklı ayrıcalıklar aracılığıyla erişiyoruz. Amacımız, hayatımızı sürdüren yapıları sağlamlaştırmak üzere sistemden mümkün olduğu kadar kaynak çıkartmaktır ve her zaman bu eyleme ne derecede adanmışlığımızı, bunun niteliğini ve elbette bu kaynakları nasıl kullanacağımızı da dikkate almak gerekiyor.

Bizlere hep çalmanın yanlış olduğu söylendi; ancak yaşadığımız dünyanın farkına vardığımızda, bu iddianın aslında zenginlerin biriktiği malları ve ayrıcalıkları korumayı

hedefleyen ahlaki bir doktrin olduğunu fark ederiz. Böylece, köleleri olduğumuz üretimi yönlendirenler (devletler ve şirketler) tarafından enerjimiz, sağlığımız, zamanımız, ruhumuz ve hayatta olmamız bile sistematik bir şekilde çalınır. Dolayısıyla eşit olmayan ve adaletsiz bir birikim dağıtımını sürdürmelerine olanak tanınır. Aynı şekilde, yasalar mutlu azınlığın çıkarlarını desteklemek için çıkartılıp insanların özerkliğini destekleyebilecek projelerin uygulanması için büyük güçlükler oluşturulur. Kendi etik kurallarımız, hırsızlıkla yaşayamayacağımızı ama eşitler arasında çalmamak gerektiğini söylüyor. Ancak, oligarşik kurumların terk edilmiş veya kullanılmayan toprakları, hareketsiz hale getirilmiş makineler veya nüfusun ihtiyaçlarına hizmet etmeyen diğer birikmiş fazlalıklar gibi varlıklarına (getirebileceği avantajlara göre riskleri değerlendirerek) el koyup özerkliğin hizmetine sunulabiliriz. Aynı amaçla devlet sübvansiyonları, işsizlik ödemeleri ve diğer ödemeleri ortaklaştırmaktan ya da mümkün oldukça az vergi ödemekten (ekonomik itaatsizlik) de utanmıyoruz. Çünkü o paralar, oluşturulmasında söz sahibi olmadığımız ve genel olarak endoktrinasyon ve tahakkümü destekleyen piramit yapılı bakanlıklar aracılığıyla düzenlenen bir bütçeyle besliyor. Kısacası, devletten ve diğer oligarşik kurumlardan azami kaynağı çıkartıp, doğrudan ve arada vesayet olmadan aramızda onunla ne yapacağımıza karar vermek üzere topluluğa aktarmayı ileri sürüyoruz.

Öte yandan bireysel birikimler, miras veya diğer ayrıcalıklar kolektifin gerçekleştireceği inşa süreçlerini besleyebilir. Sık sık en büyük engelin, yoldaşlarımızın dahil olduğumuz projeler hakkında güven eksikliği ve korku yaşadıklarını gözlemliyoruz. Bu nedenle, sağlam projeler oluşturarak ve temeli karşılıklı takdir ve destek olan ilişkiler kurarak bu engelin aşılması gerektiğine inanıyoruz. Ayrıca, toplumsal yaşam yapıları olan alanları oluşturdukça, etrafımızdaki insanların da bunları ileri taşımak için kaynak sağlamaya cesaretlenebileceğini düşünüyoruz.

Dünyanın dört bir yanında (özellikle yüksek alım gücü olan ülkelerde) sosyal ve çevresel hayır işlerine fon sağlayan ve girişimlerimizin özerkliğine hiçbir tehlike teşkil etmeyen bir dizi yardımsever örgüt de bulunuyor. Sağlanan fonlar şu koşullara uyarsa “tehlike teşkil etmeme” niteliğine sahip oluyor; daha önce kendi tarafımızdan belirlenmiş hedefleri olan bir ihtiyacı karşılar, alınan tutar tanımlanmıştır ve dolayısıyla süresi de belirsiz olmaz; fonu sağlayan kurum/kişi, grup tarafından yapılan sözleşmeleri ne denetler ne de değiştirir ve o kurum için reklam verme yükümlülüğü yoktur.

Bu nedenle, günümüzde merkezi bir araç olduğunu kabul ederek, tabu olan parayı masaya koymayı ve israf etmeden ya da kişisel çıkarlara hizmet etmek için kullanmadan sorumlu, etik ve kolektif bir şekilde kullanmayı savunuyoruz. Çelişkili bir biçimde, paraya, topluluklarımızın hizmetine sunabilmek ve ona bağlantımızı azaltabilmemizi sağlayacak araçları elde edebilmek için ihtiyaç duyarız.

Piyasa Ekonomisine Son Vermek

Piyasa ekonomisi, varlığımızın neredeyse her köşesine yayılmaktadır. Kapitalizmin dinamikleri, su, enerji, kara ve hatta hava ("karbon kredileri"yoluyla) gibi giderek çoğalan alanların ticarileşmesini sağlıyor.Sözde pazarları düzenleyen ünlü "gizli el" ise açıkça bir hile. Elitler, bilgi, güç ve kaynakları toplamak için konumlarını kullanır ve böylece pazarı kendi avantajlarına yönlendirirler. Ekonomik gücün her geçen gün daha az elde birikmesi yani tarım sanayisinde olduğu gibi bir avuç şirketin küresel pazarındakiler arasında bölüşülmesi buna bir kanıttır.

Buna karşın istediğimiz ekonomi özerkçe yönetilen toplulukların kararlarına dayalı bir ekonomidir. Bizim önerimiz, bunların, kendi, doğrudan ve özerk iradeleriyle kimin için, ne, nasıl ve neden üreteceklerini belirleyip istek ve ihtiyaçlarını değerlendirmeleridir. Bu topluluklara herkesin katılabiliyor olması şarttır. Bu demokratik ekonomi, tabii ki yerel ve bölgesel pazarları da kapsayabilir. Çünkü buralarda üretilen şeyler, meta olarak ticarileştirilmez veya amaç kişisel çıkarlar değildir. Bu alanlar bir kullanma değerinin (pazarın belirlediği değer değil, verilen çabalara ve her birinin sosyal açıdan sağlayabileceği katkıya göre oluşan değer) oluşturulduğu ve karşılıklı insani bağlantıların sürdürüldüğü yerlerdir.

Bir alan için en somut öneri, toplum olarak ortak ihtiyaçlarımızı görselleştirmekten; bize tedarik sağlayabilecek, işbirliğine dayalı üretken bir doku yaratmaktan ve ormanlar, nehirler, makineler, altyapılar gibi sahip olduğumuz büyük kaynakların yönetimini tahsis eden mahalle ve köy meclisleri kurmaktan oluşur. Rekabet ve fiyat savaşlarından kaçınmak için koordinasyon mekanizmalarını düşünmemiz gerektiğine inanıyoruz. Çünkü pazar ekonomisine dahil olarak, kendisini sömürerek bu sistemin çarkı haline gelmiş birçok kooperatif proje tanıyoruz.

Öte yandan, maaşlı işçiliğin, bizi hangi hedefle ve ne yapmak istiyoruz sorularından uzaklaştırdığını görüyoruz. Maaşlı işçilikle insanları,elitlere daha fazla güç ve kaynak sağlayan, toplumun alt katmanlarını daha güvencesiz ve yetkisiz bir hale getiren ve böylece yaşadığımız

Öte yandan, maaşlı işçiliğin, bizi hangi hedefle ve ne yapmak istiyoruz sorularından uzaklaştırdığını görüyoruz. Maaşlı işçilikle insanları,elitlere daha fazla güç ve kaynak sağlayan, toplumun alt katmanlarını daha güvencesiz ve yetkisiz bir hale getiren ve böylece yaşadığımız toplumda mevcut sorunları güçlendiren işlere kaptırdık. Tam tersine, topluluklarımız içinde yoldaşlık bağlarını güçlendirerek, birlikte çalışmak için örgütlenebiliriz ve bu şekilde, geçim sağlayabilecek bir maaş kazanmak topluluklarımızın faaliyetlerinden tamamen kopuk olmaz.

toplumda mevcut sorunları güçlendiren işlere kaptırdık. Tam tersine, topluluklarımız içinde yoldaşlık bağlarını güçlendirerek, birlikte çalışmak için örgütlenebiliriz ve bu şekilde, geçim sağlayabilecek bir maaş kazanmak topluluklarımızın faaliyetlerinden tamamen kopuk olmaz. Ortak iyiliğe katkıda bulunan görevleri yerine getirerek, tüm yaratıcı potansiyelimizi topluluğa yönlendiren ve birbirimize bağlayan bir çalışma usulünü savunmak istiyoruz. Kapitalin genişlemeye devam etmesi ve barbarlığını sürdürülmesine emeğimizle katkıda bulunmaya son vermek istiyoruz.

Ufukta ücretli işleri yok etme hedefi olmasına rağmen bir geçiş sürecine ihtiyacımız olduğunun farkındayız. Bir yandan, bazı işler yararlı bilgi temin etmek için önemli olabilir, ayrıca yeni bir dünya fikrini kamu veya bilimsel işler aracılığıyla yaymaya ve projelerimiz için kaynak ve finans araçları elde etmeye de hizmet edebilir. Ancak yaptığımız işin stratejik olmadığını görmemiz halinde, gönüllü sadelikle yaşamayı seçip kaynakları dışarıda mümkün olduğu kadar az harcayarak, o işi mümkün olduğu kadar azaltmayı sağlayacağını düşünüyoruz. Maaşlı işçilik, özel mülk, para ve faizlerin kaldırılmasıyla ilgili bir bildiriye ihtiyacımız yok. İşbirliği yaparak, birbirimizi severek, birbirimize boyun eğdirtmeden yaşamımızı sürdürmek için sağlam yöntemler oluşturmamıza yol açan eylem ve kolektif hareketlere ihtiyacımız var.

Halkla İş Birliği

Kooperatiflerin, bu geçiş önerisinin çok önemli bir parçası olabileceğine inanıyoruz çünkü yatay düzenle işlemeyi tercih ediyorlar ve genellikle güç veren bir perspektifle mal ve hizmet üretiyorlar. Buna rağmen yine de bazı tehlikeler görüyoruz. Toplumu köklerinden dönüştürme arzusuyla doğan; ancak, bulduğumuz piyasa ekonomisindeki rekabet kuralları nedeniyle ve pazarın onlara izin verdiği rantı korumak için sosyal amaçlarını azaltarak sıradan bir şirket olmaya zorlanan çok sayıda kooperatif deneyimini listeleyebiliriz. Sistemin el koyma mekanizmaları sinsi ve çok etkilidir; bir yandan kalite ve fiyatlarla rekabet etmek zorunda olmaları, ürünü daha ucuza satmalarına ve kendi işlerini daha da güvencesiz duruma getirmelerine yol açabilir; satış veya para kaynağı eksikliği, amaçlanmayan işler yapmalarına neden olabilir; kaynak eksikliği, dominant kurumları onaylamak için çalışmalarına neden olan bazı sübvansiyonları kabul etmelerine yol açabilir. Bir diğer tehlike de kuruluşun yönetiminin yatay olmasına rağmen tüketicilerin katılımının öyle olmamasıdır. Bu durum, uzun vadede, tüm toplumun ihtiyaçlarını değil, sadece kendi ihtiyaçlarını hesaba katmaya yol açabilir.

Söz konusu riski tersine çevirmek için kooperatifleri, mahallelerin veya köylerin halk meclislerine bağlayarak ekonomik ve siyasi yaşam (üretim, yaratma, planlama, müzakere, karar) sahalarının bir araya gelmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu düzende, kim, neyi, nasıl üretecek kararlarını alan meclisler ve en teknik günlük işleri yönlendiren de kooperatif olmalıdır. Bu tür bir meclisin olmaması durumunda, bölgede toplumsal bir stratejiyi paylaşan ve en birleştirici niteliğine sahip olan kurumlar grubu veya kurum bu rolü üstlenebilir. Ayrıca bu kooperatiflerin, giriftliğinin derecesi, bölgenin özellikleri, talep edilen ve üretilen ürünün sınırları veya uygulanabilirliğiyle uyumlu olan karar verme düzeyine (mahalle, şehir, bölge vb.) bağlıdır.

Aynı yaratım alanındaki kooperatifler arasındaki "lonca" koordinasyonunu, kendi aralarında strateji, araç, öğrenim ve yetenek paylaşımı için ilginç bir araç olarak görüyoruz. Bu koordinasyon, aynı sektördeki tüm bu kooperatifleri tek bir kurum içinde birleştirerek daha da güçlenebilir; böylece hem satışlar birlikte yapılabilir hem de rekabet olasılığı yok edilir. Bunun, ortak yönetimin getirdiği tüm avantajların (ortak malzeme alımı, tek satış komisyonu, üretimi optimize etmek ve yatırım için mekanizmalar...) tüm bölgeler için korunmasıyla mümkün olduğunu düşünüyoruz. Bunun, günümüzdeki örnekler gibi toplumlarda kökü olmayan lobilere dönüşmemeleri için her zaman yukardaki öncülü göz önünde bulundurarak yapılması gerekir.

Sonuç

Tüm bu konuların çok daha kapsamlı bir şekilde ele alınabileceğinin farkındayız; ancak o görev gelecek metinlere kalacak. Ayrıca bu metnin bir nokta ve bitiş değil, sürekli yapım aşamasında olan bir çıkış noktası olduğunu da açıkça ifade etmek istiyoruz. Bu bağlamda, isteyen herkesle metni tartışıp paylaşmaya gönüllüüz.

Bununla beraber, bu metnin Özerklik Çalışma Grubu üyelerinin katıldığı toplu bir çabanın sonucu olduğunu da ifade etmek istiyoruz. Burada netleştirdiğimiz düşünme süreçleri, farklı kişilerin bir araya gelip özerklik kavramını ve kendimizi serbest alt-yapılar ile donatmanın yollarını düşünüp tartıştığımız toplantılarla zenginleştirilmiştir. Başlangıç noktamız, başka bir hayat için savaş verirken birlikte yürüdüğümüz insanların deneyimleri ve kendi deneyimimizdir.

Kaynakça

- “Sí, los proyectos de economía autogestionada también tienen problemas”.
http://www.nodo50.org/ekintza/IMG/article_PDF/SI-LOS-PROYECTOS-DE-ECONOMIA_a636.pdf
- “Propuesta de transición hacia una sociedad del bien común”: <http://cooperativa.cat/es/propuesta-de-transicion-hacia-una-sociedad-del-bien-comun>
- “Empresas demóticas: camino hacia una nueva economía democrática”: <http://democraciainclusiva.org/txt/eempre.pdf>
- “Autonomía Comunal en Euskal Herria”(revista Nahimen II – 2015): http://nahimen.org/one-webmedia/NAHIMEN%20II_Udazkena_2015.pdf
- “Autogestión de la miseria o miserias de la autogestión” (Terra Cremada):
<http://terracremada.pimienta.org/autogesti%C3%B3cas.html>
- “En deuda, una historia alternativa de la economía” (David Graeber)
<http://uploaded.net/file/7eby566a>
- “Democracia económica: ideas para avanzar”. <http://apoyomutuo.net/democracia-economica-ideas-avanzar/>
- Encuentro de infraestructuras libertarias: <http://infraestructuras.alscarrers.org>
- “El comú català” de David Algarra <http://www.elcomu.cat>

Emperyalist Küreselleşme Döneminde Kadın Emegi

Arzu Demir

Maddi yaşamın üretimi ve yeniden üretimi tarihsel gelişmenin temelini oluşturur ki, bu gelişmede kadının emegi belirleyici bir yerde durmaktadır. Çünkü “Kadın, insanlığı ayakları üzerinde diken ilk emegin sahibiydi.”¹ Tarihte ilk iş bölümünün ortaya çıkışından bu yana, kadın emeginin toplumsal ve maddi yaşamın üretimi ile iş gücünün yeniden üretimindeki rolü erkek iktidarlar ve uygulayıcıları tarafından görünmez kılınsa da, kadın emeginin yaratıcı, değiştirici ve dönüştürücü gücü somut ve gerçektir.

Kadın Emegi Nereden Nereye Nasıl Bir Seyir İzledi?

Tarihin ilk döneminde -analık hukukunun işlediği dönem- kadının emegi toplumsal ilişkiler içinde daha saygın ve özgün bir konuma sahipti. Engels’in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni kitabında “kadın ile erkek arasındaki döl alıp verme” olarak tanımladığı tarihteki ilk iş bölümü, doğal, zorunlu ve toplumsal bir karakter taşıyordu.* Sadece soyun devamını sağlaması bakımından değil; topluluğun tüm üyelerinin yaşamasını sağlayacak yiyecek bulmak ya da üretmekten, topluluğu bir arada tutacak kurallar dizisini oluşturmaya kadar her yerde kadın belirleyiciydi. Topluluğun kurucu üyesiydi, topluluk ekonomisinin başındaki kişiydi.

¹ Mukaddes E. Çelik, Kayıp Halka, Sosyalist Kadın Dergisi 10. Sayı

* Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni kitabının 64. sayfasında Engels, 1846 tarihi imzalı Marks ile kendisine ait olan el yazmalarına atıfta bulunur. Söz konusu cümle şöyledir: “İlk iş-bölümü, erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan iş bölümüdür.”

Toprağın işlenmesi kadının keşfiydi. Hayvanların evcilleştirilmesi, kadınların yavru hayvanlara bakımıyla başladı. “Genellikle evi kadınlar yönetirdi, erzak ortaklaşaydı, ama ortak gereksinimleri karşılamak için kendi payına düşeni getirmekte çok tembel ya da çok beceriksiz davranan zavallı koca ya da zavallı aşığın hali dumandı. Çocukların sayısı ya da ev içindeki kişisel mülkiyeti ne olursa olsun, her an bohçasını alıp defolup gitme emrini almayı bekleyebilirdi.”²

Ancak geçim araçlarının üretimi önem kazanmaya ve üretim araçları erkeğin elinde kalmaya başladıkça kadının “saygın ve özgün konumu” değişmeye başladı. Mülkiyet bütün topluma aitken, önce bir grup erkeğin ve giderek de erkek reisliğindeki dar küçük toplumsal yapının, ailenin elinde toplandı. İlk doğal iş bölümünde erkek cinsinin servete yakın olan konumu, toplumsal servetin erkeğin eline geçmesinin düğüm noktasıydı. Erkek üretim araçları üzerindeki sahipliğini, soyun üretimi üzerindeki egemenliğinin bir nedeni ve zemini haline getirdi. “Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın evlilik-karı-koca ilişkisinin gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdedir”³ Bu değişimin kadın bakımından anlamı yıkıcı ve sarsıcıydı. “Kadın cinsinin en büyük tarihsel yenilgisi”ydi.⁴ Bu değişim tarihin artık başka bir biçimde ilerlemesi anlamına geliyordu. Çünkü kadın da, tıpkı üretim araçları gibi, erkeğin mülkiyeti haline gelmişti. Kadınların en büyük tarihsel yenilgisiydi bu.

Kadının toplumsal konumunu güçlendiren evin anlamı da üretim araçlarının erkeğin elinde birikmesiyle birlikte değişti. Artık ev, kadının zindanıydı. Kadın “evlilik” ve “aile” kurumu ile kapatıldığı o evde, evin hizmetçisiydi, erkeğin cinsel olarak bir kullanım nesnesiydi ve çocukların da annesiydi. Erkeğin kadınla ilişkisi de insanın insanla olan ilişkisinden çıkmıştı. Özetle, kadın erkek için bir araçtı artık.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ve onun ihtiyaçlarına bağlı olarak, kadınlar -ve de çocuklar- ucuz iş gücü olarak toplumsal üretime katıldılar ancak kadının ev içindeki pozisyonunda köklü bir değişiklik hiçbir zaman olmadı. Kapitalizmin ilkel birikim aşamasından emperyalist küreselleşme aşamasına, kadının evsel köleliği hep iktidarlar tarafından korundu. Kapitalist üretim sürecine dair hiçbir değişiklik, kadının mahkum edildiği bu kölelik düzenini radikal olarak değiştirmede. Kadınların üretime kitlesel bir şekilde çekilmesi, ilkel sermaye birikiminin oluşmasının ve kapitalizmin gelişmesinin zorunlu bir sonucuydu. Çünkü emek üretkenliğinin çok düşük olduğu dönemde, kapitalizmin kitlesel emeğe ihtiyacı vardı.

² Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sayfa 48

³ A.g.e. Sy: 64

⁴ A.g.e. Sy: 56

Özellikle 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı döneminde erkekler cepheye gidince, onların bıraktığı boşluk kadın emeği ile dolduruldu. Bu zorunluluk elbette, kadınlar bakımından görece bir özgürlük alanı yarattı. Çünkü, toprak ve aile ekonomisine dayalı ekonominin yerini kapitalist işletmelerin almasıyla birlikte kadınlar, “kutsal eşiği” aşarak evden dışarıya çıktı, üretim ilişkilerine ve bunun getirdiği sosyal ilişkilere dahil oldu. Bu durum “aile reisi”, “evin direği” gibi tanımlamalarda kısmi değişikliklere yol açsa da erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü devam etti. Kadının “kutsal eşiğin” dışına çıkması, onun erkeğin nesnesi olan konumunu değiştirmede. “Ekonomik bağımsızlık” kazansa da, toplumsal cinsiyet rollerinin üzerine yüklediği bütün ev işleri kadınların “doğal görevi” olarak kalmaya devam etti.

Fakat kapitalizmin ihtiyacına bağlı olarak gelişen bu durum sistemin geleceği bakımından başka büyük bir sorunu gündeme getiriyordu. Kadının evden çıkmasının, ailenin varlık zemini bakımından bir tehdit oluşturduğunu erkek iktidar farkındaydı. Kadının toplumsal üretime katılması, elbette, cinsiyetçi rolleri kökünden değiştirmiyordu ancak sarsıyordu. Aileyi korumanın ve tehlikeyi bertaraf etmenin yolu ise kadınlara yönelim oldu. Kadın işçiler bu kez, atölyelerin, fabrikaların önüne konuldu, eve gönderildi. Bunun karşılığında “evin reisi” olarak erkeğe “aile ücreti” ödenmeye başlandı. Tüm bunlar cinsiyetçi iş bölümünü derinleştirdi. Erkek ücretli iş gücünün sahibiyken, kadının evde harcadığı emek ise “özel alan” a hapsedilerek doğallaştırıldı. “Ev işleri” olarak sayılan bakım hizmeti kadınların biyolojik özellikleri arasında sayıldı. Bugün de en ileri kapitalist ülkelerdeki burjuva ailelerde de kadının görev ve sorumlulukları arasında sayılan çokça ev işi bulunuyor.

Sermayenin ucuz işgücü ihtiyacına bağlı olarak piyasaya sürülen kadın işgücü, üzerinde en fazla oynanan kesimi oluşturdu. Çünkü kadın istihdamı kapitalistlerin ihtiyacına bağlı olarak değişiklik gösterdi. Emperyalist küreselleşme politikaları, 1970'lerdeki ekonomik kriz ile birlikte devreye girdiğinde, bu dönemin karakteristiği olan kârın maksimize edilmesi de yine kadın emeği üzerinden sağlandı. Uluslararası tekeller, özellikle yoğun emek gerektiren üretim süreçlerini, fason ve taşeron şirketler aracılığıyla başka yer ve ülkelere dağıtarak, emek maliyetlerini büyük oranda düşürdüler. Ayrıca vergi, toplu sözleşme, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanlarında yasal yükümlülüklerden de kurtuldu.

Nasıl ki kapitalizm, ilkel birikimini kadın emeği üzerinden sağladıysa, emperyalist küreselleşme döneminde, tıkanan sermaye birikiminin önü de kadın emeği ve kadın bedeninin yeniden sömürgeleştirilmesiyle aşıldı. Bu dönemde emperyalist metropoller ile sömürge ülkelerdeki süreç farklılık gösterse de, kadınların bedeni ve emeğinin talan edilmesi politikası ortaktı. Birincisinde kadınların toplumsal üretime katılımı, eşitsiz koşullarda sürekli artış gösterirken, ikincisinde “vahşi” kapitalizm döneminin koşulları devreye sokuldu.

“Kalkınmada Kadın” Argümanı

Özellikle sömürge ülkelerde kadın emeğini kitlesel olarak üretime çekmenin argümanı, “kalkınmada kadın emeği” oldu. Bu politikanın aracı da “mikro krediler”di. Süreç içerisinde mikro krediler için çeşitli örgüt ve bankalar da kuruldu. Bu bankaların ilki ise Grameen’di. 1976 yılında Bangladeş’te Muhammed Yunus tarafından kurulan bu bankanın amacı “yoksulları girişimci yapmak”tı.⁵ Dönemin “kalkınmacı politikaları”nın da ihtiyacına bağlı olarak Grameen’in hedefinde yoksulların da yokluğu kadınlar vardı. Ancak 30 yıl içinde bu banka büyük bir tekele dönüştü. 81 ülkede faaliyet gösteren cep telefonundan internete, konfeksiyondan gıdaya, enerjiye kadar 8 büyük şirkete sahip bir sermaye grubu oldu.

“Kalkınmada kadın emeği” argümanına eşlik eden bir başka politik söylem de “toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması”ydı. Kadın hareketinin kimi liberal kesimleri tarafından da kabul gören bu kavramla da “fırsatlara ve kaynaklara erişimin önündeki erkek egemenliğine dayalı engellerin kaldırılmasının hedeflendiği” belirtiliyordu. Bu politika, AB’de 1998 yılında resmi gündem olarak ele alınarak, aday üye ülkelere uygulanan kriter arasında sayıldı. 2006 yılına gelindiğinde ise “Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı” devreye sokuldu.

Mikro kredi ya da kalkınmada kadın emeği, kadınlar bakımından nasıl bir çalışma sistemi öngörüyordu? Bu politikalarla kadınlar, güvencesiz istihdam alanına doğru çekildi. Sadece bu da değil, kadınların istihdamı toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak gerçekleştirildi. “Toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “kadını güçlendirme” gibi kavramları araçsallaştırarak, meşruiyet zemini yaratılmaya çalışılmış olsa da, krediler, “aşçılık, terziilik, takıcılık” gibi “kadın işi” olarak görülen alanlarda verildi.

Muhammed Yunus’un şu sözü de mikro krediler ile neyin amaçlandığını çok net özetledi: *“Yoksul kadınlar daha ileriye görebiliyor, yoksulluktan kurtulmak için daha çok çaba harcıyorlar. Çaresiz bir anne, gelir sağlamaya başladığında, düşleri mutlaka çocuklarına odaklanmıştır.”*⁶ **Mikro kredilerin hedefinde kadınlar vardı. Peki, bu kredileri gerçekten kadınlar mı kullandı? Sorunun yanıtı “Hayır”. “Kadınların %13’ünü krediler üzerinde ‘tam anlamıyla’ ya da ‘önemli düzeyde’ kontrole sahip olduklarını söylüyor. Bu kesimin yüzde 70’i boşanmış, eşinden ayrı yaşam ve eşi ölmüş kadınlar. Geriye kalan yüzde 87’lik ana kesim ise**

⁵ Özlem Balkız, Mikro Kredi ve Toplumsal Cinsiyet: Eleştirel Bir Değerlendirme, Adnan Menderes Üniversitesi

⁶ a.g.e

krediler üzerinde ‘hiçbir’, ‘çok sınırlı’ ve ‘kısmî’ bir kontrole sahip. Bu kadınların yüzde 60’dan fazlası ise evli kadınlar.”⁷ Kadınlara, kendi ekonomilerini oluşturmaları ve çalışmaları için verilen mikro kredilere de erkekler el koyarken, cinsiyetçi rollerin çözülmesine herhangi bir katkısının olmadığı görülüyor.

Ev Eksenli Çalışma

Emperyalist küreselleşme üretim sürecini parçalara ayırdı. Çünkü teknolojik gelişmeler üretimin parçalanabilir hale gelmesine imkân tanıdı. Ulaşım ve iletişimin kolaylaşmasına ek olarak, uluslararası rekabet şartları nedeniyle ucuz işgücünün artan önemi, büyük fabrika üretiminin parçalara ayrılmasına neden oldu. Coğrafi ve mekânsal çeşitlilik arttı. Üretim sürecindeki bu köklü değişiklik, çalışma koşulları ile iş sözleşmelerinin içeriğini de değiştirdi. Enformel, geçici ve kısmi zamanlı çalışma biçimleri ile esnek ve kayıtdışı çalışma giderek temel çalışma biçimi haline geldi.⁸ Emekçi semtlerinde, her ev neredeyse fabrikaların yan sanayisi gibi çalışmaya başladı. Aslında kapitalizmin erken evresinden bu yana var olan bu çalışma biçimi, özellikle sermaye birikiminin krize girdiği dönemlerde yaygınlaştı. Çünkü üretim sürecinde sabit sermaye masrafları sıfırlanıyordu ve emek yoğun bir çalışma olduğu için de kârı maksimize ediyordu. Üretimin fabrika ve atölyeden, eve taşınmasıyla ev ve iş yeri ayrımı ortadan kalkarken, ücretli çalışma ile ev işi de iç içe geçti. Bunun sonucu da açıldı: Kadın emeğinin diğer enformel sektörlere göre daha ucuza satılması.⁹

Kapitalist üretimin günümüzdeki örgütleniş biçimi, aynı mekânlarda çalışan işçilerin sayısını mümkün olduğu kadar azaltma, üretimi küçük alt birimlere doğru yayma, parçalama eğilimindedir. 1945-75’li yılların Fordist üretim örgütlenmesi, binlerce işçinin çalıştığı büyük ölçekli fabrikalarda üretimi gerçekleştirmektir. Bugün ise yüzlerle ifade edilen merkezi bir fabrikanın etrafında örgütlenmiş sayısız küçük işletme ve ev içine doğru ilerleyen ‘işletmeler’ haline dönüştü. Ev eksenli çalışma, esnek çalışmanın en yoğunlaşmış uç biçimi olurken, işçileri 200 yıl öncesine götürdü.

⁷ a.g.e

⁸ Sema Duru Boran, Emperyalist Küreselleşme Evresi Üretim Sürecinin Uluslararasılaşması ve Dünya Tekellerinin Hakimiyeti, Marksist Teori Sayı 16.

⁹ Nuray Ergüneş, Neoliberalizm, Enformelleşme ve Kadın Emeği, sosyalistfeministkolektif.org/Karl Marks, Kapital, cilt 1, sy: 441

“Sermaye, tek bir yerde geniş kitleler halinde topladığı ve doğrudan komuta ettiği fabrika işçilerinden, manüfaktür işçilerinden ve el zanaatçılarından başka, şimdi, gözle görülmeyen iplerle, diğer bir orduyu da hareket ettirmiştir: bunlar, büyük kentlerde oturanlarla birlikte bütün ülke yüzeyine yayılmış bulunan ev sanayi işçileridir. Bir örnek: London-derry’deki Tillie gömlek fabrikasında 1000 işçi çalışıyor ve ülkenin her yanına dağılmış 9000 kişi de kendi evlerinde gene bu fabrika için çalışıyorlar.”¹⁰

Ev eksenli çalışmalar günümüzde, el işlerinden tekstile, gıdadan paketlemeye, makinelere parça üretimine kadar birçok alanda gerçekleşiyor. Gıda, dokuma, konfeksiyon ve ayakkabı sanayileri, ev eksenli çalışmanın en yaygın olduğu sektörler oldu. Bu sektörleri otomotiv ve elektronik sanayi takip etti. Bu alanlarda neredeyse tamamen kadınlar çalışıyor. TÜİK’in verilere göre, ev eksenli çalışma ilişkisine dahil olanların yüzde 96’sı kadın. Bu kadınların sadece 4.6’sının statüsü, ev eksenli çalışma. Bu oran kentlerde yüzde 7.7 civarında. Ev eksenli çalışma kayıt dışı olduğu kadar, geçici bir istihdam biçimi anlamına geliyor. Bu çalışmanın toplumsal cinsiyetçi rolleri güçlendirmesini sağlayan bağ tam da burası: Tam zamanlı olmayan geçici istihdam biçimi. Çünkü ev eksenli çalışma, kadınların ev içindeki köleliğinin de devam etmesini sağlıyor. Zaten, kadın için işyeri ev. **Böylece kadınlar hem ev**

Böylece kadınlar hem ev içinde çocuk bakımından yemek pişirmeye “görevi” olarak yüklenen işleri yaparken, toplumsal üretime de katılıyor. Ancak bu elbette, erkek işçinin, fabrikada üretime katılması gibi görülüyor. Kadının ev eksenli çalışması da “boş zamanlarda yaptığı şey” olarak görülürken, para kazanmasının toplumdaki algısı da “mutfak masrafını çıkarma” ya da “pazar harçlığı”nın ötesine geçmiyor.

“görevi” olarak yüklenen işleri yaparken, toplumsal üretime de katılıyor. Ancak bu elbette, erkek işçinin, fabrikada üretime katılması gibi görülüyor. Kadının ev eksenli çalışması da “boş zamanlarda yaptığı şey” olarak görülürken, para kazanmasının toplumdaki algısı da “mutfak masrafını çıkarma” ya da “pazar harçlığı”nın ötesine geçmiyor. “Kadın işgücü içerisinde enformelliğin artması, kadın istihdamının niteliğini olumsuz etkilemektedir. Enformelleşme, kadın işgücünün ‘nitelikli emek ögesi’ ol(a)madığını göstermektedir. Kadınlar, işgücü ve istihdama katılsalar bile bağımsız kişilik kaz(a)namamakta, özgürleş(e)memektedir. Enformel istihdam, kadınların toplumdaki ve evdeki

¹⁰ Karl Marks, Kapital, cilt 1, sy: 441

konumunu güçlendirici etki yapmamaktadır."¹¹ Bu haliyle de ev eksenli çalışma erkek egemenliğini çözmek bir yana, yeni formlarda yeniden üretilerek, kadın emeği ve bedeni üzerindeki sömürü ve tahakkümün boyutunu artırdı.

Kadınlar ev eksenli çalışma biçimini kabul etmek zorunda kalıyorlar. Bunun iki nedeni var. Hem çalışma mekânı hem de çalışma biçimi bakımından kadınların toplum içindeki varolan anne-eş konumlarını sarmadığı için kadınları gelebilecek toplumsal baskıdan da koruyor. Eve iş alan kadınların hiçbir sosyal güvencesi yok. Düşüm hesabı, metre, yumak sayısı, tepsi sayısı gibi kavramlar ile parça başına yaptıkları işler hesaplanıyor. Ev içinde kız çocukları da anneleri ile birlikte çalışır. Alacakları paranın miktarı, tamamen aracı taşeron kurumların insafına kalır. “Boş zamanı değerlendirme” adı altında yaşanan çok büyük bir emek sömürüsüdür. Bu alanda kadınların örgütlenmesi de oldukça zor. Türkiye’de daha önce birkaç sendika ve dernek girişi oldu. Bunlar hala mevcut. Ancak gerek her evin bir “fabrika” gibi olmasına bağlı üretimin dağınıklığı hem de kadınların yaptıkları işi bir iş olarak görmemesi nedeniyle örgütlenme çalışmaları genişlemedi, kurumsallaşmadı.

Ev eksenli çalışanların da işçi statüsünde çalışanlar olduğunun mücadelesinin verilmesi gerekiyor. Çok büyük bir potansiyel oluşturmalarına rağmen enformel alanda çalışan kadınlar, sendikaların gündemine hala girmiyor. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 177 sayılı sözleşmesi ev eksenli çalışanlar içindir. Türkiye’nin hala imzalamadığı bu sözleşmede, ev eksenli çalışanların diğer çalışanlarla eşit muamele görmesi, eşit ücret alması, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliğinden faydalanması gibi hakları yer alıyor. Almanya, İtalya, Japonya Hollanda, Portekiz, Arjantin, Norveç, Avusturya’da ev eksenli çalışmaya ilişkin özel düzenlemeler var. Fransa, İspanya, Çek, Bolivya, Şili, Ekvator, Meksika’da ise düzenlemeler daha sınırlı. Türkiye ise henüz ILO’nun ilgili sözleşmesini bile imzalamadı. Dolayısıyla ev eksenli çalışan kadınların durumu da bir mücadele konusu olarak kadın özgürlük mücadelesinin gündeminde duruyor.

“Özel Alan”daki Kadının Görünmeyen Emeği

Kadının toplumsal üretime katılması, onun özgürleşmesi için önemli elbette. Ancak, ev içindeki, “özel ev”deki emeğinin ne olacağı konusu da oldukça önemli.

Engels’e ait bu alıntıda görüldüğü gibi, kadının köleliğinin temel zemini olan “sevgi ilişkisi” dahilinde yapılan hizmetlerin toplumsal üretimde nasıl tanımlanacağı ve kadınların ne talep edeceği hayati derecede önemli.

¹¹ Dr. Elif Özlem Aşkın, İşgücü Piyasasında Enformel Kadın İşgücü: Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Bir Araştırma, MANAS Dergisi

“Üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçmesiyle bireysel aile toplumun iktisadi birimi olmaktan çıkar, özel ev idaresi toplumsal bir sanayiye dönüşür. Ancak bu yolla çocukların bakım ve eğitimi ev içi işler bir kamu meselesi haline gelir, toplum ister evlilik içi ister evlilik dışı olsun tüm çocuklara eşit şekilde bakar.”¹²

Ev içi emek ile ilgili olarak tartışmanın odak noktasında bir artı değer üretip üretmediği, eğer üretiyorsa değerinin nasıl belirleneceği konusu var. Başka bir ifade ile “Kadının evdeki emeği yararlı emek mi değil mi?” sorusu. Şu açık ki, kadın, ev içi emeği ile her gün erkek işçiyi/iş gücünü, üretime hazırlayarak, artı değer üretimine katılıyor. Çünkü her gün yeniden hazırladığı işgücü, işyerinde artı değer üretmektedir.

“Kadın dolaylı olarak sermayenin birikimine katkı sunuyor. Birincisi; işgücü metasını ertesi güne hazırlıyor ve bir değişim değeri yaratıyor. Eğer erkek proleter tek başına yaşasaydı aldığı ücretle evde elde ettiği hizmetleri satın alması mümkün değildi. Kadın harcadığı emekle bu açığı kapatmaktadır. Kadın sadece erkek işçiyi ertesi güne hazırlamıyor. Aynı zamanda kapitalizmin gelecekteki işgücü ihtiyacını da üretiyor.”¹³

“Kadın dolaylı olarak sermayenin birikimine katkı sunuyor. Birincisi; işgücü metasını ertesi güne hazırlıyor ve bir değişim değeri yaratıyor. Eğer erkek proleter tek başına yaşasaydı aldığı ücretle evde elde ettiği hizmetleri satın alması mümkün değildi. Kadın harcadığı emekle bu açığı kapatmaktadır. Kadın sadece erkek işçiyi ertesi güne hazırlamıyor. Aynı zamanda kapitalizmin gelecekteki işgücü ihtiyacını da üretiyor.”

Kadının karşılıksız bırakılan ev içi emeğinin ne kadar büyük bir ekonomi oluşturduğuna dair çeşitli araştırmalar var. Örneğin, 1990’ların başında İskoçya’da yapılan bir araştırmaya göre, kadınların evde harcadıkları emeğin değeri, bu işlerin piyasadaki rayiç ücretleri üzerinden hesaplandığında 1 haftada 349 sterlin. Bu miktar, evde bir yaşından küçük bir çocuk olduğunda 457 sterline çıkıyor ki bu, orta düzeyde bir yöneticinin ücretine eşit ve ortalama ücretten yüzde 70 fazla.¹⁴

¹² F.Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni Sayfa 74

¹³ Hatice Duman, Kadının Görünmeye Emeği ve Ücretlendirme, Marksist Teori Dergisi, Sayı 10

¹⁴ Gülnur Acar Savran, Beden, Emek, Tarih, Diyalektik Bir Feminizm İçin

Kadının ev içindeki emeğinin ücretlendirilmesinin talebinin karşısına “ev işlerini meşrulaştıracağı ve kadının işi olarak algılanacağı” itirazı çıkartılıyor. Bu itiraz gerçekçi değil. Çünkü eğer kadının ev içindeki çalışmasını görünür kılan bir ücretlendirme mümkün olursa, bu durum toplumsal cinsiyeti temellerinden sorgulatır. Böylece ev işinin kadının doğal bir uzantısı olmadığı da milyonlarca ev işçisi kadın bakımından da açıklık kazanmış olur. Temizlik, yemek, çamaşır, alışveriş, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı vs. Bütün bunları yıllar boyunca her gün aynı biçimde yapmanın kadında yarattığı “hiçleşme ve değersizlik” duygusunu düşünün. Aşağıdaki iki örnek ev içinde hizmet emeği harcayan kadınların durumunu anlatıyor.

“Ev kadınları bütün gün yemek yapar, sofra kurar, sofra kaldırır, çocuk bakar. Evin temiz ve düzenli olmasının sorumlusudur. Bazen 10 dakika dinlenmeden gelir akşam... Kocaya yoruldum demek olmaz, çünkü cevap bellidir. “Bütün gün evde boş boş oturuyorsun, ne yorulması?” Ev işlerinin ne parasal karşılığı vardır, ne de manevi değeri... Yaparsınız, yaparsınız görünmez. Sizin yaptığınız köfteyi dışarıdan satın almaya kalktığınızda ise para ödemeniz gerekir. Ev işleri nankördür, görülmez... Bugüne kadar binlerce çocuğu büyüttük besledik kimse ‘yeter’ demedi. ‘Üç çocuk daha’ dediler. Binlerce kişilik çorba pişirdik. Kimse bize aşçı demedi, bu bizim vazifemiz olarak görüldü. Binlerce sökükle diktik, kimse terzi demedi aksine ‘çalışmaya devam’ dediler. Binlerce bütçe denkleştirdik, kimse bize ekonomistsiniz de demedi, ‘suyu biriktirin, ekmeği evde yapın’ dedi. On binlerce dert dinledik, kimse ‘psikolog’ demedi, daha fazla anlayış istediler. Biz de onların bu söylediklerine karşı günlerimizi, aylarımızı, yıllarımızı, emeğimizin karşılığını, hayatımızı istiyoruz”.¹⁵

Bugün kadın, ev içi hizmetleri ile çocuklarının bakımını karşılıksız sağlamak zorunda ve çifte mesai yapmak durumunda. Çünkü ev dışında çalışmaya başladığı anda ev işlerinden muaf olmuyor. Belli bir ekonomik özgürlüğe sahip olmanın bedeli, iki işi birden yürütme “özgürlüğü”dür. Evlilik kurumu içinde “sevgi” ilişkisi altında kadının emeğinin sömürülmesi, tam bir kölelik ilişkisidir. Kadının ev içi emeğinin görünmez kılınması, erkek iktidarlar ile bu iktidarı bir biçimde paylaşan erkeklerin özel bir politikasıdır. Çünkü bu görünmezlikte hem erkeğin hem de kapitalistin çıkarı var. Kapitalist artı-değerin garantisi için, erkek de egemenliğini yeniden

¹⁵ Sosyalist Kadın Meclisleri Ev İçi Emek Broşürü.

üretmek için kadını sömürür ve ezer. Her iki tarafta kendini kadın emeği üzerinden var eder. Kadınların ev içinde görünmeyen bu emeği erkek iktidarının maddi temelidir. Patriarkal sistem, erkeklerin, kadınların emek gücü üzerindeki denetimine dayanıyor. Bu nedenle “Özel ev idaresinin toplumsal sanayiye dönüşmesi” kadın özgürleşmesinin nesnel temelini oluşturduğu için işe ev içi emeğin ücretlendirilmesi ile sosyal güvenlik haklarının verilmesinden başlamak gerekiyor.

Emperyalist kapitalist sistemin kadınları güvencesiz ve kayıt dışı çalışma alanına itmesine ve ücret adaletsizliğine karşı kadınların mücadelesi sürecektir ve elbette kadınların mücadelesinin seyrine bağlı olarak kazanımlar elde edilecek ve sermayenin kimi saldırıları püskürtülecek. Ancak çok açık ki, kapitalist düzen son bulmadıkça, kadınların emek ve bedenleri erkek iktidarlardan tarafından talan edilmeye devam edilecek.

Pazarda Kadın Deneyimi

Jiyan Kadın Pazarı

Bu sayımızda 2013 yılından beri pazarcılık yapan ve kendi emekleri ile örgütlenen Jiyan Kadın Pazarındaki beş kadın pazarcı ile sohbet ettik. Kadınlar kendi üretim alanlarını inşa etmek istedikçe hem erkek hem devletle vermek zorunda kaldıkları mücadeleyi, bu mücadelenin onları nasıl değiştirip dönüştürdüğünü anlattılar. Bu pazarı sadece bir ekonomik kazanç kapısı olarak görmüyor, kadın mücadelesinin bir parçası olarak düşünüyorlar fakat erkeklerin kar, rant, çıkar hırslarının onları bir türlü rahat bırakmadığını belirtiyorlar. Oldukça keyifli geçen sohbetimizde kadın direnişinin ve emek mücadelesinin kadınlar için hem ne kadar zor hem ne kadar muazzam getirileri olduğunu bir daha gördük.

Jineoloji Dergisi: Merhaba, öncelikle sohbet etme teklifimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Jiyan Kadın Pazarı uzun zamandır Amed'te çalışmaya, kadınlarla buluşmaya devam ediyor. Ve erkeklerin alanı olarak görülen pazarcılığın, kadınlar tarafından da yapılmaya başlanması ile beraber bu alanda da bir eşitlik mücadelesi başladı ve artık bu pazardan herkes haberdar. Yaşamı değiştirip, dönüştürme mücadelesinde bizler de bu pazarın önemli bir adım olduğunu düşünüyoruz. Pazar ile ilgili sohbet etmeden önce bize biraz kendinizden bahseder misiniz?

Nezire: Adım Nezire Kacadağ. Altı yıldır bu pazardayım. Bu pazara girdiğimden beri kendime güven kazandım. Kendi gücümü tanıdım. Eskiden böyle değildim. Kendime güvenim arttı. Ben çalışmaya başlamadan önce sözüm evde geçerli değildi. Kimse beni dinlemiyordu. Her şeye hasrettik, gözümüz bir şey görse de biz alamıyorduk. Bu pazarda çalıştığımızdan beri çok şükür çocuklarımıza da evimize de bakabiliyoruz. Kısacası biz çocuklarımıza kendimizi gösterdik artık.

Onları hiçbir şeye muhtaç etmiyoruz. Ben hasta olmama rağmen işimi bırakmadım. Meme kanseriyim. Bir yıl boyunca kemoterapi gördüm. Dört defa ameliyat oldum. Yine pazarımı bırakmadım. Hep çalıştım, işimi de çok çok sevdim. Bizim artık tek bir isteğimiz var. Bu erkek pazarcılar bizden uzak dursun, yeter artık.

Nurdan: İsmim Nurdan Saltık. Bartınlıyım. 25 yıldır Diyarbakır'da yaşıyorum. Bu 25 yıllık zaman zarfı içerisinde Jiyan Kadın Pazarı ilk açıldığı günden beri pazarda başrolde oynuyorum. Başrolde oynuyorum derken sabahın en erken saatinde geliriz, en geç saatinde gideriz. Niye? Ayaklarımızın üzerinde daha kuvvetli durabilmek için. Mesela gezmeye falan hiç gidemezdik. Ben Bartın-lı'yım ama memlekete hiç gitmediğim zamanlar oldu. Niye gidemedim, mad-diyat yoktu. Şimdi dört yıl değil dört hafta değil haftada bir gitme imkanım var. Çalışıyorum. Eskiden tatile mi gidebiliyorduk, yok gidemiyorduk. Eskiden bir komşuya gitsek eşime diyordum "Mustafa, ben buraya gidebilir miyim?" veya "Bunu alabilir miyim?" Şimdi öyle demiyorum, gidiyorum, yapıyorum, ediyorum. Eskiden bir misafir gelecekse mesela "hele 20 lira bırakmıyor musun, misafir gelecek" diyordum eşime. Artık diyorum herkes kendini ona göre hazırlasın, bu saatte misafirimiz var. Ben bu yaşma gelmişim sinemanın ne olduğunu bilmiyordum. Dışarı yemeğe çıkmak nasıl bir şeydir bilmiyordum. Ama şimdi çocuk-larım diyor "anne biz sıkıldık bizi künefeciye götür" babaya sormuyoruz zaten. Niye sormuyoruz çünkü evi döndüren benim. Kadın isterse her şeyi yapar. Kadın evini de geçindirir, kadın pazar işini de yapar.

Fatma Tokval: Ben Fatma Tokval. Kırk yaşındayım. Üç tane kız çocuğum var. Ben de altı yıldır bu pazardayım. Daha önce Antalya'da yaşıyordum, buraya taşındıktan dört ay sonra pazara başladım. Pazar benim hiç bilmediğim, hiç alanım olmayan bir şeydi. Ben Antalya'da turizmde çalışıyordum. Geldim ve dedim "ben burada ne yapabilirim?" Hangi işte çalışabilirim. Arkadaşlar dedi ki, bir kadın pazarı var, istersen oraya başla. Tamam dedim. Başladım ve ilk başladığımızda gerçekten evet çok zorlandık. Neden zorlandık biliyor musunuz? Baskıdan dolayı. Erkek baskısından dolayı. Yani hal¹ in içine girdiğimizde orada ki esnaflar, komisyoncular dehşetle bakıyorlardı. Sizin ne işiniz var halin içinde diyorlardı. Sanki o alan sadece onlara tahsis edilmiş gibi. Gidin evinizde çocuklarınıza bakın. Kadın ve pazar... Biz o kadar mücadele ettik ki, ciddi mücadele verdik bu pazarı bugüne getirebilmek için. Öyle annelerimiz var ki hiçbir zaman çalışıp da kendi emeğinin karşılığını alan olmamış. Yoktu yani bilmiyorlardı. Ama şimdi görseniz, gözümüzün önünde o kadar değişen şeyler oluyor ki istediği zaman istediği

¹ Hal, pazarcıların ürünlerini toptan aldıkları sebze, meyvelerin satıldığı mekandır.

yere gidebiliyorlar. Çünkü ekonomik özgürlüklerini kazandılar, yani o fırsat genelde kadınlara verilmiyor. Bu fırsatı biz bu alanda yakaladık.

Xezal Tunç: Ben Xezal Tunç, kırk yaşındayım. Üç tane çocuğum var. Üçünü okutuyorum, biri üniversite öğrencisi, biri üniversiteye hazırlanıyor, kızım da sekizinci sınıfa gidiyor. Beş kişilik nüfusta tek çalışan benim. Bu Pazar benim ekonomik hayatımı çok değiştirdi. Yapamazsın dediler, yaparım dedim. Yani kadınların kendini güçlü hissedeceği tek yer kendi işini kurmaktır. Hiç kimseye ne dışarıdaki erkeğe, ne içerideki erkeğe laf geçiremiyordum önceden. Ama şimdi geçiriyorum. Şimdi benim erkek oğlum yok mu? Eşim de erkek değil mi? Babam da erkek değil mi? Ama şu an hepsi bana saygı duyuyor. Bu iş çünkü bir erkek işiydi onların zihniyetlerine göre, bu işi kadın yapabiliyorsa kadın artık her şeyi yapabilir diyorlar. Ekonomik özgürlüğü olan bütün kadınların özgüveni de yükseliyor. Kadınların zaten iradesi güçlüdür ama bunları ortaya çıkar-tamıyorlar. Çıkarttıkları zaman da herkes görüyor.

Fatma Doğan: İsmim Fatma Doğan. Üç çocuk annesiyim. Beş nüfuslu bir ailede yaşıyorum. Evde tek çalışan benim şu anda.

Jineoloji Dergisi: Gerçekten pazar hepimizin hayatında çok yer edinmiş, bunu hissedebiliyoruz. Peki pazarcılık yapmadan önce hayatınız nasıldı? Biraz bundan bahsedebilir misiniz?

Fatma Tokval: İş hayatında ben kendimi bildim bileli çalışıyorum. Bekarken de çalışıyordum. Evlendikten sonra da çalıştım. Ben çalışmanın farkına yirmi yıl önceden vardım. Evlendiğimden beri de hiç hatırlamıyorum eşime “para bırak” dediğimi, hep o bana dedi “paran var mı?” diye. Çocuklarım bana bakarak büyüdü, ben eminim ki ben olmasam da çocuklarım bana bakarak dimdik hayatta durabilirler. İş hayatından önceki ile sonraki arasında çok fark yok benim için çünkü ben her zaman çalıştım. Ama buradaki mücadele çok farklı bir şey. İnsanın kendi işinin sahibi olması çok farklı. Başkasının işinde çalıştığında “onu yapma, bunu yapma” dendiğinde, özgüvenini de kırpıp götürüyor. Ama kendi işin olduğunda güç veriyor. Bu çok güzel bir şey. Farklı bir duygu. Zorluğu çok evet. O kadar çok zorlanıyoruz ki. Perşembe günü dizimize kadar suyun içindeydik. Dün akşama kadar hastanedeydim, iğne falan yapıldı. Ama hiç zoruma gitmiyor. Çalışıyorum, benim işimdir. İyisi de kötüsü de benimdir. Bizim yerimize erkek pazarcılar gelmek istediklerinde “hayır gelemezler, burası bizim yerimizdir” diyebilmek çok güzel bir şey. Güçlü bir kadın topluluğu bir araya gelmiş, bence bu harika bir şey.

Nurdan: Biz dar gelirli insanlarız. Burada dar gelirli aileler çok. Biz de öyleydik. Eşim serbest şofördü. Bir gün iş vardı bir gün yoktu. E çocuklar küçükken eskiyi giyirebiliyorsun. Ama çocuklar büyüyüp de bir şeyler istemeye başlayınca ben de evde el işi yapmaya başladım. Kurslara falan gittim. Bir şekilde aile bütçesine katkıda bulunmaya çalıştım. Tabi çocuklar büyüyünce yetersiz gelmeye başladı bunlar. Oğlum pazarcıların yanında çıraklık yapardı. Derdi “anne ne lazımsa ben gider çalışırım sen yeter ki çalışma, millet demesin Ramazan’ın annesi çalışıyor”. Dedim “oğlum çalışmanın ayıbı yok”. Kimse bize ekmek getiriyor mu? Ben sizi rahat ettirmek için çalışmak istiyorum. Ben gurur duyarak çalışmak istiyorum. Sizi daha rahat yaşatabilmek için. Hiç unutamıyorum, bir gün yağımız bitmişti. Çocuk tepsiyi eline aldı “anne ben bugün ne yapayım” dedi. Pazar da yoktu. Gitmiş, simit satmış. Akşam geldi dedi “anne ben bugün sana yağ getirdim”. O günleri unutamıyorum. Neyse pazar açıldı buraya başladım. Eşim de bir şey demedi “madem kadın topluluğudur, git” dedi. Pazara önce sebze ile başladık. Prosedürde balıkçılık yoktu. Dediler balık olmayacak. Sonra pazar kurucularımızdan Saniye Hanım dedi “abla müşteri potansiyeli balık istiyor pazarda, biz istemiyoruz pazarın içinde balık, tavuk olmasını ama müşteri diyor niye her pazarda var, bu pazarda yok”. Kimse balıkçılık yapmak istemedi. Balığın akarı var kokarı var, kışın soğuktur. Sürekli o kokuya temas edeceksin. Bulamayınca kimseyi dedim “Saniye Abla ben yaparım”. Eşimle oğlum kızdılar. “Niye kendini zor işe veriyorsun” dediler. Kazançsa diğer işte de aynı kazanç var. Dedim, olsun... Kolayı kim olsa yapar, önemli olan zoru başarmak. Zor olsa da ben yaparım. Tabi dikkat çekti bu pazarın içinde. Dediler “nasıl yapıyorsun, su soğuktur sürekli falan”. Bir de bu balıkçılığın bende bir anısı var. Müşteri bazen diyor “abla sen buralı değilsin, nerelisin?” Diyorum “Batı Karadenizliyim. Size balık getiriyorum”. Bazı müşteriler diyor “bu balıklar nereden geliyor”. Diyorum “babamın Karadeniz’de denizi var, denizden bana gönderiyor ben de satıyorum”. Bu işin esprisi. Bir gün otobüsle eve gidiyorum. Akşam mesai çıkışı, otobüs tıklım tıklım. İki kişi arabaya bindik. Benim de üstüm kirli, kimseyi rahatsız etmemek için köşelerde duruyorum. Kimseden çıt çıkmadı ama bir tane beyaz tül bentli kadın ağzını, burnunu kapatmış sürekli üflüyordu, sağına soluna bakarak. “Bin tē” diyordu. Yani koku geliyor diyordu. E bu koku benden geliyor. Ben balıkçıyım, gurur duyuyorum. Ama amacım kimseyi rahatsız etmek de değil. Bir sustum, iki sustum. Sonra dedim “Rahatsız mı oldunuz?” “evet” dedi. “Rahatsız olduysan dedim özel aracınla yolculuk yap”. “Bu belediye otobüsü, halk otobüsü. Ben işçiyim, pazardan geliyorum.” Ondan sonra, belimde de böyle para peşmalım vardı. O gün olan kazancım içindeydi. Kadın bir de sürekli benim o poşetime bakıyordu. Dedim dur ben de onun huzurunu kaçırayım. “Tu çi meze diki?” yani “niye bakıyorsun elime?” dedim “bunu mu merak ettin, bu benim bugünkü kazancım, hepsi alınterim”. Neyse durağım geldi indim ben. Ben indikten sonra arabadaki birçok yolcu tepki göstermiş. Benim arkadaşım benden

sonra devam etti yolculuğa. Demişler ki “senin hakkın yoktu kadını böyle rencide etmeye”. Çünkü kadının işi yani. Ben bunu kafamdan bir türlü silemiyorum. Ama olsun yine de gurur duyuyorum. Eve gittim moralim bozuk. Çocuklar dedi “ne oldu?”. Dedim “yok bir şey”. Sonra dediler “yok bir şey olmuş”. Dedim “hal mesele böyleyken, böyle. Ben biraz rahatsız oldum bu konuda”. Eşim dedi ki “kapıda araba var, niye kullanmıyorsun?”, “trafiğe girerim, bir şey olur falan” dedim “yo, yo sen yavaş yavaş başla” dedi. Evime en yakın pazar 200 metre. İlk gün bu yolu gittim. İkinci gün bir km yol gittim. Şimdi arabamı da kullanıyorum artık.

Jineoloji Dergisi: Peki çalışmaya başlamaya nasıl karar verdiniz?

Nezire: Bu pazara başlamadan önce kaynanaydı, kayınbabaydı, eşim, ben, çocuklar dokuz kişi oluyoruz evde. Eşim çalışıyordu o zaman ama serbest meslekti, sürekli işi yoktu. Çocuklarım benden bir şey istediği zaman çok üzülüyordum. Ben de bazen diyordum “ben de bir işte çalışayım” eşim diyordu “yok, sen anneme bak”. Annesi felçli, yerdeydi. Sonra bir gün kızım okuldan gelince baktım ağladı. Dedi “anne arkadaşlarım her gün farklı elbise giyiyor, benim üstümde elbise yok”. O gün çok üzüldüm, ağladım. Eşimden gizli temizliğe başladım. Haftanın iki günü gidiyordum. Ama mesela o kişi ev sahibi ile yüz liraya anlaşıyordu. Gidiyordum sabah yediden ona kadar o evi temizliyordum. Camları, her şeyini... Bana elli, altmış lira veriyordu. Hakkımı tam vermiyordu. Eve gelinceye kadar yumurta, yiyecek bir şeyler alıyordum para kalmıyordu. Bir gün öğrendim ki kadın pazarı açılmış. Eşime dedim ki “bana izin ver gideyim, çalışayım”, “yok sen anneme bak” dedi. Onun annesi, babası evde ya onun sadece amacı onlara bakayım. Benim okuma-yazmam yoktu. Hiçbir şey yok, hesabım yok. Neyse izin vermedi. Ben gittim belediye ile konuştum. Dedim “gelin evimize, eşimi ikna edin”. “Tamam abla” dediler. Bir gün baktım kapıyı çaldılar, valla eşimi ikna ettiler. Neyse elimizde bir terazi parası yok ki terazi alalım, tezgah alalım. Ama ben pazara kendimi yazdırmışım ya, inanın ki sabah olsun da ben o işe başlayayım diye uyuyamıyorum. O kadar sevinçliyim. Neyse geldim numaramı gösterdiler bana. Önce tahta kurmadım tabi. Az bir şey getirdim. Eşim hiç pazara uğramıyor. Yemin içti dedi “ben hiç senin yanına uğramayacağım”. Ben bir iki hafta çalıştım, baktım hep zarar ediyorum. Yeni başlamışım, hesabım yok. Eşime dedim “ben okula gideyim, okuma yazma öğreneyim”. Neredeyse beni öldürecekti. Dedi “senin yavaş yavaş gözün açılıyor”. Ben de kendi kendime dedim “sen dur, eğer ben okuma yazma öğrenmezsem...” Cumartesi, pazar günleri yetişkinler okulu vardı. Gizlice okula gidiyordum. Dedi “sen her cumartesi, pazar nereye gidiyorsun?”, “Çocukların veli toplantısı vardı falan” diyordum, kandırıyordum hep. İnan ki üç ayda okuma yazmayı söktüm. Her şeyi öğrendim, işime de gidiyorum. Bir yıl boyunca hep zarar ettim ama. Gidiyorum kardeşimden çeyrek altın alıyorum, başkasından para alıyorum, getiriyorum diyorum “ben bunu kazanmışım”.

Ben desem ben zarar etmişim, beni oradan alırdı. Bir yıl boyunca zarar ettim ama. Bir yıldan sonra yavaş yavaş kendimi toparladım. Bu sefer para kazanmaya başladım. Hem borcumu kapattım, hem eve bakıyordum. Bir de özgüven gelmişti bana. Artık bana bir şey demedi. Baktı ki ben kazanıyorum. Halbuki bir yıl boyunca hiç para kazanmadım. Hatta bir gün sinirlendi dedi “bugün ne kadar kazanmışsın” dedim “valla 20 milyon”. Baktım sinirlendi, dedi “bir daha gitmeyeceksin”. Oldu ertesi gün, hemen gittim kardeşimden bir çeyrek aldım, bozdurdum. Akşam gelince her gün biraz o paradan veriyordum. Diyordum bak bunu kazanmışım. Öyle işte..

Fatma Doğan: Ben de zaten bizim aile aşiret ailesi olduğu için genelde kadınların çalışmasına karşıdır. Evdekiler izin verse, dışarıdan böyle bir müdahale oluyor. Vazgeçiriyorlar. Ben de ilk başladığımda zaten yengem de başladı, ben onun yedeği olarak başladım. Eşimle üç yıl boyunca bunun kavgasını ettik. Bir gün bile huzur bulmadım üç yıl boyunca. “Sen niye gidiyorsun, çalışma, işte filankesin eşi çalışıyor, adam değil mi bilmem ne” diyordu. Ben de dedim ki “senin ayağın kırıldığında kimse gelip evde sana dedi mi ki senin ayağın kırılmış sen ne durumdasın diye sordu mu, sormadı”. Kimse sana karışmasın o zaman ailene de müdahale etmesin. Ben de arkadaşın dediği gibi ilk yıl 3 bin lira zarar ettim. Sürekli diyordu işte “hani senin kazancın”. Diyordum “olacak, olacak, olacak...” Üç, dört yıl geçtikten sonra o borcumu da bitirdim, kendimi de kanıtladım. Bir topluma bir kadın girdiği zaman, durumu ile iradesi ile ahlakı ile, her şeyi ile bütündür ve ben de kendimi kanıtladım. Zaten benim ailem biliyordu daha önce, aileme kanıtlamıştım. Bir de biz kavga ederken, abilerimi çağırıyordum. Abilerim onunla konuşuyordu. İşte “sen niye izin vermiyorsun, biz öyle bir zihniyetiz ki erkek zihniyetimiz, kirli zihniyetimiz var, sürekli bu namus politikasını kadına kambur yapıp beline atmışız. Namus kadında bitmiyor, namus bizle de biten bir şey değildir. Kadın çalışıyorsa namus adına kadına kambur yapmamak lazım”. Konuştular, ikna ettiler. Zaten daha önce de çalışıyordum. Babam rahmetli hep destekledi beni. Tarlaya gidiyordu onunla gidiyordum, at sırtında sürekli. Tırpan yapıyorduk, taş ayıklıyorduk. Bostan eken bir insanım, hayvancılıkla uğraşmışız. Ama evlendikten sonra, hani bir aslanı kafese kapatırsınız ya, o gücünü bir türlü geri alamaz. Ben de öyle olmuştum. Ama çalıştıktan sonra yine aynı şekilde özgüvenimi kazandım. Kimse bana diyemiyordu, “ben sana para verdim, nereye harcadın”. Eve bir şey geldiğinde kimse bana diyemiyor hala “ben daha yeni aldım, iki gün önce aldım”. Ben bugün çocuklarım için varım. Benim bugün iki tane kızım var. Ben bugün eğer duruşumla kızlarıma örnek olmazsam yarın kim bilir kızlarımla başına ne gelir. Bu örnek olmam, dünya kadınları için de geçerlidir. Bu pazarın anlamı da duruşu da bütün kadınları kapsıyor. Burada güçlü olmamız bütün kadınların güçlü olması demek. Baskı altına girmemek için ben örnek olmaya çalışıyorum. İnaniyorum ki bütün kadınlarda da özgüven var, sadece bunu dışa yan-

sıtmak lazım. Bir şeyin tüm kadınlara örnek olup mücadele alanına dönüşmesi gerekiyor. Ben çalışma diyenle savaştım, işle savaştım, pazarda savaştım. Ve her zaman... Kadın, savaşçıdır. Bir kadın savaşıyorsa bitmiştir. Özgüveni bitmişse kadının savaşı da bitmiştir. Hayatı da bitmiştir. Her zaman savaşacaksın. Dışarıda, içeride. Biz diyoruz ya erkek egemen zihniyet, en büyük mücadelemiz onunladır. Biz bunları aştıktan sonra, zaten kadın ekonomik gücünü de aldığı zaman erkek egemen diye bir şey kalmayacak. Biz erkek düşmanı değiliz. Abimiz erkek, eşimiz, babamız... Erkek bizi pasif gördüğü zaman, kullanma amacı ile bakarsa o zaten bizim gözümüzde bir savaş açıyor. Direkt kalkanları açıyoruz. Onlar bunu göremiyor. Kadınlar zırhlarını giydikleri zaman hiçbir şey işlemiyor. O savaşı sona erdirene kadar kadın durmaz. Ama bu erkekler de yok. Erkek bir yerde korkar kaçır, ama kadın kaçmaz. Kesinlikle kadın son nefesini verene kadar o mücadelede savaşır.

Jineoloji Dergisi: Çok haklısınız. Bir kez zırhınızı giydik mi bir daha bırakmıyoruz... Peki Pazar kurulduktan sonra ne gibi zorluklar ile karşılaştınız? Toplandınız, bir araya geldiniz... Kuruluş aşamanız, ilk başladığınız dönemler, ne tür zorluklar ile karşı karşıya kaldınız?

Xezal: Bunu da ben cevaplayayım... Çünkü pazarın ilk kuruluşundan sonuna kadar vardım. Ayrıca şu an derneğimizin hem başkanımı hem de pazardan sorumlu olan bir kadını. 2012’de kardeşim dedi, “abla Bağlar Belediyesi kadınlar için pazar açıyor”. Gittim belediyeye, Saniye Hanım vardı. Sordum, “dedi yok öyle bir şey”. Dedim “valla var, biliyorum. Evraklarımı direkt getirdim ben”. İlk başvuruyu yapan benim. İlk pazara eşyayı döken de benim. Dedi ki “biz evraklarını alalım, öyle bir şey olduğunda...” dedim ki “ben sürekli geleceğim”. Ben o zaman bir gelinlikçide çalışıyordum. Çünkü çocuklarım açtı. Eşim çalışıyordu ama yetiştiremiyordum hiçbir şeye. Unutmuyorum hiç, gözümün önüne her geldiğinde ağlamaklı oluyorum. Annemlere gittik, rahatsızdı annem, çocuklarım küçüktü. Muz getirmişti biri hasta ziyaretine. Çocuğum dedi “anne bir tane alabilir miyim?” dedim “yapma oğlum, misafirler de var, diyecekler bunlar...” ağladı, dedi “anne muz istiyorum ben”. Hiç gözümün önünden o ağlaması gitmiyor. Eve geldik. Öyle üzüldüm. Oturdum ağladım.

Erkek
bizi pasif gördüğü
zaman, kullanma amacı ile
bakarsa o zaten bizim gözümüzde
bir savaş açıyor. Direkt kalkanları aç-
ıyoruz. Onlar bunu göremiyor. Kadınlar
zırhlarını giydikleri zaman hiçbir şey işle-
miyor. O savaşı sona erdirene kadar
kadın durmaz. Ama bu erkekler de yok.
Erkek bir yerde korkar kaçır, ama
kadın kaçmaz. Kesinlikle kadın
son nefesini verene kadar o
mücadelede savaşır.

Başkasının işinde çalışıyordum, elektrik, kira, fatura ancak yetiyordu. Çocuklara verecek para kalmıyordu. İnancınız olsun yılda bir kere çocuğuma bir lahmacun yediremiyordum. Diyordum söz oğlum, kirayı verince para kalırsa lahmacun alacağım... Her ay, her ay böyle... Zorluklar ile büyüttüm çocuklarımı. Her hafta gittim belediyeye. En sonunda Saniye Hanım “yeter dedi senden bıktım, her gün usanmadan geliyorsun” dedim “yok, bu pazarı duymuşum, ben kendi işimin patronu olacağım”. “Evet, inşaatlar bitmiş, bayramdan sonra açacağız, istiyorsan elektrik daha bağlanmamış ama zor durumdaysan eşya dök” dedi. Evet dedim “zor durumdayım, bayram geliyor, çocuklarıma elbise alacak param yok, üç tane çeyreğim var bozdurup sermaye yapacağım”. Eşime öyle dedim ama benim değildi çeyrek, anemden almıştım. Hale gittim eşya aldım, götürdüm oraya döktüm. İlk eşyayı pazar yerine ben döktüm. O gün çalıştım. Gittim çocuklarımı aldım, onlara kıyafet aldım, bayram şekeri aldım. Tamam çalışıyordum ama ayda bir kere beklemiyordum maaş yatsın diye. Yetmiyordu. Ya da patronum bana “Xezal sen şunu yanlış yaptın” demiyordu. 2013’te biz bu pazarı kurduğumuzda 258 kadınla başladık. Bir bendim bir de yedeğim vardı. Çeşitli zorluklar, borçlanmalar oldu. Kimileri pes edip bıraktı, ama güçlü olan kadın arkadaşlarımızla devam ettik. Şimdi örnek vereyim, dünya güneşsiz yaşayabilir mi? Yaşayamaz. Kadınsız bir dünya olamaz. Kadın güneştir. Her yere aydınlığı veren kadındır. Eve de, işe de, çocuğa da herkese aydınlığı veren kadındır. Erkeklerle söylüyorum, o güneşi batırmayın. Çünkü güneş olmazsa yaşayamazsınız... Kadın olmazsa erkek olamaz...

Zorluklar nasıl oldu peki... En çok kadınlardan hakaret gördük aslında. İşte kadından pazarcı olur mu, erkek işidir. Siz niye gidip evde oturmuyorsunuz... Bazı kadın müşteriler, eşlerini bırakmıyordu pazara. Bu kadar genç güzel kadınlar başka iş bulamadı gelip pazara mı başladılar. Sonra baka baka öğrendiler. En çok da halde zorluklar oldu. Hale ben gitmiyorum arkadaşım Fatma gidiyor, onu o açıklasın. Erkekler kadından pazarcı olmaz diyordu. Biz bunu herkese gösterdik. Türkiye’de modeliz. Başka yerlerde de açıldı ama yapamadılar, bıraktılar. Biz devam ettik ve direndik. Psikolojik şiddet gördük, taciz, kadın şiddeti... Şiddet sadece dayakla olmuyor. Psikolojik şiddet bizim en büyük şiddetimizdi. Kadın çocuk doğursun, evde otursun, pazarcılıkla ne işleri var... Tüm bu yaşananlar bizi güçlendirdi, biz burada geniş bir kadın ailesi oluşturduk. Ben ailemi bu kadar göremiyorum, arkadaşlarımı görüyorum. Kenetlendik.

Fatma T: Bizim en çok çektiğimiz, gözle görülür zorluk, çift fiyattı. Yıldırma politikası. Hale gittiğimizde erkek pazarcı gelip ürün aldığında ona bir lira diyorsa bize bir buçuk diyorlardı. En çok zorlandığımız konu buydu. Bunun ana fikri de şuydu, kadın pazarı pahalı veriyor zamanla tükenir gider. O fiyat farkı tezgahlara da yansıyor tabi. Ben birden alınca bir buçuğa vereceğim, o elli kuruştan alıyorsa

bir liraya verecek. Biz sorduğumuzda “niye böyle diye” dediler “biz sizin işinizi elinizden alıyor muyuz, siz niye bizimkini alıyorsunuz?” dediler. Sözlü taciz bir de.. İlk gün gittiğimde hiç unutmuyorum, kamyonun üstünde bir tane erkek var. Domates satıyor. “Abi domates ne kadar?” diyorum, bana bakıp pis pis sırtıyor. “Domatesin fiyatını soruyorum, ne kadardır diyorum” yine gülüyor. Yanımızda gelinimiz vardı. Salime boş kasayı aldığı gibi adama fırlatmaya çalıştı. Ben elinden tuttum. “Biz domates fiyatını soruyoruz, sen neye bakıp gülüyorsun?” Daha ilk günden birbirimize girdik. Tacizde bulunuyor yani, gözüyle. Diğerine gittik, o da “kadınlara mal satmıyoruz, senin işin değil bu, git evinde otur” dedi. Arkadaşım “sana ne, ben bu işi yapmak istiyorum” dedim. İkinci zorluk, buralarda kadınların çalışması yadırganır. Müşterilerimizden de o negatif tepkiyi aldık. Bir gün hiç unutmuyorum, bir kadın geldi. Ben bağıriyorum tabi “bir lira, bir lira” diye. Çarşafı bir kadın, muhafazakar belli.. Elinde BMW araba anahtarı, çantası elinde, kibar kibar duruyor. Niyet belli. “Kızım günah, bağıriyorsun, erkekler sesini duyuyor” dedi. “Neden, ekmeğimi kazanıyorum, niye günah” dedim. “Yok sesini erkekler duyuyor, günah” dedi. “Ver poşeti dedim, aldım elinden, ”...Erkekler de mesela diyor “sizin çocuğunuz, çocuğunuz yok mu?” Böyle şeylerle çok karşılaştık, duyduk. Haldeki komisyoncularla olan tartışmalarımın sonu yok... Birbirimize giriyoruz her seferinde. Hiçbir zaman geri adım atmadık. Kendimizi ispatladık. Şu an hangi komisyoncunun önünden geçiyorsak, “abla bir şeye ihtiyacın var mı, abla sen yorma kendini ben senin tezgahına gönderirim” diyorlar. Erkek pazarcı aldığı malın parasını hemen ödemiyor ama ben alınca aynı anda elinde parası. Bu noktaya gelene kadar rencide de olduk, sözlü tacize de uğradık. Psikolojik baskı da gördük. Pes etmek yerine biraz daha güçlendik...

Jineoloji Dergisi: Bu sorunlar bitmedi, az önce biz de bir duruma şahit olduk... Erkek pazarcılar sizin yerinizi istiyor.. Şu an mevcut sorunlarınız neler? Çalışma koşullarınız, bürokrasi, baskı...

Nurdan: Şu anda iki yıl evvel Bağcılar mevkiinde bir başka erkek pazar gurubu resmi olmayan yollarla resmi olarak gösterip bizim bölgemize girdiler. Biz üç gün etkilendik. Bu birinci pazar grubuydu. Şimdi ikinci pazar grubu da diyor ki biz de gireceğiz bu bölgeye. “Bağcılar büyük bir mevkii, kadınlar yetersiz geliyor, biz de gireceğiz” dediler. Uğraşıyorlar. Seçim öncesinden dediler biz gireceğiz, zorla da olsa gireceğiz. Niye? Örnek, erkekler 1000 kişi ise biz 100 kişiydik. Şimdi seçim ağzında 1000 kişilik oy nasıl, 100 kişilik oy nasıl? Kalkıp korsan olarak iş yaptılar. Oğlum da benim erkek pazarında çalışıyor, oradaki haberleri de o getiriyor bize. Çırak olarak çalışıyor. Dedi “anne gerçekten gelecekler”. Biz arkadaşlar ile toplandık, dedik biz kabul etmeyiz. “Canımızı veririz, yerimizi vermeyiz” dedik. Gittik gecelerce nöbet

tuttuk pazar yerlerimizde arkadaşlarla. Ateşimizi yaktık, sabaha kadar kaldık.. Sabah oldu beş, adamlar geldiler. Arkadaşım beni aradı. Dedi “abla, arabanın biri geldi, bizi gördü geri gitti”. Hemen atladım arabama geldim, toplandık birbirimize haber verdik. Örgütlendik orada. Bir geldiler, iki geldiler.. Saat oldu yedi buçuk... Allah allah guruplarla böyle, onlarca araba ile geldiler. Biz de yetersiziz ama gücümüz, kuvvetimiz var. Binden fazla erkek oldu, biz de yüz, yüz elli kadın olduk orada. Polis geldi, barikat çektiler. Bizim gözümüz bir şey görmüyordu. Candan öte bir şey var mı? Yok... Biz zulüm yapmıyoruz, zulüm de kabul etmiyoruz. Mücadele ettik. Çünkü orada korsan yollarla geldiler, seçim ağzında korsan yollarla girmekti niyetleri. Biz de direnince, resmiyet de giremeyeceklerini söyleyince giremediler. Toplanıp geri gittiler. Nöbetlerimizi tuttuk yerimizi vermedik. Şu anda aynı şey yine oluyor. Biz gireceğiz, kadınlar yetersiz kalıyor diyorlar. Biz yetersiz değiliz. Madem biz azsak, onlarca yüzlerce kadın var çalışmak isteyen. Ama kadın pazarına yeni alım yapmıyorlar. Bize söyledikleri “arkadaşlar yeni alım yaparsak sizin işiniz iyi olmaz”. Arkadaşım olsun. Kısmet birdir. On pazarcı da olsa bir pazarcı da olsa kısmet birdir. Ve alım yapılmadı. Biz dedik ki madem biz yetersiziz alım yapın. Başvuru yapan yok dediler. “Kadınlar kapınıza defalarca geldi, siz alım yapmadınız” dedik. Biz hemen haber saldık sağa sola. Sayımızı arttırdık. İkinci pazardaki erkekler hala arkamızda ama. Belediyeye gidiyorlar, oraya buraya gidiyorlar. Diyorlar “biz mağdurusuz”. Ama günde bir yere değil, üç yere pazar döküyorlar. Nasıl döküyorlar? Her bir pazarcının

Ama biz diyoruz ki ihtiyaç sahibi kadın varsa gelsin beraber çalışalım. Bir somun ekmeğimiz varsa bile dilim dilim paylaşalım. Amaç fakir, fukara ekmek yesin. Adamlar ile aynı masaya oturduk biz dedik “madem mağdursunuz, öyle diyorsunuz, eşleriniz gelsin bizimle çalışsın”. Dediler “yok, biz karımızı çalıştırmıyoruz”.

en az üç numarası. On beş numarası olan insan var. Numaraları alıyorlar, sonra kiraya veriyorlar. İş ticarete dökmüşler. Bizde asla böyle bir şey yok, istemiyoruz. Sadece dört metrelik yere malı döküyoruz, günlük ekmeğimizi çıkartıyoruz. Onların zihniyeti yeri alayım, kiralayayım. Adam diyor ki ben evimde oturuyorum, yerimi kiraya veriyorum. 15 yerin kirasını alıyorum. Ama biz diyoruz ki ihtiyaç sahibi kadın varsa gelsin beraber çalışalım. Bir somun ekmeğimiz varsa bile dilim dilim paylaşalım. Amaç fakir, fukara ekmek yesin. Adamlar ile aynı masaya oturduk biz dedik “madem mağdursunuz, öyle diyorsunuz, eşleriniz gelsin bizimle çalışsın”. Dediler “yok, biz karımızı çalıştırmıyoruz”. Biz canımızı verimiz yerimizi vermeyiz. Arkadaşlarıma hep diyorum, ölmek var dönmek yok bu saatten sonra...

Nezire: Zaten bu erkekler bizi rahat bıraksa biz diğer zorlukları boş vermişiz. Mesela benim eşim çalışamaz o da hasta. Bu pazar elimizden giderse sadece ben değil ailecek ölüyoruz. Ama erkekler bizi rahat bırakmazsa, bu pazar için biz canımızı da veriyoruz. Erkekler para ile rüşvet ile sürekli işlerini yaptırıyorlar. Bizim psikolojimiz bozulmuş artık. Sabaha kadar yatamıyoruz bazen. Acaba bugün gelecekler mi diye.

Xezal: Bir örnek vereyim... İkinci pazardaki erkekler belediyeye gitmişler. Mağduriyet rolünü oynamışlar. Muhtacız diye. On tane daireleri var. Ben daha Bağlar'da gecekonduda oturuyorum. Bu iki pazar anlaşmalı çalışıyorlar. Birinci pazara Bağcılarda bir yer verilmiş ya ikinci pazara da bir yer verilecek, bizi bezdirip bitirecekler akıllarınca. Açıkça demiyorlar “kalkın gidin evde oturun”. Ama fiyat olarak bizi bitiriyorlar. Bize diyorlar biz tarladan alıyoruz, siz halden alıyorsunuz. Böyle olunca tarla ucuz. Müşteri ucuz fiyata gidiyor. Biz yıllardır diyoruz ki yetkililer haldeki soruna el atsin. Sekizinci yılımıza girdik biz. Esnaf olarak kaydımızı bile yapmıyorlar. Erkek pazarcıların esnaflar odasına kayıtları var, ama bizi yapmıyorlar. Onlar kredi çekebiliyorlar ama biz çekemiyoruz. Hiçbir yetkili yanımızda yer almadı ama biz kendimize güveniyoruz. Aile olarak, 8 Mart oluyor, 25 Kasım oluyor, toplanıyorlar, ellerinde birer çiçek ile geliyorlar. Sizi hatırladık, sizin yanınızda yer alıyoruz...diyorlar. Biz yılın 365 günü hatırlanmak istiyoruz. Bize sadece yılda iki gün selam vermesinler. Biz yılın her günü varız. Diyorlar kadın şiddet görüyor. Biz çözüm öneriyoruz. Diyoruz ki gelsin bize katılsın. Biz birbirimizden güç alıyoruz. Birbirimize kenetlenerek yaşıyoruz. Biz hep beraber bu erkek egemen zihniyetin karşısında duracağız.

Mesela diyorlar ki resmi yazı yok. 2013'te, o zaman vardı. Bize denildi ki Bağcılar bölge olarak kadınlara ait. O resmi yazı nerede? Yok oldu. İlk başladığımızda kadın belediye eşbaşkanı yanımızda yer alıyordu. Her sorunumuzla ilgileniyordu. Sonraki yönetim geldiğinde bizi bitirmek için uğraştılar. Tüm yaşanan sorunları Valilik biliyor. Valiliğe gittik. Bize dedi benim sizden haberim yok. Dedi ki “ben dememişim erkekleri götürün kadınların pazarının ortasına bırakın”. Kaymakama suçu attılar. Kaymakam diyor “ne alakası var, ben kadınlar pazarının olduğunu bile bilmiyordum”. Burada artık art niyet ve derin işler var. İkinci pazardakiler dedi ki bize söz verildi belediye tarafından. Şimdi bizim derdimiz birinci erkek pazarını kaldırmak, ama ikinciler de gelmek istiyor. Sen zaten haftanın on günü pazar kuruyorsun. Benim beş altı gününe göz dikiyorsan sen daha kadını tanımamışsın. Kadın her şekilde sınanır, ama ekmekle sınanmaz. Belediye diyor uzlaştıralım. Ben uzlaştırma kabul etmiyorum. 2013'te verilen bir yazı vardı. O yazıyı çıkarsınlar ortaya. Bağcılar pilot bölgesi kadınlarındı diyor o yazı. Bizimle dalga geçiyorlardı buralar tarladır diye. Şimdi buralar işlek olunca, bizim ekmeğimize göz diktiler. Biz kabul etmiyoruz.

Nurdan: Bu birinci erkek pazarını araştırdık biz. Her yere gittik. Bize dediler ki resmi yazı ile kurduk. Araştırdık bu resmi yazı yok. Bir gün belediyenin sitesinde bir yazı gördük, belediye encümen kararı ile alınmış. Avukata gittik. Dedi ki “sizin muhatabınız belediyedir, şimdi mahkemeye verirsiniz kazanırsınız”. Niye, encümen kararı var. Bizim yıllık sözleşmemiz var.

Türkiye’de bir pazarcı hangi hakka sahipse biz de o hakkı istiyoruz. Belediyeye resmi dilekçe ile sorduk. Encümenlerin böyle bir kararı var, niye gereken yapılmıyor? Zabıta müdürü ahkam kesti, “sizi kim kandırıyor, bu sahtedir” dedi. “Belediyenin web sayfasından aldık” dedik. Dedi, “doğrudur bu karar alındı ama bir diğer meclis toplantısında bunun iptali alındı”. Ama iptal kağıdı yok. Sonra bize 15 gün sonra bir kağıt getirdiler, dediler budur iptal kararı. Araştırdık ki öyle bir karar o tarihte asla alınmamış. Sahte evrak verdiler bize. Yine mahkemeye verebilirdik ama sözleşmelerimizi fesh edebilirler. Sustuk mecburen. Oradaki pazarcıların çıkartılması ile ilgili resmi bir karar var ama kimse gereğini yapmıyor.

Fatma T: Biz itiraz ediyoruz, çünkü bu pazar kurulursa bizim kazancımızın yüzde yetmişi gider. Bizim kendimize güvenimiz tam ama elimizdeki imkanlar kısıtlı. Erkek pazarcı mesela gidiyor Adana’ya kamyonla, bir kamyon portakal alıp geliyor. Fiyat farkı doğuyor aramızda. Şartlar çok farklı. Kredi de çekemiyoruz. Ekonomik olarak onlarla savaşıyoruz. Bu pazarın burda olmasından dolayı ben eskiden evime günlük 100 lira götürebiliyorken şimdi 25 lira götürebiliyorum. Akşama kadar çalış, senin emeğini başkaları sömürsün. İşin en kötü tarafı bunun ikincisini kurmaya çalışıyorlar. Onlar da gelirse biz bırakmak zorunda kalacağız. Birilerinin, yetkili birilerinin müdahale etmesi lazım. Alan değerli olduğu için buradan numara alıp sonradan satmak ya da kiralamak istiyorlar. Eskiden istemiyorlardı burayı. Burası kalabalıklaşınca göz diktiler. Onların politikası şu, “bu insan zayıftır, mağdurdur ben de vurup ekmeğini alacağım”. Erkek egemenliğidir bu. Biz buna karşıyız. Rant var ortada ama biz ispatlayamıyoruz. Erkek pazarcıların başkanı beni gördü cebinden on beş tane pazar kartı çıkardı, nispet yapar gibi. Diyor ki “benim kaç tane dairem var”. BMW ile hale geliyor. Parayı poşetle taşıyor. Elemanları var, onlarla iş yapıyor. “Sen bu kadar zenginsin ve hala bizim ekmeğimizin peşine düşmüşsün, kafanı yastığa rahat koyabiliyor musun?” dedim. Bu para nasıl vicdanını böyle karartmış. Dedi “bu zamanda vicdan falan yok, herkes kendi faydasına bakacak”. Düelloya davet ediyor resmen.

Fatma Doğan: Başlarda onların da durumu kötüydü. Başladıklarında bizim gibi de değillerdi. Bizim önümüzde çok engeller vardı. İmkanlarımız farklıydı. Onlar yirmi, otuz yıllık pazarcı, biz sekiz yıllık. Bu sekiz yıl boyunca, sürekli olarak erkeklerle mücadele ediyoruz. Özellikle de seçim ağzında yapıyorlar bunu.

Ben de siyasetçilere şunu diyorum, yanında 1000 kişi sömürgeci olacağına 20 tane yürekli insan olsun, halkın isteğini savunan insanlar olsun. Ben yanımda 2 tane yürekli kadın görmek isterim, 1000 tane yüreksiz insan görmektense... Çünkü bu iki yürekli kadın beni ileriye taşıyacak. Biz aslında tek başımıza da değiliz. Verdiğimiz mücadelenin meyvesini de aldık. Şu an belediyede “koruyucu meleklerimiz” var... Son iki senedir belediyede ki kadınlar, bize güç kattığı için daha da güçlendik. Biz kimseden bir şey dilenmiyoruz. Bizimki taleptir. Biz iradesiziz, güçsüzüz demiyoruz. Ama gücümüze güç katılsın istiyoruz. Başka kadınlara da alan açılsın. Ezilen, şiddet gören kadınlar da bizden güç alsın. Zaten bizim temel amacımız budur. Doğrudur ekmek mücadelesi de önemlidir ama en büyük gayemiz iradeli olup başka kadınlara da güç olmaktır...

Jineoloji Dergisi: Evet bu çok kıymetli... Sizlerin bir kadın kimliği var aynı zamanda, ve bunu da sormak istiyoruz. Bir kadın olarak sizlerin hayatını nasıl değiştirdi bu pazar?

Nezire: Benim başıma bir şey gelse ailemi değil arkadaşlarımı arıyorum. Ailemizden önce kadınları düşünüyoruz. Biri bize hakaret ediyor, hemen birbirimize destek oluyoruz. Arkadaşlık çevremiz de gelişti. Bir de biz sadece satış yapmıyoruz. Müşteriler geliyor, oturuyoruz, çay içiyoruz, dertleşiyoruz. Bazı müşteriler var, hemen hemen bütün hayatlarını biliyorum. Yaşamlarını, sorunlarını, aile içinde yaşadıklarını anlatıyorlar. Mutluyuz biz pazarda.

Nurdan: Haftanın altı günü çalışıyoruz, bir pazar günümüz tatil. Eşim bana diyor ki, onların eskiden bir tanıdığı varmış, Hatibe imiş adı. Bu Hatibe hiç evde durmazmış, hep gezermiş. “Hatibee, Hatibee, tu ji bu yi Hatibe, li mal da nasikini”. Çünkü arkadaşlarımla kahvaltuya gidiyorum, çocuklarımı gezmeye çıkıyorum. Ne yani çalışayım diye kendimi eve mi bağlayayım? Salyangoz kabuğundan çıktık bir kere, eve sığamıyoruz. Kadın arkadaşlarımızla piknik yapmaya, hastaya, taziyyeye, düğünlere gideriz. Sosyal yaşam alanı da oluşturduk.

Fatma Doğan: Bir gün, Çarşamba Pazarında bir şiddet olayı yaşandı. Bir müşteri eşini dövdü. Görmeliydiniz bizi. Karınca şeker tanesi görür de üşüşür ya oraya, öyleydik. Önce Xezal arkadaş gördü,

Biz kimseden bir şey dilenmiyoruz. Bizimki taleptir. Biz iradesiziz, güçsüzüz demiyoruz. Ama gücümüze güç katılsın istiyoruz. Başka kadınlara da alan açılsın. Ezilen, şiddet gören kadınlar da bizden güç alsın. Zaten bizim temel amacımız budur. Doğrudur ekmek mücadelesi de önemlidir ama en büyük gayemiz iradeli olup başka kadınlara da güç olmaktır...

baktık elinde sopayla koşuyor o yana. Adam kadını pazardan çıkardı, tarlaya doğru götürdü. Biz iki üç kişi bir taraftan, diğer iki üç kişi başka bir taraftan koşmaya başladık, adamı çembere aldık. Adam titriyordu, rengi attı. Dedik ki, “senin gücün yetiyor, bir kadını dövüyorsun, bizim de şu anda sana gücümüz yetiyor. Ne olacak?”. Hadi bakalım. Adam gözümüzün önünde kadını dövüyor ama “abla yemin ederim dövmedim” diyor. Dedik, “gücü görünce erkekliğin yok oldu”. Ve kadının kucağında üç aylık küçük bir bebek. Adamı linç edecektik orada. Ama “sana benzemek istemiyoruz” dedik. Seni dövsek senin gibi oluruz. Kadını elinden aldık. Bir kadın kurumu vardı aradık, geldiler. Kadına destek oldular, alıp götürdüler. Ekonomi dışında da çok farklı aslında bizim için buranın anlamı...

Xezal: Nurhan diye bir arkadaşımız vardı, pazarcı. Üç yıl önce, pazarın içinde eşi tarafından silahla vuruldu. Tam alının ortasından hem de. Eşi önce Nurhan’ı sonra kendisini vurdu sözde kıskançlıktan. 5 tane çocuğu vardı. Kadının beyin ölümü gerçekleşti, direndi, yaşıyor şimdi. Adam öldü. Sürekli şiddet uyguluyordu kadına, kadın boşanmıştı ama erkek peşini bırakmıyordu. Arkadaşımız, fizik tedaviye gidiyor şimdi. Üç yıldır biz elimizden geldiğince destek olduk, oluyoruz. Her hafta pazardan yiyeceğini paketliyoruz, sattığımız ürünlerden topluyoruz, evine gönderiyoruz. Para veremiyoruz çok ama her hafta, ev alışverişini yapıp yolluyoruz. Arıyor, teşekkür ediyor. Birlikte direniyoruz her türlü erkek egemen zihniyete. Biz bütün kadınları ayakta tutmaya çalışıyoruz. Sadece kendimizi değil. Yine bir gün bir adam Zazaca hakaretler ediyor pazarın içinde eşine. Ben de Zazayım anlıyorum. Yanına gittim dedim ki. sen canına mı susamışsın kadın pazarının içinde kadına hakaretler ediyor-sun. Tek bir cümlele tüm kadınları buraya toplarım. Bu kadına saygı duymayı öğreneceksin. Kadın senin kölen değil. Baktım rengi sarardı, ne diyeceğini bilemedi.. numaramı verdim kadına. Dedim ki, gece yarısı da olsa bir şey gelirse başına beni ara. Adama da lafımı söyledim. Biz her yerde şiddete maruz kalmaktan usandık. Kadına şiddeti asla kabul etmedik, etmeyeceğiz. Kadın her zaman yaşamın her alanında var olacak. Bunu kabul edecekler. Bu dünya kadınsız var olamaz, kadın eli değecek dünyaya, yaşama.

Jineoloji Dergisi: Bunların hepsi çok değerli deneyimler, bizler ile paylaştığınız için çok teşekkür ederiz.

Marksizm, Feminizm ve Ortak Olanlar¹

Silvia Federici

Çeviri: Münevver Çelik – Sinem Özer

“Komünizm, bizce, oluşturulması gereken bir durum, gerçekliğin kendisini uydurmak zorunda olduğu bir ideal değildir. Günümüzdeki durumu ortadan kaldıran gerçek hareketi komünizm olarak adlandırıyoruz. Bu hareketin koşulları, bugün mevcut olan öncüllerden doğmaktadır.”*

Giriş

Marksizm, günümüzün feminist teorisi ve politikasına hangi araçları, ilkeleri ve fikirleri sunabilir? Bugün Marksizm ile feminizm arasında, Heidi Hartman’ın 1979 tarihli çokça alıntılanan makalesinde söz ettiği “mutsuz evlilik”ten başka bir ilişki düşünebilir miyiz?² Yirmi birinci yüzyılda, feminizmin ve komünizmin yeniden tahayyülünde Marksizmin hangi veçheleri en önemlidir? Marx’ın komünizm kavramı, ortak olanlar [*the commons*] ilkesiyle, bugün radikal feminist düşünceye bu denli ilham veren bu politik paradigmayla nasıl mukayese edilebilir?

¹ Bu makale Silvia Federici’nin “Re-enchanting the Word: Feminism and the Politics of the Commons” isimli kitabından alınmıştır.

* Karl Marx ve Frederick Engels, Alman İdeolojisi

² Heidi Hartman, Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği, çev. Gülşad Aygen, Agora Kitaplığı, 2006.

Bu soruları, gezegenin birçok yerindeki kamplardan ve meydanlardan başlamış olan kapitalizme alternatifler inşa etme hareketiyle, yani kapitalist piyasa mantığına tabi olmayan toplumsal alanlar ve ilişkiler oluşturma çabasıyla, çelişkilerle dolu ama yeni olanaklar yaratabilen yollardan bir “ortakçılar” [commoner] toplumunu vücuda getiren hareketle diyalog içinde soruyorum.

Ne olursa olsun, yirmi birinci yüzyılda Marx’ın komünizm görüşünün mirasını değerlendirmek o kadar kolay bir iş değil. Bu zorluk, Marx’ın düşüncesinin karmaşıklığının yanı sıra, yaşamının son döneminde, Paris Komünü’nün yenilgisinden sonra, görüldüğü kadarıyla, politik aksiyomlarının bazılarını, özellikle de komünist bir toplumun inşasının maddi ön koşullarıyla ilgili olanları terk etmiş olmasından kaynaklanıyor.³

Ayrıca Marx’ın iki büyük eseri *Kapital* ile *Grundriss*⁴ arasında da önemli farklar olduğu, Marx’ın “analiz düzeyi politik tasarımına bağlı olarak sürekli değiştiği için”⁵ düşüncesinin herhangi bir formülasyon setiyle anlaşılamayacağı konusunda da bir fikir birliği bulunmaktadır.

³ Bu iddia Marx’ın “Etnoloji Defterleri”nin bir okumasına dayanmaktadır. Bu defterler, konuyla ilgili bir eser hazırlığında olan Marx’ın yaşamının son yıllarında derlediği notlardan oluşur. Marx’ın bu defterlerdeki yorumları, Lewis Henry Morgan’ın Eski Toplum adlı çalışmasının “ve özellikle de Iroquois halkı hakkındaki detaylı açıklamasının, Marx’a ilk defa, tarihte gerçekten var olduğu haliyle özgür bir toplumun” ve kapitalist ilişkilerin gelişimine bağlı olmayan bir devrimin somut olanaklarını gösterdiğine işaret etmektedir. Rosemont’un iddiasına göre, Rus devrimci-lerle yazışmalarında, Rusya’da Rus köylü komününün çözülüşü değil, aksine tam da bu komünler sayesinde komünal mülkiyet biçimlerine doğrudan geçişe dayalı bir devrimci sürecin olanakları üzerine düşünürken Marx’ın aklında Morgan vardır. Bkz. Franklin Rosemont, “Karl Marx and the Iroquois.” 7 Temmuz 2009, erişim tarihi 2 Haziran 2018, <http://libcom.org/library/karl-rnarr-iroquois-franklin-rosemont>. Bu konuda ayrıca bkz. Kevin B. Anderson, “Marx’s Late Writings on Non-Western and Precapitalist Societies and Gender,” *Rethinking Marxism* 14, sayı 4, Kış 2002, p 84–96; Teodor Shanin, *Late Marx and the Russian Road: Marx and the “Peripheries of Capitalism”*, New York: Monthly Review Press, 1983, p 29–31.

⁴ Örneğin Antonio Negri, *Grundrisse’nin Marx’ın düşüncesinin doruğu olarak görülmesi gerektiğini* ve *Kapital’in öneminin abartıldığını* iddia eder, zira ona göre Marx temel kavramlarını ve en radikal komünizm tanımını *Grundrisse’de* geliştirmiştir. Bkz. Marx Ötesi Marx, çev. Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2005. Bunun tersine, George Caffentzis *Kapital’in çok daha bütünlüklü bir kapitalizm kavramına sahip olduğunu* ve bu sonraki çalışmasında Marx’ın *Grundrisse’deki bazı temel tezlerini bir kenara bıraktığını* ileri sürer. Bunlardan biri de üretimin otomasyonu sayesinde kapitalizmin değer yasasının ötesine geçebileceği tezidir. Bkz. Caffentzis, “From the Grundrisse to Capital and Beyond: Then and Now,” *Workplace: A Journal for Academic Labor* sayı 15, Eylül 2008, p 59–74, erişim tarihi 2 Haziran 2018, <http://ices.library.ubc.ca/index.php/workplace/article/view/182216>.

⁵ Ariel Salleh, *Ecofeminism as Politics: Nature, Marx and the Postmodern*, Londra: Zed Books, 1997, 71; Bertell Ollman, *Dialectical Investigations*, New York: Routledge, 1993.

Yine de Kesin Olan İki Şey Var

Marx'ın sunduğu politik dil, kapitalizmin ötesinde bir dünya düşünmek için hâlâ gerekli. Marx'ın artı değer, para ve meta biçimi analizi, her şeyden önce de -tarihe ve sınıf mücadelesine maddi bir temel kazandıran ve ekonomiyi politikadan ayırmayı reddeden- yöntemi, çağdaş kapitalizmi anlamak için vazgeçilmez olmayı sürdürse de yeterli değildir. Derinleşen küresel ekonomik krizle birlikte Marx'a ilginin yeniden canlanması -egemen bakış açısının Marx'ın teorisinin geçerliliğini yitirdiğini ilan ettiği 1990'larda bunu hayal etmek bile mümkün değilken- kesinlikle tesadüf değildir. Bu geçersizlik tezinin aksine, gerçekleşmiş sosyalizmin çöküşünün tam ortasında, “ilksel birikim”, “geçiş” biçimleri ve komünizmin tarihsel ve etik anlamı ve olanağı gibi meseleler hakkında kapsamlı tartışmaların yaşandığına şahit olduk. Marx'ın teorisi, feminist, anarşist, ırkçılık karşıtı ve queer ilkelerle iç içe geçerek, Avrupalı, Amerikalı ve başka yerlerdeki itaatsizleri etkilemeye devam ediyor. O halde antikapitalist bir feminizm, Marx'ı göz ardı edemez. Hakikaten de Stevi Jackson'un dediği gibi, “1980'lerin başında feminist teorideki hâkim perspektifler, genellikle ya Marksizmi takip ediyordu ya da Marksizmle diyalog içinde formüle edilmişti.”⁶ Her şeye rağmen, Marx'ın kategorilerine yeni temeller kazandırmak ve “Marx'ın ötesine”⁷ geçmek gerektiğine şüphe yok. Marx'ın döneminden bu yana gerçekleşen sosyo-ekonomik dönüşümler değil sadece, Marx'ın kapitalist ilişkileri kavrayışının sınırları - Marx'ın teorisinin görmezden geldiği veya marjinalleştirdiği toplumsal öznelerin dünya sahnesine çıktığı, yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki toplumsal hareketlerin, politik olarak ne kadar önemli olduklarını gösterdiği sınırlar- yüzünden de buna ihtiyaç var.

Feminizm ve Toplumsal Yeniden Üretimin Bakış Açısı

Feministler, bu sürece çok önemli katkılar yaptılar, ama sadece onlar değil. 1950'lerde ve 1960'larda, sömürgecilik karşıtı mücadelelerin şafağında, Frantz Fanon⁸ gibi siyaset kuramcıları, Marx'ın teorisinde olduğu gibi, neredeyse yalnızca ücretli emeğe odaklanıp metropollerdeki proletaryaya öncü rolü biçerek köleleştirilmiş,

⁶ Stevi Jackson, “Why a Materialist Feminism Is (Still) Possible,” Women's Studies International Forum 24, sayı 3-4, Mayıs 2001, p 284.

⁷ Antonio Negri, Marx Ötesi Marx.

⁸ Frantz Fanon'un dediği gibi, “Bu yüzden, sömürge sorunu ele alınırken Marksist analizin her seferinde kendi ilerisine taşınması gerekecektir. Marx'ın fevkalade bir biçimde açıkladığı kapitalizm öncesi toplumun doğası da dahil her şey, bu noktada yeniden düşünülmelidir.” Fanon, Yeryüzünün Lanetlileri, çev. Şen Süer, Versus, 2007.

sömürgeleştirilmiş ve ücretlendirilmemiş kesimlere birikim ve antikapitalist mücadele süreçleri içinde marjinal bir konum atfeden analizleri sorguladılar. Bu siyaset kuramcıları, sömürgelerin deneyimlerinin “Marksizmi bir bütün olarak” yeniden düşünmeyi gerektirdiğini fark ettiler; onlara göre Marksist teori ya dünya nüfusunun %75’inin deneyimlerini içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktı ya da özgürleştirici bir güç olmaktan çıkıp özgürleşmenin önünde bir engel haline gelecekti.⁹ Yirminci yüzyılın devrimlerini gerçekleştiren köylüler, köleler ve lümpenler, ortodoks Marksistlerin ve sol partilerin onlara öğütledikleri gibi, yeni bir dünya düzeni talep etmek için proleterleşecekleri günü veya “üretici güçlerin gelişimini” beklemeye hiç de niyetleri olmadığını göstermişlerdi.

Ayrıca bazı eko-sosyalistler de dahil olmak üzere, ekolojistler Marx’ı insan-doğa ilişkisi konusunda asimetrik ve araçsal bir bakış açısını teşvik ettiği, insanı ve emeği tek etkin fail olarak sunarak doğanın kendine özgü değerini, kendi kendini düzenleme potansiyelini tanımadığı için eleştirmektedirler.¹⁰ Yine de Marksizmin daha sistematik bir eleştirisi, asıl feminist hareketin ortaya çıkışıyla mümkün hale gelmiştir çünkü feministler sadece dünyadaki ücretlendirilmemiş kesimleri değil, tarlalarda, mutfaklarda, yatak odalarında ve sokaklarda emek gücünü her gün üreten ve yeniden üreten toplumsal öznelere (kadınlar, çocuklar, nadiren de olsa erkekler) oluşan büyük bir nüfusu da tabloya dahil ederek Marx’ın ve Marksist politik geleneğin neredeyse hiç değinmediği toplumsal yeniden üretimin örgütlenmesine ilişkin bir dizi meseleyi ve mücadeleyi gündeme getirdiler.

Marx’ın komünizm görüşünün mirasını bu eleştiriden yola çıkarak değerlendirmek, bu görüşün feminist bir program ve ortak olanlar politikası açısından en önemli yönlerine odaklanmak istiyorum. Ortak olanlar politikası derken, bugün toplumsal elbirliğini geliştirme, piyasanın ve devletin yaşamlarımız üzerindeki kontrolünü temelinden sarsma, zenginliğin paylaşımını teşvik ederek sermaye birikimine sınırlar koyma arayışında olan dünyanın dört bir yanındaki toplumsal hareketlerin benimsediği bir dizi pratiği ve perspektifi kastediyorum. Sonda söyleyeceklerimi baştan söylemem gerekirse, Marx’ın değişim değeri, özel mülkiyet ve paranın ötesinde,

⁹ Roderick Thurton, “Marxism in the Caribbean,” Two Lectures by Roderick Thurton: A Second Memorial Pamphlet, New York: George Caffentzis ve Silvia Federici, 2000.

¹⁰ Bkz. örneğin Joel Kovel, “On Marx and Ecology”, Capitalism, Nature, Socialism 22, sayı 1, Eylül 2011, p 11-14. Kovel’e göre, Marx “etkin bir İnsan’ın üzerinde çalıştığı edilgin bir doğa” varsayan ve “üretici güçlerin tam gelişimini” teşvik eden bilimci ve üretimci bir bakış açısının esaretinden kurtulamamıştır. Bu geniş tartışmayla ilgili, burada referans veremeyeceğim kadar çok kaynak mevcuttur. Bkz. örneğin, John Bellamy Foster, “Marx and the Environment,” Monthly Review 47, no. 3, Temmuz-Ağustos 1995, p 108–23.

özgür üreticilerin birliğine dayalı ve “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” ilkesiyle yönetilen bir toplum olarak komünizm görüşünün, hiçbir antikapitalist feministin itiraz edemeyeceği bir ideali temsil ettiğini ileri sürüyorum. Feministler de sabah avlanmak, öğleden sonra balık tutmak ile akşam yemeğinden sonra fikir tartışması yapmak arasında, temizlik ve çocuk bakımı için herkese biraz zaman kalmasını isteyecek olsalar bile, Marx’ın toplumsal iş bölümünün ötesine geçen bir dünyaya dair sunduğu bu ilham verici tahayyülü elbette benimseyebilirler. Ama feminist politika bize, Marx’ın işin ve sınıf mücadelesini neyin kurduğuna dair söylediklerini kabul edemeyeceğimizi ve daha da önemlisi, kapitalizmin insanlığın özgürleşme tarihinde zorunlu bir aşama ve komünist bir toplum inşasının zorunlu önkoşulu olduğu veya olması gerektiği fikrini -Marx’ın yayımlanmış çalışmalarının çoğuna nüfuz etmiş olan bir fikir- reddetmemiz gerektiğini de öğretir. Kapitalist gelişmenin, işçilerin otonomisini ve toplumsal elbirliğini arttırdığı, böylece kendi çözülüşüne doğru gittiği fikrinin içinden çıkılmaz bir fikir olduğu artık açıkça görülmüş olduğu için, bu noktanın altını ısrarla çizmemiz gerekiyor.

Feminist politika için, kapitalizm sonrası topluma dair bir ideal projeksiyondan çok daha önemli olan şey ise, Marx’ın kapitalist birikime yönelik tavizsiz eleştirisi ve kapitalist gelişmeyi antagonist toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak okumaktan başlayan yöntemidir. Başka bir deyişle, Roman Rosdolsky,¹¹ Antonio Negri¹² ve başka pek çoklarının da vurguladığı gibi, bizim önemsedığımız Marx, özgürleşmeyi başarmış bir toplum tasavvuru sunan uzgörüşlü bir devrimci olan Marx değil, gerçek tarihsel olanaklara dayanmayan her türlü politik programı reddeden, bütün eserlerinde kapitalist ilişkilerin yıkılışı üzerine düşünen ve komünizmin gerçekleşmesini günümüzdeki durumu ortadan kaldıran harekette gören, sınıf mücadelesinin teorisyeni olan Marx’tır. Bu bakış açısından, Marx’ın

Toplumsal tabiiyetin belli bir iş örgütlenmesinden kaynaklanan tarihsel bir sonuç olduğunun görülmesi, kadınlar açısından da özgürleştirici olmuştur. Bu görüldüğü için, cinsiyetçi iş bölümü ve bu iş bölümü temelinde inşa edilen kimliklerin doğallaştırılmasına dur denilebilmiş, toplumsal cinsiyet kategorilerinin sadece toplumsal inşalar olduğu değil, aynı zamanda içeriği sürekli yeniden tanımlanan, sonsuzca hareketli, açık uçlu ve daima politik olarak yüklü kavramlar oldukları da görülebilmektedir.

¹¹ Roman Rosdolsky, Marx’ın Kapital’inin Oluşumu, çev. Cumhuriyet Atay ve Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2008.

¹² Negri, Marx Ötesi Marx.

tarihi ve toplumu anlamak için toplumsal yeniden üretimin maddi koşullarını anlamamız gerektiğini ortaya koyan tarihsel materyalist yöntemi, feminist perspektif açısından son derece önemlidir. Toplumsal tabiiyetin belli bir iş örgütlenmesinden kaynaklanan tarihsel bir sonuç olduğunun görülmesi, kadınlar açısından da özgürleştirici olmuştur. Bu görüldüğü için, cinsiyetçi iş bölümü ve bu iş bölümü temelinde inşa edilen kimliklerin doğallaştırılmasına dur denilebilmiş, toplumsal cinsiyet kategorilerinin sadece toplumsal inşalar olduğu değil, aynı zamanda içeriği sürekli yeniden tanımlanan, sonsuzca hareketli, açık uçlu ve daima politik olarak yüklü kavramlar oldukları da görülebilmektedir. Hatta bu yöntem benimsendiği takdirde, analitik ve politik bir kategori olarak “kadınlar” kategorisinin geçerliliği etrafında yürütülen feminist tartışmalar da daha kolay çözüme kavuşturulabilir, çünkü bu yöntem bize gerek davranış biçimlerini gerekse de toplumsal koşulları sabit ve tektip bir şekilde tanımlamadan da ortak bir çıkarı ifade etmenin mümkün olduğunu gösterir.

Dahası, kadınların toplumsal konumunu kapitalist emek sömürsünün merceğinden analiz etmek, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla ırka dayalı ayrımcılık arasındaki sürekliliği ifşa ederek mevcut toplumsal düzenin devamlılığını varsayan ve kadınların özgürleşmesini engelleyen antagonist toplumsal güçleri karşısına almayı başaramayan politik haklar mücadelesinin ötesine geçmemize olanak tanır. Ama birçok feministin de göstermiş olduğu üzere, Marx kendi yöntemini kendiyse tutarlı olacak şekilde, yani en azından yeniden üretim ve toplumsal cinsiyet ilişkileri sorununa uygulamamıştır. Gerek Ev İşİ İçin Ücret hareketinin kuramcıları -Mariarosa Dalla Costa ¹³ Selma James ¹⁴ ve Leopoldina Fortunati ¹⁵- gerekse de Maria Mies ¹⁶ ve Ariel Salleh ¹⁷ gibi ekofeminist kuramcılar, Marx'ın düşüncesinin merkezinde göze batan bir çelişki olduğunu göstermişlerdir. Bu düşünce, emek sömürsünü kapitalist zenginlik üretiminin temel unsuru olarak ele alsa da cinsel emek, doğurma, çocuk bakımı ve ev işi gibi emek gücünün üretimi için en elzem olan faaliyetleri ve toplumsal ilişkileri kuramlaştırmaz.

¹³ Mariarosa Dalla Costa, Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi, çev. Kolektif, Otonom Yayıncılık, 2014.

¹⁴ Selma James, Cinsiyet, Irk, Sınıf, çev. Kolektif, BGST Yayınları, 2010.

¹⁵ Leopoldina Fortunati, The Arcane of Reproduction: Housework, Prostitution, Labor and Capital, yay. hz. Jim Fleming, çev. Hillary Creek, Brooklyn: Autonomedia, 1995.

¹⁶ Maria Mies, Ataerki ve Birikim, çev. Yıldız Temurtürkan, Dipnot Yayınları, 2019.

¹⁷ Salleh, Ecofeminism as Politics.

Marx, çalışma kapasitemizin verili olmayıp daima belli bir tarihsel biçime bürünen bir toplumsal etkinliğin¹⁸ ürünü olduğunu öne sürer, çünkü “açlık açlıktır, ama çatal bıçakla yenen pişmiş etle giderilen açlık, ellerden, tırnak ve dişlerden yararlanarak parçalanan ve yutulan çiğ etle giderilen açlıktan farklıdır.”¹⁹ Buna rağmen Marx’ın yayımlanmış eserlerinde, ilk işbölümünün cinsel edimde gerçekleştiği, köleliğin aile içinde gizli bir şekilde mevcut olduğu hakkındaki birtakım dağınık mülahazalar dışında,²⁰ kapitalizme özgü ev içi emeğin, ailenin ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin herhangi bir analizine rastlamayız. Kapital’in birinci cildinde seks işi, karşılığı ödenen biçimi içinde dahi hiçbir zaman ele alınmaz, çünkü suçlular ve serseriler gibi fahişeler de “yoksullar”ın²¹ alanından dışlanıp, Marx’ın *On Sekiz Brumaire*’de²² kendi toplumsal koşullarını dönüştürme gücüne asla ulaşamayacakları için bir kenara attığı “lumpen proletarya” ile ilişkilendirilir. Ev içi işe yalnızca iki dipnotta değinilir; birincisinde Sanayi Devrimi sürecinde kadınların evlerden çıkıp yoğun olarak fabrikalarda çalışmasıyla birlikte ev işinin nasıl ortadan kalktığından, diğerinde ise, Amerikan İç Savaşı’nın neden olduğu kriz yüzünden İngiltere’de dokuma fabrikalarında çalışan kadınların ev işlerine nasıl geri döndüğünden bahsedilir.²³ Doğurma ise genellikle, kapitalizmde

¹⁸ Karl Marx, *Kapital I*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan, Yordam Kitap, 2011, s. 172-73: “Emek gücünün değeri de diğer herhangi bir meta gibi, bu özel nesnenin üretimi ve dolayısıyla aynı zamanda yeniden üretimi için gerekli emek-zamanla belirlenir. Bir değer olduğu ölçüde emek gücü, yalnızca, kendisinde maddeleşmiş olan belli bir ortalama toplumsal emek miktarını temsil eder. Emek gücü yalnızca, yaşayan bireyin yeteneği olarak var olur. Dolayısıyla emek gücünün varlığı, onun üretiminin önkoşuludur. Bireyin varlığı veri ise, emek gücünün üretimi, bu bireyin kendini yeniden üretmesi ya da varlığını sürdürmesi demektir.”

¹⁹ Karl Marx, *Grundrisse I*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, 1999, s. 29.

²⁰ Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*, 39-41.

²¹ Marx, *Kapital I*.

²² Karl Marx, Louis Bonaparte’in *On Sekiz Brumaire*’i, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2016.

²³ “Makineler ve Büyük Sanayi” bölümündeki bir dipnotta, fabrikalara makinelerin girmesi sonucunda “ailenin tüm üyelerinin emek piyasasına dahil edildiği, erkek işçilerin yerine giderek kadın işçilerin geçtiği” belirtilir. Marx şöyle der: “Ailenin belirli işlevleri, söz gelişi çocukların bakımı ve beslenmeleri vb. tamamıyla baskı altına alınamayacağından, kendilerine sermaye tarafından el konulmuş anne durumundaki işçiler, bunların yerini tutacak bazı şeyler bulmak zorunda kalır. Dikiş, sökükle ve yırtık tamiri vb. gibi aile hayatının gerekli kıldığı bazı işlerin yerine hazır metallerin konması zorunlu olur. Demek oluyor ki bir taraftan evde harcanan emek azalırken diğer taraftan harcanan para artar. Bundan dolayı, işçi ailesinin üretim masrafları artar.” Marx, *Kapital I*, s. 379. Bu pasaja referans veren Leopoldina Fortunati’ye göre “Marx, ev işini ancak sermaye onu yıkıma uğrattığında görebildi ve ev işini, ona zorla el konulmasıyla ortaya çıkan problemleri çoktan fark etmiş olan hükümet raporlarını okuyarak anladı.” Fortunati, *The Arcane of Reproduction*, 169.

emek gücünün yeniden üretimine tabi kılınan ve dolayısıyla belli bir devlet düzenlemesine konu olan bir emek biçiminden ziyade, doğal bir işlev²⁴ olarak ele alınır. Marx, “görelî artı nüfus” teorisini²⁵ sunarken bile, işçi çocuklarının sömürüsünün onların üretimini kârlı bir iş haline getirdiğini öne sürdüğü halde, artı nüfusun yalnızca teknolojik yeniliklerin²⁶ gereklerine göre belirlendiğini vurgulayıp, sermaye ve devletin kadınların yeniden üretim kapasitelerinden sağladığı çıkardan neredeyse hiç bahsetmez.²⁷

Bu ihmalleri yüzünden pek çok feminist Marx’ı indirgemecilikle itham etti ve feminizmle Marksizmin bütünleşmesini bir tabi kılma süreci olarak gördü.²⁸ Bundan farklı olarak, yukarıda adı geçen yazarlar, Marx’ın kategorileriyle çalışabileceğimizi,²⁹ ama bu kategorileri, ağırlık merkezi sadece ücretli emeğe ve meta üretimi değil emek gücünün üretimi ve yeniden üretimi, özellikle de bunun bir parçası olarak kadınların evde gerçekleştirdikleri emeği olacak şekilde, yeniden inşa etmemiz ve mimarilerini değiştirmemiz gerektiğini ortaya koydular. Çünkü böylece yeni bir birikim ve mücadele alanının yanı sıra, sermayenin karşılığı ödenmemiş emeğe bağımlılığının boyutunu ve işgücünün nereye kadar uzayabildiğini tam olarak görünür kılabiliriz.³⁰ Marx’ın üretken emek teorisini tüm farklı boyutlarıyla yeniden üretim emeğini içerecek şekilde genişlettiğimiz takdirde, kapitalizmde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir teorisini geliştirmekle kalmayıp gerek sınıf mücadelesine gerekse de kapitalizmin farklı emek rejimleri, farklı eşitsiz gelişim ve az gelişmişlik biçimleri yaratarak kendisini yeniden üretirken başvurduğu araçlara dair yeni bir anlayış da edinebiliriz.

Emek gücünün yeniden üretimini kapitalist üretimin merkezine yerleştirmek, Marx’ta görünmez kalan, oysa emek sömürsünü düzenleyen mekanizmaların ifşasında son derece önemli bir rolü olan bir toplumsal ilişkiler dünyasını ortaya çıkarır.

²⁴ Örneğin Marx şöyle yazar: “işçi sayısındaki doğal artış, sermayenin birikim ihtiyaçlarını karşılamaz.” Kapital I, s. 620.

²⁵ Kapital I, s. 620-24.

²⁶ Kapital I, s. 615.

²⁷ Kapital I, s. 620. Ama Marx bu üretim artışını kimin belirlediğini açıkça söylemez -oysa Kapital’in birinci cildinde, İngiltere’nin sanayi bölgelerinde anne ilişkileri hakkında kendi yazdıklarının da, anneliğin reddinin dönemin karar alıcılarını ve işverenleri endişelendirecek kadar yaygınlaşmış olduğuna işaret ettiğini düşünürsek, bu gayet yerinde bir sorudur. Kapital I.

²⁸ Hartmann, Mutsuz Evlilik, s. 1.

²⁹ Marksizm içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini düşünmenin imkânsız olduğunu defalarca dile getiren Maria Mies hariç, Mies, Ataerki ve Birikim.

³⁰ Federici, Sıfır Noktasında Devrim, çev. D.Meral, H. Mertoğlu ve Ö. Avcı, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 63.

Böyle bir analiz, Sermayenin işçi sınıfından elde ettiği karşılığı ödenmemiş emeğin gerek kadınlardan beklenen ev işleri gerekse de sömürgelerin ve kapitalist dünyanın çeperlerinin sömürüsünü de içerdiği için, Marx'ın tahayyül ettiğinden çok daha fazla olduğunu gösterir. Emek gücünün evde gerçekleştirilen yeniden üretiminin değersizleştirilmesi ile kapitalizmin sömürgeleştirdiği bölgelerin yanı sıra sanayileşmenin merkezi bölgelerinde de kurduğu pek çok plantasyonda işe koşulan emeğin değersizleştirilmesi arasında bir süreklilik mevcuttur. Her iki durumda da iş ve baskı biçimleri doğallaştırılmakla kalmaz, bunlar aynı zamanda ücretli işçilerin yeniden üretim maliyetlerini kısmak için tasarlanan küresel bir montaj hattının parçası haline gelirler. Bu montaj hattında, kadınlara doğal kaderleriymiş gibi atfedilen karşılığı ödenmeyen ev içi emek, ücretli işçilerin tükettiği metaları çok düşük ücretlerle yetiştiren ve üreten ya da yeniden üretimlerinin gerektirdiği hizmetleri çok düşük maliyetlerle sunan milyonlarca köylünün, geçimlik çiftçinin ve kayıt dışı emekçinin emeğiyle birleşir. Bu yüzden ırkçı ve cinsiyetçi ideolojinin bu denli meşrulaştırmaya çalıştığı emek hiyerarşileri aslında sadece şu gerçeği ortaya koymaktadır: Kapitalist sınıf kendi iktidarını, başta kadınların bedenini ve emeğini denetleyip gözetlemek olmak üzere, erkek işçilerin emeğinin karşılığı ödenmeyenler üzerinde iktidar kurmasını sağlamak için ücreti kullanmaya ve böylece işçi sınıfını fiilen bölmeye dayanan dolaylı bir yönetim sistemi sayesinde sürdürmektedir. Bu, ücretin yalnızca emek ile sermaye arasında bir çatışma alanı -işçi sınıfının toplumsal olarak gerekli emeğin miktarını ve kuruluşunu müzakere ettiği alan- değil, aynı zamanda işçiler arasında eşitsiz güç ilişkileri ve hiyerarşilerin yaratılmasının bir aracı olduğu ve işçilerin emek sürecindeki elbirliğinin işçi sınıfının birliğini sağlamak için asla yeterli olmadığı anlamına gelir. Sonuç itibarıyla, sınıf mücadelesi Marx'ın varsaydığından çok daha karmaşıktır. Feministlerin keşfettiği üzere, bu mücadele ailede başlamalıdır, çünkü kadınlar kapitalizme karşı mücadele etmek için önce kocalarına ve babalarına karşı mücadele etmek zorunda kalmışlardır; tıpkı beyaz işçilere ve kapitalizmin ücret ilişkisi yoluyla dayattığı belli türde bir sınıf bileşimine karşı mücadele etmek zorunda kalmış olan renkli insanlar gibi. Son olarak, ev işinin işgücünü üreten emek olduğunu kabul etmek, toplumsal cinsiyet kimliklerini emek işlevleri olarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerini de üretim ilişkileri olarak anlamamızı

Bu
yüzden ırkçı ve cinsiyetçi
ideolojinin bu denli meşrulaştır-
maya çalıştığı emek hiyerarşileri aslında
sadece şu gerçeği ortaya koymaktadır: Kapi-
talist sınıf kendi iktidarını, başta kadınların be-
denini ve emeğini denetleyip gözetlemek olmak
üzere, erkek işçilerin emeğinin karşılığı ödenme-
yenler üzerinde iktidar kurmasını sağlamak
için ücreti kullanmaya ve böylece işçi sını-
fını fiilen bölmeye dayanan dolaylı bir
yönetim sistemi sayesinde
sürdürmektedir.

sağlayarak, biz kadınları ev işini ne zaman reddetmek istesek yaşadığımız suçluluktan kurtardığı gibi, “kişisel olan politiktir” şeklindeki feminist ilkenin önemini daha da pekiştirmeye yarar.

Marx yeniden üretim emeğinin emek gücünün üretimi için bu denli önemli olan bu kısmını neden göz ardı etmiştir? Başka bir çalışmamda,³¹ Marx’ın döneminde İngiltere’deki işçi sınıfının koşullarının bu soruya bir yanıt olabileceğini ileri sürmüştüm, öyle ki Marx Kapital’i yazarken işçi sınıfı ailesinde çok az ev işi yapıyordu (Marx’ın kendisinin de kabul ettiği gibi), zira kadınlar gündeğumundan günbatımına kadar fabrikalarda erkeklerle yan yana çalışıyordu. Kapitalist üretimin bir dalı olarak ev işi, Marx’ın tarihsel ve politik görüş alanının altında kalıyordu. Kapitalist sınıf, ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, yani Avrupa’da komünizm hayaletinin dolaştığı işçi sınıfı devrimlerinden ancak yirmi yıl sonra, birikim biçiminde hafif (dokuma ağırlıklı) sanayiden, daha yoğun bir emek disiplini ve daha güçlü kuvvetli bir emek gücü gerektiren ağır (kömür ve çelik temelli) sanayiye geçişle birlikte, emek gücünün yeniden üretimine yatırım yapmaya başladı. Yakın tarihli bir yazımda da belirttiğim gibi, “Marksist tabirle denilebilir ki, yeniden üretim işinin gelişmesi ve bunun sonucunda tam zamanlı ev kadınının ortaya çıkışı, emek sömürsünün biçimi olarak ‘mutlak’tan ‘nispi artı değer’e dayalı değer elde edilmesine geçişin ürünleridir.”³² Bu gelişmeler, işgününün mutlak olarak uzatılmasına dayalı bir sömürü sisteminden işgününün kısaltılmasının sömürü oranını yoğunlaştıran bir teknolojik devrimle telafi edildiği bir sömürü sistemine geçişin sonuçlarıydı. Bir diğer faktör ise, hiç kuşkusuz, kapitalistlerin işçilerin işgününün mutlak olarak uzatılması ve ortak olanlarının yıkıma uğratılması yüzünden maruz kaldıkları aşırı sömürünün işçi sınıfının soyunun tükenmesine yol açıyor, üstelik bunun kadınların ev işini ve çocuk bakımını reddetmesini de belirliyor olmasından duydukları korkudur (bu ikinci durum, İngiliz hükümetinin fabrika işçilerinin koşullarını ve sağlık durumlarını değerlendirmek için 1840’larda hazırlatmaya başladığı resmi raporlarda sıkça gündeme getirilmiştir).³³ Sermayenin işgücünün yeniden üretimine yatırımını (bu alandaki

³¹ Federici, Sıfır Noktasında Devrim, s. 160-61. Marx’ın emek gücünün yeniden üretimine dair kavramsallaştırmasının bir analizi ve eleştirisi için ayrıca bkz. Federici, “Capital and Gender,” Reading ‘Capital’ Today, der. Ingo Schmidt ve Carlo Fanelli, Londra, Pluto Press, 2017, 79-96.

³² Kapital I, 16. Bölüm, V. kısım.

³³ Kapital I, s. 440, 449, 459. Bu sayfalarda, kadınların fabrikada istihdamının onların disiplini ve yeniden üretim işi üzerindeki etkileri tartışılır. Marx, başka bir yerde de şöyle der: “Günden güne daha da tehdit edici bir hal alarak büyüyen işçi hareketi bir yana, fabrikada çalışmanın sınırlandırılması, İngiliz tarlalarına kuş gübresi döktüren zorunluluğun eseri olmuştu. Toprağın verimliliğini yok eden aynı kör soygun hırsı, ulusun yaşam gücünün köklerine saldırmıştı.” Kapital I, s. 235-36.

fonları ve işi) artırmaya yönelik bir emek reformu tam bu noktada gündeme getirilmiş, bunu kadınların fabrikalarda istihdamını önce azaltan sonra da ortadan kaldıran, erkek işçilerinse sayısını aşamalı olarak artıran (yüzyıl sonu itibariyle yüzde 40'lık bir artış gerçekleşmişti) bir dizi Fabrika Yasası'nın çıkarılması takip etmiştir.³⁴ Bu anlamda tam-zamanlı proleter ev kadınının ortaya çıkışı -Fordizmin daha da hızlandığı bir süreç- erkek işçilere kapitalizmin gelişmesiyle birlikte kaybettikleri ortak olanların, bu sefer, çok geniş bir karşılığı ödenmemiş kadın emeği havuzu biçiminde yeniden tahsis edilmesine dönük bir girişim olarak okunabilir.

Bu reformlar, işçi sınıfı ailesinin kuruluşunun ve işgücünün yeniden üretiminin planlayıcısı olarak “modern devlete geçişin” işaretleridir.³⁵ Oysa Marx'ın *Kapital*'i yazdığı dönemde en çok göze çarpan şey, elbette işçilerin kendilerini yeniden üretmemeleriydi. Marx'ın eserlerinde ev işinin neredeyse hiç geçmemesi, kısmen bununla açıklanabilir. Ama Marx'ın ev içi emeği göz ardı etmesinin bir nedeni de bunun yeri modern sanayi tarafından doldurulacak ve doldurulması gereken bir emek türü olduğuna inanması ve birlikte var olan farklı emek rejimlerinin kapitalist üretim ve iş disiplininin önemli bir unsuru olmaya devam edeceğini görememiş olmasıdır.

Bana kalırsa Marx ev içi emeği, kendi en üst üretim modeli tasavvurunda, büyük ölçekli sanayiyle özdeşleştirdiği kapitalist iş örgütlenmesi bakımından temel gördüğü nitelikleri taşımadığını düşündüğü için göz ardı etti. Ev temelli olması, kolektif olmayan, elbirliğine dayanmayan tarzda örgütlenmesi ve ev işinin doruk noktasına çıktığı yirminci yüzyılda bile düşük bir teknolojik düzeyde gerçekleştirilmesi bakımından ev işi, Marksistler tarafından da kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin bir kalıntısı olarak görülmeye devam etti. Dolores Hayden'in *The Grand Domestic Revolution*'da³⁶ işaret ettiği üzere, sosyalist düşünürler toplumsallaşmış ev işi dediklerinde bile, bunun anlamlı bir iş olabileceğini asla düşünmüyorlar³⁷ ve tıpkı August Babel gibi, ev işinin asgari bir düzeye indirileceği bir günü tasavvur ediyorlardı.³⁸ Ev içi emeğin, kapitalist

³⁴ 1870 itibariyle İngiltere'de, her ikisi de işgücünün yeniden üretimine yapılan yatırımın yeni bir aşamasını gösteren iki yasanın, Evlilik Yasası ve (evrensel temel eğitim hakkını güvence altına alan) Eğitim Yasası'nın aynı anda çıkarılması tesadüf değildir. Aynı dönemde başlayan ve hane halkı ücretinin artışına paralel bir değişim olarak, mahallelerde gıda satan dükkanların ortaya çıkışıyla birlikte, İngiltere'de insanların yemek alışkanlıklarının ve yiyeceklerin dağıtımına sokulma araçlarının değiştiğini görürüz. Proleterlerin evlerine dikiş makinesinin girişi de aynı dönemde gerçekleşir. Eric J. Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, çev. Abdullah Ersoy, Dost Yayınları, 2013.

³⁵ Fortunati, *The Arcane of Reproduction*, s. 173.

³⁶ Dolores Hayden, *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, Neighborhoods, and Cities*, Cambridge, MA: MIT Press, 1985 [1981].

³⁷ Hayden, *The Grand Domestic Revolution*, 6.

³⁸ August Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, çev. S. Sertel ve S. Altınçekiç, Ankara: Yordam, 2019.

anlamda “toplumsal olarak gerekli emek”³⁹ olduğunun, sanayi temelinde örgütlenmeye de son derece üretken bir nitelik taşıdığının ve büyük ölçüde makineleştirilemeyecek bir iş olduğunun gösterilmesi için, kadınların 1960’larda ve 1970’lerde ev işine isyan etmesi gerekti. Ev işinin ancak kısmen makineleştirilebilecek olmasının nedeni, emek gücünü taşıyan bireylerin yeniden üretiminin, niteliği itibariyle etkileşimli ve dolayısıyla aşırı emek yoğun olan çok çeşitli duygusal ve fiziksel hizmetleri gerektirmesidir. Tüm bunların farkına varmamız, Marx’ın teorik ve politik çerçevesinin bizim gözümüzde daha da sarsılmasına yol açtı ve bizi, Marx’ın devrim teorisinin temel ilkelerinden biri olan, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bütün emek biçimlerinin sanayileşeceği ve en önemlisi, kapitalizmin ve modern sanayinin insanlığın sömürüden kurtuluşunun önkoşulları olduğu varsayımını yeniden düşünmeye götürdü.

Makineler, Modern Sanayi ve Yeniden Üretim

Marx kapitalizm ve modern endüstrinin komünizmin ortaya çıkışına zemin sunması gerektiğini varsaymıştı, çünkü işin üretkenliğinde sanayileşmeye dayalı bir sıçrama gerçekleşmediği takdirde insanlığın kıtlığın, yoksulluğun ve hayatın gereksinimleri için rekabetin beslediği sonu gelmez bir çatışmaya mahkûm olacağına inanıyordu.⁴⁰ Marx, ayrıca modern sanayiye baktığında, çıkarıcı amaçlar yoluyla hayat bulmuş olsa da bize yetilerimizi sonuna kadar geliştirmemizi sağlayacak davranışları kazandıran ve bizi işten özgürleştiren daha yüksek bir rasyonelliğin cisimleşmesini görüyordu. Marx açısından, modern sanayi “toplumsal olarak gerekli emeği” azaltmanın bir aracından da öte, işçilere eşbiçimliliği, düzeni ve teknolojik gelişmenin ilkelerini öğreterek, farklı emek biçimlerini birinden diğerine kolayca geçerek ifa etmelerini sağlayan bir iş modelidir.⁴¹ Bu çokyönlülük, (Marx’ın da hatırlattığı üzere) manüfaktürdeki parça-işçinin, hatta zanaatına bağlı olan zanaatçının asla gösteremeyeceği bir özelliktir.

Bu bağlamda kapitalizm, büyük ölçekli sanayiye ortaya çıkararak üretim araçlarının ve iş sürecindeki elbirliğinin yoğunlaşmasının önündeki engelleri kaldıran bir hoyrat eldir ve bunlar Marx’ın da üretici güçlerin genişlemesi ve işin üretkenliğinde artış için zorunlu gördüğü gelişmelerdir. Bunun yanı sıra, kapitalizm geçimliliğin ötesinde

³⁹ “Toplumsal olarak gerekli emek-zaman, herhangi bir kullanım değerini, toplumun o sıradaki normal üretim koşulları altında, ortalama toplumsal hüner derecesi ve emek yoğunluğuyla elde edebilmek için gerekli olan emek-zamandır.” Marx, Kapital I, s. 53.

⁴⁰ Marx ve Engels, Alman İdeolojisi, 43.

⁴¹ Marx, Kapital, c. 1, s 466.

üretme zorunluluğu ve daha geniş ölçekte toplumsal elbirliği kapasitesi gibi, insanları öz yönetimin gereklerine göre eğiten bir kamçı işlevi görür.⁴² Bu süreçte sınıf mücadelesi önemli bir rol oynar. Öyle ki işçilerin sömürüye direnişi, sermaye sınıfını, birbirini destekleyen iki yoldan, birincisi, işin zenginliğin üretimindeki rolünü azaltarak; ikincisi, insanların tarih boyunca kaçmaya çalıştığı işleri yerine getirecek makineleri devreye sokarak, emekten daha da tasarruf edecek şekilde üretimi devrimcileştirmeye zorlar. Marx, bu süreç tamamlandığında, modern sanayi toplumsal olarak gerekli emeği asgariye indirmeyi başardığında, kendi varoluşumuzun ve doğal çevremizin nihayet hâkimi hale geleceğimiz, ihtiyaçlarımızı karşılamakla kalmayıp zamanımızı daha yüksek amaçlara özgürce vakfedebileceğimiz bir dönemin başlayacağına inanıyordu.

Marx, bu kopuşun nasıl gerçekleşeceğini açıklamak yerine, üretici güçlerin sonuna kadar geliştirildiklerinde kendilerini sarmalayan kabuğu parçalayıp toplumsal bir devrime yol açacağını ima eden birtakım metaforik imgeler sunmakla yetinir. Üretici güçlerin devrim için olgunlaşmış olduğunu nasıl anlayacağımızı da hiç açıklamaz, gerek üretici güçlerin homojenleşmesi ve evrenselleşmesi gerekse de buna bağlı olarak proletaryada gelişen kapasitelerin küresel bir boyut kazanmasıyla, kapitalist ilişkilerin bütün dünyaya yayılışının bir dönüm noktası olacağını belirtir sadece.⁴³

Marx'ın insanların ihtiyaçlardan ve çok çalışmaktan kurtulmak için makineleri kullanabileceği ve boş zamanın zenginliğin ölçüsü haline geleceği bir dünya tasavvuru büyük bir ilgi görmüştür. André Gorz'un insanların kendilerini kendi gelişimlerine vakfedebilecekleri sanayi sonrası bir işsiz toplum görüşü, büyük ölçüde Marx'ın bu tasavvuruna dayanmaktadır.⁴⁴ İtalyan Otonomist Marksistlerin, bu tasavvurun en cesur tasvirinin yer aldığı *Grundrisse*'deki "Makineler Üzerine Fragman" bölümüne olan hayranlığı da buradan okunabilir. Sözgelimi, Antonio Negri, *Marx Ötesi Marx*'ta bunu Marx'ın teorisinin en devrimci yanı olarak ortaya koyar. Marx'ın değer yasasının artık işlemediği, bilim ve teknolojinin üretim sürecinde canlı emeği ortadan kaldırmasıyla birlikte işçilerin makinelerin gözetmeninden ibaret hale geldiği bir dünyayı betimlediği "6 ve 7. Defterler" in satırları, gerçekten muazzam bir öngörü gücünü yansıtmaktadır.⁴⁵ Ne var ki başta feministler olmak üzere, bugün hepimiz otomat-

⁴² Kapital, c. 1, s 603.

⁴³ Marx ve Engels, Alman İdeolojisi, 43; Karl Marx ve Frederick Engels, Komünist Manifesto, çev. Levent Kavas İstanbul: İthaki, 2017.

⁴⁴ André Gorz, A Farewell to the Working Class, Londra: Pluto, 1982; Gorz, Pathsto Paradise: On the Liberation from Work, Londra: Pluto, 1985; bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Edward Granter, Critical Social Theory and the End of Work, Burlington, VT: Ashgate, 2009, 121.

⁴⁵ Negri, Marx Ötesi Marx.

laşmış bir üretim sisteminin bize sağlayabileceği güçlerin ne kadar da aldatıcı olabileceğini artık görebilecek bir durumdayız. Marx'ın bu denli hayran olduğu "sözümona aşırı verimli sanayi sistemi"nin "gerçekte yeryüzüne musallat olmuş, insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir parazit"⁴⁶ olduğunu ve onu hızla tüketirken geleceğin üzerine karanlık bir gölge gibi çöktüğünü görebiliyoruz. Salleh'in de dikkat çektiği gibi,⁴⁷ Marx insanlık ile doğa arasındaki etkileşimi zamanının çok ötesine geçen bir sezgiyle kavrayarak, tarımın sanayileşmesinin işçi kadar toprağı da tüketip bitirdiğini görebilmiştir.⁴⁸ Ama ne olursa olsun Marx bu eğilimin terse çevrilebileceğine, işçilerin denetimi altına alındığında üretim araçlarının olumlu

amaçlara yönlendirilebileceğine, toplumsal ve doğal zenginliği kurutmak şöyle dursun onu artırmak için kullanılabilceğine, kapitalizmin sonu eli kulağında olduğundan dolayı kâr güdümlü sanayileşme sürecinin yeryüzüne verebileceği zararın sınırlı kalacağına inanıyordu.

Ne
var ki başta feministler
olmak üzere, bugün hepimiz oto-
matlaşmış bir üretimin bize
sağlayabileceği güçlerin ne kadar da alda-
tıcı olabileceğini artık görebilecek bir durum-
dayız. Marx'ın bu denli hayran olduğu
"sözümona aşırı verimli sanayi sistemi"nin "ger-
çekte yeryüzüne musallat olmuş, insanlık tari-
hinde eşi benzeri görülmemiş bir parazit"
olduğunu ve onu hızla tüketirken gele-
ceğin üzerine karanlık bir gölge
gibi çöktüğünü görebiliyo-
ruz.

Ancak Marx bu konularda kesinlikle yanıldı. Makinelerin makineler tarafından üretimi günahsız bir doğum gibi gerçekleşmez. Sözgelimi en yaygın makine olan bilgisayar bile, üretimi tonlarca toprak ve suyun yanı sıra devasa miktarda insan emeği gerektiren ekolojik bir felakettir. Milyarların talebi üzerine giderek çoğalan makineler, on altıncı yüzyıl İngiltere'sindeki koyunlar gibi, "yeryüzünü yemeye hızla devam ediyor," öyle ki yakın gelecekte bir devrim olsa bile, bu gezegeni yeniden yaşanabilir hale getirmek muazzam bir

⁴⁶ Otto Ullrich, "Technology," The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power, ed. Wolfgang Sachs, Londra: ZedBooks, 1993, içinde, 281.

⁴⁷ Salleh, Ecofeminism as Politics, 70.

⁴⁸ Kapital'in 1. cildinde "Makineler ve Büyük Sanayi" başlıklı bölümün sonunda yazdığı gibi: "kapitalist tarımdaki her ilerleme, sadece işçiyi soyma sanatında bir ilerlemeden ibaret olmayıp aynı zamanda toprağı soyma sanatında bir ilerlemedir; belli bir zaman aralığı için toprağın verimliliğinin yükseltilmesinde kaydedilen her ilerleme, aynı zamanda, bu verimliliğin sürekli kaynaklarının mahvedilmesi yolunda da bir ilerlemedir. Bir ülkenin, örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin, gelişmesini büyük sanayi ile başlatması ölçüsünde bu tahrip süreci hızlanır. Bundan dolayı, kapitalist üretim, tekniği ve toplumsal üretim süreçlerinin birleşmesini, ancak, bütün zenginliğin iki kaynağını, toprağı ve işçiyi kurutarak ilerletir;" Marx, Kapital, c.1, s. 482.

emek gerektirecektir.⁴⁹ Dahası, makineler yalnızca doğal ortak olanlarımızı -topraklar, ormanlar, su kaynakları, dağlar, denizler, nehirler ve kıyıları- değil, öznel-likleri şekillendirerek, yeni ihtiyaçlar ve alışkanlıklar yaratarak, geleceği de ipotekleyen bağımlılıklar yaratarak psişemizi ve toplumsal ilişkilerimizi de etkileyen maddi ve kültürel bir altyapı gerektirir. Bugün *Kapital*'in 1. cildinin yayımlanışından 150 yıl sonra, Marx'ın toplumsal devrim için zorunlu gördüğü nesnel koşullar çoktan olgunlaşmış olmasına rağmen kapitalizmin çözüleceğine dair hiçbir emarenin bulunmaması kısmen bununla açıklanabilir. Kapitalizmin çözülmesi bir yana, on altıncı yüzyıldaki çitlemeleri andıran kalıcı bir ilksel birikim rejimine tanık oluyoruz. Şu farkla ki bu çitlemeler bu sefer IMF ve Dünya Bankası eliyle, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da, modern sanayinin ihtiyaç duyduğu lityum, koltan ve elmas gibi madenleri elde etmek için komünal toprakları özelleştiren ve küçük ölçekli üreticileri mülksüzleştiren maden ve tarım sanayisi şirketlerinin desteğiyle örgütleniyor.⁵⁰ Üstelik, daha sonra göreceğimiz gibi, hangi sömürücü amaç için yaratılmışsa, yapısını ve işlevişi tarzını bu amaçtan alan devleti, kapitalist sanayii, bilim ve teknolojiyi nasıl öylece devralamazsak, kapitalizmin geliştirmiş olduğu hiçbir üretim aracını da sorunsuz bir şekilde devralıp farklı bir amaç için kullanamayız.

Modern sanayinin ve teknolojinin temellük edilip başka amaçlar için yeniden programlanmasının nasıl imkânsız olduğu, gezegeni zehirleyen ve sermaye sınıfına bizi yok etmekle ya da en azından, savaşan sınıfların karşılıklı imhasıyla tehdit eden devasa bir silah cephaneliği sağlayan nükleer ve kimyasal sanayilerinin gelişimine bakılarak da anlaşılabilir. Otto Ullrich'in dediği gibi, "bilimleştirilmiş teknolojinin en çarpıcı başarısı, hiç şüphesiz, savaş makinesinin yıkıcı gücündeki artıştır."⁵¹ Ayrıca, Marx'ın küçük üreticinin irrasyonel addedilen tarım yönteminin karşısına koyduğu kapitalist rasyonel tarım yaklaşımı,⁵² gıda bolluğunu, çeşitliliğini ve gıdanın değerini öylesine yok etmektedir ki üretimin insanlığın amacından ziyade insanlar için olduğu bir toplumda bu yaklaşımın büyük oranda kenara bırakılması gerekecektir.

⁴⁹ Örneğin kürenin her yanında birikmekte olan nükleer atıkların zararlı etkilerini izlemek ve gidermek için gerekli olan emeği düşünelim.

⁵⁰ Bkz. Federici, "Savaş, Küreselleşme ve Yeniden Üretim", Sıfır Noktasında Devrim, s 131-146. Federici, "Women, and Struggles, and the Reconstruction of the Commons," Working USA 14, no. 1, Mart 2011; Federici, "Cadı Avı, Küreselleşme ve Günümüz Afrika'sında Feminist Dayanışma" Journal of International Women's Studies 10, no. 1, Ekim 2008, s 29-35, Federici, Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar, çev. Bilge Tanrısever, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2019, içinde yeniden basılmıştır, s 81-109.

⁵¹ Ullrich, "Technology!," 227.

⁵² Karl Marx, Kapital: Ekonomi Politüğün Eleştirisi, c. 3, çev. Mehmet Selik ve Erkin Özalp, Ankara: Yordam Kitap, 2015.

Marx'ın komünist toplumun oluşumunda teknolojinin işlevine dair görüşlerini, özellikle feminist bir bakış açısıyla yaklaştığımızda sorgulamamıza yol açan başka bir unsur daha var. Makine temelli bir komünizm, insanların bu gezegende gerçekleştirdikleri en temel faaliyetleri dışarıda bırakan bir iş örgütlenmesine dayanıyor. Daha önce de işaret ettiğim gibi, Marx'ın analizinin üzerinden atladığı yeniden üretim işi büyük oranda makineleştirilemeyecek bir iştir. Diğer bir deyişle, Marx'ın gerekli emeğin otomasyon yoluyla ciddi derecede azaltılacağı bir toplum tasavvuru, dünyada en büyük miktarlarda yapılan bu işin hayli ilişkisel bir niteliği olduğu ve ancak belli bir nebze makineleştirilebildiği gerçeğiyle çelişir. Kapitalizm sonrası bir toplumda, ideal durumda, hangi teknolojinin, hangi amaçlarla ve hangi koşullarda üretileceğini kontrol edebildiğimiz oranda, birtakım günlük işleri makineleştirebilir, birliktelik, öğrenme ve bilgilenme amaçlı iletişimin yeni biçimlerinden elbette yararlanabiliriz. Peki ama bir çocuğu yıkama, kucığında gezdirmeye, teselli etme ve giydirmeye ya da cinsel hizmetler sunma, hasta, yaşlı ve yardıma muhtaç olanlara yardımcı olma gibi işleri makineleştirebilir miyiz? Bu işlerin yerine getirilmesinin gerektirdiği becerileri ve duyguları hangi makine içerebilir? Bakıcı robotlar ve etkileşimli sevgi robotları geliştirme çalışmaları devam ediyor,⁵³ hatta gelecekte makine annelerin üretildiğine bile şahit olabiliriz. Ama böyle cihazları satın alabileceğimizi farz etsek bile, evde canlı emek yerine bunları devreye sokmamızın nasıl bir duygusal bedeli olacağını da sormamız gerekir. Yeniden üretim işinin yalnızca kısmen makineleştirilebileceğini teslim ettiğimiz anda, maddi zenginliğin gelişimini otomasyona ve gerekli emeğin azaltılmasına bağlayan Marksist şema içine çökecektir; hele ki bu gezegende yapılan işlerin büyük çoğunluğunu ev işlerinin, özellikle de çocuk bakımının oluşturduğunu düşünürsek. Buradan bakınca, toplumsal olarak gerekli emek kavramının tam da kendisi ikna ediciliğini büyük ölçüde yitirmektedir. Bu gezegen üzerindeki en geniş ve en vazgeçilmez iş sektörü toplumsal olarak gerekli emeğin temel bir unsuru sayılmıyorsa şayet, bu emek nasıl tanımlanacaktır? Bakım işi, seks işi ve doğurma, toplumsal olarak gerekli emeğin parçası sayılmadıkları takdirde, hangi ölçütlere ve ilkelere göre düzenlenecektir?

Bugün feministler arasında, işi çekirdek aile üyelerinin ötesinde, daha çok özne arasında paylaşılacak şekilde, yeniden üretimin daha kolektif biçimlerinin ve yeniden üretimde ortak olanların yaratılmasına dönük ilgi ve bu alandaki deneyler yeniden artıyorsa,⁵⁴ bunun bir nedeni de ev işinin makineleşme yoluyla azaltılabileceği

⁵³ Nancy Folbre, "Nurse bots to the Rescue? Immigration, Automation, and Care," *Globalizations* 3, sayı 3, Eylül 2006, p 356.

⁵⁴ Bu konu hakkında bkz. Federici, "Feminizm ve İlkeli Birikim Döneminde Ortak Olan Politikası", *Sıfır Noktasında Devrim* içinde, s 229-246.

konusundaki şüphelerin giderek artıyor olmasıdır. Utrecht'te (Hollanda) feminist sanatçılar, tasarımcılar ve eylemcilerin, Dolores Hayden'ın çalışmasından esinle, ev içi alanın yanı sıra mahallelerin ve kentlerin nasıl dönüştürülebileceği ve "birlikte yaşamının ve çalışmanın yeni biçimleri"nin nasıl inşa edilebileceğini araştırmak amacıyla başlattıkları Büyük Ev İçi Devrim Projesi bunun en iyi örneklerinden biridir. Bir yandan da ekonomik krizin baskısı altında, doğal ortak olanlarımızı (topraklar, su kaynakları, ormanlar) savunmak ve ortaklaşma etkinlikleri (örneğin, kolektif alışveriş ve yemek pişirme, kent bahçeciliği gibi) yaratmak için verilen mücadeleler de gün geçtikçe çoğalıyor. "Sömürgeleştirme ve teknoloji aktarımına rağmen, dünyanın çok büyük bir kısmının gündelik ihtiyaçlarının Üçüncü Dünya'da para ağının dışında kalan kadın yetiştiriciler tarafından [üstelik çok sınırlı teknolojik girdilerle ve genellikle, boş olan kamu arazileri üzerinde tarım yoluyla] sağlanmaya devam ediyor olması"⁵⁵ ayrıca önemlidir. Soykırıma varan kemer sıkma programlarının yürürlükte olduğu bir dönemde, bu kadın yetiştiricilerin işi, milyonlar açısından yaşam ile ölüm arasındaki farkı oluşturuyor.⁵⁶ Oysa tarımın rasyonelleşmesini -yani büyük ölçekte ve bilimsel temelde örgütlenmesini- "kapitalist üretim tarzının en büyük başarılarından biri" olarak gören ve bunun da ancak doğrudan üreticinin mülksüzleştirilmesiyle mümkün olabileceğini öne süren Marx'ın ortadan kaldırılması gerektiğine inandığı geçimlik çalışma biçimi tam da budur.⁵⁷

Kapitalizmin İlericiliği Miti Üstüne

Marx'ın sanayileşmenin insanlığı çok çalışmaktan ve ihtiyaçtan özgürleştirme gücü hakkındaki teorisinin bir eleştirisi son derece yerinde olmakla birlikte, onun kapi-

⁵⁵ Salleh, *Ecofeminism as Politics*, p 79; Federici, "Feminizm ve İlk Birlik Döneminde Ortak Olan Politikası", s 229-246.

⁵⁶ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na göre, 2001 yılında "200 milyon civarı kent sakini"nin yetiştirdiği gıdalar, "yaklaşık olarak 1 milyar insanın gıda gereksinimlerinin en azında bir kısmı"nu karşılamaya yetiyordu; United Nations Population Fund, *State of the World Population 2001: Footprints and Milestones: Population and Environmental Change*, New York: United Nations, 2001. Dünya Gözlem Enstitüsü'nün, "Farming the Cities Feeding an Urban Future," başlıklı raporu, 16 Haziran, 2011, erişim tarihi 4 Haziran 2018, <http://www.worldwatch.org/node/8448>) geçimlik tarımın önemini bir basın bülteninde şöyle vurguluyor: "Bugün dünyada toplam üretimin yüzde 15-20'si kent tarımıyla uğraşan tahminen 800 milyon insan tarafından gerçekleştiriliyor." Bu rakamların kırsal alanlardaki geçimlik tarımı içermediğini unutmamak gerekir. Dünya Gözlem Enstitüsü, "State of the World 2011: InnovationsthatNourishthe Planet," erişim tarihi 2 Haziran 2018, <http://www.worldwatch.org/sow11>.

⁵⁷ Marx, *Kapital*, c.3.

talizmin zorunluluğuna ve ilericiliğine olan inancını reddetmemizi gerektiren başka sebepler de vardır. Öncelikle, bu teori kapitalist olmayan toplumların ürettiği bilgi ve zenginliği azımsadığı gibi, kapitalizmin kendi gücünü kurmak için bu bilgi ve zenginliği temellük etmeye ne kadar da ihtiyacı olduğunu büyük ölçüde görmezden gelir. Bilgide sermayeden kaynaklı ilerlemenin cazibesine kapılmak ve bunun dışına çıkma irademizi baltalamak istemiyorsak, bu son derece mühim bir noktadır. Kapitalizmin yok etmiş olduğu toplumların makineleşmenin ortaya çıkmasından binlerce yıl önce yüksek bir bilgi ve teknoloji düzeyine çoktan ulaşmış olduğunu, bu toplumların geniş su alanlarını katetmeyi bildiklerini, gece gözlemleriyle ana takımyıldızlarını keşfettiklerini, gezegen üzerinde insan yaşamının sürmesini sağlayacak besinleri bulduklarını hatırlatmamız gerçekten de politik bir öneme sahiptir.⁵⁸ Bunun için, Yerli Amerikan nüfusların yetiştirdikleri tohumların ve bitkilerin olağanüstü çeşitliliğine, tarım teknolojisinde bugüne kadar görülmemiş bir gelişmişlik düzeyine sahip olduklarına, sırf Orta Amerika’da -günümüzde çeşitliliğin bilimsel olarak düzenlenmiş kapitalist tarım tarafından imha edilmesiyle tam bir tezat içinde- iki yüz mısır ve patates çeşidi icat edildiğine bakmamız yeter.⁵⁹

Toplumsal elbirliğini ya da büyük ölçekli ilişkileri, Marx’ın deyişiyle, ticareti ve kültürel mübadeleleri kapitalizm icat etmedi. Aksine, kapitalizmin ortaya çıkışı, birbirine ortak mülkiyet ilişkileri, elbirliğine dayalı çalışma biçimlerinin yanı sıra ticaret ağlarıyla bağlı olan toplumları yok etti. Sömürgeleşmeden önce, Hint Okyanusu’ndan And Dağları’na kadar elbirliğine dayalı çalışma sistemleri başat bir konumdaydı. Bolivya ve Peru’daki ayllu sistemini, Afrika’nın 21. yüzyıla ulaşmayı başarmış olan komünal toprak sistemlerini hatırlayalım. Bunların hepsi, Marx’ın “kırsal yaşamın yalıtılmışlığı”⁶⁰ hakkında söylediklerini yanlışlayan deneyimlerdir. Kapitalizm Avrupa’da da yalnızca toprağın kolektif kullanımına ve kolektif çalışma ilişkilerine değil, aynı zamanda -*Caliban* ve *Cad*’da ele aldığım heretik hareketlerin de (Katharlar, Valdesiler) yapmaya çalıştığı gibi-⁶¹ feodal iktidara karşı, elbirliği üstüne kurulu yeni yaşam biçimleri yaratmayı amaçlayan gündelik mücadelelere dayanan bir ortak olanlar toplumunu yok etti. Kapitalizmin, iki yüzyıl süren cadı avlarında binlerce kadını yok etmesi de dahil olmak üzere (on altıncı yüzyılda köylü ayaklanmaları biçimini

⁵⁸ Clifford D. Conner, *A People’s History of Science: Miners, Midwives, and “Low Mechanics”*, New York: NationBooks, 2005.

⁵⁹ Jack Weatherford, *Indian Givers: How the Indians of the Americas Transformed the World*, New York: Fawcett Books, 1988.

⁶⁰ Bu çeviri hakkında bkz. Hal Draper, *The Adventures of the Communist Manifesto*, Berkeley: Center for Socialist History, 1994.

⁶¹ Federici, *Caliban ve Cadı Kadınlar*, *Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2017.

alacak olan direniş başlatan bu cadı avları olmuştur), ancak azami bir şiddet ve yıkım yoluyla hâkim hale gelebilmiş olması hiç de tesadüf değildir. Kapitalizmin gelişimi, ilerlemenin taşıyıcısı olmak bir yana, gerek mücadelede üretilen gerekse de ortak olanların birlikte kullanımı esasına dayalı olarak, feodal topraklarda zaten hüküm süren komünalizm biçimlerini alaşağı eden bir karşıdevrimdi. Buna bir de, Marx'ın *Kapital*'in 1. cildinin sonunda tasavvur ettiği gibi, özgür üreticilerin devrimci bileşimi ve birliğini yaratmak için büyük ölçekli sanayinin gelişiminden daha fazlasının gerekli olduğunu ekleyin.⁶² Sermaye ve büyük ölçekli sanayi, “üretim araçlarının yoğunlaşması”nı ve iş sürecinde işbölümünden doğan elbirliğini teşvik edebilir,⁶³ ancak devrimci bir sürecin gerektirdiği elbirliği Marx'ın (bilim ve teknolojiyle birlikte) “kapitalist üretim tarzının temel biçimi” olarak tanımladığı teknik faktörden niteliksel olarak farklıdır.⁶⁴ Hatta işçilerin denetiminde olmayan ve dolayısıyla iş sürecinin kapitalist örgütlenmesinin altüst edildiği direniş anları dışında, bağımsız bir karar alıcılığa izin vermeyen iş ilişkileri söz konusu olduğunda, elbirliğinden bahsedilip bahsedilemeyeceği bile şüphelidir. Ayrıca Marx'ın işin kapitalist örgütlenmesinin bir işareti olarak görüp hayran olduğu elbirliğinin, tarihsel olarak bakıldığında, tam da işçilerin becerilerinin ve mücadeledeki elbirliğinin yok edilmesi sayesinde mümkün hale geldiğini asla göz ardı edemeyiz.⁶⁵

İkincisi, kapitalist gelişmenin, bırakalım zorunlu ya da arzu edilir olmasını, geçmişte ya da şimdi, tarihin herhangi bir anında kaçınılmaz olduğunu varsaydığımız anda, ona direnmiş olan insanların mücadelelerinin karşısında konumlanmış

Kapitalizmin, iki yüzyıl süren cadı avlarında binlerce kadını yok etmesi de dahil olmak üzere (on altıncı yüzyılda köylü ayaklanmaları biçimini alacak olan direniş başlatan bu cadı avları olmuştur), ancak azami bir şiddet ve yıkım yoluyla hâkim hale gelebilmiş olması hiç de tesadüf değildir. Kapitalizmin gelişimi, ilerlemenin taşıyıcısı olmak bir yana, gerek mücadelede üretilen gerekse de ortak olanların birlikte kullanımı esasına dayalı olarak, feodal topraklarda zaten hüküm süren komünalizm biçimlerini alaşağı eden bir karşıdevrimdi.

⁶² Marx, *Kapital*, c. 1. 730, dipnot.

⁶³ *Kapital*, c. 1, s 727.

⁶⁴ *Kapital*, c. 1, s 482.

⁶⁵ Bu konu hakkında bkz. Marx, *Kapital*, c.1, s 416-421. “Makineler ve Büyük Sanayi” bölümünün “İşçi ile Makine Arasındaki Mücadele” başlıklı altbölümde, Marx şöyle der: “Emek aracı işçiye yere serer.” Kapitalistler makineleri emeğe bağımlılıklarından kurtulmak için kullanırlar, ama bundan da ötesi makineler “grev vb. hareketleri ezmekte en güçlü savaş aracı olur ... 1830'lardan bu yana yalnızca işçi ayaklanmalarına karşı sermayenin savaş aracı olarak kullanılmak amacıyla yapılmış icatlar üzerine koca bir tarih yazmak mümkündür.” *Kapital*, c.1, s 416.

oluruz. Heretiklerin, Anabaptistlerin, Kazıcıların, kaçak kölelerin, ortak olanlarının çitlenmesine direnıp daha eşitlikçi bir toplum inşa etmek için kavga veren, bayraklarının üzerine Thomas Müntzer gibi *omniasuntcommunia* (bütün mülkiyet ortak olmalıdır) yazan tüm o isyancı öznelerin, insanın özgürleşmesi açısından bakıldığında tarihin yanlış tarafında olduğunu söyleyebilir miyiz gerçekten? Bu kesinlikle yersiz bir soru değildir. Zira kapitalist ilişkilerin yayılması geçmişte kalmış değil devam eden, hâlâ kan ve barut gerektiren ve hâlâ muazzam bir direnişe sebep olan bir süreçtir. Yeryüzündeki her üretim biçiminin sermaye tarafından boyunduruk altına alınmasını ve ücretli emeğin yaygınlaşmasını frenleyen de hiç şüphesiz bu direniştir.

Üçüncüsü, kapitalizmi zorunlu ve ilerici olarak tanımlamak başından beri ısrarla vurguladığım bir gerçeği önemsizleştirmek demektir: Kapitalist gelişme, Marx'ın tasavvur ettiği gibi, insanın kapasitelerinin, her şeyin ötesinde toplumsal elbirliği kapasitesinin gelişimi değildir ya da temelde bu değildir. Kapitalist gelişme aynı zamanda, yıkıcı bir toplumsal güç oluşturan ideolojiler, çıkarlar ve öznellikler üreten eşitsiz güç ilişkilerinin, hiyerarşilerin ve bölünmelerin gelişimidir. Geriye kalan bütün komünal ve kamusal kaynakları özelleştirmeye dönük en topyekûn neoliberal girişim karşısında, direnmeyi ve bazı durumlarda özelleştirme akınını tersine çevirmeyi başaranların, en sanayileşmiş değil de en sıkı bağlara sahip toplulukların olması tesadüf değildir. Yerli halkların mücadelelerinin de gösterdiği gibi -örneğin, Bolivya'da suyun özelleştirilmesine karşı Quechua ve Aymara halklarının,⁶⁶ Kolombiya'da petrol çıkartmak için topraklarının yok edilmesine karşı U'wa halkının verdikleri mücadeleler- kapitalist genişleme, kapitalist gelişmenin en yoğun olduğu değil komünal bağların en güçlü olduğu yerlerde duraklatılıyor, hatta geri çekilmeye zorlanıyor. Kapitalist gelişmenin tetiklediği bir dünya devrimi beklentisinin zayıflamasıyla birlikte, ırkçı ve cinsiyetçi politikalar ve çitleme dalgalarıyla tahrip edilen toplulukların yeniden kuruluşu artık sadece nesnel bir koşul olarak değil toplumsal değişimin bir önkoşulu olarak öne çıkıyor.

Komünizmden Ortak Olanlara: Feminist Bir Perspektif

Kapitalizmin ırk, toplumsal cinsiyet ve yaş temelinde yarattığı bölünmelere karşı çıkmak, onun yaşamlarımızda ayırdığı şeyleri yeniden birleştirmek ve kolektif bir çıkarı yeniden oluşturmak, bugün feministler ve diğer toplumsal adalet hareketleri için yeniden politik bir öncelik haline gelmeli öyleyse. En iyi ihtimalle zenginliğin pay-

⁶⁶ Raquel Guitérrez Aguilar, *Los ritmos del Pachakuti: levantamiento y movilización en Bolivia (2000–2005)*, Mexico: Sisifo Ediciones, 2009.

laşımını, kolektif karar alıcılığı ve hem kendimizle hem de başkalarıyla ilişkimizdeki bir devrimi önvarsayan ortak olanlar politikasının asıl meselesi budur. Marx'ın sanayi işine atfettiği toplumsal elbirliği ve bilgi üretimi, ancak topluluğu hem gerektiren hem de üreten özörgütlü ortaklaşma etkinlikleri -kent bahçeciliği, zaman bankacılığı, açık kaynak- yoluyla sağlanabilir. Bu açıdan, ortak olanlar politikası, yaşamlarımızı karşılıklı bağları güçlendirecek şekilde yeniden üretmeyi amaçladığı ve kapitalist birikimi sınırladığı ölçüde,⁶⁷ Marx'ın var olan durumun ortadan kaldırılması olarak komünizm düşüncesinin bir biçimidir. Çevrimiçi ortak olanların gelişimiyle birlikte -özgür yazılım ve özgür kültür hareketlerinin ortaya çıkışı- Marx'ın üretici güçlerin bir sonucu olarak tasavvur ettiği, insan kapasitelerinin evrenselleşmesi aşamasına yaklaşmakta olduğumuz öne sürülebilir. Gelgelelim ortak olanlar politikası, komünizmin Marksist gelenekte ve *Komünist Manifesto*'dan itibaren Marx'ın eserlerinin büyük bir bölümündeki anlamından radikal bir kopuşa dayanır. Ortak olanlar politikası ile komünizm arasında, özellikle de feminist ve ekolojik bir açıdan bakıldığında, birtakım mühim farklar vardır.

Vandana Shiva, Maria Mies ve Ariel Salleh gibi feminist yazarlarca tartışıldığı ve kadınların tabandan örgütlenmeleriyle hayata geçirildiği üzere, ortak olanların gerçekleşmesi üretici güçlerin gelişimine, üretimin makineleşmesine ya da kapitalist ilişkilerin yayılmasına -Marx'ın komünist projesinin önkoşullarına- dayanmaz. Aksine, ortak olanlar kapitalist gelişmenin kendilerine yönelttiği tehditlerle mücadele ederler, yerel-spesifik bilgilerini ve teknolojilerini yeniden değerli kılarlar.⁶⁸ Marx'ın toplumsal zenginlik anlayışının altında yatan öncüllerden biri olarak, bilimsel/teknolojik gelişme ile ahlaki/zihinsel gelişim arasında zorunlu bir bağlantı olduğunu varsaymazlar. Ayrıca yeniden üretimin toplumsal ilişkilerin dönüşümünün zemini olarak yeniden yapılanmasını, böylece kapitalist iş örgütlenmesinin değer yapısının altüst edilmesini politik projelerinin merkezine koyarlar. Kapitalizmde ev işini niteleyen tecridi, sanayi ölçeğinde yeniden örgütlemek için değil, bakım işinin daha elbirliğine dayalı biçimlerini yaratmak için kırmak isterler.

Ortak olanlar, Zapatistlerin tarihsel ve kültürel izleklerin çeşitliliğini, sömürünün ortadan kaldırılmasıyla bağdaşan toplumsal sonuçların çokluğunu vurgulayan “Bir Hayır, Birçok Evet” sloganının ruhuna uygun olarak “çoğul” haledir. Fikirlerin ve teknolojik bilginin dolaşımının olumlu bir tarihsel güç olabileceği kabul edilmekle birlikte, bilgilerin, kurumların ve davranış biçimlerinin

⁶⁷ Massimo De Angelis, *The Beginning of History: Value Struggles and Global Capital*, Londra: Pluto Press, 2007.

⁶⁸ Maria Mies ve Vandana Shiva, *Ecofeminism*, Londra: ZedBooks, 1993; *The Ecologist, Whose-Common Future? Reclaiming the Commons*, Londra: Earthscan, 1993.

evrenselleşmesi beklentisine sadece sömürgeciliğin bir mirası olduğu için değil, yerel yaşamların ve kültürlerin yıkımıyla gerçekleştirilebileceği için karşı çıkılmaktadır. Her şeyin ötesinde, ortak olanların varlığı destekleyici bir devlete dayanmaz. Radikal çevrelerde, kapitalist çıkarların kökünü kazımak ve büyük ölçekli planlama gerektiren ortak zenginlikleri (su, elektrik, ulaşım hizmetleri vs.) idare etmek için gerekli olduğu varsayılan bir geçiş biçimi olarak devlet arzusu bir ölçüde hâlâ hüküm sürüyor olsa da devlet biçimi bugün kriz içindedir, üstelik de yalnızca feminist ve diğer radikal çevrelerde değil. Ortak olanlar politikasının öne çıkması, gerçekleşmiş sosyalizmin başarısızlığı ve sermayenin uluslararasılaşmasıyla görünür hale gelen devlet biçiminin kriziyle doğrudan bağlantılıdır. John Holloway’ın *İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek* kitabında çarpıcı bir biçimde ortaya koyduğu gibi, daha adil bir dünya yaratmak için devleti kullanabileceğimizi düşünmek, ona özerk bir varoluş atfetmek, onu kapitalist birikime kopmaz bir şekilde bağlayan ve toplumsal çatışma ve dışlama mekanizmalarını yeniden üretmeye zorlayan toplumsal ilişkiler açısından soyutlamak anlamına gelir. Bu ayrıca “kapitalist toplumsal ilişkilerin asla devlet sınırlarıyla sınırlı olmadığını” ve küresel olarak kurulduğu gerçeğini göz ardı etmektir.⁶⁹ Üstelik toplum-

Zira
bu durumda, yeni bir
dünya yaratmak yerine, olmadığ
takterde yeni bir toplumun da asla müm-
kün olmayacağı öz-dönüşüm sürecinden yok-
sun kaldığımız gibi, bizi bugün en korkunç
kurumsal adaletsizler karşısından edilginleştiren
koşulları yeniden kurmuş oluruz. “Yeni bir toplu-
mun embriyon hali” olarak ortak olanları çekici
kılan yanlarından biri, devletten ziyade taban-
dan gelen bir gücü savunmaları ve zor ye-
rine elbirliğine ve kolektif karar
alma biçimlerine dayanma-
landır

sal cinsiyet ve ırk hiyerarşileriyle bölünmüş olan
bir dünya proletaryasıyla, bir devlet biçiminde
somutlaşan “proletarya diktatörlüğü” işçi
sınıfının beyaz/erkek kesiminin diktatör-
lüğüne dönüşme riski taşır. Daha fazla
toplumsal güce sahip olanlar, devrimci
süreci edinmiş oldukları ayrıcalıkları
sürdürmelerini sağlayacak amaçlara
doğru pekâlâ yönlendirebilirler.

Beklentilerin boşa çıktığı, seçim sandık-
larıyla geçen on yıllardan sonra, şimdi
özellikle de ülkelerin gençleri arasında,
yaşamlarımızı dönüştürme gücümüzü geri
alma, proleter bir devlette bizi temsil ederken
aslında bizi yerimizden eden, her şeyi kap-
sayıcı bir kuruma devredeceğimiz bilgiyi ve
sorumluluğu geri alma arzusu giderek büyüyor.

⁶⁹ John Holloway, *İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek*, çev. Pelin Sıral, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Böyle bir devir feci bir tersine dönüş olacaktır. Zira bu durumda, yeni bir dünya yaratmak yerine, olmadığı takdirde yeni bir toplumun da asla mümkün olmayacağı öz-dönüşüm sürecinden yoksun kaldığımız gibi, bizi bugün en korkunç kurumsal adaletsizler karşısından edilginleştiren koşulları yeniden kurmuş oluruz. “Yeni bir toplumun embriyon hali” olarak ortak olanları çeki kılan yanlarından biri, devletten ziyade tabandan gelen bir gücü savunmaları ve zor yerine elbirliğine ve kolektif karar alma biçimlerine dayanmalarıdır.⁷⁰ Bu açıdan, ortak olanların ruhu Audre Lorde’un şu içgörüsünü yansıtır: “İnsan efendinin evini efendinin aletleriyle asla yıkmaz.”⁷¹ Yaşasaydı Marx’ın da bu görüşe katılacağını düşünüyorum. Marx, cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın kapitalist örgütlenmesinin gerçekleştirdiği yıkımlar üzerinde pek durmamış, proletaryanın öznelliğindeki dönüşümle pek az ilgilenmiş olsa da yalnızca dışarıdan gelen kısıtlamalardan değil, kapitalist ideolojiyi ve ilişkileri içselleştirmekten, onun deyişiyle, “çağların pislği”nden kurtulup “toplumu yeni baştan kurmaya hazır gelmemiz” için bir devrime ihtiyacımız olduğunu kesinlikle anlamıştı.⁷²

⁷⁰ John Holloway, *Kapitalizmde Çatlaklar Yaratmak*, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2010

⁷¹ Audre Lorde, “The Master’s Tools Will Never Dismantle the Master’s House,” *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*, der. Cherríe Moraga ve Gloria Anzaldúa, New York: Kitchen Table, 1983 içinde, s 98–101.

⁷² Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*.

17. Sayı için Yazı Çağrısı

17. Sayımızın Konusu: 21. Yüzyıl: Kadın Yüzyılı

Jineolojî Dergisi olarak dördüncü yılımıza yelken açtık!

Geride bıraktığımız üç yıl boyunca sosyal bilimlere kadınlardan ve toplumdan koparmaya çalışan erkek egemen akla karşı bir araya geldik, okuduk tartıştık ve yazdık. Yazarlarımızla ve okurlarımızla birlikte yürüttüğümüz bu mücadeleden aldığımız güç yeni dönemde zihnimizi ve tarihimizi aydınlatmaya devam ediyor. Kadınların ters yüz edilmiş bilme biçimlerini sorgulayıp başka bir sistem ve yaşam mümkün diyerek iddiamızı dünyadaki bütün kadınlara ve kadın mücadelelerine açtığımız bu serüvende yeni bir eşikten geçiyoruz. Dergimiz bu kez gündemine “*21. Yüzyıl Kadın Yüzyılı Olacaktır*” iddiasını alıyor.

Kadınlar için yaşam bugün sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada zorlu bir dönemden geçiyor. Tarih boyunca sistemsel krizlerin derinleştiği dönemlerde erkeklerin/erkek egemen sistemlerin şiddetinin kadın bedenine ve kadın kazanımlarına daha şiddetli yöneldiğini gördük, biliyoruz. Kadın kazanımları, kapitalizmin büyük bir krizde olduğu bu dönemde, küresel düzeyde topyekûn bir yeni saldırı dalgasıyla karşı karşıya. Amerika’dan Avrupa’ya ve Ortadoğu’dan Türkiye’ye kadar kapitalist, ırkçı ve aşırı sağcı popülist ideolojiler tarafından kadın yaşamına, değerlerine, toplumsal cinsiyet eşitliğine, kadın hareketinin ve feminist mücadelenin kazanımlarına kökten bir savaş açılmış durumda. Dünyanın birçok yerinde tekçilik ve ırkçılıktan beslenen yönetimler, baskıcı politikalarıyla toplumun tümüne savaş açarken aynı zamanda toplumsal direnişe öncülük eden kadın mücadelesini bastırmak ve kadın kazanımlarına el koymak için kadınların iradesine, yaşamına, yaşam alanlarına, bedenlerine ve emeklerine müdahale edip onları kontrol altında tutmaya dönük cinsiyetçi politikalara hız veriyor. Erkek egemen siyasetin gittikçe ırkçılığıyla beraber artan hınç, öfke ve saldırganlık; hak ve eşitlik mücadelesi veren, kapitalist modernitenin ırkçı ve tekçi yönetimlerine alternatif siyasal sistemler ortaya koyan bütün gruplara ve bu mücadelelerin öznesi kadınlara yöneliyor.

Erkek egemen sisteme önemli bir itiraz olarak ortaya çıkan feminizm mücadelesi tarihsel seyrinde ciddi saldırılara maruz kalsa da yalnızca kadınların hayatını değil toplumsal hayatı önemli bir dönüşüme uğrattı. Yine, kendilerini feminist olarak tanımlamasalar da yerel kadın mücadeleleri dünyanın birçok yerinden kapitalist sisteme karşı direndiler ve farklı alternatifler ortaya koyan mücadele deneyimlerinin

merkezinde yer almayı başardılar. Cinsiyete dayalı tahakküm ve sömürüye karşı yürütülen bu eşitlik ve özgürlük mücadelesi kadınların hayatını ve toplumu büyük oranda etkileyen önemli kazanımları beraberinde getirdi. Nitekim toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kadın hakları uluslararası sözleşmelerle güvence altına alındı, kadınlar enternasyonal buluşmaların yollarını oluşturdu. Bu kazanımlar bugün kadınlara yönelik şiddeti sonlandırmamış ve kadınların yaşamına yönelik tehlikeleri tamamen ortadan kaldırmamış olsa da kadınların örgütlü gücünü, toplumsal etkisini büyük oranda arttırdı ve hayatlarını önemli oranda kolaylaştırdı.

Kadın direnişinin zirveye ulaştığı bir dönemde bu yönlü saldırıların artması şaşırtıcı değil. Çünkü, kadınlar dünyanın birçok yerinden itirazlarını yükseltiyor; Rojava'lı kadınlar, ulus devletlerin saldırılarına karşı örgütledikleri sistemle meydan okuyor, Polonyalı kadınlar, bedenimiz bizimdir diyor, Şilili kadınlar tecavüze karşı çıkarak sokaklarda dans ediyor. Kadınlara yönelik yeni bir savaşın başlatıldığına dair kanıtlar her geçen gün çoğalırken kadınlar bu şiddete son vermek için yeni direniş stratejileri ortaya koyuyor. Kadınlara yönelik artan şiddet dalgasının her yere nüfuz eden karakterini göz önünde bulunduran kadınlar, birçok cephede karşı direnişi örgütlemek zorunda olduklarının farkında. Bu nedenle kadın mücadelesi çok yönlü ve çok amaçlı olarak devam ediyor.

Kadınlar bir taraftan kapitalizmin yıkıcı etkilerinden kurtulmak için yeni derzler ararken diğer taraftan kadın mücadelesinin altını oyan iç ve dış tehlikeleri sorguluyor. Bu yeni deneyim kadın mücadelesini bütün farklılıklarına rağmen büyük oranda sistem karşıtı bir konuma yerleştirerek direnişin gerekliliği ve haklılığını haykırıyor. Erkeklerle nasıl yaşanacağını, eşyaşamın nasıl kurulacağını, aile mefhumuna nasıl yaklaşmak gerektiğinin cevaplarını arıyor. Benzer şekilde, kadınlar kapitalizmin son derece yıkıcı ve dünyanın dört bir yanına sirayet etmiş küresel ve finansallaşmış neoliberalizm politikaları karşısında katlanılabilir bir yaşam inşa etmek için yeni alternatifler yaratmaya çalışıyor. Birçok ülkede devam eden kemer sıkma politikalarına karşı gerçekleşen protestolara Polonya ve Arjantin örneklerinde karşımıza çıktığı gibi grevin yeni biçimlerine kadınlar öncülük ediyor. Kadınlar bu grevlerle uzun süredir neoliberalizmin etkilerinden dolayı gittikçe daralan grev repertuarını genişleterek grevleri demokratikleştiriyor. Böylece, sisteme entegre etme amacıyla uzun zamandır liberal feminizm tarafından altı oyulan kadın mücadelesi ve 8 Mart yeniden politikleştirilerek özüne kavuşturuluyor.

Öte taraftan kadınlar, kazanımlarına yönelik tehlikeleri yalnızca dışarıda değil, içeriye dönük de radikal bir sorgulamaya giriyor. Bir taraftan elde edilen kazanımların olabildiğine eşit dağılımını sağlamak amacıyla kadın mücadelelerinin kimleri kapsadığını ve kimleri dışarda bıraktığını sorgulayarak demokratik ve eşitlikçi

mekanizmalar oluşturma çabası veriyor. Aynı şekilde, güç ilişkilerini/iktidarı/tahakküm biçimlerini kadın mücadelesi cephesinde çözmeye çalışıyor. Kadınların bizzat varlığına yönelen kadın düşmanlığına karşı Rojava, Afrika ve Hindistan'da farklı biçimlerde karşımıza çıktığı gibi kadınlar özsavunma yöntemleri hayata geçiriyor. Bu mücadeleler yaşam hakkını salt hayatta kalmak olarak değil etik ve politik bir hayatta kalma şeklinde tasavvur eden kadınlar, özsavunmayı örgütlenme, bilgiye ulaşma ve sağlıklı yaşama ekseninde tartışıyor. Bu haliyle kadın mücadelesi birçok mücadelenin kesişim kavşağı olarak konumlanıyor.

Saldırılarına karşı direniş odaklarıyla kendini örgütleyen kadın hareketleri, ulus devlet sınırlarını yerle bir edecek ve kendi değerleriyle alternatif sistemi oluşturacak güçlü bir buluşmaya, yeni bir enternasyonale ve kadın konfederalizmine kapı aralıyor. Bugün farklı coğrafyadan kadınlar sadece nasıl yaşamak istediklerini değil sistemsel bir yeniden inşayı tahayyül ediyor. Bu tahayyül ulus devletlerin erkek rejimlerine karşı dünya kadın konfederalizminin imkânlarını tartışmaya açıyor. Kadınların bu sistem tartışması demokratik ve ekolojik yaşam ekseninde, yerellerle güçlenecek bir enternasyonal kadın buluşmasını hedefliyor. Bu açıdan kadın mücadeleleri bugün sadece kadınlara değil demokrasi ve özgürlük mücadelesi veren herkese yeni bir yaşam/sistem umudu veriyor. Bu nedenle, yeni bir yaşam inşasına dair umut vadeden kadınların direnişleri ve birlikteliği 21. yüzyılın kadın yüzyılı olmasının sağlayacak, dikkate değer işaretler olarak karşımızda duruyor.

Yükselen bu yeni kadın mücadelesinin bir parçası olan bizler yeni saldırı dalgasının karşısında kendi cephesinde direnen kadınların, dergimizin "21. Yüzyıl: Kadın Yüzyılı" dosyasına, yazılarıyla güç katmasını bekliyoruz. Sesimizin ulaştığı bütün kadınlar, 15 Mart 2020'ye kadar yazılarınızı **jineolojidergi@gmail.com** adresine gönderebilirsiniz.

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semerkant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Omedya Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Almanya: Mezopotamya Kitapevi

